

MOHORJEV KOLEDAR 2023

Redna zbirka Celjske Mohorjeve družbe za leto 2023

© Celjska Mohorjeva družba, 2022

Vse pravice pridržane.

Legenda okrajšav:

ap. (apostol), ces. (cesar, cesarica), c. uč. (cerkveni učitelj), diak. (diakon), dev. (devica), d. p. (državni praznik), d. p. d. (dela prost dan), duh. (duhovnik), ev. (evangelist), kn. (knez, kneginja), kr. (kralj, kraljica), men. (menih), mis. (misijonar), muč. (mučenec, mučenka), op. (opat, opatinja), pp. (papež), pr. (prerok), puš. (puščavnik), red. (redovnik, redovnica), red. ust. (redovni ustanovitelj, redovna ustanoviteljica), slov. (slovanska), soust. (soustanovitelj, soustanoviteljica), sp. (svetopisemski mož, svetopisemska žena), spok. (spokornik, spokornica), šk. (škof), ust. (ustanovitelj, ustanoviteljica), vd. (vdova).

MOHORJEV KOLEDAR

2023

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA
— Prva slovenska založba —

KALENDARIJ 2023	6
PRAZNIKI V LETU 2023	30
ASTRONOMSKI DOGODKI V LETU 2023	32
PREGLEDNI KOLEDARČEK ZA LETO 2024	36

OBZORJA ČASA IN PROSTORA

Martin Brecelj BORIS PAHOR, ISKALEC PRISTNEGA	37
Aleš Maver UKRAJINA SPET JOKA	42
Aleš Maver KRALJICA STOLETJA JE UMRLA, NAJ ŽIVI KRALJ	46
France Cukjati »ZA SVOJE OTROKE SEM PRIPRAVLJEN ...«	49

KOLO ZGODOVINE

Marija Češčut OB 100-LETNICI USTANOVITVE GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE	53
Dejan Pacek SLOVENIK – POSTOJANKA SLOVENSTVA V SREDIŠČU KRŠČANSTVA	56
Dušan Škodič 130-LETNICA ORGANIZIRANEGA PLANINSTVA NA NAŠIH TLEH IN 70-LETNICA SLOVENSKE PLANINSKE POTI	61

DEDIŠČINA PRETEKLOSTI

Andrej Arko OBLEDELA BARVA	65
Ljudmila Bokal PREGOVORI O ČEBELI	69
Ferdinand Šerbelj RELIKVIJE	73
Janez Suhadolc MOJA CERKVENA DELA	78
Jože Čakš OBNOVLJENA ŽUPNIJSKA CERKEV MARIJE VNEBOVZETE V ŠMARJU PRI JELŠAH	81
Zvonka Zupanič Slavec PRVA ZDRAVSTVENA KNJIGA V SLOVENSKEM JEZIKU	85
Matej Šekli ZGODNJESLOVENSKI ŠTEVNIKI V HEILIGENKREUŠKEM ROKOPISU	89

POBEGI V NARAVO

Tadej Gajser MOJA SLOVENSKA PLANINSKA POT	94
Ana Srovin Coralli KOSTARIKA, PARADIŽ ZA LJUBITELJE ŽIVALI	99
Oliver Tič PEŠ ČEZ DVE CELINI OD PATAGONIJE DO ALJASKE	103

ČLOVEK NE JEZI SE

Tomaž Erzar KDOR JE LAHKO ISKRENO HVALEŽEN, BO VSAK DAN DOŽIVEL NEKAJ DOBREGA IN LEPEGA	107
Mateja Cvet UČENJE BRANJA IN DISLEKSIJA	110
Ivanka Korošec VZGOJA JE UMETNOST	113

PORTRETI

Jan Dominik Bogataj OD NARAVOSLOVCA DO BOGOISKATELJA	116
Andrej Šalehar ANTON JANŠA, PRVI UČITELJ ČEBELARSTVA	120
Stane Granda FRANC KOSAR (1823–1894)	124
Mira Delavec Touhami JOSIPINA URBANČIČ TURNOGRAJSKA (1833–1854)	126
Renato Podbersič ml. P. ALEKSANDER VAVPOTIČ	129
Andreja Legan Ravnikar MAKS PLETERŠNIK (1840–1923)	131
Matjaž Klemenčič MONSINJOR JOŽEF FRANČIŠEK BUH	134
Igor Grdina JOSIP STRITAR	138
Urška Perenič NA VALOVIH ŽIVLJENJA: UVERTURA V LETO IVANA TAVČARJA	142
Andraž Arko LETOS BI LAHKO BIL STOLETNIK	145
Jožef Abram KRAŠKI KRISTUS	148
Milan Jazbec NA DIPLOMATSKIH MERIDIANIH	150
Milček Komelj STANE KREGAR	154

ČRKA ZA ČRKO

Gregor Čušin TELO	158
Gregor Čušin ROKA	159
Gregor Čušin NOGA	160
Berta Golob OBLIČJE ČASA	161
Jože Urbanija VEDNO PRIHAJAM V MIRU	162
Jožica Pizzoni POZDRAV MATERE OTROKOM S PRAGA VEČNOSTI	163
Peter Orešnik LEGENDA O LOVCU	164
Ignacij Voje VERJAMEM V ANGELA VARUHA	167

PREGLED DRUŽBENEGA IN KULTURNEGA DOGAJANJA

Saška Ocvirk SLOVENIJA IN SVET OD OKTOBRA DO OKTOBRA	169
---	-----

TI SI PETER SKALA IN NA TEJ SKALI BOM SEZIDAL CERKEV

Tone Gorjup IZ ŽIVLJENJA KRAJEVNE CERKVE	173
---	-----

NA TISTI NJIVI, KI LE SMRT JO ORJE

Andrej Arko »IMELI SMO LJUDI ...«	183
--	-----

KRONIKA MOHORJEVIH DRUŽB

Tanja Ozvatič CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA	188
Karl Hren in Franc Kelih MOHORJEVA DRUŽBA V CELOVCU	194
Marko Tavčar GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA	197

JANUAR – PROSINEC

1. Nedelja	2. BOŽIČNA NEDELJA – MARIJA, BOŽJA MATI – NOVO LETO, d. p. d.	
	4 Mz 6,22-27; Ps 67,2-3.5-6.8; Gal 4,4-7; Lk 2,16-21	
2. Ponedeljek	Bazilij in Gregor šk., c. uč. – NOVO LETO, d. p. d.	
3. Torek	Ime Jezusovo; Genovefa, dev.	
4. Sreda	Angela, red.; Elizabeta, red.	
5. Četrtek	Simeon, puš.; Milena (Emilijana), dev. – <i>tretji sveti večer</i>	
6. Petek	GOSPODOVO RAZGLAŠENJE – Gašper, Miha, Boltežar	
7. Sobota	Rajmund, duh.; Lucijan, muč.	☺ 7.07
8. Nedelja	JEZUSOV KRST – Severin, op.	
	Iz 42,1-4.6-7; Ps 29,1-4.9-10; Apd 10,34-38; Mt 3,13-17	
9. Ponedeljek	Julijan, muč.; Hadrijan, op.	
10. Torek	Gregor Niški, šk.; Viljem, šk. – <i>cerkveno leto A/I</i>	
11. Sreda	Pavlin Oglejski, šk.; Teodozij Koinobit, men.	
12. Četrtek	Tatjana (Tanja), muč.; Alfred, op.	
13. Petek	Hilarij, šk.; Veronika, dev.	
14. Sobota	Oton (Odon), red.; Malahija, pr.; Feliks, duh.	
15. Nedelja	2. NEDELJA MED LETOM – Absalom, šk.	🌙 3.10
	Iz 49,3.5-6; Ps 40,2.4.7-10; 1 Kor 1,1-3; Jn 1,29-34	
16. Ponedeljek	Marcel, pp.; Berard, muč.	
17. Torek	Anton (Zvonko), puš.; Anton Koprski, red.	
18. Sreda	Marjeta Ogrska, red.; Priscila, muč. – <i>teden molitve za edinost kristjanov</i>	
19. Četrtek	Makarij, op.; Suzana, muč.	
20. Petek	Fabijan in Boštjan, muč.; Ciprijan, red.	
21. Sobota	Neža (Agnes, Janja), muč.	☹ 21.53
22. Nedelja	3. NEDELJA MED LETOM – Vincencij (Vinko, Zmago) diak., muč.; Lavra, dev.	
	Iz 8,23-9,3; Ps 27,1.4.13-14; 1 Kor 1,10-13.17; Mt 4,12-23	
23. Ponedeljek	Henrik, duh.; Urban, šk.	
24. Torek	Frančišek Saleški, šk., c. uč.; Felicijan, šk.	
25. Sreda	Spreobrnjenje ap. PAVLA; Ananija, sp. mož.	
26. Četrtek	Timotej in Tit, šk.; Robert, ust. cistercijanov	
27. Petek	Angela Merici, ust. uršulink; Henrik, duh.	
28. Sobota	Tomaž Akvinski, šk., c. uč.; Karel Veliki, kr.	🌙 16.18
29. Nedelja	4. NEDELJA MED LETOM, nedelja Božje besede – Valerij, šk.	
	Sof 2,3; 3,12-13; Ps 146,6-7.8-10; 1 Kor 1,26-31; Mt 5,1-12	
30. Ponedeljek	Martina, muč.; Hijacinta, red.	
31. Torek	Janez Bosko, ust. salezijancev; Marcela, vd.	

Sonce stopi v znamenje vodnarja 18. 1. ob 8. uri. Do konca meseca se dan podaljša za 57 minut.

FEBRUAR – SVEČAN

1.	Sreda	Brigita Irska, op.; Katarina de' Ricci, red.	
2.	Četrtek	Jezusovo darovanje – svečnica	
3.	Petek	Blaž, šk., muč.; Oskar, šk.	
4.	Sobota	Gilbert, red. ust.; Leon, muč.	
5.	Nedelja	5. NEDELJA MED LETOM – Agata dev., muč.	☺ 19.28
Iz 58,7-10; Ps 112,4-5.6-7.8-9; 1 Kor 2,1-5; Mt 5,13-16			
6.	Ponedeljek	Pavel Miki, muč.; Doroteja, muč.	
7.	Torek	Koleta (Nika), red.; Egidij, red.	
8.	Sreda	Hieronim, red.; Jožefina, dev. – PREŠERNOV DAN, SLOVENSKI KULTURNI PRAZNIK, d. p. d.	
9.	Četrtek	Apolonija (Polona), muč.; Sabin, muč.	
10.	Petek	Sholastika, red.; Alojzij Stepinac, šk.	
11.	Sobota	Lurška Mati Božja; Benedikt, men. – <i>31. svetovni dan bolnikov</i>	
12.	Nedelja	6. NEDELJA MED LETOM – Evlalija, muč.; Erna; Aleksij, šk.	
Sir 15,15-20; Ps 119,1-2.4-5.17-18.33-34; 1 Kor 2,6-10; Mt 5,17-37			
13.	Ponedeljek	Kristina, vd.; Adolf, šk.	☾ 17.00
14.	Torek	Valentin (Zdravko), muč.; Anton, red.	
15.	Sreda	Klavdij, red.; Georgija, dev.	
16.	Četrtek	Julijana, muč.; Onezim, šk.	
17.	Petek	Sedem ust. servitov; Aleš, spk.	
18.	Sobota	Flavijan, šk.; Frančišek Clet, muč.	
19.	Nedelja	7. NEDELJA MED LETOM – Bonifacij, šk.	
3 Mz 19,1-2.17-18; Ps 103,1-2.3-4.8.10.12-13; 1 Kor 3,16-23; Mt 5,38-48			
20.	Ponedeljek	Leon Sicilski, šk.; Frančišek in Jacinta	☾ 8.05
21.	Torek	Peter Damiani šk., c. uč.; Irena (Mira), dev. – PUST	
22.	Sreda	++ PEPELNICA, sedež ap. PETRA	
23.	Četrtek	Polikarp šk., muč.; Montan Toledski, šk.	
24.	Petek	+ MATIJA, ap.; Sergij, muč.	
25.	Sobota	Alojzij in Kalist, muč.	
26.	Nedelja	1. POSTNA NEDELJA – Aleksander (Branko), šk.	
1 Mz 2,7-9;3,1-7; Ps 51,3-4.5-6.12-13.14.17; Rim 5,12-19; Mt 4,1-11			
27.	Ponedeljek	Gabrijel Žalostne Matere Božje, red.	☾ 9.05
28.	Torek	Ožbolt (Osvald), šk.; Roman, op.	

Sonce stopi v znamenje rib 16. 2. ob 18. uri. Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 21 minut.

MAREC – SUŠEC

1.	Sreda	Albin (Zorko), šk.	
2.	Četrtek	Neža Praška, dev.; Angela, red. ust.	
3.	Petek	+ Kunigunda, ces.; Marin, muč.	
4.	Sobota	Kazimir, kr.; Lucij, pp. – kvatre	
5. Nedelja	2. POSTNA NEDELJA – Hadrijan, muč.; Olivija (Livija), muč.		
	1 Mz 12,1-4; Ps 33,4-5.18-19.20.22; 2 Tim 1,8-10; Mt 17,1-9		
6.	Ponedeljek	Fridolin (Miroslav), op.; Julijan, šk.	
7.	Torek	Perpetua in Felicita, muč.	☺ 13.40
8.	Sreda	Janez od Boga, red.; Štefan, op.	
9.	Četrtek	Frančiška Rimska, red.; Vital, op.	
10.	Petek	+ 40 mučencev; Makarij, šk.	
11.	Sobota	Benedikt, šk.; Marko in Aleš, muč.	
12. Nedelja	3. POSTNA NEDELJA – gregorjevo		
	2 Mz 17,3-7; Ps 95,1-2.6-7.8-9; Rim 5,1-2.5-8; Jn 4,5-42		
13.	Ponedeljek	Kristina, dev., muč.; Patricija, muč.	
14.	Torek	Matilda, kr.; Lazar Milanski, šk.	
15.	Sreda	Ludovika, red.; Klemen, red.	☯ 3.08
16.	Četrtek	Hilarij Oglejski, šk.; Herbert, šk.	
17.	Petek	+ Patrik (Patricij), šk.; Jedrt (Jerica), dev.	
18.	Sobota	Jožef, Jezusov rednik (liturgično praznovanje)	
19. Nedelja	4. POSTNA NEDELJA – Jožef – teden družine		
	1 Sam 16,1.6-7.10-13; Ps 23,1-6; Ef 5,8-14; Jn 9,1-41		
20.	Ponedeljek	Klavdija, muč.; Marija Jožefa, red. ust.	
21.	Torek	Nikolaj iz Flüe; Serapion, muč. – svetovni dan poezije	☺ 18.23
22.	Sreda	Lea, spk.; Bazilij, muč.	
23.	Četrtek	Rebeka, red.; Alfonz, šk.	
24.	Petek	Dionizij, muč.; Katarina Švedska, red.	
25.	Sobota	Gospodovo oznanjenje – Rebeka, sp. žena	
26. Nedelja	5. POSTNA NEDELJA, tiha – poletni čas		
	Ezk 37,12-14; Ps 130,1-2.3-4.5-6.7-8; Rim 8,8-11; Jn 11,1-45		
27.	Ponedeljek	Rupert, šk.; Peregrin, red.	
28.	Torek	Bojan, kn.; Venturin, red.	
29.	Sreda	Bertold, red.; Jona, muč.	☯ 4.32
30.	Četrtek	Amadej (Bogoljub); Janez Klimak, men.	
31.	Petek	+ Kornelija, muč.; Benjamin, muč.	

Sonce stopi v znamenje ovna 20. 3. ob 19. uri. Začetek pomladi. Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 37 minut.

APRIL – MALI TRAVEN

1.	Sobota	Irena in Agapa, muč.; Tomaž, muč.	
2.	Nedelja	6. POSTNA NEDELJA, cvetna	
		Iz 50,4-7; Ps 22,8-9.17-18.19-20.23-24; Flp 2,6-11; Mt 26,14-27,66	
3.	Ponedeljek	Sikst I., pp., muč.; Rihard, šk.	
4.	Torek	Izidor Seviljski, šk.; Benedikt, red.	
5.	Sreda	Vincencij Ferrer, duh.; Albert, šk.	
6.	Četrtek	Veliki četrtek – Viljem, op.; Irenej, šk., muč.	☺ 06.34
7.	Petek	++ Veliki petek – Janez de la Salle, duh.; Herman, red.	
8.	Sobota	Velika sobota – Julija, red.; Valter, op.	
9.	Nedelja	VELIKA NOČ – Hugo, šk.; Heliodor, muč.	
		Apd 10,34.37-43; Ps 118,1-2.16-17.22-23; Kol 3,1-4 ali 1 Kor 5,6-8; Jn 20,1-9	
10.	Ponedeljek	VELIKONOČNI PONEDELJEK – Ezekiel, pr., d. p. d.	
11.	Torek	Velikonočna osmina; Stanislav, šk.; Biserka (Gema), dev.	
12.	Sreda	Velikonočna osmina; Julij I., pp.; Sava, muč.	
13.	Četrtek	Velikonočna osmina; Martin I., pp., muč.	☾ 11.11
14.	Petek	Velikonočna osmina; Lidvina, dev.; Valerijan, muč.	
15.	Sobota	Velikonočna osmina; Helena, kn.; Damijan, duh.	
16.	Nedelja	2. VELIKONOČNA, BELA, Božjega usmiljenja – Bernardka, red.; Benedikt, spk.	
		Apd 2,42-47; Ps 118,2-4.13-15.22-24; 1 Pt 1,3-9; Jn 20,19-31	
17.	Ponedeljek	Rudolf, muč.	
18.	Torek	Evzebij, šk.; Galdin, šk.	
19.	Sreda	Leon IX., pp.	
20.	Četrtek	Teotim, šk.; Bernika, muč.	☹ 6.12
21.	Petek	Anzelm, šk., c. uč., Anastazij, op.	
22.	Sobota	Aleksandra, muč.; Hugo, op.	
23.	Nedelja	3. VELIKONOČNA NEDELJA, Jurij, muč.	
		Apd 2,14.22-33; Ps 16,1-2.5.7-11; 1 Pt 1,17-21; Lk 24,13-35	
24.	Ponedeljek	Fidelis, duh., muč.; Honorij, šk.	
25.	Torek	MARKO, ap., ev.; Makedonij, šk.	
26.	Sreda	Marija Mati dobrega sveta; Klet in Marcelin, pp.	
27.	Četrtek	Hozana, dev.; Cita, I. – DAN UPORA PROTI OKUPATORJU, d. p. d.	☾ 23.19
28.	Petek	Peter Chanel, duh., muč.; Ludvik Monfortski, duh.	
29.	Sobota	Katarina Sienska, dev., uč.; Hugo, op.	
30.	Nedelja	4. VELIKONOČNA NEDELJA, duhovni poklici – Pij V., pp. – teden molitve za duhovne poklice	
		Apd 2,14.36-41; Ps 23,1-6; 1 Pt 2,20-25; Jn 10,1-10	

Sonce stopi v znamenje bika 22. 4. ob 14. uri. Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 30 minut.

MAJ – VELIKI TRAVEN

1. Ponedeljek	JOŽEF DELAVEC – PRAZNIK DELA, d. p. d.	
2. Torek	Atanazij, šk., c. uč., d. p. d. – PRAZNIK DELA, d. p. d.	
3. Sreda	FILIP in JAKOB, ap.	
4. Četrtek	Florijan (Cvetko), muč.; Silvan, muč.	
5. Petek	Angel, muč.; Gotard, šk.	☺ 19.33
6. Sobota	Dominik Savio, mlad.; Petrina, muč.	
7. Nedelja	5. VELIKONOČNA NEDELJA, – Gizela, op.	
	Apd 6,1-7; Ps 33,1-2.4-5.18-19; 1 Pt 2,4-9; Jn 14,1-12	
8. Ponedeljek	Bonifacij, pp.; Viktor (Zmago), muč.	
9. Torek	Pahomij, puš.; Izaija, pr.; Marija, ust.	
10. Sreda	Job, sp. mož; Viljem, duh.	
11. Četrtek	Nerej, Ahilej; Aleksander, pp., muč.	
12. Petek	Leopold Mandić, red.; Pankracij, muč.	☾ 16.28
13. Sobota	Fatimska Mati Božja; Marija Mazzarello, soust. HMP; Servacij, muč.	
14. Nedelja	6. VELIKONOČNA NEDELJA – Bonifacij, muč.	
	Apd 8,5-8.14-17; Ps 66,1-3.4-5.6-7.16.20; 1 Pt 3,15-18; Jn 14,15-21	
15. Ponedeljek	Zofija (Sonja), muč.; Izidor, km. – prošnji dan	
16. Torek	Janez Nepomuk, duh., muč.; Marjeta Kortonska, red. – prošnji dan	
17. Sreda	Jošt, puš.; Paskal, red. – prošnji dan	
18. Četrtek	Gospodov vnebohod – Janez I., pp., muč.; Erik, kr.	
19. Petek	Urban I., pp.; Peter Celestin, pp. – binkoštna devetdnevica	☾ 17.53
20. Sobota	Bernardin, duh.; Teodor, šk. – svetovni dan čebel	
21. Nedelja	7. VELIKONOČNA NEDELJA – nedelja sredstev družbenega obveščanja	
	Apd 1,12-14; Ps 27,1.4.7-8; 1 Pt 4,13-16; Jn 17,1-11	
22. Ponedeljek	Marjeta, red.; Julija, muč.	
23. Torek	Socerb, muč.; Renata, spk.	
24. Sreda	Marija Pomočnica – Marija Pomagaj, zavetnica Slovencev	
25. Četrtek	Gregor VII., pp.; Beda, duh.	
26. Petek	Filip Neri, duh.; Lambert, šk.	
27. Sobota	Alojzij Grozde, muč.; Avguštin Canterburyjski, šk.	☾ 17.22
28. Nedelja	BINKOŠTI – Anton Julijan, muč.	
	Apd 2,1-11; Ps 104,1.24.29-30.31.34; 1 Kor 12,3-7.12-13; Jn 20,19-23	
29. Ponedeljek	Marija Mati Cerkve – binkoštni ponedeljek; Maksim Emonski, šk., muč.	
30. Torek	Kancij in oglejski mučenci; Ivana Orleanska, dev.	
31. Sreda	Obiskanje Device Marije; Silvij, šk.	

Sonce stopi v znamenje dvojčkov 23. 5. ob 13. uri. Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro in 9 minut.

JUNIJ – ROŽNIK

1.	Četrtek	Justin, muč.; Estera, kr.	
2.	Petek	Marcelin in Peter, muč.; Erazem, šk., muč.	
3.	Sobota	Karel Lwanga, muč.; Janez XXIII., pp. – kvatre	
4. Nedelja		SVETA TROJICA – Frančišek Caracciolo, red. ust.	☺ 5.41
		2 Mz 34,4-6.8-9; DanD 3,52-55; 2 Kor 13,11-13; Jn 3,16-18	
5.	Ponedeljek	Bonifacij, šk.	
6.	Torek	Norbert, šk.; Bertrand Oglejski, šk.	
7.	Sreda	Robert, op.; Bogumil, op.	
8.	Četrtek	SV. REŠNJE TELO IN KRI – Medard, šk. – Dan Primoža Trubarja, d. p.	
9.	Petek	Primož in Felicijan, muč.; Efrem, diak.	
10.	Sobota	Bogumil, šk.; Edvard, duh.	☾ 21.31
11. Nedelja		10. NEDELJA MED LETOM – BARNABA, ap.	
		Oz 6,3-6; Ps 50,1.8.12-13.14-15; Rim 4,18-25; Mt 9,9-13	
12.	Ponedeljek	Eskil, muč.; Gašper, duh.	
13.	Torek	Anton Padovanski, uč.; Trifil, šk.	
14.	Sreda	Valerij in Rufin, muč.	
15.	Četrtek	Vid, muč.; Germana, dev.	
16.	Petek	Srce Jezusovo – Beno, šk.; Gvido, red.	
17.	Sobota	Srce Marijino – Albert, duh.; Sancija, dev.	
18. Nedelja		11. NEDELJA MED LETOM – Marko in Marcelijan, muč.	☾ 06.37
		2 Mz 19,2-6; Ps 100,1-2.3.5; Rim 5,6-11; Mt 9,36-10,8	
19.	Ponedeljek	Romuald, op.; Nazarij, šk.	
20.	Torek	Silverij, pp.; Adalbert, šk.	
21.	Sreda	Alojzij, red.; Julijan, muč.	
22.	Četrtek	Tomaž More in Janez Fisher, muč.; Pavlin, šk.	
23.	Petek	Jožef Cafasso, duh., Agripina, muč.	
24.	Sobota	Rojstvo Janeza Krstnika – kres	
25. Nedelja		12. NEDELJA MED LETOM – Viljem (Vilko), op. – DAN DRŽAVNOSTI, d. p. d.	
		Jer 20,10-13; Ps 69,8-10.14.17.33-35; Rim 5,12-15; Mt 10,26-33	
26.	Ponedeljek	Ciril Aleksandrijski, šk., c. uč.; Jožefmarija Escriva, ust. Opus Dei	☾ 09.49
27.	Torek	Ema Krška, kn.	
28.	Sreda	Irenej (Hotimir), šk., muč.	
29.	Četrtek	PETER in PAVEL, ap.	
30.	Petek	Prvi rimski mučenci; Ladislav Ogrski, kr.	

Sonce stopi v znamenje raka 21. 6. ob 16. uri. Začetek poletja. Do 18. 6. se dan podaljša za 15 minut, od 24. 6. se skrajša za 3 minute.

JULIJ – MALI SRPAN

1.	Sobota	Estera, sp. žena; Oliver, muč.	
2.	Nedelja	13. NEDELJA MED LETOM, izseljenska – Frančišek Regis, red.; Ptujskogorska M. B.	
		2 Kr 4,8-11.14-16; Ps 89,2-3.16-17.18-19; Rim 6,3-4.8-11; Mt 10,37-42	
3.	Ponedeljek	TOMAŽ, ap.; Anatolij, šk.	☺ 13.38
4.	Torek	Urh (Uroš), šk.; Elizabeta (Špela) Portugalska, kr.; Ozej in Agej, pr.	
5.	Sreda	CIRIL in METHOD, slov. ap., sozavetnika Evrope	
6.	Četrtek	Marija Goretti, muč.; Artezij, šk., muč.	
7.	Petek	Anton Marija Zaharija, duh.; Vilibald, šk.	
8.	Sobota	Gregor Grassi, šk.; Prokopij, muč.	
9.	Nedelja	14. NEDELJA MED LETOM – Avguštin, muč.	
		Zah 9,9-10; Ps 145,1-2.8-9.10-11.13-14; Rim 8,9.11-13; Mt 11,25-30	
10.	Ponedeljek	Amalija, red.; Veronika, op.	☾ 03.47
11.	Torek	Benedikt, op.; Olga Kijevska, kn.	
12.	Sreda	Mohor in Fortunat, muč.	
13.	Četrtek	Henrik (Hinko), kr.; Joel, pr.	
14.	Petek	Kamil de Lellis, duh.; Božidar, šk.	
15.	Sobota	Bonaventura, šk., c. uč.; Vladimir, kn.	
16.	Nedelja	15. NEDELJA MED LETOM – Karmelska M. B. (Karmen)	
		Iz 55,10-11; Ps 65,10.11.12-13.14; Rim 8,18-23; Mt 13,1-23	
17.	Ponedeljek	Aleksij (Aleš), spk.; Hedvika, kr.	☺ 20.31
18.	Torek	Elij, muč.; Friderik (Miroslav), šk.	
19.	Sreda	Arsenij Veliki, puš.; Rufina, muč.	
20.	Četrtek	Marjeta Antiohijska, muč.; Apolinarij, šk., muč.	
21.	Petek	Lovrenc, duh., uč.; Danijel (Danilo), pr.; Jeremija, pr.	
22.	Sobota	Marija Magdalena, sp. žena; Valter	
23.	Nedelja	16. NEDELJA MED LETOM – Brigita Švedska, red.	
		Mdr 12,13.16-19; Ps 86,5-6.9-10.15-16; Rim 8,26-27; Mt 13,24-43	
24.	Ponedeljek	Krištof, muč.; Šarbel Makhluuf, duh.	
25.	Torek	JAKOB STAREJŠI, ap.; Teja, muč.	
26.	Sreda	Joahim in Ana, starša Device Marije	☾ 0.06
27.	Četrtek	Gorazd, Kliment, Sava	
28.	Petek	Viktor I., pp.; Samson (Samo), šk.	
29.	Sobota	Marta, sp. žena; Olaf, kr.	
30.	Nedelja	17. NEDELJA MED LETOM – Rufin, muč.	
		1 Kr 3,5.7-12; Ps 119,57.72.76-77.127-128.129-130; Rim 8,28-30; Mt 13,44-52	
31.	Ponedeljek	Ignacij Lojolski, ust. jezuitov	

Sonce stopi v znamenje leva 20. 7. ob 22. uri. Do konca meseca se dan skrajša za 51 minut.

AVGUST – VELIKI SRPAN

1.	Torek	Alfonz Ligvorij, šk., c. uč.; Tomaž, šk.	☺ 20.31
2.	Sreda	Porcijunkula; Evzebij, šk.	
3.	Četrtek	Lidija, sp. žena; Gamaliel, sp. mož	
4.	Petek	Janez Vianej, duh.; Tertulin, muč.	
5.	Sobota	Marija Snežna (Nives); Ožbolt, muč.	
6.	Nedelja	18. NEDELJA MED LETOM , Jezusova spremenitev na gori – Just Španski, muč.	
		Dan 7,9-10.13-14; Ps 97,1-2.5-6.9; 2 Pt 1,16-19; Mt 17,1-9	
7.	Ponedeljek	Kajetan, duh.; Sikst II., pp., muč.	
8.	Torek	Dominik, ust. dominikancev	☾ 12.28
9.	Sreda	Terezija (Edith Stein), red., muč.	
10.	Četrtek	Lovrenc (Lovro), diak., muč.	
11.	Petek	Klara (Jasna), dev.; Suzana, muč.	
12.	Sobota	Ivana Šantalska, red.; Lelija, dev.	
13.	Nedelja	19. NEDELJA MED LETOM – Hipolit in Poncijan, muč.; Gertruda, op.	
		1 Kr 19,9.11-13; Ps 85,9-14; Rim 9,1-5; Mt 14,22-33	
14.	Ponedeljek	Maksimilijan Kolbe, duh., muč.; Evzebij, duh.	
15.	Torek	MARIJINO VNEBOVZETJE (VELIKI ŠMAREN), d. p. d.	
16.	Sreda	Rok, spk.; Štefan Ogrski, kr.	☾ 11.38
17.	Četrtek	Hijacint, red. – združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom, d. p.	
18.	Petek	Helena (Alenka), ces.; Manes, red.	
19.	Sobota	Janez Eudes, duh.; Timotej, muč.	
20.	Nedelja	20. NEDELJA MED LETOM – Bernard, op., uč.	
		Iz 56,1.6-7; Ps 67,2-3.5.6.8; Rim 11,13-15.29-32; Mt 15,21-28	
21.	Ponedeljek	Pij X., pp.; Zdenko, šk.	
22.	Torek	Devica Marija Kraljica; Sigfrid (Zmago), šk.	
23.	Sreda	Roza iz Lime, dev.; Irenej, muč.– <i>dan spomin na žrtve vseh totalitarnih in avtoritarnih režimov</i>	
24.	Četrtek	Jernej (NATANAEL), ap.; Emilija, red.	☾ 11.57
25.	Petek	Ludvik, kr.; Jožef, duh.; Patricija, dev.	
26.	Sobota	Tarzicij, muč.; Hadrijan, muč.	
27.	Nedelja	21. NEDELJA MED LETOM – Monika, mati sv. Avgušтина	
		Iz 22,19-23; Ps 138,1-3.6.8; Rim 11,33-36; Mt 16,13-20	
28.	Ponedeljek	Avguštin, šk., c. uč.; Hermes, muč.	
29.	Torek	Mučeništvo Janeza Krstnika; Sabina, muč.	
30.	Sreda	Feliks (Srečko), muč.; Agil, op.	
31.	Četrtek	Pavlin, šk.; Jožef in Nikodem, sp. moža	☺ 03.35

Sonce stopi v znamenje device 21. 8. ob 4. uri. Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 27 minut.

SEPTEMBER – KIMAVEC

1.	Petek	Egidij (Tilen), op.; Verena, dev.; Brezjanska M. B.	
2.	Sobota	Marjeta, dev.; Ingrid, red.	
3. Nedelja	22. NEDELJA MED LETOM, angelska – Gregor Veliki, pp., uč.		
	Jer 20,7-9; Ps 63,2-6.8-9; Rim 12,1-2; Mt 16,21-27		
4.	Ponedeljek	Rozalija (Zalka), dev.; Irma, dev.	
5.	Torek	Mati Terezija, red.; Viktorin, muč.	
6.	Sreda	Zaharija, pr.; Bertrand, red.	
7.	Četrtek	Regina, muč.; Marko Križevčan, muč.	☯ 0.21
8.	Petek	Rojstvo Device Marije (mali šmaren) – Serafina, red.	
9.	Sobota	Peter Klaver, red.; Friderik Ozanam, duh.	
10. Nedelja	23. NEDELJA MED LETOM – Nikolaj Tolentinski, spk.		
	Ezk 33,7-9; Ps 95,1-2.6-7.8-9; Rim 13,8-10; Mt 18,15-20		
11.	Ponedeljek	Bonaventura, red.; Helga, spk.	
12.	Torek	Marijino ime; Tacijan (Tihomil), muč.	
13.	Sreda	Janez Zlatousti, šk., c. uč.; Elidija, muč.	
14.	Četrtek	Povišanje sv. križa	
15.	Petek	Žalostna M. B. (Dolores); Melita, muč. – vrnitev Primorske k matični domovini, d. p.	☹ 3.39
16.	Sobota	Kornelij, pp., in Ciprijan, šk., muč.; Ljudmila, kn.	
17. Nedelja	24. NEDELJA MED LETOM – Robert Bellarmino, šk., c. uč.		
	Sir 27,30-28,7; Ps 103,1-2.3-4.9-10.11-12; Rim 14,7-9; Mt 18,21-35		
18.	Ponedeljek	Jožef Kupertinski, duh.; Irena, muč.	
19.	Torek	Januarij, šk., muč.; Teodor Angleški, šk.	
20.	Sreda	Andrej Kim, muč.; Evstahij, šk.	
21.	Četrtek	MATEJ, ap., ev.; Jona, pr.	
22.	Petek	Mavricij, muč.; Tomaž Vilanovski, šk.	☯ 21.31
23.	Sobota	Pij iz Pietrelcine, duh.; Krištof, muč. – jesensko enakonočje – dan slovenskega športa, d. p.	
24. Nedelja	25. NEDELJA MED LETOM, Anton Martin Slomšek, šk.		
	Iz 55,6-9; Ps 145,2-3.8-9.17-18; Flp 1,20-24.27; Mt 20,1-16		
25.	Ponedeljek	Sergij, men.; Nikolaj, km.	
26.	Torek	Kozma in Damijan, muč.; Terezija, red.	
27.	Sreda	Vincencij, ust. lazaristov	
28.	Četrtek	Venčeslav, muč.; Lovrenc Ruiz, muč.	
29.	Petek	MIHAEL, GABRIJEL, RAFAEL, nadangeli	☺ 11.57
30.	Sobota	Hieronim, duh., uč.; Gregorij, šk. – kvatre	

Sonce stopi v znamenje tehtnice 23. 9. ob 8. uri. Začetek jeseni. Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 33 minut.

OKTOBER – VINOTOK

1. Nedelja	26. NEDELJA MED LETOM, rožnovenska – Terezija D. J., dev.	
	Ezk 18,25-28; Ps 125,4-5.6-7.8-9; Flp 2,1-11; Mt 21,28-32	
2. Ponedeljek	Angeli varuhi; Modest, muč.	
3. Torek	Gerard, op.; Evald, muč. – teden za življenje	
4. Sreda	Frančišek Asiški, red. ust.; Kalistena, muč.	
5. Četrtek	Marija Favstina, red.; Apolinarij, šk.	
6. Petek	Bruno, ust. kartuzijanov; Renato, šk.	☾ 15.47
7. Sobota	Rožnovenska Mati Božja; Sergij, muč.	
8. Nedelja	27. NEDELJA MED LETOM – Pelagija, spk.	
	Iz 5,1-7; Ps 80,9.12.13-14.15-16.19-20; Flp 4,6-9; Mt 21,33-43	
9. Ponedeljek	Abraham in Sara; Dionizij, šk., muč.; Janez, duh.	
10. Torek	Florencij, muč.; Danilo (Danijel), muč.	
11. Sreda	Filip, diak.; Kanik, op.	
12. Četrtek	Maksimiljan Celjski, šk., muč.; Serafin, red.	
13. Petek	Koloman, muč.; Edvard, kr.	
14. Sobota	Kalist I., pp., muč.; Silvan, muč.	☺ 19.55
15. Nedelja	28. NEDELJA MED LETOM – Terezija Avilska, red., uč.	
	Iz 25,6-10; Ps 23,1-6; Flp 4,12-14.19-20; Mt 22,1-14	
16. Ponedeljek	Marjeta, red.; Hedvika (Jadviga), kn.	
17. Torek	Ignacij Antiohijski, šk., muč.; Florencij, šk.	
18. Sreda	LUKA, ev.; Just, muč.	
19. Četrtek	Pavel od Križa, duh.; Izak, muč.	
20. Petek	Irena (Mira), muč.; Vendelin, op.	
21. Sobota	Uršula, dev., muč.; Celina, mati	
22. Nedelja	29. NEDELJA MED LETOM, misijonska – Janez Pavel II., pp.	☾ 5.29
	Iz 45,1.4-6; Ps 96,1.3.4-5.7-8.9-10; 1 Tes 1,1-5; Mt 22,15-21	
23. Ponedeljek	Janez Kapistran, duh.; Roman, šk.	
24. Torek	Anton M. Klaret, šk.; Senoh, men.	
25. Sreda	Darinka, muč.; Bernard, šk. – dan suverenosti, d. p.	
26. Četrtek	Lucijan muč.; Demetrij, muč.	
27. Petek	Sabina Avilska, muč.; Frumencij, šk.	
28. Sobota	SIMON in JUDA TADEJ, ap.; Štefan, men.	☺ 22.23
29. Nedelja	30. NEDELJA MED LETOM, žegnanjska – zimski čas	
	2 Mz 22,20-26; Ps 18,2-4.47.51; 1 Tes 1,5-10; Mt 22,34-40	
30. Ponedeljek	Marcel, muč.; German, šk.	
31. Torek	Volbenk (Bolfenk), šk. – DAN REFORMACIJE, d. p. d.	

Sonce stopi v znamenje škorpionja 25. 10. ob 21. uri. Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 33 minut.

NOVEMBER – LISTOPAD

1. Sreda	VSI SVETI, d. p. d.	
2. Četrtek	Spomin vernih rajnih	
3. Petek	Viktorin Ptujski, šk., muč.; Just Tržaški, muč.	
4. Sobota	Karel Boromejski, šk.; Emerik, kr.	
5. Nedelja	31. NEDELJA MED LETOM, zahvalna – Martin, red.	☾ 9.36
	Mal 1,14-2,2.8-10; Ps 131,1.2.3; 1 Tes 2,7-9.13; Mt 23,1-12	
6. Ponedeljek	Lenart (Narte), op.; Monald, red.	
7. Torek	Ernest, op.; Engelbert, šk.	
8. Sreda	Bogomir, šk.; Elizabeta, red.	
9. Četrtek	Posvetitev lateranske bazilike; Teodor (Darko), muč.	
10. Petek	Leon Veliki, pp., uč.; Andrej Avellino, duh.	
11. Sobota	Martin, šk.; Bartolomej, op.	
12. Nedelja	32. NEDELJA MED LETOM – Jozafat, šk., muč.	
	Mdr 6,12-16; Ps 63,2.3-4.5-6.7-8; 1 Tes 4,13-18; Mt 25,1-13	
13. Ponedeljek	Stanislav Kostka, red.; Bric, šk. – <i>svetovni dan ubogih</i>	☾ 10.27
14. Torek	Nikolaj Tavelić, muč.; Lovrenc Irski, šk.	
15. Sreda	Albert, šk., c. uč.; Leopold, kn.; Marija, ust.	
16. Četrtek	Marjeta Škotska, kr.; Jedrt, dev.	
17. Petek	Elizabeta Ogrska, red.; Hilda, op.	
18. Sobota	Posvetitev bazilik sv. Petra in Pavla; Karolina, muč.	
19. Nedelja	33. NEDELJA MED LETOM – Matilda, red.	
	Prg 31,10-13.19-20.30-31; Ps 128,1-2.3.4-5; 1 Tes 5,1-6; Mt 25,14-30	
20. Ponedeljek	Edmund, kr.; Gelazij, pp.	☾ 11.49
21. Torek	Darovanje Device Marije; Maver Poreški, šk. – <i>teden Karitas</i>	
22. Sreda	Cecilija, dev., muč.; Ananija, muč.	
23. Četrtek	Klemen I. pp., muč., Kolumban, op. – dan Rudolfa Maistra, d. p.	
24. Petek	Andrej Dung, muč.	
25. Sobota	Katarina Sinajska, dev., muč.; Mojzes, muč.	
26. Nedelja	KRISTUS KRALJ – Valerijan Oglejski, šk.	
	Ezk 34,11-12.15-17; Ps 23,1-6; 1 Kor 15,20-26.28; Mt 25,31-46	
27. Ponedeljek	Virgil in Modest, šk.; Marija s čudodelno svetinjo	☺ 10.16
28. Torek	Katarina Labouré, red.; Berta, žena	
29. Sreda	Saturnin, muč.; Filomen, muč.	
30. Četrtek	ANDREJ, ap.; Mirokles, šk.	

Sonce stopi v znamenje strelca 24. 11. ob 16. uri. Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro in 10 minut.

DECEMBER – GRUDEN

1.	Petek	Eligij, šk.; Marija Klementina, muč.; Nahum, pr.	
2.	Sobota	Natalija, muč.; Bibijana (Vivijana), muč.	
3.	Nedelja	1. ADVENTNA NEDELJA – Francišek Ksaver, red.	
		Iz 63,16-17.19;64,2-7; Ps 80,2-3.15-16.18-19; 1 Kor 1,3-9; Mr 13,33-37	
4.	Ponedeljek	Janez Damaščan, duh., uč.; Barbara, muč.	
5.	Torek	Saba (Savo), op.; Fili Rinaldi, ust.	🌙 06.49
6.	Sreda	Nikolaj (Miklavž), šk.	
7.	Četrtek	Ambrož, šk., c. uč.; Boetij, mis.	
8.	Petek	Brezmadežno spočetje Device Marije	
9.	Sobota	Bernard Jezusov, red.; Valerija, muč.	
10.	Nedelja	2. ADVENTNA NEDELJA – Judita, sp. žena	
		Iz 40,1-5.9-11; Ps 85,9-10.11-12.13-14; 2 Pt 3,8-14; Mr 1,1-8	
11.	Ponedeljek	Damaz I., pp., Sabin, šk.	
12.	Torek	Devica Marija iz Guadalupe; Amalija (Malka), muč.	
13.	Sreda	Lucija, dev., muč.; Otilija, op.	🌙 0.31
14.	Četrtek	Janez od Križa, duh., uč.; Apolonij, muč.	
15.	Petek	Drinske mučenke M. Krizina in M. Antonija, Kristina (Tinca), dev.	
16.	Sobota	Albina, muč.; David, kr. – božična devetdnevica	
17.	Nedelja	3. ADVENTNA NEDELJA – Lazar iz Betanije, sp. mož	
		Iz 61,1-2.10-11; Lk 1,46-48.49-50.53-54; 1 Tes 5,16-24; Jn 1,6-8.19-28	
18.	Ponedeljek	Gacijan, šk.; Teotim, muč.	
19.	Torek	Urban III., pp.; Anastazij, pp.	🌙 19.39
20.	Sreda	Evgen, muč.; Zenon, muč.	
21.	Četrtek	Peter Kanizij, duh., uč.; Temistokles, šk., muč.	
22.	Petek	Franciška Cabrini, red. ust.; Izrael, duh. – zimski solsticij	
23.	Sobota	Janez Kancij, duh.; Ivo, šk. – kvatre	
24.	Nedelja	4. ADVENTNA NEDELJA, sveti večer – Adam in Eva	
		2 Sam 7,1-5.8-11.16; Ps 89,2-3.4-5.27.29; Rim 16,25-27; Lk 1,26-38	
25.	Ponedeljek	Božič – GOSPODOVO ROJSTVO, d. p. d.	
26.	Torek	Štefan, diak. – DAN SAMOSTOJNOSTI IN ENOTNOSTI, d. p. d.	
27.	Sreda	Božična osmina; JANEZ, ap., ev.	😊 01.33
28.	Četrtek	Božična osmina; Nedolžni otroci	
29.	Petek	Božična osmina; Tomaž Becket, šk.; David, kr.	
30.	Sobota	Božična osmina; Vincencija, red. ust.; Feliks, pp.	
31.	Nedelja	SVETA DRUŽINA – Silvester I. (Silvo), pp. – drugi sveti večer	
		1 Mz 15,1-6; 21,1-3; Ps 105,1-6.8-9; Heb 11,8.11-12.17-19; Lk 2,22-40	

Sonce stopi v znamenje kozoroga 22. 12. ob 5. uri. Začetek zime. Do 16. 12. se dan skrajša za 18 minut, do 31. 12. se podaljša za 2 minuti.

PRAZNIKI V LETU 2023

Državni prazniki

ново leto 1. in 2. januar

Prešernov dan – kulturni praznik 8. februar

dan upora proti okupatorju 27. april

praznik dela 1. in 2. maj

dan državnosti 25. junij

dan spomina na mrtve 1. november

dan samostojnosti in enotnosti 26. december

Državni prazniki, ki niso dela prosti:

17. 5. nacionalni dan spomina na žrtve komunističnega nasilja; 8. 6. dan Primoža Trubarja;

17. 8. združitev prekmurskih Slovencev z matičnim narodom; 15. 9. vrnitev Primorske k matični domovini;

23. 9. dan slovenskega športa; 25. 10. dan suverenosti;

23. 11. dan Rudolfa Maistra.

Verski prazniki

Zapovedani katoliški prazniki (poleg nedelj):

telovo (sv. Rešnje telo in kri) – 8. junij

veliki šmaren (Marijino vnebovzetje) – 15. avgust

vsi sveti – 1. november

božič – 25. december

Slovesni katoliški prazniki:

1. 1. novo leto; 6. 1. Sv. trije kralji; 2. 2. svečnica; 19. 3. sv. Jožef; 10. 4. velikonočni ponedeljek;

25. 3. Gospodovo oznanjenje; 18. 5. vnebohod; 29. 6. sv. Peter in Pavel; 8. 9. mali šmaren;

8. 12. Brezmadežna; 26. 12. sv. Štefan.

Premakljivi katoliški prazniki:

22. 2. pepelnica; 9. 4. velika noč; 18. 5. vnebohod; 28. 5. binkošti; 4. 6. Sveta Trojica; 8. 6. telovo; 1. 10. rožnovenska nedelja; 22. 10. misijonska nedelja; 29. 10. žegnanjska nedelja; 5. 11. zahvalna nedelja; 26. 11. nedelja Kristusa Kralja; 3. 12. prva adventna nedelja.

Verski prazniki, ki so (poleg nedelj) dela prosti:

10. 4. velikonočni ponedeljek; 15. 8. Marijino vnebovzetje; 31. 10. dan reformacije; 25. 12. božič.

Prazniki po pravoslavnem koledarju:

7. 1. božič; 14. 1. novo leto; 16. 4. velika noč; 31. 5. vnebohod; 4. 6. binkošti; 28. 8. Marijino vnebovzetje.

Prazniki po judovskem koledarju:

6. 4. do 13. 4. pasha; 26. 5. praznik tednov; 16. 9. novo leto (5784); 25. 9. praznik sprave; 30. 9. šotorski praznik; 8. 12. praznik luči.

Prazniki po muslimanskem koledarju:

19. 7. novo leto, 1. moharam 1445; 23. 3. do 15. 4. postni mesec ramadan; 22. 4. id-ul-fitr (bajram), 1. šaval; 30. 5. gorban, 10. zul-ka-da.

Prazniki v sosednjih državah

AVSTRIJA: novo leto (1. 1.), Sv. trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (10. 4.), 1. maj, vnebohod (18. 5.), binkoštni ponedeljek (29. 5.), sv. Rešnje telo in kri (8. 6.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan zastave (26. 10.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič (25. 12.), štefanovo (26. 12.).

Deželni patroni v Avstriji: sv. Klemen (15. 3. – Dunaj), sv. Jožef (19. 3. – Koroška, Štajerska, Tirolska), sv. Gebhard (27. 8. – Predarlška), sv. Rupert (24. 9. – Salzburška), sv. Martin (11. 11. – Gradiščanska), sv. Leopold (15. 11. – Nižja in Gornja Avstrija); v nekaterih deželah so ti dnevi tudi dela prosti.

ITALIJA: novo leto (1. 1.), Sv. trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (10. 4.), državni praznik Italije (25. 4.), 1. maj, dan republike (2. 6.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), vsi sveti (1. 11.), Brezmadežna (8. 12.), božič (25. 12.), štefanovo (26. 12.). – V Trstu je dela prost praznik mučenca Justa (3. 11.), praznik sv. Andreja v Gorici (30. 11.) je delavnik.

MADŽARSKA: novo leto (1. 1.), državni praznik (15. 3.), velikonočni ponedeljek (10. 4.), 1. maj, binkošti (28. 5.), binkoštni ponedeljek (29. 5.), sveti Štefan (20. 8.), državni praznik (23. 10.), vsi sveti (1. 11.), božič (25. 12.), štefanovo (26. 12.).

HRVAŠKA: novo leto (1. 1.), Sv. trije kralji (6. 1.), velikonočni ponedeljek (10. 4.), 1. maj, dan anti-fašističnega boja (22. 6.), dan državnosti (25. 6.), dan domovinske zahvale (5. 8.), Marijino vnebovzetje (15. 8.), dan neodvisnosti (8. 10.), vsi sveti (1. 11.), božič (25. 12.), štefanovo (26. 12.).

Vsi navedeni časi so v srednjeevropskem času (SEČ), v obdobju, ko je pri nas v veljavi poletni čas, pa v srednjeevropskem poletnem času (SEPČ).

Mrki

V letu 2023 sta dva Sončeva in dva Lunina mrka.

20. april 2023 – popolni Sončev mrk

Popolni Sončev mrk 20. aprila je viden iz skrajnega zahodnega dela Avstralije, vzhodnega dela Vzhodnega Timorja, otočja Damar in province Papua v Indoneziji. Kot delni mrk je viden iz Indijskega oceana, jugovzhodne Azije, Avstralije, severa Nove Zelandije in zahodnih delov Tihega oceana. Pri nas mrk ni viden.

5. maj 2023 – polsenčni Lunin mrk

Polsenčni Lunin mrk 5. maja je viden iz Evrope, Afrike, Azije in Avstralije. Pri nas je mrk viden, a ker bo Luna zaplula le v Zemljino polsenco, ga bodo lahko opazili le opazovalci z optično pomočjo.

14. oktober 2023 – obročasti Sončev mrk

14. oktobra je obročasti Sončev mrk, ki je viden iz ZDA, delov Mehike (Jukatan), Srednje Amerike, Kolumbije in severa Brazilije. Kot delni mrk je viden iz obeh Amerik, zahodnega dela Grenlandije in zahodnega roba Afrike. Pri nas mrk ni viden.

28. oktober 2023 – delni Lunin mrk

V noči z 28. na 29. oktober je delni Lunin mrk, ki je viden iz vzhodnih delov obeh Amerik, Evrope, Afrike, Azije in Avstralije. Pri nas je mrk viden. Polsenčna faza mrka se začne ob 20:02. Zemljina senca se Lune dotakne ob 21:35 in jo zapusti ob 22:53. Sredina mrka je ob 22:14. Ob največjem zakritju bo Zemljina senca prekrila 0,12 premera Lune. Polsenčna faza mrka se konča 29. oktobra ob 0:26.

Letni časi

Začetek pomladi – spomladansko enakonočje (ekvinokcij): 20. marca ob 22. uri in 25 minut.

Začetek poletja – poletni Sončev obrat (solsticij): 21. junija ob 16. uri in 58 minut.

Začetek jeseni – jesensko enakonočje (ekvinokcij): 23. septembra ob 8. uri in 50 minut.

Začetek zime – zimski Sončev obrat (solsticij): 22. decembra ob 4. uri in 28 minut.

Meteorski roji v letu 2023

Vsako jasno noč lahko občasno na nebu vidimo utrinke ali meteorje. To so drobcena prašna zrnca, ki med letom po Osončju zaidejo v Zemljino atmosfero. Ob trenju z zrakom se segrejejo in izparijo. Tej svetli sledi, ki jo puščajo za seboj, pravimo meteor. Ponavadi lahko vidimo od 5 do 10 meteorjev na uro. Ob določenih datumih v letu pa Zemlja prečka gostejše predele prašnih delcev, ki so jih za sabo pustili kometi. Takrat se število meteorjev močno poveča. Pravimo, da je aktiven meteorski roj. Vsi meteorji istega roja priletijo iz določenega predela neba, ki mu rečemo radiant.

V noči s 3. na 4. januar je maksimum aktivnosti meteorskega roja Kvadrantidov z radiantom v ozvezdju Volar. Ob maksimumu je v povprečju od 60 do 120 utrinkov na uro.

V noči z 12. na 13. avgust je maksimum aktivnosti meteorskega roja Perzeidov z radiantom v ozvezdju Perzej. Ob maksimumu je v povprečju 100 utrinkov na uro.

21. in 22. oktobra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Orionidov z radiantom v ozvezdju Orion. Ob maksimumu je v povprečju 20 utrinkov na uro.

17. in 18. novembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Leonidov z radiantom v ozvezdju Lev. Ob maksimumu je v povprečju 15 utrinkov na uro.

13. in 14. decembra je maksimum aktivnosti meteorskega roja Geminidov z radiantom v ozvezdju Dvojčka. Ob maksimumu je v povprečju 120 utrinkov na uro.

Vidnost planetov

MERKUR

Merkur je Soncu najbližji planet in je v povprečju od njega oddaljen le 57,9 milijona kilometrov. Obhod okoli Sonca zaključi v 88 dneh. Okoli svoje osi se zavrti v 58,7 dneva, kar pomeni, da je dan na Merkurju dolg kar dve tretjini njegovega leta. Po svoji velikosti in masi je Merkur bolj podoben Luni kot Zemlji. Njegov premer je le 4880 kilometrov.

Ubežna hitrost z njegovega površja je 4,3 kilometra na sekundo in je torej premajhen, da bi mogel obdržati omembe vredno atmosfero. Okoli Merkurja ne kroži nobena luna.

Opazovanje: Ker je Merkur bliže Soncu kot Zemlja, je na našem nebu vedno navidezno zelo blizu Sonca. Občasno ga lahko vidimo s prostim očesom, vendar ga veliko težje opazimo kot ostale planete. Največji navidezni odklik od Sonca, ki ga lahko doseže, je 27,7 stopinje, zato planeta nikoli ne moremo videti sredi noči. Opazujemo ga lahko zjutraj nad vzhodnim obzorjem, ko vzhaja pred Soncem, ali zvečer nad zahodnim obzorjem, ko zahaja za njim.

Vidnost Merkurja v letu 2023: V letu 2023 bomo lahko Merkur opazovali zjutraj (pred vzhodom Sonca) nad vzhodnim obzorjem v dneh okoli 30. januarja (25,0 stopinje od Sonca), 29. maja (24,9 stopinje od Sonca) in 22. septembra (17,9 stopinje od Sonca).

Zvečer (po zaidu Sonca) bomo lahko planet opazovali nad zahodnim obzorjem v dneh okoli 11. aprila (19,5 stopinje od Sonca), 9. avgusta (27,4 stopinje od Sonca) in 4. decembra (21,3 stopinje od Sonca).

VENERA

Venera je drugi planet v našem Osončju. Od Sonca je povprečno oddaljena 108,2 milijona kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje 224,7 dneva. Planet se zelo počasi vrti okoli svoje osi. Za en obrat potrebuje kar 243 dni, kar pomeni, da je Venerin dan celo nekoliko daljši od njenega leta. Venera je po masi in velikosti na moč podobna Zemlji. Njena masa znaša približno štiri petine mase Zemlje, njen premer pa je le malo manjši od Zemljinega – 12.100 kilometrov. Planet obdaja gosta in nepredirna atmosfera. Venera nima svojega naravnega satelita.

Opazovanje: Tudi Venera je bliže Soncu kot Zemlja, zato jo lahko opazujemo le zjutraj ali zvečer. Ko vzhaja pred Soncem, jo najdemo nad vzhodnim obzorjem jutranjega neba. Takrat jo imenujemo Danica. Kadar pa zahaja za Soncem, jo lahko vidimo nad zahodnim večernim obzorjem, in ji rečemo Večernica. Venera nam podobno kot Luna kaže mene od krajca do polne Venere. Na nebu je

prav gotovo ne moremo zgrešiti, saj je za Luno in Soncem najsvetlejše nebesno telo.

Vidnost Venere v letu 2023: Venera je na začetku leta Večernica in je vidna zvečer po zaidu Sonca nizko nad zahodnim obzorjem. Z vsakim dnem je navidezno vse bolj oddaljena od Sonca. Največji odklik 45,4 stopinje doseže 4. junija. Po tem datumu se začne Soncu navidezno približevati. V spodnji konjunkciji s Soncem, ko nekaj časa ni vidna, je 13. avgusta. Po tem datumu se pojavi na jutranjem nebu nad vzhodnim obzorjem pred vzhodom Sonca kot Danica. Zdaj se navidezno oddaljuje od Sonca in je vse bolj vidna. Največji odklik 46,4 stopinje od Sonca doseže 23. oktobra. Po tem datumu se začne Soncu navidezno približevati, a ostane Danica vse do konca leta.

MARS

Mars je četrti planet po vrsti. Njegova povprečna oddaljenost od Sonca je 228 milijonov kilometrov, obkroži pa ga v 687 dneh, kar je le malo manj od dveh zemeljskih let. Mars se okoli svoje osi zavrti v približno enakem času kot Zemlja – njegov dan traja 24 ur in 37 minut. Skoraj za polovico je manjši od Zemlje, njegov premer je 6790 kilometrov. Ubežna hitrost na njem je nizka in zaradi tega ima planet redko atmosfero, sestavljeno v glavnem iz ogljikovega dioksida. Mars obkrožata dva majhna satelita, Fobos in Deimos.

Opazovanje: Mars je v ugodni legi za opazovanje približno vsaki dve leti. Na nebu sveti s svojo značilno rdečeoranžno barvo, ki so jo že stari narodi povezovali s krvjo, planet sam pa z bogom vojne. S srednjevelikim amaterskim teleskopom lahko na Marsu vidimo nekaj značilnih površinskih tvorb: severno in južno polarno kapico ter velika temnejša in svetlejša oranžna področja, ki se z Marsovimi letnimi časi spreminjajo.

Vidnost Marsa v letu 2023: Mars je v začetku leta dobro viden in je v ugodni legi za opazovanje. Na nebu je praktično vso noč, saj zahaja proti jutru. Aprila in prvo polovico maja je viden prvo polovico noči, kasneje pa je le še večerni planet. Z vsakim dnem je navidezno vse bliže Soncu in za-

haja kmalu za njim. 18. novembra je v konjunkciji s Soncem, ko nekaj časa ni viden. Proti koncu leta se spet pojavi na jutranjem nebu, ko vzhaja malo pred Soncem.

Mars je do konca marca v ozvezdju Bika, nato pa se preseli v Dvojčka, kjer ostane do sredine maja. Do sredine junija prečka ozvezdje Raka, nato pa vse do sredine avgusta ostane v Levu, ko se preseli v Devico. Sredi oktobra prečka mejo z ozvezdjem Tehtnice, v začetku decembra pa vstopi v Škorpiona, kjer ostane do konca leta.

JUPITER

Jupiter je peti po vrsti in največji planet v našem Osončju. Njegova masa je večja kot masa vseh ostalih planetov skupaj. Je velikanska krogla, v katero bi stlačili kar 1330 Zemelj! Od Sonca je povprečno oddaljen 778,3 milijona kilometrov, za en obhod okoli njega pa potrebuje 11,86 leta. Dan na Jupitru traja le 9,8 ure. Ker se planet izredno hitro vrti okoli svoje osi in ker ima majhno povprečno gostoto, je močno sploščen. Premer Jupitra vzdolž ekvatorja je 143.000 kilometrov, premer čez pola pa le 134.000 kilometrov. Danes poznamo že 79 Jupitrovih satelitov, od katerih so štirje (Jo, Evropa, Ganimed in Kalisto) vidni že z manjšimi amaterskimi teleskopi.

Opazovanje: Jupiter je več mesecev v letu v ugodni legi za opazovanje. Na nočnem nebu je to zelo svetlo nebesno telo; po siju ga prekaša le Venera in občasno Mars. Z amaterskimi teleskopi vidimo Jupiter kot rumeno ploščico, ki jo prepredajo temnejši pasovi. V manjših teleskopih opazimo dva izrazita pasova, po enega na vsaki strani planetovega ekvatorja. Z boljšimi teleskopi vidimo več pasov, opazimo pa lahko tudi druge atmosferske tvorbe, ki se stalno spreminjajo, saj ima planet zelo razgibano in nemirno atmosfero.

Vidnost Jupitra v letu 2023: Jupiter je v začetku leta viden prvo polovico noči, saj zahaja okoli polnoči. Februarja in marca je le še večerni planet in zahaja kmalu za Soncem. Ni več v ugodni legi za opazovanje, saj se bliža konjunkciji s Soncem, ki jo doseže 12. aprila. Okoli tega datuma nekaj časa ni

viden, saj je navidezno preblizu Sonca. Sredi maja ga že lahko izsledimo zjutraj pred vzidom Sonca nizko nad vzhodnim obzorjem. Vzhaja vedno prej, a je do avgusta viden le drugo polovico noči. Od septembra do konca leta je v ugodni legi za opazovanje, saj je 3. novembra v opoziciji s Soncem, ko nam je najbliže in je viden praktično vso noč.

Jupiter se od januarja do sredine maja zadržuje v ozvezdju Rib, nato pa se preseli v ozvezdje Ovna, kjer ostane do konca leta.

SATURN

Saturn je šesti po vrsti in drugi največji planet v našem Osončju. Vanj bi lahko stlačili 744 Zemelj. Od Sonca je povprečno oddaljen 1,427 milijarde kilometrov, obkroži pa ga v 29,46 leta. Tudi Saturn je plinasti velikan, ki se hitro vrti okoli svoje osi. Za en zasuk potrebuje le 10 ur in 12 minut. Zaradi tega in zaradi majhne povprečne gostote je močno sploščen. Njegov ekvatorski premer je 120.700 kilometrov, premer čez pola pa je znatno manjši – 108.000 kilometrov. Saturn je najbolj znan po čudovitih kolobarjih, ki ga obdajajo. Trenutno je znanih 82 satelitov, ki krožijo okoli njega. Največji med njimi je Titan.

Opazovanje: Saturn je vsako leto nekaj mesecev v ugodni legi za opazovanje. Že manjši teleskop pokaže enega najlepših prizorov, kar jih ponuja nebo – planet je obdan z velikim in svetlim kolobarjem. Saturn vidimo kot rumenkasto ploščico, ki je prepredena z vzporednimi temnejšimi pasovi. Le redko lahko opazimo še druge atmosferske tvorbe, saj je planet manjši in mnogo bolj oddaljen od nas kot Jupiter.

Vidnost Saturna v letu 2023: Saturn je v začetku leta večerni planet in zahaja kmalu za Soncem. Ni več v ugodni legi za opazovanje, saj se bliža konjunkciji s Soncem, ki jo doseže 17. februarja. Okoli tega datuma nekaj časa ni viden, saj je navidezno preblizu Sonca. Proti koncu marca pa ga že lahko izsledimo zjutraj pred vzidom Sonca nizko nad vzhodnim obzorjem. Do konca junija vzhaja vedno prej, a je viden le drugo polovico noči. Od julija do oktobra je v ugodni legi za opazovanje, saj je 27. avgusta v opoziciji s Soncem, ko nam je

najbliže. Viden je praktično vso noč. Novembra je viden prvo polovico noči, kasneje pa je le še večerni planet, ki ob koncu leta zahaja kmalu za Soncem.

Saturn se do sredine februarja zadržuje v ozvezdju Kozoroga, nato pa do konca leta ostane v Vodnarju.

URAN

Uran je sedmi planet po vrsti in prvi, ki smo ga odkrili v modernih časih. Je na meji vidnosti s prostim očesom, zato ga stari narodi niso poznali. Leta 1781 ga je s teleskopom povsem po naključju odkril William Herschel, ko je risal zvezdno karto. Tudi Uran spada med plinaste planete velikane, čeprav je mnogo manjši od Jupitra in Saturna. Njegov ekvatorski premer je 51.800 kilometrov, premer čez pola pa 49.000 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen 2,87 milijarde kilometrov, za pot okoli njega pa potrebuje kar 84 let. Dan na Uranu traja 18 ur. Danes je znanih 27 Uranovih lun.

Opazovanje: Uran je na meji vidnosti s prostimi očmi, lahko pa ga vidimo že v manjših teleskopih. Vendar pa je zaradi velike oddaljenosti njegov navidezni premer zelo majhen. Zato je v amaterskih teleskopih videti kot majhna zelenkasta ploščica, na njem pa ne moremo videti nobenih atmosferskih podrobnosti.

Vidnost Urana v letu 2023: Uran je v začetku leta viden praktično vso noč, februarja in marca prvo polovico noči, aprila pa je le še večerni planet, ki zahaja kmalu za Soncem. 10. maja je v konjunkciji s Soncem in nekaj časa ni viden. Konec maja se pojavi na jutranjem nebu in je jutranji planet vse do začetka julija. Avgusta je viden drugo polovico noči, septembra pa že praktično vso noč, saj prihaja v opozicijo s Soncem, ki jo doseže 14. novembra. V tednih okoli opozicije je v najugodnejši legi za opazovanje. Vse do konca leta je viden praktično vso noč.

Uran se vse leto zadržuje v ozvezdju Ovna.

NEPTUN

Neptun je osmi planet po vrsti. Astronomi so ga odkrili leta 1846. Na moč je podoben Uranu in tudi njega uvrščamo med plinaste planete veli-

kane. Njegov ekvatorski premer je 49.500 kilometrov, premer čez pola pa je 47.400 kilometrov. Od Sonca je povprečno oddaljen kar 4,5 milijarde kilometrov, za en obhod pa potrebuje kar 164,8 leta. Okoli svoje osi se zavrti v 19,2 ure. Danes je znanih 14 Neptunovih satelitov. Največji med njimi je Triton, ki je večji od naše Lune.

Opazovanje: Neptun je tudi v največjih amaterskih teleskopih komaj kaj večji od zvezd. Vidimo ga kot majhno, enakomerno modrikasto ploščico, na njegovi površini pa ne moremo videti pravih nobenih podrobnosti.

Vidnost Neptuna v letu 2023: Neptun je v začetku leta večerni planet in zahaja kmalu za Soncem. 16. marca je v konjunkciji s Soncem, zato okoli tega datuma nekaj časa ni viden. Na jutranjem nebu se pojavi šele konec aprila. Vzhaja vedno prej in prihaja v vse ugodnejšo lego za opazovanje. 19. septembra je v opoziciji s Soncem in je v tednih okoli tega datuma viden vso noč. Na večernem nebu ostane viden vse do konca leta. Neptun se do marca zadržuje v Vodnarju, nato pa do konca leta v ozvezdju Ribi. Če hočemo planet najti med zvezdami, potrebujemo teleskop, dobro zvezdno karto in natančne koordinate planeta.

SONCE VSTOPI V ZNAMENJE

Vodnarja	18. januarja ob 8. uri
Rib	16. februarja ob 18. uri
Ovna	20. marca ob 19. uri
Bika	22. aprila ob 14. uri
Dvojčkov	23. maja ob 13. uri
Raka	21. junija ob 16. uri
Leva	20. julija ob 22. uri
Devica	21. avgusta ob 4. uri
Tehtnice	23. septembra ob 8. uri
Škorpiona	25. oktobra ob 21. uri
Strelca	24. novembra ob 16. uri
Kozoroga	22. decembra ob 5. uri

PREGLEDNI KOLEDARČEK ZA LETO 2024

	JANUAR					FEBRUAR					MAREC				
	N	7	14	21	28	4	11	18	25		3	10	17	24	31
P	1	8	15	22	29	5	12	19	26		4	11	18	25	
T	2	9	16	23	30	6	13	20	27		5	12	19	26	
S	3	10	17	24	31	7	14	21	28		6	13	20	27	
Č	4	11	18	25		1	8	15	22	29	7	14	21	28	
P	5	12	19	26		2	9	16	23		1	8	15	22	29
S	6	13	20	27		3	10	17	24		2	9	16	23	30
	APRIL					MAJ					JUNIJ				
	N	7	14	21	28	5	12	19	26		2	9	16	23	30
P	1	8	15	22	29	6	13	20	27		3	10	17	24	
T	2	9	16	23	30	7	14	21	28		4	11	18	25	
S	3	10	17	24		1	8	15	22	29	5	12	19	26	
Č	4	11	18	25		2	9	16	23	30	6	13	20	27	
P	5	12	19	26		3	10	17	24	31	7	14	21	28	
S	6	13	20	27		4	11	18	25		1	8	15	22	29
	JULIJ					AVGUST					SEPTEMBER				
	N	7	14	21	28	4	11	18	25		1	8	15	22	29
P	1	8	15	22	29	5	12	19	26		2	9	16	23	30
T	2	9	16	23	30	6	13	20	27		3	10	17	24	
S	3	10	17	24	31	7	14	21	28		4	11	18	25	
Č	4	11	18	25		1	8	15	22	29	5	12	19	26	
P	5	12	19	26		2	9	16	23	30	6	13	20	27	
S	6	13	20	27		3	10	17	24	31	7	14	21	28	
	OKTOBER					NOVEMBER					DECEMBER				
	N	6	13	20	27	3	10	17	24		1	8	15	22	29
P		7	14	21	28	4	11	18	25		2	9	16	23	30
T	1	8	15	22	29	5	12	19	26		3	10	17	24	31
S	2	9	16	23	30	6	13	20	27		4	11	18	25	
Č	3	10	17	24	31	7	14	21	28		5	12	19	26	
P	4	11	18	25		1	8	15	22	29	6	13	20	27	
S	5	12	19	26		2	9	16	23	30	7	14	21	28	

Martin Brecelj

BORIS PAHOR, ISKALEC PRISTNEGA

Misel tržaškega pisatelja je tesno prepletena z njegovo življenjsko izkušnjo

Eno je sveto: Preprosto in Pristno
Srečko Kosovel, *Ecce homo*

Borisa Pahorja nisem takoj vzljubil. V mlajših letih mi je bolj imponiral drugi pisatelj iz naše bližine, Alojz Rebula, in to s svojo eshatološko naravnostjo, pripovedniško ustvarjalnostjo, pa tudi s svojim vznesenim jezikom. Ključ do Pahorja mi je podaril nekaj let starejši prijatelj, ko mi je ob rojstnem dnevu poklonil njegov *Odisej ob jamboru* s posvetilom: »V pretres in odkritje«. Tedaj sem res odkril, kako se ta književnik zavzeto posveča svoji ter posredno naši življenjski stvarnosti, jo skuša razumeti in ubesediti, pa tudi, kako je ta njegov nizki let docela smotrni, saj skuša pokazati, da lahko ima tudi ta posebna človeška izkušnja širšo ali kar občo veljavo.

NAROD KOT DOMOVINA SRCA

Prav zato, ker mu gre za stvarno življenje, Pahor ni nepristranski. Postavlja se na stran »ponižanih in razžaljenih«, med katere ga je usoda vrgla. To še posebej v narodnostnem smislu. Njegovo življenje so namreč od otroštva zaznamovali pojavi narodnostne mržnje in nasilja, začeni s požigom Narodnega doma v Trstu in s fašistično ukinitvijo slovenskih šol na Primorskem.

To kalvarijo narodne skupnosti, ki ji je pripadal, je Pahor hotel prikazati že v svojih prvih literarnih poskusih, pri tem pa ga je najbrž odločilno podprl Edvard Kocbek. Ugledni predstavnik tedanje slovenske kulturne elite je 6. maja 1941 tržaškemu pisatelju začetniku, s katerim se ni dotle nikoli osebno srečal, takole pisal: »Čutim, da Te mučijo slutnje in dvomi in načrti polnokrvnega tvorca besede, ki mu je dano, da izrazi še neizraženo trpljenje sočloveka, in to na nov način.«¹ Šlo je za pravo pisateljsko investituro.

A kaj je pravzaprav za Pahorja narod? To je skupnost s kulturno tradicijo, ki ji človek praviloma pripada po svojem rojstvu in ki mu omogoča, da vsestransko razvije svojo osebnost. Tako bi lahko strnili odgovor, do katerega se je pisatelj dokopal, sklicujoč se na vrsto predstavnikov sodobnega kulturnega življenja, od Konrada Lorenza in Lea

Weisbergerja do Mikela Dufrennea. Narodnost je torej zanj po eni strani zgodovinsko določena pojavnost, po drugi strani pa konstitutivni element človeškosti: »Kljub vsem vzponom človeškega razuma, kljub pridobitvam človeškega duha, s katerimi se vzdigujemo nad etnične meje, je narodno občestvo še zmeraj najbolj žlahtna domovina človeškega srca, in prepričan sem, da bo v prihodnosti plemenita vrednost njenega bistva, četudi nekoliko spremenjena, v glavnem ostala ista.«²

Pisec označuje narod kot »najbolj žlahtno domovino srca«, ker narodnost pojmuje kot eno osnovnih oblik ljubezni. Narodna pripadnost namreč daje človeku občutek, da ni sam, da je član neke skupnosti, kar pomeni, da je narodnost tudi skrb za druge. Poleg tega živeti svojo narodno samobitnost po njegovem nikakor ne pomeni zanikati samobitnosti drugih, kakor tudi pravica do samoodločbe narodov ni skregana z mednarodnim sodelovanjem. Pri tem rad navaja Srečka Kosovela, kjer pravi: »Naš ideal je evropski človek, različen po svojih obrazih, a samo eden v svojem velikem stremljenju: ljubiti vse ljudi in v tej ljubezni delati.«³

V tem duhu se Pahor ni pomišljal zastaviti svojega dela in ugleda, kadar je šlo za uveljavljanje

¹ Edvard Kocbek, *Peščena ura. Pisma Borisu Pahorju 1940–1980*, Slovenska matica, Ljubljana 1984, 10.

² Boris Pahor, *Odisej ob jamboru*, Druga razširjena izdaja s posebnim epilgom, Zaliv, Trst 1971, 7.

³ Boris Pahor, Srečko Kosovel. *Pričevalec zaznamovanega stoletja*, Znanstvena založba Filozofske fakultete, Ljubljana 2008, 73.

enakopravnosti Slovencev na kateri koli ravni, v matici, v italijanskem ali v drugih zamejstvih. Toda z nič manjšo vnemo se je razdajal za enakopravnost drugih teptanih narodnih skupnosti. Veliko truda je vlagal v delovanje Mednarodnega združenja za obrambo ogroženih jezikov in kultur po vsej Evropi.

Zato je zavračal etiketo nacionalista v slabšem smislu, ki so mu jo mnogi skušali prilepiti, ne samo med Slovenci. »Zamejci smo imeli zadosti opraviti s tujim nacionalizmom, da lahko vemo, kakšna spaka je to. Vendar zvestoba svoji biti ni nacionalizem,« je poudarjal.⁴

Drugače rečeno, šlo mu je za pristno življenje v širšem kulturnem ali bolj antropološkem smislu. Res pa se ni posebno poglobljal v vprašanje, kako uresničevati to zahtevo po pristnosti, kadar se narodne in druge kulturne pripadnosti med seboj prepletajo in prekrivajo, kar je pogost pojav ravno na obmejnih območjih in še zlasti v globaliziranem svetu.

ZAVRNITEV TOTALITARIZMOV

Narodnost vsekakor ima pri tržaškem pisatelju izrazit demokratičen naboj. Prav zvestoba narodni biti mu je narekovala trikratni »ne« trem totalitarizmom – fašizmu, nacizmu in komunizmu, ki so zaznamovali 20. stoletje, še posebej na Slovenskem, pa tudi njegovo osebno življenje.

Kot sam pravi, se je fašizmu prvič zavestno uprl, ko je v koprskem semenišču po zgledu sovrstnikov Albina Bubniča in Bernarda Šemerla začel razmišljati o svoji identiteti ter odkril, da je »Italija slovensko ozemlje severno od Trsta in Gorice in pa hrvaško ozemlje v Istri pridobila, prebivalstvu pa vsilila poitalijančevanje.«⁵ Kako nasilno je pri tem ravnala, je tudi sam okusil že kot otrok in pozneje posebno pronicljivo opisal v zbirki novel *Grmada v pristanu*.

Jasneje se je politično opredelil, ko je kmalu po tem kot študent teologije v Gorici prišel v stik s Kocbekom in se približal krščanskim socialistom. Kocbekovo *Pričevanje o Španiji* iz leta 1937 mu je pomagalo izostriti protifašistično usmeritev, ki

je bila sicer med primorskimi Slovenci razširjena in globoka, saj je že rodila upor bazoviških junakov, v tistem času pa tudi mučeniško smrt goriškega glasbenika Lojzeta Bratuža. O tem govori več Pahorjevih literarnih del, začeniši z romanom *Parnik trobi nji*.

Z zvestobo narodni biti je povezan tudi njegov upor nacizmu. Zlom Italije je 8. septembra 1943 doživel kot italijanski vojak v Bergamu v severni Italiji. Neki tamkajšnji župnik mu je predlagal, naj bi se pred nemškimi okupatorji umaknil v hribe in pridružil krajevnim partizanom, toda on se je tudi po Kocbekovem zgledu že opredelil za slovensko Osvobodilno fronto (OF) in se je vrnil v Trst, da bi se vanjo vključil. Motilo ga je, da so komunisti v njej prevzeli vodilno vlogo. »Osvobodilni boj, to smo mi vsi /.../, če pa bi kdaj v prihodnosti v imenu svojega pogleda na svet marksisti hoteli zatirati druge poglede, potem bo pač potrebno spet sprejeti neko odločitev na podlagi novega razvoja,« razmišlja Pahor alias Radko Suban v romanu *Zatemnitev*.⁶

Njegovo delovanje v slovenskem partizanskem gibanju je bilo kratkotrajno, saj je bil februarja 1944 deportiran v nacistična taborišča. Bolelo ga je, ker ga je v tisti pekel pomagala pahniti slovenska roka. Na dom ga je namreč prišla aretirat domobranska policija.

Kako skrajnega ponižanja so bili deležni taboriščniki, je potem prikazal v pripovedi *Nekropola*. Odvzeli so jim ime in jih reducirali na številke, sestradali so jih, da so »mislili le še s trebihom«, morili so jih kot na tekočem traku in njihov pepel so uporabljali kot gnojilo za cvetlične grede.

Kljub vsemu temu Pahor ni padel v skušnjava, da bi gorja, ki ga je prizadel nacizem, okrivil celoten nemški narod. Zavračal je trditev svojega sotrpina Andréja Ragota, češ da bi bilo treba pokončati pleme, ki je dalo Nietzscheja, Hitlerja in Himmlerja ter tiste, ki so izvajali njihove ideje in njihove ukaze. »Nimaš prav, ker ne da bi se zavedal, sprejemaš zlo, ki te je okužilo. /.../ Razumem te, a hkrati vem, da nisi moder,« ga je opomnil.⁷

Tudi Pahorjeva zavrnitev komunizma je povezana z narodnostjo, točneje s slovenskim narodnim

⁴ Boris Pahor, *Odisej ob jamboru*, n. d., 96.

⁵ Boris Pahor v sodelovanju z Milo Orličevom, *Trikrat ne – Spomini svobodnega človeka*, Cankarjeva založba, Ljubljana 2011, 33.

⁶ Boris Pahor, *Zatemnitev*, Zaliv, Trst 1975, 43. Glej tudi str. 133.

⁷ Boris Pahor, *Nekropola*, Mladinska knjiga, Ljubljana 1997, 181.

vprašanjem. Izzvala jo je namreč ugotovitev, da so komunisti sicer vodili slovenski narodno-osvobodilni boj med drugo svetovno vojno, a da je bil njihov cilj revolucionarna vzpostavitev družbenega reda, v katerem naj bi narodi odmrli.

»Kakor je narod nastal na osnovi specifične družbene delitve dela epohe kapitalizma, tako bo kot določena zgodovinska družbena kategorija z nastankom novih oblik in obsegov družbene delitve, ki jo bo prinesel socialistični oziroma komunistični družbeni red, tudi postopno izginil z zgodovinske pozornice,« je učil Edvard Kardelj, glavni ideolog slovenskega in jugoslovanskega komunizma.⁸ V skladu s tem so komunisti po vojni začeli graditi »jugoslovansko socialistično nacijo« in sprejemali ukrepe za postopno preseganje posameznih narodov ljudske republike.⁹

Tem načrtom so se postavili po robu nekateri predstavniki slovenskega kulturnega in širšega družbenega življenja, med njimi posebno odločno Boris Pahor, ki si je kot zamejec lahko privoščil večjo svobodo izražanja. Oglašal se je predvsem v reviji *Zaliv*, ki jo je osnoval s skupino sodelavcev. Zavrnil je marksistično tezo, po kateri naj bi se narodi rodili s kapitalizmom in z njim tudi umrli. Zavzel se je, da bi slovenski narod dosegel polno suverenost, ki naj bi si jo zaslužil prav z narodno-osvobodilnim bojem, kakor je bil zasnovan, preden so komunisti marca 1943 z Dolomitsko izjavo vsilili svojo hegemonijo nad njim.

Sklicujoč se na prvotni pluralistični značaj OF, je Pahor zahteval tudi uveljavitev kulturnega in političnega pluralizma v novi Jugoslaviji. Sicer pa se je v tem duhu že leta 1951 postavil v bran Edvardu Kocbeku, ko so ga novi oblastniki po objavi novel *Strah in pogum* izločili z vseh političnih in kulturnih položajev.

Še bolj pa se je tržaški pisatelj zameril režimu, ko je leta 1975 skupno z Rebulo objavil intervju, v katerem je Kocbek obsodil množične izvensodne poboje domobrancev ob koncu druge svetovne

vojne. Pahorju je bil tedaj kot avtorju intervjuja za več let prepovedan vstop v Jugoslavijo, bojkotirale pa so ga tudi jugoslovanskemu režimu zveste organizacije v italijanskem zamejstvu. Tarča napadov je ne nazadnje postala Slovenska levica, ki jo je tržaški pisatelj ustanovil leta 1968 s skupino somišljenikov. Do nje niso kazali nobenega razumevanja niti krajevni italijanski levičarski krogi, tako da se je naposled združila s Slovensko skupnostjo, samostojno stranko Slovencev v Italiji.

LJUBEZEN IN TELESNOST

Svoj trikratni »ne« fašizmu, nacizmu in komunizmu je torej Pahor izrekel ne le z besedami, ampak tudi z dejanji in sploh s svojim življenjem. Dejansko se je pri njem kot človeku in kot pisatelju družbenopolitična razsežnost prepletala z drugimi bivanjskimi dimenzijami. In če je bil v politiki svoboden človek, ki se ni pomišljal postavljati pod vprašaj uveljavljenega reda in celo tabujev, je podobno ravnal v svojem ljubezenskem, družinskem in religioznem življenju.

V tem oziru je značilna že njegova prva pomembna ljubezenska zgodba, ki jo je literarno upodobil v romanu *Zatemnitev*. Vanjo se je zapletel z Mijo alias Danico Tomažič v Trstu na prelomu let 1943–1944, ko je bil Daničin mož Stanko Vuk še zaprt v fašističnih ječah po Italiji. Dobro se je zavedal, da je ravnal nečastno, a je v nekakšno opravičilo zapisal: »Da, proti vsemu sva se oba predala prvinski zahtevi po polno doživetih človeški intimnosti v ozračju nečloveškega in pogubnega.«¹⁰ Njuno vez je pretrgala Pahorjeva deportacija, Danico pa so kmalu potem skupno z možem pokončali vosovski streli.

Drugo pomembno ljubezensko zgodbo je Pahor doživel s francosko bolničarko v sanatoriju blizu Pariza, v katerem si je po rešitvi iz taborišča zdravil jetiko. Arlette, kakor jo poznamo iz romana *Spopad s pomladjo*, mu je pomagala vrniti se v svet živih.

Premnogi niso zmogli tega prehoda in so si po vrnitvi iz taborišča vzeli življenje. /.../ S psihološkega vidika je bila največja težava v tem, da

⁸ Edvard Kardelj (Sperans), *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja*, Druga, pregledana in dopolnjena izdaja, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1957, 34.

⁹ Prim. Martin Breclj, *Ulisce e le sirene – La questione nazionale*, v: *Boris Pahor scrittore senza frontiere*, a cura di Walter Chierighin e Fulvio Senardi, Il Ponte Rosso & Mladika, Trieste 2021, 31–45.

¹⁰ Boris Pahor, *Moje suhote in njihovi ljudje*, Študentska založba, Ljubljana 2008, 229–230.

je bilo treba uskladiti taboriščno izkustvo z normalnim življenjem, ki se je nenadoma zdelo banalno. Bilo je, kot da bi bila izguba tovarišev in gledanje smrti v oči povsem zaman.¹¹

To ljubezensko razmerje je Pahorja tako osvojilo, da je dolgo odlašal z vrnitvijo v Trst. Naposled je odpotoval domov, da bi se lahko srečal s hudo bolno sestro Marico tik pred njeno smrtjo. Upal je, da bo za njim prišla Arlette, ki pa se je na prigovarjanje svojega očeta naposled poročila z ekonomsko solidnejšim Francozom.

Taboriščni povratnik v Trstu ni dolgo sameval. V sli po življenju se je zblížal z Nevo, kakor jo je literarno poimenoval, in z njo spočel otroka. Kljub temu se z njo ni hotel uradno vezati, češ da ne sprejema tradicionalnega zakona, verjetno pa še bolj zato, ker ga razmerje z Nevo ni povsem prepričalo. Naposled ni formalno priznal niti sinčka Marka, ki je sicer tragično preminil pri šestih letih zaradi levkemije.

Pravo ljubezen pa je kmalu potem našel pri Radoslavi Premrl, sestri narodnega heroja Janka - Vojka. Srečanje z njo oziroma z Živko, kakor jo tudi imenuje, je opisal v noveli *Primorska ljubezen*, ki jo je pozneje nekajkrat predelal in jo naposled objavil pod naslovom *Dihanje morja*. Z njo je ustanovil družino, ki jo je osrečilo rojstvo dvoje otrok, Maje in Adrijana. Kljub negotovanju domačih, zlasti pobožne matere, je Pahor privolil le v civilno poroko, z ženo pa naj bi se povrhu dogovoril za svobodno zvezo.

Dejansko si je tržaški pisatelj privoščil še kak ljubezenski polet. V knjigi, ki jo je posvetil ženi po njeni smrti,¹² piše:

Žal sta me neizživeta mladost in povojna klavrna sproščenost postavljali nekako v stalno kontradikcijo z Radino tradicionalno usmeritvijo. Želel sem oboje, biti ob nji in biti tudi tisti drugi človek. Nekakšna zakasnela puberteta. K sreči je to v glavnem dojela, dojela je tudi, da je poleg tistega dela, ki je bil nekako nečist, obveljal tudi tisti drugi, ki ga je cenila. V tem je bila

plemenita, medtem ko je pri meni prevladovala egocentričnost, ki je bila pravzaprav vztrajanje pri svojem konceptu, ker bi pri drugačni naravnosti ne dal od sebe kaj vrednega.

Tržaški pisatelj se je po lastnih navedbah posebno zagledal v gledališko igralko Dušo Počkaj, v profesorsko kolegico, ki jo v spominih *V vodoravni legi* imenuje Zlatka, ter v mlado Francozinjo, ki v romanu *Zibelka sveta* nastopa kot Lucie Huet. V tem zadnjem primeru je šlo za človeško zblížanje nekdanjega deportiranca z žensko, ki je prav tako doživela skrajno psihološko in telesno ponižanje, saj jo je oče kot deklaro več let posiljeval.

Če v Pahorjevi božanski igri sveta zloba lahko pahne človeka do peklenskih globin, pa ga ljubezen lahko dvigne do nebeških višin. Vse to je pri njem praviloma povezano s telesnostjo, ki jo je, kakor sam pravi, na novo spoznal skozi prizmo ljubezni v francoskem sanatoriju. Iskanje »harmonije sentimenta in telesnega mika« je postala ena izmed njegovih »poglavitnih življenjskih zahtev«.¹³ Tedaj je na novo odkril tudi naravo, ki ji je začel pripisovati božanske atribute. Nekatere ubeseditve doživetja kozmosa spadajo v vrh njegove umetniške ustvarjalnosti. Recimo prikaz Rudijevega/Pahorjevega občutja narave v sozvočju z ljubeznijo do Majde/Rade v romanu *Mesto v zalivu*.

BOG ALI NARAVA

Od tradicionalnega krščanstva se je Pahor začel oddaljevati v semenišču. V času, ko je obujal svojo narodno zavest, ga je begala prizanesljiva vatikanska politika do fašizma. Še posebno ga je zbodla izjava Pija XI., češ da je Mussolini »človek božje previdnosti«. V tem razpoloženju je spočel eno svojih prvih literarnih stvaritev, črtico *Rdeči plašč*. Posvetil jo je tržaškemu škofu Luigiju Fogarju, ki ga je papež na pritisk črnega režima predčasno upokojil skupno z goriškim nadškofom Franciškom Borgio Sedejem.

Sprva se je pod Kocbekovim vplivom približal krščanskim socialistom. V to smer ga je spodbujalo tudi branje del Fjodorja Dostojevskega. Posebno ga je pritegnil lik Aljoše Karamazova.

¹¹ Boris Pahor v sodelovanju z Milo Orličevom, *Trikat ne – Spomini svobodnega človeka*, n. d., 81.

¹² Boris Pahor, *Knjiga o Radi – Dnevnik 2009–2011*, Cankarjeva založba, Ljubljana 2012, 215.

¹³ Boris Pahor, *Zibelka sveta*, Cankarjeva založba, Ljubljana 1999, 18.

Od krščanstva kot takega pa ga je oddaljila taboriščna izkušnja. V *Nekropoli* takole obrazloži svoj obrat:

Če kaj, se mi zdaj spet dozdeva, da je nemogoč obstoj dobrega božanstva, ki bi bilo povsod pričujoče in bi bilo obenem nema priča pred tem dimnikom. Pa pred plinskimi celicami. Ne, če kako božanstvo je, potem je spojeno s stvarmi, z zemljo, z morjem in s človekom, ne pozna in ne more poznati razločka med dobrim in zlim.¹⁴

Taboriščna izkušnja je torej Pahorju vzela vero v dobro božanstvo, ne pa vere v božanstvo kot umno počelo, ki naj bi prevevalo kozmos. Pri tem se je razlikoval od Alberta Camusa, z upornim duhom katerega se je sicer večkrat čutil v sozvočju. V očeh tržaškega pisatelja namreč svet ni absurden.

Svojo novo panteistično religioznost je skušal bolje opredeliti s pomočjo Alberta Einsteina. Prepoznaval se je v kozmični religiji brez dogem in brez cerkva, ki jo je tvorec relativnostne teorije predstavil v delu *Moj pogled na svet*.¹⁵ Še pogosteje pa se je tržaški pisatelj obračal na Barucha Spinozo. Avtorja *Etike* redno navaja, kadar razmišlja o prvih in o poslednjih rečeh zlasti v svojih zadnjih delih, kot so dnevniški zapiski *Knjiga o Radi* in *V imenu dialoga*. Svoja spoznanja je strnil takole:

Bog je v bistvu Bitje, Spinoza piše *Deus sive Natura*, ki nima ne razuma ne volje v našem smislu. Je vse, kar obstaja, zato ni osebnost, ki bi sodila o dobrem in o zlu in na ti podlagi posegla v to, kar se razvija na tem našem planetu. Seveda lahko rečemo, da je dobra sila, ker je vir življenja, je kakor sonce, od katerega je vse odvisno. /.../ Zato se seveda klanjam mogočni univerzalni sili ali principu, ki nezavedno deluje v vsem, kar je, in v sebi nosi tudi možnost nastanka človeškega bitja z razumom (Spinoza rabi izraz *cogitatio*), na podlagi katerega si mora na najbolj inteligenten način urejati življenje v skupnosti.¹⁶

V tem smislu po Pahorju smemo reči, da se Bog razodeva v slehernem človeku, a še zlasti v tistih osebnostih, ki pomembno prispevajo k boljšemu sožitju med ljudmi. Takšen je za tržaškega pisatelja še zlasti Jezus iz Nazareta. Od njega sprejema nauk o ljubezni in odpuščanju nekako po zgledu Ernesta Renana, pisca knjige *Jezusovo življenje*, ki jo je Pahor po lastnem zatrtjevanju vedno imel na dosegu roke.¹⁷

Sicer pa ga je zlasti v zadnjem življenjskem obdobju zelo zaposlovalo vprašanje o posmrtnem življenju. To je bila tudi glavna tema zadnjih pogovorov, ki sem jih osebno imel z njim. Spraševal se je, kaj bo z duhom in z njegovimi stvaritvami, v katere je toliko vlagal. Tudi v tem primeru se je pri iskanju odgovora najraje zatekal k Spinozi, po katerem človek lahko postane večni z razumno ljubeznijo do Boga ali narave (*amor Dei intellectualis*). Ta ljubezen prenese tudi uničenje telesa, saj je z njo Bog v nas in mi smo v njem.

Pahor si Spinozov nauk takole razlaga:

Če se boš vdajal samo iskanju nepomembnih, banalnih dosežkov, ne bo od tebe ostalo nič, če pa se boš uveljavljal v povezavi z večnimi resnicami, se boš zanje, če je treba, žrtvoval, za resnico, socialno pravico, za domovino itd., kar pomeni biti za kreativno Bit, za Boga, potem bo tvoj jaz večni.¹⁸

Resnici na ljubo se človek po Spinozi lahko poistoveti z Bogom in postane večni le tako, da preseže svoj končni jaz. To pa Pahorju ni šlo povsem v račun. Ravno na tej točki sva se v najinem zadnjem pogovoru spomnila na pesem *Molitev*, v kateri Kocbek na edinstven način izraža vero v svojsko neuničljivost vsega, kar se prebije do bivanja. Mogoče je treba tu iskati razlog, zaradi katerega si je Pahor na smrtni postelji izvolil krščanski pogreb z mašo. A to njegovo dejanje lahko razumemo tudi kot namig, da je hotel krščansko izročilo po svoji vesti in močeh nadgrajevati, ne pa se mu izneveriti.

¹⁴ Boris Pahor, *Nekropola*, n. d., 169.

¹⁵ Glej npr. Boris Pahor, *Skarabej v srcu. Ladijski dnevnik*, Založba Obzorja, Maribor 1970, 85.

¹⁶ Boris Pahor, *Knjiga o Radi*, n. d., 346–347.

¹⁷ Prim. Martin Breclj, *Boris Pahor o prvih in o poslednjih rečeh*, *Primorski dnevnik*, 31. decembra 2014.

¹⁸ Boris Pahor, *Knjiga o Radi*, n. d., 39.

UKRAJINA SPET JOKA

Leto 2022 se bo v zgodovino vpisalo tudi po tem, da se je zgodilo nepredstavljivo. Na dan sv. Matije, 24. februarja, zgodaj zjutraj je Putinov ruski režim neizzvano napadel neodvisno in suvereno sosednjo državo Ukrajino. V skladu z načinom delovanja režima v Moskvi do tega trenutka tam ne priznavajo, da gre za vojno, marveč že mesece tvežijo o tako imenovani »posebni operaciji«. Kljub takšnim poskusom laganja in zavajanja ni nobenega dvoma, da je cilj ruskega diktatorja podreitev celotne Ukrajine, ob tem pa je zelo verjetno, da bi v primeru uspeha šlo zgolj za prvo etapo spreminjanja Evrope in sveta. Kot je Vladimir Putin precej jasno povedal v svojem govoru ruski javnosti 21. februarja 2022, naj bi na koncu te krvave politične fantazije vstala nova Sovjetska zveza, ki naj bi jo njegovi neodgovorni predhodniki zapravili v trenutku slabosti.

NEOBETAVNE ZGODOVINSKE VZPOREDNICE

Rusko lomastenje po Ukrajini je seveda zbudilo številne spomine predvsem na drugo svetovno vojno. Ne gre le za to, da lahko iščemo vzporednice med Putinovim napadom na Ukrajino ter med Hitlerjevim (in Stalinovim) napadom na Poljsko leta 1939. Tudi pot do februarske agresije je nevarno podobna poti do (četrt) delitve Poljske. Svet in predvsem evropske države so sorazmerno zlahka požrle ruski napad na Gruzijo leta 2008 in dejansko odtrganje petine gruzijskega ozemlja, čeprav v podobi grotesknih, povsem nesamostojnih »držav« Abhazije in Južne Osetije, ki imata vzporednici kvečjemu v medvojnih marionetnih tvorbah, kakršni sta bili Slovaška in Hrvaška. Odgovor na okupacijo Krima leta 2014 je bil podobno medel kot odgovor na nemško priključitev Avstrije. Avstrijo so pač večinoma šteli za nemško ozemlje in se dali prepričati argumentaciji, da je Krim Rusija. Ko je Rusija neposredno posegla v Doneški bazen in odločilno spodbudila nastanek še bolj smešnih tvorb, ki slišita na ime Doneška in Luhanska ljudska republika, kar celo človeka brez domišljije takoj prestavi na začetek devetdesetih, ko so enako smešne tvorbe rasle na območju Hrvaške, spet ni bilo ustreznega odziva. Nekako se je evropska javnost sprijaznila s tem, da si v Doneškem bazenu ljudje tako ali tako želijo združitve z »matjuško« Rusijo in da gre pri spopadu, ki

je bil že takrat in vseh osem let potem rusko-ukrajinski, za nekakšno državljansko vojno med Ukrajinci samimi. Nasploh pa je prevladovalo mnenje, da lahko kljub vsem morebitnim »manjšim motnjam« mirno vzdržujemo politične in gospodarske stike z ruskim režimom. Ta naj bi bil navsezadnje vendarle povsem racionalen in naj bi samo sledil racionalnim ciljem, ki naj ne bi bili v bistvu nič drugačni kot cilji drugih svetovnih sil. Mnoge evropske države, med njimi Nemčija, so v letih, ko je na vzhodu Ukrajine že bila vojna, celo precej povečale svojo odvisnost od ruskih surovin, zlasti nafte in plina.

SPREGLEDANO BISTVO REŽIMA

Tako je bilo med drugim zaradi tega, ker je večini ušla morda najosupljivejša podobnost med položajem pred drugo svetovno vojno in pred Putinovim napadom na Ukrajino. Nemčija po prvi svetovni vojni, ki je postala gojišče za Hitlerja, in Rusija po koncu hladne vojne ob koncu osemdesetih let, ki je postala valilnica za Putina, si delita neko pomembno izhodišče. V obeh primerih je bila širša javnost globoko razočarana zaradi ponižanja, ki ga je prinesel razvoj zadnjih let. Nemci so po prvi svetovni vojni izgubili del ozemlja na vzhodu in naložene so jim bile reparacije. Rusi so s Sovjetsko zvezo izgubili imperij in svoj sistem satelitov

v vzhodni Evropi. Med njimi je do začetka 21. stoletja večina vstopila v evroatlantske integracije. Tukaj je treba takoj povedati, da razširjena mantra, češ da je širitev Nata na vzhod povzročila rusko agresijo na Ukrajino, ne pije vode. Bistvo obrata na zahod je, da Putinova Rusija svojim sosedom, kakršni so Ukrajinci, ni ponujala praktično ničesar, zanje pa v predstavah Putinovega režima tudi ni nikakršnega samostojnega prostora za obstoj. A ne glede na to je veliko Rusov izgubo vpliva dojemalo in še dojemalo kot krivico, kakor so Nemci izgubo vpliva za krivico šteli po prvi svetovni vojni. V obeh primerih sta nacionalni travmi izkoristili kliki za vodenje držav povsem neprimerenih ljudi, ki v običajnih razmerah verjetno ne bi mogli voditi niti vaše trgovine. V Nemčiji je šlo za rasistične fanatike okrog Adolfa Hitlerja, v Rusiji pa žal za četo zafrustriranih kagebejevcev iz tretje vrste okoli Vladimirja Putina. Slednjega je za vse življenje zaznamovalo doživljanje razpada vzhodnoevropske socialistične diktature pod sovjetskim patronatom v rajni Nemški demokratični republiki. Oba režima sta svojim »podanikom« obljubljala obnovo veličine. V nemškem primeru se je končalo s strahotnim porazom v drugi svetovni vojni in z razdelitvijo Nemčije, v ruskem že zdaj velikansko izgubo prestiža. V obeh primerih sta se veliki nacionalni kulturi, nemška in ruska, znašli v vlogi talk režimov, ki v resnici ne spoštujejo nobene kulture. Kdor te vzporednice ne vidi in ne razume, bo težko v polnosti razumel jedro problema Putin.

Manj prijetna vzporednica za demokratične države je, da so zelo dolgo tolerirale in včasih celo nagrajevale drsenje tako predvojne Nemčije kot Putinove Rusije v diktaturo. Hitlerjevi so se legitimirali kot borci proti boljševizmu, Putinovi se legitimirajo kot borci zoper pokvarjenost zahodnega sveta in ameriško hegemonijo. Sodelovanje z režimoma je lajšal tudi varljiv občutek, da imamo opraviti z razumnimi voditelji, ki jim je mar vsaj za osnovne interese svojih držav. Vendar Hitler ni bil Bismarck in Putin ni Peter Veliki. Enako sovražna kot do sosedov ali pa še bolj sta bila do svojih lastnih ljudi, ker ju

je na koncu zanimala samo ohranitev in okrepitev lastne neomejene oblasti in obvladovanja družbe. V bistvu je bila Nemčija s svojo bogato kulturo in razvito družbo prva Hitlerjeva žrtev, nad katero se je izživiljal z *Gleichschaltung*, podreditvijo vsega in vsakogar nacistični blaznosti. In prva Putinova žrtev je bila Rusija, le da je zahod dvajset let celo z nekakšnim mazohističnim zadovoljstvom gledal, kako diktator uničuje središča dejanske ali domnevne opozicije. Mnogi so to šteli za izraz zdrave moči, ki naj bi zahodnim demokratičnim voditeljem manjkala.

Nazadnje si moramo zastaviti še vprašanje, zakaj spet joka ravno Ukrajina, zakaj je najbolj občutila Putinovo divjanje. Po svoje je nepojmljivo, da si država, ki je je za trideset Slovenij in je po površini največja med samo v Evropi ležečimi, ne more zagotoviti mirnega prostorčka pod soncem. Globinski razlog je seveda v tem, da imajo Ukrajinci za sosede še večje Ruse (in so imeli v zgodovini močne Poljake). Putinova tarča pa so postali iz več razlogov. Najprej si ne smemo delati utvar, da bi bila Ukrajina v katastrofalnem primeru uspeha ruske invazije zadnja postaja, kot to ni bila Poljska pred več kot osmimi desetletji. Končni cilj Putinovega globoko v sovjetsko (niti ne rusko) preteklost zazrtega režima je gotovo obnova razmerij, kakršna so na stari celini vladala pred začetkom reform Mihaila Gorbačova.

Toda Ukrajina, »dežela ob meji«, kar pomeni njeno ime, ima za Putinove še drugačno vrednost. Je bajno bogata z žitom in surovinami. To deloma pojasni osredotočenost ruskih operacij na posebej obdarjena jug in vzhod države. A Kijev v fantaziji Putinovih podpornikov velja hkrati za »mater ruskih mest«, ki jo je treba iztrgati Ukrajincem. Tam naj bi namreč v skladu z zgodovinskim mitom, ki so ga v Rusijo v novem veku zanesli zlasti menihi iz Kijeva, potem ko je to mesto v zadnji tretjini 17. stoletja prvič prišlo pod oblast carjev, tekla zibelka najstarejši »ruski« državi, tvorbi, znani pod imenom Kijevska Rutenija (oziroma Rusija, kot je uveljavljeno v slovenščini). Za Putina samega pa je verjetno odločilno, da se je Ukrajina

najmočnejše (in glasno) uprla njegovim poskusom vnovične vzpostavitve nekdanjega sovjetskega nedemokratskega družbenega modela v Rusiji in njenem sosodstvu. V Belorusiji in Rusiji je projekt v veliki meri uspel, v Ukrajini pač ne. Ukrajinci so se leta 2004 uprli volilni prevari, leta 2013 in 2014 pa so z oblasti vrgli Putinu pretirano naklonjenega avtokratskega predsednika, kar je za njegovega ruskega kolega seveda huda nočna mora. V nekem smislu se je zato ruska invazija na Ukrajino začela že februarja 2014, po uspešnem gibanju, ki ga po trgu v Kijevu imenujemo evromajdansko.

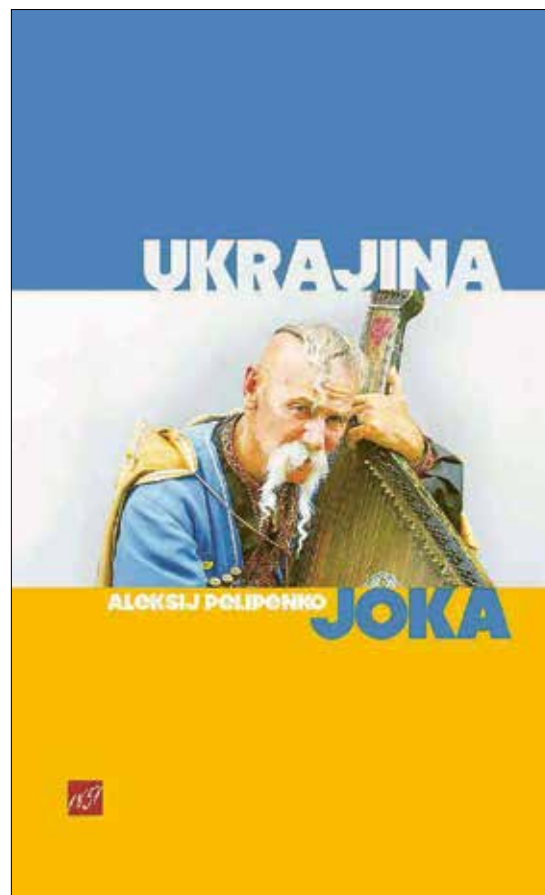
KRONIKA NEKE VOJNE

Putinovi so najprej ob zelo skromnem ukrajinskem odporu že pozimi leta 2014 zasedli polotok Krim. Nekoliko pozneje je z njihovo podporo prišlo do vojne v Doneškem bazenu na vzhodu Ukrajine in vzpostavitve že omenjenih marionetnih tvorb. Kot rečeno, zunaj Ukrajine nekako nismo dojeli, da je bila največja evropska država v vojni že osem let. Geslo odnosov do Ruske federacije je bilo večino časa *business as usual*.

To se je spremenilo šele 24. februarja leta 2022 zjutraj. Zahodne tajne službe so že dolgo opozarjale na kopičenje ruskih čet ob mejah Ukrajine. Uradna ruska politika je po drugi strani še teden dni pred napadom zatrjevala, da nima nikakršnega namena napasti sosede. Za povod za vojno so posegli po starem dobrem Adolfovem učbeniku iz leta 1939. Začeli so z obstreljevanjem položajev na zamrznjeni frontni črti v Doneškem bazenu in krivdo za napade naprtili ukrajinski vojski. Sledilo je teatralno priznanje »republik« na vzhodu Ukrajine, uokvirjeno z dolgoveznim Putinovim predavanjem o zgodovini.

Slabe tri dni pozneje se je začel frontalni ruski napad za Ukrajino. Za uradno razglasjanja ciljema »denacifikacije« in »demilitarizacije« sosodnje države, ki sta gradila na dolga leta ujčkanih mitih v Putinovi Rusiji o Ukrajini kot gnezdu neonacistov in krvavookih nacionalistov in kot o služabnici »gnilega« zahoda, zlasti zveze Nato, čeprav je paradokso

šele Putin s svojo okupacijo Krima zagotovil omembe vredne in pozneje večinsko podporo ukrajinske javnosti včlanitvi v Severnoatlantsko zavezništvo, se je skrivala želja po podreditvi celotne velike države. To bi bilo mogoče po mnenju Putinovih doseči bodisi z ustoličenjem marionetnega režima vsaj po zgledu Aljaksandra Lukašenke v sosednji Belorusiji bodisi s popolno vojaško okupacijo. Ravno velikopoteznost ruskih načrtov, ki so računali s hitro zmago, je najbolj spodbudila odločen odgovor zahodnih držav, tudi tistih ljudi, ki so še tedne pred tem govorili o Putinu kot genialnem geopolitičnem strategu. Sorazmerno odločen in enoten nastop članic Evropske unije, ZDA, Kanade in še nekaterih drugih igralcev je bila prva stvar, ki je Putinu prekrizala račune. Celo Nemčija in Francija, ki sta ruski režim najdlje hoteli »razumeti«, sta pristali na ostre sankcije in sorazmerno velikodušno pošiljanje orožja v

Aleksij Pelipenko, *Ukrajina joka*, Celjska Mohorjeva družba, 2015

ogroženo deželo. Toda odločilen je bil ukrajinski odpor.

Prvi vtis je sicer bil, da bo ta šibak. Nekateri smo zaradi nepoznavanja razmerij prve dni agresije vlekli celo primerjave s kolapsom predaprilske Jugoslavije. Prvi vikend vojne se je zdel veliko ljudem padec Kijeva verjeten. Nekdanji avtorski predsednik Viktor Janukovič se je menda že pripravljaj, da kot ruski vazal spet prevzame oblast. Za pomembno se je v takih razmerah izkazala odločitev ukrajinskega predsednika Volodimirja Zelenskega in ukrajinske vlade, da ostaneta v Ukrajini, čeprav jima je bila ponujena evakuacija. Zelenski je postal simbol ukrajinske volje po preživetju samostojne države.

V prvih tednih vojne so najhujši boji divjali na jugu države, v Doneškem bazenu in okoli prestolnice Kijev. Ruski vojski je uspel veliki met predvsem z osvojitvijo okrožja Herson na jugu ob meji s Krimom in območja največje jedrske elektrarne v Evropi Enerhodar v okolici mesta Zaporožja na jugovzhodu. Začasno je pridobila nadzor tudi nad območjem znane jedrske elektrarne Černobil (ukrajinsko Čornobil) in nad okolico Kijeva. A ko so se Ukrajinci postavili na noge, je ruska invazija v srednjem delu države kmalu obtičala. Po približno mesecu dni vojne so ruske sile morale dokončno opustiti načrte o zavzetju Kijeva. Žal so za njimi ostali uničeni kraji, smrtne žrtve in številni hudi vojni zločini. Najbolj jih povezujemo z mestom Buča, ki je bilo pred vojno nekakšno spalno naselje Kijeva.

Drugi veliki cilj začetnih ruskih operacij je bilo mesto Mariupol na jugovzhodu kot ključ do povezave med Doneškim bazenom in Krimom pod rusko okupacijo. Mesto je padlo po junaškem odporu in ga skoraj ni več. S svojim mučeništvom je ovrгло tudi »legendo« o tem, da služi ruska agresija zaščititi rusko govorečega prebivalstva v Ukrajini. Mariupol je bil namreč vseskozi eno najbolj rusko govorečih mest v državi.

Po ruskem umiku izpred Kijeva so se vojaške operacije osredotočile na vzhod in Doneški bazen. Rusom je sicer uspelo zasesti praktično

celotno okrožje Luhansk, a potem se je njihovo napredovanje v sosednjem okrožju Doneck dejansko ustavilo. Zelo daleč so hkrati od osvojitve še enega simbolno pomembnega mesta, Odese ob Črnem morju. So pa prizadejali Ukrajini in svetu hud udarec z blokado ukrajinskih pristanišč, zlasti odeškega. Tako trenutno velike ruske izgube, ki že zdaj precej presegajo izgube v času sovjetske okupacije Afganistana med letoma 1979 in 1988, niso v nobenem sorazmerju z doseženimi vojaškimi uspehi ali bolje neuspehi.

MIRU NI NA VIDIKU

Toda človeška cena za Ukrajince je, ker se vojna dogaja na njihovem ozemlju, kajpak bistveno višja. Poleg uničenih življenj in infrastrukture ter ločenih družin je zlasti boleče, da je vsaj začasno državo zapustilo do deset milijonov od dobrih štiridesetih milijonov predvojnih prebivalcev. Več kot štirje milijoni so se med tem že vrnili. Daleč največ beguncev iz Ukrajine je sprejela Poljska, tudi Slovenci smo se kar izkazali. V zgodovino bo šlo, da je slovenski premier Janez Janša skupaj s poljskim in češkim kolegom obiskal Kijev že 15. marca 2022, ko je bilo mesto še v ruskem obroču.

Miru v Ukrajini, ko to pišem, ni nikjer na vidiku. Ukrajincem je sicer z izdatno pomočjo zahodnih držav uspelo vzpostaviti ravnotežje na bojišču in večjih ozemeljskih pridobitev ruske vojske ni več. Nadaljujejo pa se nesmiselna obstreljevanja in raketni napadi na številne kraje v Ukrajini. Brutalni ruski napad na sosedo je v prvih mesecih hkrati poenotil evropsko javnost v podpori Ukrajini. Bolj ko se oglašajo posledice že dolgotrajne vojne, zlasti težave s preskrbo s plinom in draginja, bolj se seveda ta enotnost krha. Pred nami pa sočasno vstaja velik evropski narod. Če je Vladimirju Putinu kaj uspelo, mu je predvsem to, da je »zlepil« ukrajinske regije z zelo različnimi zgodovinskimi izkušnjami med seboj. Naj mi bo dovoljeno, da ta zapis zaključim z besedami morda najbolj znanega sodobnega ukrajinskega pisatelja Jurija Andruhoviča: *Pomlad prihaja in Ukrajina bo.*

KRALJICA STOLETJA JE UMRLA, NAJ ŽIVI KRALJ

Veliko lepih, visoko donečih besed je bilo ob koncu poletja leta 2022 povedanih o kraljici Združenega kraljestva in še štirinajstih monarhij v britanski skupnosti narodov Elizabeti II., ki je umrla na mali šmaren, stara šestindevetdeset let in pol. Nekateri, ki smo simpatijo do nje osebno in do britanske monarhije občutili že kdaj prej, smo se kar nekoliko nejeverno naslonili nazaj in poslušali misli, tako sumljivo podobne tistim, o katerih smo kdaj modrovali na tihem, na glas pa jih vsaj prepogosto raje nismo izrekli.

ZGODOVINSKA IZKUŠNJA KRALJEVE DRUŽINE

Da je umrlo stoletje, je zapisal eden mojih prijateljev na Facebooku. Zares, Elizabeta II. je bila eden še preostalih živih mostov s svetom, ki ga že dolgo ni več. Rodila se je leta 1926, ko sta se Velika Britanija in Evropa po malem pobirali od grozot prve svetovne vojne, ki je stare vrednote povsem postavila na glavo. Ljudje na stari celini so upravičeno na smrt zamerili svojim elitam in tudi kronanim glavam, katerih oblasti prej načeloma niso postavljali pod vprašaj, da so jih neodgovorno popeljale v klavnico. Slabe izbire so se kopičile še po vojni, ko Benito Mussolini verjetno ne bi dobil v pest Italije brez blagoslova kralja Viktorja Emanuela III., Adolf Hitler pa ne Nemčije brez blagoslova junaka iz prve svetovne vojne, aristokrata Hindenburga, in velikega dela stare pruske aristokracije. Plemiči v začetku 20. stoletja res niso naredili veliko reklame svojemu stanu. Združeno kraljestvo je bilo nekakšna izjema, tam se tron ni zamajal, čeprav je moralo požreti grenko izgubo večjega dela Irske, kar je bilo spet posledica neživiljenjskega nasprotovanja protestantskih lordov samoupravi za večinsko katoliški otok, v času, ko bi ta še zadovoljila irske domoljube. Kraljevo družino osebno, ki je morala kot kača noge skriti svoje nemško poreklo tako, da si je nadel umetno ime Windsorjev, pa je prizadela usoda sorodnikov iz Rusije. Boljševiki so v Jekaterinburgu pobili celotno carjevo ožjo rodbino. Nikolaj II., ki je nazadnje prilezel vsaj na oltar, gotovo ni bil najboljši možni vladar, rekli bi lahko celo, da bi si zaslužil zelo slabo oceno, vendar je njegov konec globoko ganil kralja Jurija V. Tudi zaradi tega je

naredil vse, da bi enake tragedije obvaroval Habsburžana Karla in njegovo družino, čeprav sta še nedolgo tega stala na čelu sprtih držav v vojni. Po prvi svetovni vojni so sicer preostale zahodnoevropske monarhije, recimo tiste v Skandinaviji, prehodile podobno pot, kot jo je britanska že v 19. stoletju. Njihovi kralji so postopoma oddali večino svojih političnih pristojnosti. Tako malo kot britanski kralj ali kraljica, ki ne moreta sama v politiki narediti ničesar, jih ima sicer morda zgolj njun švedski kolega.

STRIČEV KRIŽEV POT TLAKUJE POT NA PRESTOL

Mlado Elizabeto osebno je posredno in neposredno zaznamoval še en preizkus tradicionalnih vzorcev vedenja. Leta 1936 je umrl njen dedek Jurij V. in samoumevno ga je nasledil njegov najstarejši sin s kraljevskim imenom Edvard VIII. Toda ta ni dočakal niti slovesnega kronanja. Prestolu se je moral odpovedati, da bi se lahko poročil z ločenko (ki je bila za povrhu ameriška državljanka). Prevladal je argument, da je načrtovani zakon za poglavarja anglikanske Cerkve nesprejemljiv. Za položaj britanskega monarha je bilo značilno, da vlada Edvardu ni dovolila govora, v katerem bi ljudstvu pojasnil svoj pogled na stvar. Javno je lahko spregovoril šele po odpovedi prestolu. Slednja je kraljevski naslov nepričakovano prinesla njegovemu mlajšemu bratu, ki je kot kralj privzel ime Jurij VI. Elizabeta je kot njegov najstarejši otrok pri desetih letih postala prestolonaslednica. V novi vlogi je doživela vojno za Britanijo z nemškimi bombnimi napadi v začetku druge svetovne vojne. Pogumno ravnanje kraljeve

družine v času stiske je močno dvignilo njen ugled med prebivalstvom. Posnetek njenega mahanja z balkona Buckinghamske palače ob koncu vojne 8. maja 1945 je bil verjetno najbolj znani Elizabetin iz časa pred prevzemom prestola.

Tudi ta je prišel hitro. Jurij VI. je umrl star manj kot sedeminpetdeset let in Elizabeta ga je nasledila februarja leta 1952. Novica o očetovi smrti jo je dosegla med obiskom Kenije, kjer je bila s svojim možem, edinburškim vojvodo Filipom, s katerim se je poročila leta 1947. V londonski westminstrski opatiji so jo slovesno okronali šele junija leta 1953, saj je zapletena slovesnost terjala dolge priprave. Šlo je za prvo kronanje britanskega monarha, ki ga je prenašala televizija. Na barvnih posnetkih je razločno videti strah in negotovost mladenke, ko prejema simbole svoje (že zdavnaj na območje simbolnega prenesene) oblasti.

KRALJICA IZGUBLJA KRALJESTVA

Ko je Elizabeta postala kraljica, je vladala velikemu imperiju. Združeno kraljestvo je že v času njenega očeta sicer izgubilo svoj »kronski dragulj«, Indijo, kjer je bil zadnji podkralj stric Elizabetinega moža. Toda imperij je še vedno obsegal velike kose Azije in Afrike, pa dele Oceanije in Amerike. Tudi povezava s tako imenovanimi dominioni, Avstralijo, Novo Zelandijo, Kanado in Južnoafriško unijo, je bila veliko tesnejša kot danes. Nihče zlasti ni pričakoval tako hitrega umika Britancev (in sploh Evropejcev) iz njihovih afriških posesti. Toda že osem let po Elizabetinem nastopu je njen že tretji ministrski predsednik (vsega skupaj se jih je v sedemdesetih letih zvrstilo petnajst) Harold Macmillan v parlamentu v Cape Townu šokiral južnoafriško belsko elito, ko ji je povedal, da čez afriško celino vleče »veter sprememb« in da bodo Britanci pred premočjo afriških osamosvojitvenih gibanj dvignili roke. V šestdesetih letih 20. stoletja se je osamosvojila večina britanskih afriških kolonij in protektoratov. Enak proces je potekal v Aziji in Ameriki, zlasti na Karibih, in se bolj ali manj končal v naslednjem desetletju, ko je dobila neodvisnost tudi večina preostalih britanskih posesti v Oceaniji. Nove države so postopoma rezale popkovino z monarhinjo in druga za drugo postajale republike. Sorazmerno redko

so, kot v Južni Afriki, kraljico »odstavili« volivci na referendumu. Tukaj je treba povedati, da je bila Elizabeta uspešna na tovrstnih glasovanjih v zadnjih dveh desetletjih. Spremembo v republiko so zavrnil v Avstraliji in v majhni otoški državi Sveti Vincenc in Grenadini na Karibih, posredno pa lahko prištejemo še neuspeh škotskega referenduma o neodvisnosti, ker se je marsikak Škot bal, da bodo z neodvisnostjo izgubili kraljico. Do danes je Elizabetinemu nasledniku ostalo še štirinajst »kron« zunaj Združenega kraljestva in njegovih kolonij. Vsaj nominalno vlada velikim državam, kot sta Kanada in Avstralija, pa tudi palčkom, kot je oceanska država Tuvalu, ki nima niti 12.000 prebivalcev.

Seveda se danes pod težo aktualnih polemik sprožajo vprašanja, kako se je Elizabeta II. vedla kot vladarica imperija, v katerem je prevladoval »beli človek«. Seveda je po sedmih desetletjih lahko biti pameten. Niti ni mogoče zanikati velike odgovornosti, ki smo si jo Evropejci naložili predvsem z množičnim suženjstvom v kolonijah in z dolgotrajno, pogosto brezobzirno »molžo« posesti na drugih celinah. Toda osebno dvomim, da je popravljanje preteklih krivic z zanikanjem slehernega pozitivnega prispevka Evrope k razvoju človeštva napačna pot. In to velja tudi pri ocenjevanju lika in dela pokojne kraljice. Navsezadnje je skupaj z britansko vlado pokazala veliko načelnost ob morda najbizarnjši ločitvi kakega ozemlja od imperija. Južni Rodeziji v južni Afriki Britanci niso hoteli priznati neodvisnosti, ker belska manjšina ni pristala na načelo »en človek, en glas«. Nazadnje ni zadostovala niti tako imenovana notranja rešitev, za katero se je belska oblast dogovorila z zmernimi temnopoltimi voditelji, ampak je Rodezija za kratek čas uradno vnovič postala britanska kolonija, nakar so oblast prevzeli radikalni temnopolti aktivisti pod vodstvom v časih neuvrščene Jugoslavije zelo cenjenega Roberta Mugabeja, ki pa je državo, zdaj imenovano Zimbabve, v več ozirih spravil na kant.

MONARHINJA NAŠEGA ČASA

Osebno najtežje je bilo kraljici verjetno zaradi dogajanja v zakonu njenega prvorojenca Charlesa. Njegova soproga, valižanska princesa Diana,

je tudi sicer predstavljala pravi nasprotni pol Elizabeti. Velikokrat so jo in jo še postavljajo ostalim članom kraljeve družine za zgled, češ, tako bi morali ravnati sodobni monarhi. Da je kraljica ob zgodnji Dianini smrti sprva podcenila bolečino svojega ljudstva, je povzročilo največji upad zaupanja v monarhijo. Monarh, ki v trenutku preizkušnje ni ob ljudeh, namreč izgubi smisel. Po drugi strani ne svetovna javnost ne Britanci niso mogli prav dojeti, kako žaljivo se je Dianino nespoštovanje izročil zdelo z globokim občutkom dolžnosti prežeti kraljici. Zdaj, po četrto stoletja, se zdi ta kriza zaupanja v Elizabeto precej odmaknjena. In da, lahko bi rekli, da je umrla tudi kot »kraljica ljudskih src«, kar je bil naslov, pogosto pripisovan Diani.

Neki nemški katoliški časopis je pravilno ugotovil, da je bila kraljičina zadnja pot podobna misteriju, srednjeveški gledališki igri, ki pa ni bila zgolj igra. Neuki ljudje so veličastno slovo kajpak takoj razglasili za podobno tistim v Severni Koreji. Na prvi pogled se zdi primerjava umestna. Pojasniti, v čem je tako velika razlika, da je en dogodek pristen, drugi pa zgražanja vredna maškarada, ni prav lahko. Mislim, da je ključna besedna zveza zakoreninjenost v izročilu. Severnokorejska diktatura nima vrednostnega temelja, ker je njen končni cilj

absolutna oblast posameznika in njegovega ozkega kroga. Monarh tradicionalne monarhije pa nikoli ne predstavlja samega sebe. Predstavlja nekaj, kar je večje od njega in kar ga bo preživelo. V imenu tega sprejme, kot britanski monarhi, celo, da formalno nima nobenih političnih pristojnosti. Ker je Elizabeta II. živela to ne docela razumljivo odpoved sebi, da se je lahko vživela v svoj položaj, si je pridobila spoštovanje, tudi pri tistih, ki bodo sicer rekli, da se jim zdi samo načelo monarhije »srednjeveško« in preživeto. Blizu je bila tistemu, kar je ob svojem slovesu od petrinske službe povedal Benedikt XVI., rekoč, da dokler je opravljal papeško službo, ni mogel biti on sam. Težko bi našli kaj, kar je današnjemu (vsaj zahodnemu) človeku manj pojmljivo, a ga prav zaradi nepojmljivosti privlači.

Veliko vprašanje je, ali bo novi kralj Karel III. kos nalogi ohranjanja takšnega odnosa. Njegova mati mu je poleg zgleda svojega kraljevanja zapustila vsaj še dve popotnici. Ni se odločila za odstop kot veliko njenih kraljevskih kolegov iz zahodne Evrope. In ni prisluhnila v zadnjih desetletjih pogosto izrečeni zamisli, da bi postarnega prvorojenca, ki je najdlje čakal na prestol in bil zaradi tega deležen veliko posmeha, nadomestil njegov po merilih sedanjosti privlačnejši in »modernejši« sin.

Foto: Shutterstock

»ZA SVOJE OTROKE SEM PRIPRAVLJEN ...«

Tako mi je ob koncu pogovorov zaupal oče dveh šoloobveznih otrok. Najprej pa povzetek njegove izpovedi:

POMLADNO BRSTENJE

Tudi jaz sem imel burno otroštvo, je začel svojo pripoved. V šestem razredu osnovne šole sem se do ušes zaljubil v sošolko, ki je sedela tri vrste pred mano. Ves čas sem gledal proti tabli, oči pa so mi počivale na lepo spleteni kiti kostanjehovih las moje sanjske deklice. Bila je bolj tiha, zadržana, v družbi pa je znala biti tudi veselo razigrana. Nič neprijaznega, žaljivega, prostaškega ni bilo najti v njenih besedah in pogledih. Če je srečanje z očmi okronala s komaj opaznim nasmehom, se mi je zazdelo, da mi je segla tja nekam globoko v dušo.

A čim bolj sem se ji želel približati, bolj se mi je odmikala in vse težje je bilo najti priložnost za vstop v intimni svet čarobne in meni še neznane ljubezni. V odmorih, na cesti in na izletih sem se družil s sošolci in potegnile so me fantovske igre, debate in celo norčevanja iz dekleškega govorjenja in obnašanja. Ona, moja izbranka, pa je nenehno stikala glavo z dvema sošolkama in se na vseh izletih dobesedno prilepila razredničarki.

Ko je notranja napetost moje prve zaljubljenosti dosegla vrhunec, sem ji napisal pismo in se ji do konca izpovedal. Pismo je očitno še toplo nesla razredničarki, ki me je že naslednji dan poklicala v kabinet na zagovor. Sedel sem nasproti nje, gledal v tla in jasno čutil, kako me obliva rdečica. Govorila mi je, kako si drznem pisati taka pisma in tako žaliti in sramotiti svojo sošolko. Na koncu mi je zagrozila, da če se še kdaj kaj takega zgodi, bo obvestila moje in njene starše – pa morda kar cel razred.

Nekaj neizrekljivo grobega, bolečega, krivičnega me je udarilo v dno srca. Kot da bi mi kdo ukradel, popljuval, uničil najsvetejšo skrivnost mene samega. Ukradel, popljuval, uničil vso poezijo življenja.

Ni mi bilo jasno, v čem sem tako pokvarjen in zločinski, saj sem le iskreno in sramežljivo izpovedal svojo ljubezen. Nisem mogel razumeti, kaj je grdega v iskreni izpovedi najlepših in najsvetejših stvari, ki jih človek nosi v svojem srcu. In če jih človek komu zaupa, ga s tem ne poniža, ampak počasti v najvišji možni meri. Razredničarka se je v mojih očeh takrat spremenila v hudobno in primitivno babo. Svet, v katerem sem stopal na pot pubertete, je na nek način postal hladen, trd, krivičen.

FANTOVSKA DRUŽBA

V srednji šoli me je postopoma prevzela ozka in zaprta fantovska družba. Štirje, nekaj časa pet nas je bilo. Vse mogoče stvari smo počeli in doživljali skupaj. Tudi drzne in včasih morda celo kaznive lumparije. A nikoli take, da bi komu namerno povzročili izrecno škodo.

Pogovor o dekletih je postal zbadljiv in norčav. Sem in tja se je kdo pohvalil, kako je to ali ono premečkal, a kakšna trajnejša zveza bi bila vsakomur od nas v sramoto. Postajali smo samovoljni, oblastni in prostaški. Kdor je bil proti komu izmed nas, je bil proti vsem. V skupini sem vedno našel vso oporo in zaščito. Če je bilo le mogoče, smo skupaj hodili v disko, skupaj v hribe, skupaj na morje. Pozneje sem izvedel, da so nas nekateri imeli za homiče.

A bili smo le dobri prijatelji. Med nami so bile tudi čustvene vezi, a brez seksualne obarvanosti. Čeprav bi se morda v kakšnih izrednih »arestantskih« okoliščinah lahko tudi to zgodilo. Transvestiti, ki so se v medijih takrat že pojavljali, pa so nam bili vedno odvrtni. Mi smo bili ponosni na svoj spol in norčevali smo se iz vsake pomisli, da bi ga kdo želel zamenjati. Bolj kot nežnost in spolno igrakanje smo spoštovali moško drznost, odločnost in borbenost.

Na šolskih hodnikih smo veljali za bando, ki se je nihče ni upa izzivati ali ji nasprotovati.

Ko pa je nekdo začel v skupino prinašati joint in pozneje celo trde droge, sva se s kolegom postopoma poslovila in skupina se je počasi razšla. Po maturi pa je tako ali tako vsak šel po svoji poti.

NOV ZAČETEK

V drugem letniku fakultete mi je začelo zmanjkovati sredstev za študij. Vse več sem delal preko študenta, predavanja pa opuščal. Čez dan sem delal, zvečer pa študiral. Vse težje je bilo biti na tekočem in vse bolj sem pogrešal zapiske kakšnega pridnega in skrbnega študenta.

Zgodilo se je, da sem nekoč sedel poleg tihe, skromne, neatraktivne študentke, ki si je skrbno zapisovala povzetek predavanja. Teden pozneje sem jo spet zagledal in prisedel. Ko sem prekinil molk, sem v trenutku spoznal, kako prijetno zgovorna zna biti. Samo omenil sem njeno skrbno sledenje predavanjem in svoje težave z zapiski, že mi je ponudila vso svojo pomoč.

Stanovala je v neki podstrešni sobi na drugem koncu Ljubljane. Vse pogosteje sem jo klicaril in obiskoval, pa še sebi nisem hotel priznati, da ne samo zaradi zapiskov. V njeni bližini sem se čutil prijetno, notranje izpolnjeno. Vse, kar sva klepetala, se spraševala, opisovala in se smejala, je bila pravzaprav le kulisa nejasnega osrečujočega dogajanja v duši.

Nekega večera, ko sem odhajal od nje, me je nenadoma spreletela misel: S to punco bi pa lahko živel vse življenje! Proti koncu letnika pa nisem samo mislil, ampak vedel, da brez nje ne bom mogel polno živeti. Bila je ljubezen, zrela in polna, ki je v njeni duši našla še močnejši odmev. »Že takrat sem neskončno želela, da bi s tabo živila vse življenje,« mi je pozneje priznala.

IN SEDAJ OTROCI

Poročila sva se in sedaj imava dva šoloobvezna otroka. Starejši, ki je že na pragu pubertete, je zadnjič prišel domov zamišljen, tih in zmeden. Čutil sem, da se je v šoli nekaj zgodilo. Je doživel kak neuspeh? Mu pri kakšnem predmetu ne

gre? Je po sredi prepir s sovrstniki ali kakšna hujša krivična obdolžitev? Po kakšnem tednu, ko se njegovo razpoloženje ni izboljšalo, sem razredničarko prosil za pogovor, a mi je takoj zagotovila, da je uspešen, delaven, v dobrih odnosih s sošolci in učitelji in da z njim ni nič narobe.

Potem pa me je na cesti ustavil kolega, oče njegovega sošolca. »Ti, ali veš, kaj so z našimi otroci delali v šoli? V razred je menda prišla neka tuja, čudna ženska, menda celo našminkan transvestit. Najprej jim je kazal neke posnetke, nato pa spraševal, ali se počutijo kot dečki ali kot deklice. Ali so zadovoljni s spolom, ki so jim ga določili starši? So se že poskušali objemati in poljubljati s sošolcem ali sošolko istega spola? ...«

V hipu me je spreletelo, kot da mi je v glavi zavrela kri. In ta problem me od takrat preganja vsak dan bolj. Kaj naj storim? Mojemu sinu v najobčutljivejšem času spolnega zorenja begajo in pohablajo njegovo biološko spolno počutje. Fantu hočejo porušiti naravno zvezo med spolnostjo in ljubeznijo, njegovo prebujajočo se spolnost pa preusmeriti na kar koli, samo ne na biološki cilj tega naravnega življenjskega vrenja. Oropati ga hočejo poezije življenja. Tiste poezije, ki šele spontano pristno ljubezen lahko nagradi z osrečujočim spolnim odnosom.

RAZPRAVA

In po tej njegovi izpovedi, ki sem jo povzel in malce literarno oklestil, sva prešla na resno razpravo, v kateri sem mu skušal približati vso širino in globino zahodnega političnega gibanja, ki hoče razdreti normalno povezanost spolnih odnosov s pristno ljubeznijo, mladega človeka pa spolno pohabiti tako, da ignorira ali celo zavrne svojo biološko-genetsko identiteto.

Več kot šestdeset let je tega, ko se je v zahodnem svetu rodila teorija, da se človek rodi spolno nevtralen in da mu do tretjega leta starosti lahko privzgojimo kateri koli spol, moški ali ženski. V tistem času sta se neki ameriški družini rodila enojajčna dvojčka, dečka, Bruce in Brian. Pri nestrokovni obrezi, to je operaciji fimoze, je

dojenček Bruce izgubil svoj penis. Ponudil se je slavní seksolog in psiholog, dr. John Money, ki je staršem obljubil, da bo iz Brucea naredil deklico. In ko bi mu to uspelo, bi tako »ustvarjeno« deklico lahko primerjal z enojajčnim bratcem in s tem dokazal pravilnost svoje trditve o »prosti izbiri spola«.

In res. Brucea so preimenovali v Brendo. Oblačili in vzgajali so jo(ga) kot deklico. Nihče v okolici ni slutil, da gre pravzaprav za dečka. A že v prvem razredu osnovne šole je ta deklica začela govoriti, da je deček. Odklanjala je deklíške igrače in obleke. Ta njen upor se je z leti samo še stopnjeval, čeprav so jo(ga) kastrirali, hranili z ženskimi spolnimi hormoni, na pragu pubertete pa načrtovali kirurško-estetsko oblikovanje umetne vagine.

Tej operaciji pa se je Brenda uprla z grožnjo takojšnjega samomora. Postala je pretresljivo nesrečno bitje. Ko pa so ji povedali za nesrečno izgubo penisa in je izvedela za svojo biološko-genetsko identiteto, ki ni prisotna le v genitalijah, ampak v vsaki celici človeškega telesa, se je pomirila in se preimenovala v Davida. A kljub temu so na tem primeru še naprej gradili in propagirali ideologijo o »prosti izbiri spola«. Da je torej možno človeku spremeniti spol, ki mu ga je določila narava.

Človek se samo vpraša, kako je ob jasnih biomedicinskih dejstvih možno zagovarjati, razširjati in celo politično-državniško uveljavljati takšne teorije. Z drzno in vseobsežno propagando je ta ideološka zablada namreč že preplavila evropski zahod, tistim državam, ki se ji upirajo, kot sta Poljska in Madžarska, pa grozijo celo sankcije Evropske unije.

Transgender propaganda zadnja leta prav nič ne popušča v svoji agresivnosti, saj jo vodi dobro organizirano omrežje, ki ga podpirajo močni finančni lobiji. Krovna organizacija Transgender Europe je v obdobju 2014–2020 samo od Evropske unije prejela 3 milijone evrov, v obdobju 2016–2020 pa še 1 milijon dolarjev od Sorosove fundacije Open Society Foundations. Mednarodno združenje lezbijk, gejev, biseksualcev, transseksualcev in interseksualcev je samo v obdobju 2015–2019 od Evropske

unije prejelo skoraj 33 milijona evrov. Seznam finančnih virov za transgender propagando je zelo dolg, obseg sredstev pa neskončno večji kot za promocijo zdrave in urejene družine.

Zato ni čudno, da vse več mladih pod sugestivnimi zunanjimi vplivi postaja spolno zbeganih in marsikomu se res lahko zazdi, da se »ni rodil v pravem telesu«. V svojem trenutnem razpoloženju se odloči za spremembo spola, se podvrže agresivni hormonski spremembi organizma in kirurškim spremembam genitalij. V okoljih močne transgender propagande zahodnih držav se najdejo razredi mladostnikov (12–15 let), kjer celo polovica deklic razmišlja ali je kdaj razmišljala o spremembi spola. In če se za to odločijo, jih najprej zalijejo s hormonskimi blokatorji, nato kirurško odstranijo rastoče dojke itd.

To protinaravno ravnanje je doseglo že tak obseg, da so se vse jasneje začele kazati tragične posledice. Prej ali slej večini operiranih postane žal, da so se za to odločili. Mnogi celo zahtevajo vrnitev v prejšnje stanje, kar seveda ni izvedljivo. Neredko taka žrtev konča s samomorom.

Gre za posledice napačnih odločitev v puberteti, v starosti 12–15 let. V tem času namreč niso tako redki pojavi »spolne disforije«, to je čustvenih motenj občutka spolne identitete, ki pa najkasneje do konca pubertete skoraj vedno izzvenijo in človek spet jasno začuti svoj gensko določen spol. Seveda, če se v času čustvene zmede ni lahkomi selno odločil za kirurško spremembo svojih spolnih organov. Zato je tako pomembno, da take odločitve pubertetnikov spremljajo odgovorni starši.

A po novem »zakonu o samoodločanju«, ki postaja aktualen ne le v Nemčiji, ampak v vsem zahodnem svetu, naj bi otroci pri 14 letih dobili pravico do svobodne izbire spola, kar vključuje tako hormonske kot kirurške posege v organizem – a pozor: brez soglasja staršev! Dovoljenje naj bi končno izdalo neko družinsko sodišče, ki pa o teh stvareh ne sme obveščati staršev. Pa tudi zdravnikom in terapevtom, ki razumejo začasen pojav spolne disforije, bo pod kaznijo prepovedano tem otrokom svetovati, naj počakajo in si razjasnijo svojo spolno identiteto, ali

jim kakor koli terapevtsko pomagati, da sprejmejo svoja biogenetska dejstva. Če pa bodo starši otrokovi spremembi spola nasprotovali, bodo seveda lahko označeni kot »transfobi« in bodo po zakonu lahko izgubili skrbništvo nad svojim otrokom.

TUDI NAŠE ŠOLE

»Poslušajte!« me je odločno prekinil moj sogovornik. »Mojega otroka, ki že stopa v nemirne pubertetne vode spolnega zorenja, ne bo nihče begal in zlorabljal za uveljavljanje svoje bolne ideologije!«

»No, tudi slovenska oblast je očitno sposobna brez vašega dovoljenja sprejeti takšen »zakon o samoodločanju« in vi še vedeli ne boste, kdaj bodo vašega sina spremenili v deklico. Sicer le navzven, saj genetsko določenega spola ne more nihče spremeniti,« sem ga skušal zadržati na realnih tleh.

»Kaj zaboga naj storimo?!«

»Zagovorniki proste izbire spola zahtevajo, da se otroci glede svoje spolne usmeritve sami odločajo. Pri tem mislijo le na njihove starše. Le oni ne smejo vplivati na otrokovo odločitev. Transaktivisti in propagandisti pa seveda lahko vplivajo in nagovarjajo. Vsi vemo, kako lahko je otroke miselno pretentati, če jih vsak dan sistematično bombardiramo z izbranim svetovnim nazorom. Zato je razumljivo, da je vir vse te norišnice propaganda, ki prihaja žal tudi v uradne šolske klopi: v različne krožke, debate in celo v uradna navodila in učbenike. Da o risankah, filmih in knjigah za obvezno šolsko branje niti ne govorim.«

»Imam občutek, da nam kradejo otroke!«

»Ta občutek je kar utemeljen. Že iz izkušenj prejšnjega stoletja vemo, da je vsaka totalitarna oblast vedno hotela mladino vzgajati po svoji ideološki zamisli, ne glede na želje in pričakovanja staršev. Še več. Zavestno jih je vzgajala drugače, kot so jih njihovi starši, in temu je pripisovala večji pomen kot pa sami izobrazbi. Saj prav s prevzgojo jih je ločila od staršev in tradicionalne družine.«

»Ali res nimamo pri vzgoji svojih otrok nobene besede?«

»Uradno imamo. V 54. členu slovenske ustave sicer piše: »Starši imajo pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke.« Iz tega bi sledilo, da morajo biti starši, ki so odgovorni za vzgojo svojih otrok, vsaj obveščeni, kaj šola počne z njimi. A že naslednji stavek 54. člena ustave se glasi: »Ta pravica in dolžnost se staršem lahko odvzame ali omeji samo iz razlogov, ki jih zaradi varovanja otrokovih koristi določa zakon.« In v Sloveniji danes ne bi bilo težko uzakoniti, da se staršem, ki so »transfobi«, odvzame pravica nasprotovati spremembi spola. Poleg tega imamo sedaj v Sloveniji Ustavno sodišče, ki bi tako rešitev zelo verjetno požegnalo.«

»Ali se učiteljice, ki so tudi poročene in imajo svoje otroke, temu ne bodo uprle? Ali naj gremo v šolo in tiste, ki to podpirajo, po moško spravimo k pameti?«

»Ni potrebno s pestjo. V šoli imate Svet staršev, ki ga morajo slišati ne le učiteljice in učitelji, ampak tudi drugi starši in celotna javnost. Včasih je že dovolj tako početje spraviti v javnost. Potrebno je javno nasprotovanje. Prepričan sem, da bi vas velika večina staršev podprla. Če gre za lastne otroke, človek razmišlja bolj zdravorazumsko, kar vključuje očetovski in materinski nagon.«

»Poslušajte! Naj se cela zblojena Evropa postavi na glavo, ne bom dovolil, da bi kdo mojega otroka psihično in kirurško pohabil. Namesto da bi otrokom pomagali, da skozi puberteto dozori njihove sanje o ljubezni, zlorablajo njihove pubertetne težave, da potrjujejo svojo zblojeno ideologijo. To ni neznanje, to je zloba!«

»No, no, to je bolj nevednost in zavedenost.«

»Poslušajte! Če bo kakšen kirurg šaril s skalpelom po genitalijah mojega zdravega otroka, bom njega in vse tiste ...«

Za trenutek je obmolknil in s pogledom nekam v daljavo počasi odločno pribil:

»Za svoje otroke sem pripravljen tudi ubijati!«¹

¹ Nauk: Ni dobro, če državna oblast ignorira potrebe in pričakovanja tistega dela naroda, ki je ni volil. Celo nevarno je, če mu radikalno vsiljuje njemu tujo ideologijo. Oblast, ki se ne zna samoomejevati, postane totalitarna in kot taka prej ali slej doživi neprijeten odziv.

Marija Češčut

OB 100-LETNICI USTANOVITVE GORIŠKE MOHORJEVE DRUŽBE

Po koncu prve svetovne vojne so italijanske čete zasedle lep del zahodnega slovenskega in hrvaškega ozemlja, do tedaj Avstro-Ogrske, in upravo je prevzela vojaška oblast, ki je trajala do 5. januarja 1921, ko so bila z rapalsko pogodbo iz leta 1920 ozemlja Goriške, Trsta in Istre, dela Kranjske tja do Logatca in Kanalske doline na severu tudi dokončno priključena italijanski državi. Nova meja med kraljevino Italijo in kraljevino Jugoslavijo je tekla skoraj dosledno po razvodnici Jadransko–Črno morje in njene glavne mejne točke so bile od severa proti jugu Peč, Jalovec, Prisojnik, Triglav, Kanjavec, Tolminski Kuk, Črna prst, Mrzli Vrh, Zavratac, Planina, Veliki Javornik, Jelenja draga, Klana, Trstenik, Reka na Kvarnerju. Približno 325.000 slovenskih ljudi, ki so dotlej živeli v zahodnih avstroogrskih deželah, se je tako znašlo v kraljevini Italiji, ob njih pa je bilo še skoraj 200 tisoč Hrvatov. Premnogi nasilni dogodki, ki so se vrstili po primorskih krajih od morja do gora (naj za vse omenimo požig Narodnega doma v Trstu 13. julija 1920), so pokazali, da slovenski in hrvaški manjšini grozi genocid. Vrstile so se grožnje, pretepi in zlasti pred prvimi volitvami v italijanski parlament, 15. maja 1921, tudi požigi kulturnih domov in sedežev društev, slovenskih tiskarn in celo župnišč. Med žrtvami tega nasilja so bili zlasti v Istri in na Tržaškem številni duhovniki, ki so bili prva ovira za asimilacijske načrte nastajajočega fašizma. Mnogi dotedanji slovenski narodni voditelji, učitelji, pripadniki prostih poklicev ali ljudje, ki so bili v avstro-ogrski državni službi, so se namreč odločili za emigracijo, ker v Italiji niso imeli zaposlitve. Po nekaterih ocenah je takrat v Jugoslavijo odšlo skoraj 100.000 ljudi in le redki so se po vojni vrnili.

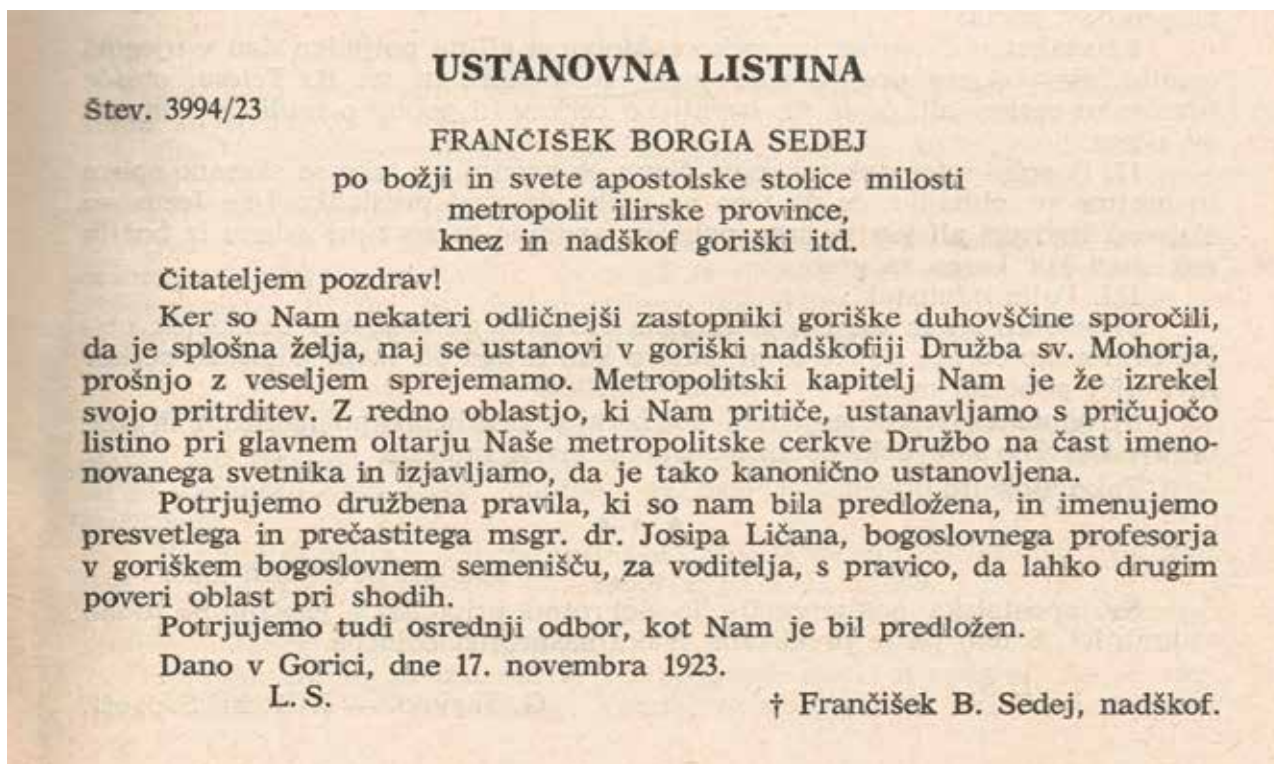
Slovenski duhovniki so takoj po koncu svetovne vojne razumeli, da se bodo znašli v težkih razmerah in januarja 1920 so oživili in dali novega zagona stanovskemu društvu Zboru svečnikov sv. Pavla, v katerega so povabili tudi hrvaške sobrate. Obnovitev Zbora svečnikov sv. Pavla je bilo daljnovidno dejanje tedaj mladega duhovnika in kasnejšega poslanca Virgila Ščeka, komenskega dekana Ignacija Valentinčiča in velikega narodnjaka dr. Antona Požarja. S tem so primorski duhovniki postavili temelje široko zasnovanemu pastoralnemu, a obenem tudi narodnoobrambnemu delovanju, da so lahko med ljudstvom ohranjali živ plamen vere, slovenske besede, kulture in narodne zavesti. K temu načrtu so posredno pritegnili tudi več laikov, ki so delovali predvsem kot narodni voditelji krščansko-socialne usmeritve.

Nova meja med Italijo in Jugoslavijo (SHS) je močno ovirala prosti prehod ljudi in blaga, s tem tudi časopisov in knjig, ki so pod Avstro-Ogrsko

redno prihajali na primorsko stran. Tudi za mohorjevke, ki so do tedaj brez težav prihajale iz Celovca oziroma s Prevalj, kamor se je Mohorjeva družba ob koroškem plebiscitu varnostno preselila, so italijanske oblasti delale težave.

Pri Zboru svečnikov sv. Pavla so spoznali, da bi kazalo postaviti založniško dejavnost pod varnejše okrilje Cerkve. Razumeli so, da je napočil čas, da se v obliki cerkvene bratovščine ustanovi samostojno knjižno podjetje, imenovano Goriška Mohorjeva družba, ki naj med ljudmi oživi navezanost na priljubljeni koledar, večernice in priročnike. Statistični podatek iz leta 1914 nam pove, da je imela Mohorjeva družba pred prvo svetovno vojno v goriški nadškofiji 9684 članov, v tržaško-koprski škofiji 4908, v videmski nadškofiji 141 članov.

V tej luči so imenovali poseben pripravljalni odbor, ki ga je vodil profesor v goriškem bogoslovju msgr. dr. Josip Ličan. Odbor je pripravil vse potrebno za uresničitev tega načrta, poskrbel

Ustanovni odbor so sestavljali: msgr. dr. Josip Ličan, predsednik, dekan Alojzij Novak, podpredsednik, kurat Stanko Stanič, tajnik, inž. Josip Rustja, blagajnik, dekan Venceslav Bele, odbornik.

je za vse formalnosti za ustanovitev cerkvene družbe. Ko je 12. novembra 1923 Zbor svečnikov sv. Pavla odobril delo pripravljalnega odbora, je obenem zaprosil goriškega nadškofa za potrditev pravil in ustanovnega odbora bratovščine. Goriški nadškof dr. Francišek B. Sedej je to potrdil in 17. novembra 1923 objavil odlok (dekret št. 3994/23), s katerim je ustanovil »v goriški nadškofiji Družbo sv. Mohorja«.

Že 22. novembra 1923 se je odbor sestal na prvi seji in začrtal delo, ustanovil gospodarski in leposlovni odsek. Tako se je začelo delovanje Goriške Mohorjeve družbe. Kot je zapisal msgr. Rudolf Klinec v svoji *Zgodovini Goriške Mohorjeve družbe* (str. 19–20), je bilo leto 1924 »leto izgradnje lastne organizacije od vrhovnih organov do podrobnega omrežja članstva, družbenega razpleta in prodora med široke množice ter prevzema vodilne vloge med vsemi književnimi podjetji v deželi«.

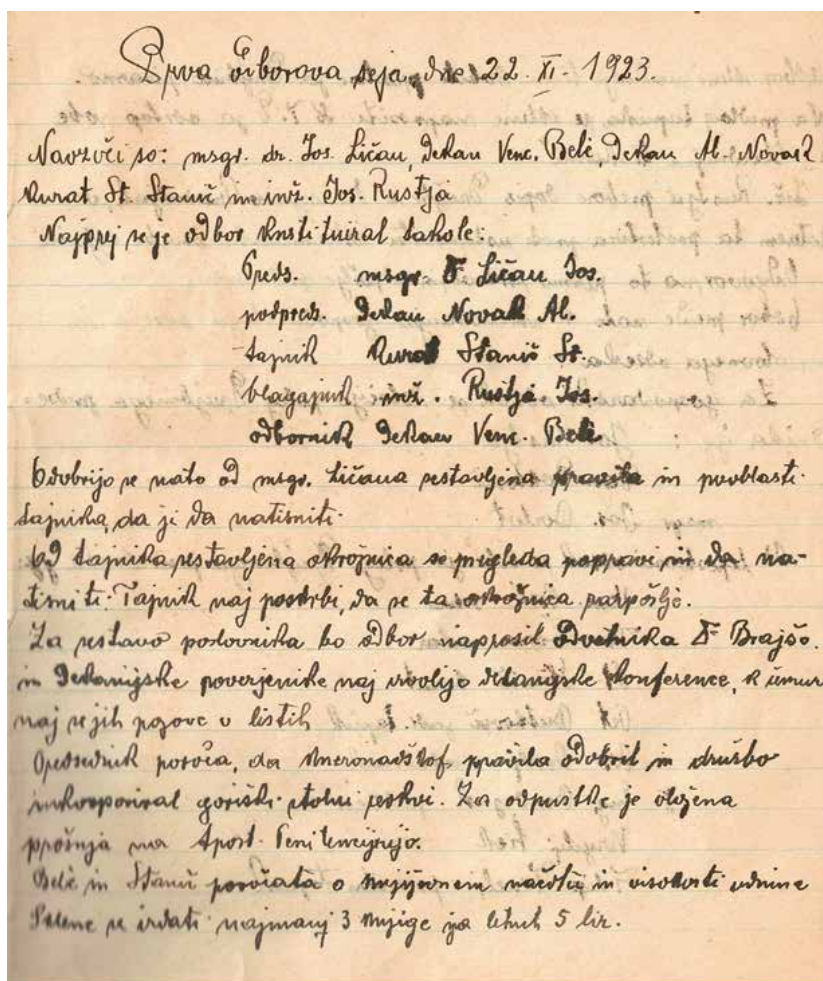
Ponovno se je odbor sestal 28. decembra 1923 in načrtoval *Koledar* in zbirko za leto 1925. Sklenili so, da bodo v prvem »knjižnem

daru«: 1. *Koledar*; 2. inž. J. Rustja, *Gospodarska čitanka*; 3. Danilevski, *Na Indijo*, prevedel A. Benkovič, roman; 4. Rais, *Preužitkarji*, prevedel F. Bradač; 5. *Imenik udov GMD* in 6. *Molitvenik*, kot doplačilna knjiga.

Knjižna zbirka s koledarjem za leto 1925 je tako izšla jeseni leta 1924. In prav zaradi tega je Goriška Mohorjeva družba leta 1974 praznovala 50-letnico obstoja, ker so s tem hoteli obeležiti 50-letnico izida prvega knjižnega daru.

V svoji *Zgodovini Goriške Mohorjeve družbe* Rudolf Klinec še piše, da so primorski Slovenci sprejeli mohorjevke z velikim navdušenjem.

Leposlovna kritika, domača in tuja, je knjige ocenila zelo pozitivno. Tako je *Slovenec* dne 3. marca 1925 prinesel zelo laskavo poročilo o knjigah GMD. Članek je izzvenel v toplo voščilo: »Naj to mlado drevo slovenske kulture v Primorju krepko raste!« *Goriška straža* z dne 28. februarja 1925 je prinesla dopis odvetnika dr. H. Tume, ki je tedaj živel v Ljubljani. Iz vsega dopisa diha vroča ljubezen

Zapisnik prve seje z dne 22. novembra 1923; foto: arhiv Goriške Mohorjeve družbe

do goriške zemlje in ljudi. »Morda v nobenem delu slovenskega ozemlja se s toliko ljubeznijo ne čita domačih knjig, kakor na Goriškem. To pa je dokaz kreposti slovenskega plemena, jamstvo njegove bodoče svobode. Je že svobodno, ker čuti svojo moralno moč, smelo rečem: višjo moč nad onimi, ki ga stiskajo.« Nato izraža svojo pohvalo goriškim javnim delavcem, da so ustanovili GMD in tako začeli »z onim delom, ki edino odrešuje in vede do zmage: vzgojevalno in bodrilno delo v smislu moralne in narodne zavesti«.

To so bili torej nekateri odzivi na izid prvih goriških mohorjevih knjig. O tem, kaj je to pomenilo za naš živelj, pa veliko povejo naslednje besede, ki jih je povedal dolgoletni predsednik Goriške

Mohorjeve družbe msgr. Oskar Simčič (4. maj 1926 – 3. avgust 2022), leta 2000 ob mohorjanskem večeru v Ilirski Bistrici:

Zame, ki sem v tistem obdobju, to je v tridesetih letih, rasel kot otrok, so knjige GMD sestavljale družinsko knjižnico, prvo učenost v slovenskem sluhu srca, kajti GMD je prvotnemu smotru, to je kulturni promociji širših plasti slovenskega ljudstva v krščanskem ključu, dodala oziroma pričela gojiti posebno občutljivost za vrednoto narodne istovetnosti in izražati s svojim delovanjem svojsko obliko kulturnega odpora spričo asimilacijskih teženj tedanjega režima. Tako je izgon slovenskega jezika iz osnovnih in drugih šol z Gentilejevo reformo pospešil izdajo tekstov, namenjenih najmlajšim, kot pripomoček za učenje slovenskega jezika znotraj družin in veroučnih šol.

Živimo v drugačnih časih, ko lahko svobodno govorimo, pišemo in tiskamo slovensko besedo. Naša narodna skupnost, ki so ji knjige Goriške Mohorjeve družbe v prvi vrsti namenjene, se sooča z drugačnimi težavami, ki so vezane na demografski padec in splošno pešanje bralne kulture. Vseeno pa so odzivi na knjige, ki jih izdajamo tudi zdaj, ko je stoletnica ustanovitve te naše ustanove tu, spodbudni in potrjujejo prepričanje, da je Goriška Mohorjeva družba potrebna danes, tako kot je bila ob svoji ustanovitvi, saj so vrednote, iz katerih raste in za katere se zavzema, neminljive.

SLOVENIK – POSTOJANKA SLOVENSTVA V SREDIŠČU KRŠČANSTVA

Odprtje prostorov slovenskega zavoda v Rimu pred pol stoletja

Papeški slovenski zavod v Rimu (lat. *Pontificium Collegium Slovenicum de Urbe*, ital. *Pontificio Collegio Sloveno*), znan tudi kot Slovenik, je bil ustanovljen leta 1960. Določeno mu je bilo poslanstvo, da slovenskim duhovnikom omogoča pridobitev višje teološke izobrazbe ter jih utrjuje v katoliški veri in ljubezni do Cerkve, da bi tej mogli bolje služiti. Trinajst let pozneje je napočil trenutek, da se zavod vseli v lastne prostore. Za to priložnost je bilo oklicano romanje v Rim pod vodstvom domačih škofov od 16. do 20. junija 1973, ki je zbralo zastopnike vseh treh Slovenij: matične, zamejske in izseljenske. Vseslovensko romanje je predstavljalo veličastno manifestacijo slovenske vernosti in kulture v večnem mestu, ki ji ni bilo enake ne prej ne poslej. Z dogodki tistih dni se velja seznaniti, saj so bila v njih vtkana bogata duhovna sporočila in spodbude za krščansko življenje.

ŽIVLJENJSKI PROJEKT MAKSIMILIJANA JEZERNIKA

Papeški narodni zavodi v Rimu so prvenstveno namenjeni pridobivanju teološkega znanja. V nekaterih sprejemajo bogoslovce in skrbijo za njihovo vzgojo med pripravo na duhovniško posvečenje, mnogi zavodi pa so – med njimi slovenski – namenjeni tistim nadarjenim in zavzetim mladim duhovnikom, ki jih škofoje pošljejo na nadaljevalni študij, da si na papeških univerzah pridobijo specializacijo v posameznih teoloških disciplinah. Obenem naj bi jih bivanje v narodnem zavodu in spremljajoči program v največji meri usposobila za delo v domovini, v glavnem v vlogi vzgojiteljev, predstojnikov in profesorjev.

Slovenski bogoslovci in duhovniki so v preteklosti običajno stanovali v papeškem zavodu Germanik, ki je bil namenjen študentom iz nemško govorečih dežel. Kot navajajo nekateri viri, je že Slomšek želel, da bi Slovenci imeli svoj zavod, saj bi se s tem duhovniki na rimskem študiju otresli nemškega vpliva. Med drugo svetovno vojno se je v Rimu močno občutila odsotnost narodnega zavoda, ki bi pregnanim Slovincem nudil zatočišče in pomoč. Ob sodelovanju ljubljanskega škofa Antona Vovka in jezuitskega asistenta za slovanske narode p. Antona

Prešerna je ustrezna kongregacija 22. novembra 1960 odobrila ustanovitev Slovenskega duhovniškega zavoda v Rimu.

Razvoj Slovenika je po smrti prvega rektorja p. Prešerna leta 1965 postal življenjski projekt Maksimilijana Jezernika. Kot mariborski malo-semeniščnik se je ob nemški okupaciji umaknil v Ljubljano in bil po opravljeni maturi poslan na študij v Rim. Bogoslovje je študiral na Papeški univerzi Urbaniani, kjer je bil leta 1949 tudi posvečen v duhovnika. V naslednjih letih je doktoriral iz filozofije, misiologije in civilnega prava. Deloval je v številnih vatikanskih ustanovah, med drugim je bil ravnatelj Zavoda za širjenje vere. Po sedmih letih prorektorske službe je bil leta 1972 imenovan za rektorja Slovenika, kar je ostal vse do leta 2001.

Polaganje temeljev Slovenika je bilo zahtevno opravilo, saj je poleg priprave statuten in pravilnikov obsegalo še pravno priznanje s strani italijanske republike, iskanje ustreznih prostorov in postopek za povzdig zavoda v papeško ustanovo. Jezerniku je uspelo pridobiti dobrotnike, ki so darovali najprej za nakup zemljišča in načrtovano novogradnjo. Leta 1969 je papež Pavel VI. blagoslovil temeljni kamen, ki so ga pozneje vzdali pri vhodu v kupljeno hišo na rimski vpadnici Via Appia Nuova (do tedaj so bili gojenci

Slovenik: navzven kot večina rimskih hiš, znotraj pa poln dokazov slovenske ustvarjalnosti.

Slovenika nastanjeni v drugih cerkvenih ustanovah). Gmotno so uresničitev zamisli o slovenskem zavodu omogočili predvsem slovenski rojaki iz ZDA, toda prispevki in pomoč so prišli s toliko različnih naslovov, da je Jezernik ob vselitvi zavoda v lastno hišo mogel z zadoščenjem zapisati: »Slovenik je postal sad in izraz vseh narodnih verskih silnic.«

Preurejena stavba je bila slavnostno odprta in blagoslovljena 18. junija 1973 in dva dni pozneje je Pavel VI. zavod Slovenik uvrstil med papeške ustanove. Dejanski in simbolični zaključek ustanovitve Slovenika predstavlja obisk papeža Janeza Pavla II. 22. novembra 1990, ki je tedaj v zavodski kapeli prvič maševal v slovenščini.

URESNIČITEV VELIKE ZAMISLI

Drugi dan vseslovenskega romanja, v nedeljo, 17. junija, se je v Sloveniku zvrstilo nad 1500 romarjev iz domovine. Vsaka skupina si je ogledala hišo in obhajala bogoslužje v zavodski kapeli. Katoliški tednik *Družina* je bralce doma seznanil, da so prebivalci okoliških hiš z oken in balkonov začudeno poslušali večglasno slovensko petje, ki se ves dan kar ni hotelo ustaviti.

Romarji so bili navdušeni nad ureditvijo Slovenika. Stavba je navzven dajala vtis običajnega stanovanjsko-poslovnega objekta, toda obiskovalci so se lahko prepričali, da je notranjost zavoda popolnoma slovenska (tudi pohištvo je prišlo iz Slovenije kot dar naših škofov) in da v njem veje domačnost. Spomniti velja, da so Sloveniku njegovi ustanovitelji določili ambiciozno vlogo vizitke Slovenije v rimskem

katoliškem kulturnem svetu. Želeli so, da predvsem notranja ureditev in oprema zavoda izražajo slovensko kulturno bogastvo. Naloga je bila vse prej kot lahka, kar dajejo vedeti Jezernikove besede: »Raztrgan rožni venec in polomljen stol. To je bila edina zapuščina, ki so jo našli prvi študenti – Slovenikarji, ki so se naselili v kupljeni stavbi.« *S sodelovanjem slovenskih arhitektov Toneta Bitenca in Jožeta Kregarja je bila urejena dvorana, obednica in kapela. Tudi drugi prostori so bili obogateni z deli slovenskih umetnikov.* Izstopata stvaritvi duhovnika in akademskega slikarja Staneta Kregarja – mojstrovini slovenske upodabljače umetnosti. Ob vhodu v hišo obiskovalca pozdravi veliko barvno okno s podobama svetih bratov Cirila in Metoda, ki naj bi predvsem gojence Slovenika spodbujalo k evangelizaciji in služenju narodu v zvestobi naslednikom apostola Petra. Zavodsko kapelo krasi likovno in sporočilno dovršena tapiserija, v katero je Kregar umestil tri podobe Cerkev: trpeča, živa in poveljučana.

ZA PLAMEN EVANGELIJA IN LUČ KULTURE

Tretji dan romanja, 18. junija, se je ob blagoslovitvi Slovenika hiša napolnila z gosti z vseh koncev sveta. Posebno letalo je pripeljalo dobrotnike Slovenika iz Združenih držav Amerike. V kratki, toda prisrčni slovesnosti je lavantinski (mariborski) škof dr. Maksimilijan Držičnik odkril spominsko ploščo ob vhodu v zavod. Na njej je mogoče prebrati tale zapis: »Slovenci širom po svetu, hvaležni za dar vere ob 1200-letnici pokristjanjenja, izročajo Slovenik slovenskemu narodu, da bi mu ohranil naprej v prihodnost plamen evangelija in luč kulture. Dom so blagoslovili slovenski škofje dne 19. junija 1973, za časa Pavla VI. in prvega slovenskega metropolita Jožefa Pogačnika.«

Ob priložnosti blagoslovitve Slovenika je govoril škof Držičnik:

Rim je središče krščanstva. Zato je razumljivo, da so mnogi narodi že od nekdaj težili za tem, da bi imeli v Rimu svoj dom, hišo, ki bi naj bila predvsem zavetišče za romarje, ki so od daleč prihajali v Rim. Tako je že pred okrog petsto leti nastal Collegium Illyricum,

Mejniki delovanja Slovenika

sedanji hrvatski zavod. Pozneje so iz teh središč nastali zavodi, ki so služili nadaljevanju bogoslovnih študijev za tiste duhovnike, ki so se želeli v bogoslovnih vedah globlje izobraževati. V času druge svetovne vojne so bili mnogi slovenski bogoslovci poslani v Rim, da so tukaj nadaljevali in opravili bogoslovne študije. V tem času se je porodila tudi misel, da bi Slovenci dobili svoj zavod v Rimu, ki bi sprejemal slovenske romarje iz domovine in zamejstva. Ta misel je končno dozorela in tako omogočila nadaljevanje študija slovenskim duhovnikom.

Ljubljanski nadškof metropolit Pogačnik je nato v obhodu blagoslovil vso hišo, zbrani gostje pa so napolnili kapelo, kjer je apostolski administrator za Slovensko Primorje (na obnovitev koprške škofije v mejah SR Slovenije je bilo treba počakati še štiri leta) škof dr. Janez Jenko posvetil oltar. Vanj so vzdali svetinje sv. Tomaža Akvinskega, sv. Janeza Vianneyja in tedaj še blaženega Maksimilijana Kolbeja. V kratkem govoru je škof Jenko opozoril na pomen evharistije in zaželel, da bi bil ta oltar središče Slovenika, da njegovi študentje ne bodo dobili samo visoke izobrazbe, temveč

tudi zakoreninjenost v Kristusa, brez katere si duhovniškega delovanja ni mogoče zamisliti.

IZPOVED SLOVENSKE ZAVESTI

Slovesnosti ob odprtju in blagoslovitvi Slovenika so dosegle višek v torek in sredo, 19. in 20. junija. V torek dopoldne je ljubljanski pomožni škof dr. Stanislav Lenič blagoslovil zavodsko kapelo, tabernakelj in podobo brezjanske Marije, ki ji je kapela posvečena. Na povabilo slovenskih škofov je ta dan obiskal Slovenik tudi jugoslovanski veleposlanik pri Svetem sedežu Stane Kolman v spremstvu prvega svetnika Toneta Poljšaka.

Za srečanje dobrotnikov je vodstvo Slovenika dobilo na voljo veliko dvorano v Pijevi palači v neposredni bližini Trga sv. Petra. V torek zvečer so romarji z vseh krajev sveta zasedli vseh dva tisoč sedežev, mnogi pa so morali dogajanje na odru spremljati stoje. Občinstvo je navdušeno pozdravilo prihod Slovenskega okteta, ki je v prvem delu srečanja ubrano zapel osem pesmi. Arhivsko gradivo republiške verske komisije pričuje, da je slovenska oblast pristala na vključitev znamenitega okteta v program vseslovenskega romanja, da bi pri cerkveni in laični javnosti v Italiji in drugod v tujini okrepila vtis o zadovoljivo urejenih odnosih s Cerkvijo in o verski svobodi, ki naj bi kljub zaostreni notranjepolitični situaciji (nastop »svinčenih« let) vladala v Jugoslaviji in še posebej v Sloveniji. Prav tako značilno za tisti čas in razmere je bilo ignoriranje tega velikega in pomembnega dogajanja, ki je preseglo zgolj cerkveni značaj in pomen, s strani družbenih sredstev javnega obveščanja v domovini (za poslušalce v domovini je neposredni prenos dogodka omogočila slovenska postaja tržaškega radia).

Rektor Slovenika prelat Jezernik je uvodoma toplo pozdravil vse dobrotnike in se jim zahvalil. V nadaljevanju je spregovoril tržaški pisatelj Alojz Rebula. V govoru je opisal samosvojo rast Božjega vinograda pod Triglavom in zdi se, da kot v protest spričo stalnega pogrevanja obtožbe o narodnem izdajstvu Cerkve med drugo svetovno vojno naglasil, da je bila slovenska Cerkev skozi vse čase eminentno ljudska Cerkev. Pisatelj je spregovoril v zanj značilnem slogu:

Tisoč dvesto let je, kar je bil njegov vinograd vsajen v zemlji pod Triglavom: vinograd za večnost, ki naj bi njegovo trtje rodilo med vsemi krščanskimi vini enega, ki bi nezamenljivo nosilo v sebi okus in barvo zemeljskih plasti med Muro in Jadranom, med jezeri Koroške in gozdovi Dolenjske: enkratno krščansko vino naroda, ki ga je zgodovina, ta božja upravnica, krstila za Slovence.

Pozdravil je dejstvo, da Slovenik predstavlja 109. cerkveni narodni zavod v Rimu in s tem novo znamenje naše zgodovinske doraslosti. Predvsem pa je bil močno polemičen in nekonvencionalen v tolmačenju preteklosti in sedanjosti krščanstva na Slovenskem.

Družina se je omejila na skopo povzemanje Rebulovega govora, četudi je pomenil enega od vrhuncev večdnevnihi slovesnosti (medtem je druge govornike izdatno citirala). Katoliško občestvo v domovini je bilo zaradi samocenzure domačih katoliških medijev, porojene ob stalnih pritiskih in očitkih represivnega režima, osiromašeno za pronicljive misli, od katerih mnoge ohranjajo aktualnost:

Slovenskemu kristjanu bo torej vera njegovo narodno zavest samo potrjevala z nadčasovno razsežnostjo. Obenem pa jo bo v svoji katoliški vesoljnosti varovala pred ozkosrčnim samozatiranjem, pred folklorno zatohlostjo in kulturno provincialnostjo. Krščanstvo torej ostaja za Slovence alternativa ne samo neke nazorske, ampak tudi kulturne univerzalnosti, in to posebej v času, ko se zdi, da razvrednotenje vsakršnega kriterija peha slovensko kulturo navzdol v novo folklorizacijo. Če se bo ta proces nadaljeval, bo krščanstvo ostalo tudi alternativa Evrope, alternativa vrednote, alternativa kvalitete.

Sledil je nastop petih še pet cerkvenih zborov iz domovine in zamejstva, ki so poželi viharo odobravanje občinstva. Kronist Slovenika je zapisal: »Slovesno vzdušje, gladki tekoči program, ubrano petje, vse to je dalo srečanju v Avditoriju primeren okvir.« Poročevalca *Družine* Ivan Merlak in Drago Klemenčič sta odstrla najpomembnejše vidike uspele slovesnosti: »Nastop pevskih zborov ni bil tekmovanje. To je bila

izpoved slovenske zavesti v večnem mestu, izpoved hvaležnosti dobrotnikom, brez katerih bi Slovenika ne bilo, in prva priložnost za srečanje rojakov, ki so prihiteli v Rim z vseh petih celin.«

SREDIŠČE ROMANJA – SKUPNA MAŠA

V sredo dopoldne je bilo drugo veliko srečanje, tokrat okrog glavnega oltarja v apsidi bazilike sv. Petra. Somaševanje 99 slovenskih duhovnikov s slovenskimi škofi je vodil nadškof metropolit Pogačnik, med mašo pa je spregovoril lavantinski (mariborski) pomožni škof dr. Vekoslav Grmič. Homilijo je izvirno zgradil na samih nasprotjih. Začel je z občutki, ki jih ima vsak romar, ko vstopa v veličastno vatikansko baziliko. Tistim, ki v njej vidijo znamenje nepremagljivosti in mogočnosti Cerkve, je ponovil Kristusove besede: »Vendar se ne veselite tega, ampak veselite se, da so vaša imena zapisana v nebesih.« Hkrati je zavrnil narejeno ponižnost tistih, ki z Judežem govorijo, da bi mogli ta denar dati za uboge. »Kdor bi znal prisluhniti govoricam tega zidovja,« je nadaljeval škof Grmič,

bi mogel marsikaj razbrati. Najbolj značilna izpoved je gotovo zavzetost za božjo stvar, dalje različne oblike človeškega zanosa vse do iskanja zemeljske oblasti in slave; iskrena pobožnost in gorečnost vse do gorečnosti aposotolov Janeza in Jakoba, ki sta hotela priklicati ogenj z neba na tiste, ki Kristusa niso hoteli sprejeti, a ju je Kristus zavrnil. Govorica kamenja bi nam povedala veliko o svetosti in človeških slabostih Kristusove Cerkve. In prav zaradi tega je to svetišče tako zanimiva, tako čudovita in prepričljiva podoba Cerkve, ki je hkrati vidna in nevidna, hkrati razumljiva in skrivnostna, hkrati božja in človeška, hkrati sveta in grešna, hkrati znamenje, zakrament odrešenja in tudi morda kdaj za koga izvir pohujšanja nad nevrednostjo cerkvenih predstavnikov, nad mlačnostjo kristjanov, nad dejstvom, da so bili, so in bodo mnogi kristjani bolj »kajfeži« kakor luč sveta in sol zemlje. Vse to nas ne sme motiti, vse to je le dokaz, da je Cerkev resnično na potu in samo na potu k svoji popolnosti, kakor pravi 2. vatikanski cerkveni zbor. Vse to je za nas samo klic, da vsak na svojem mestu prispeva svoj delež k njeni popolnosti.

Vodstvo bazilike je ob tej priložnosti dovolilo uporabo velikih orgel. Za njih je sedla Mirijam Tozon in spremljala mogočno ljudsko petje. *Družina* je poročala, da se je tudi sicer zbor župnije sv. Petra v Ljubljani tako zelo znašel v Rimu, da je med romarji vzniknila hudomušna zbadljivka, češ da je najbrž rimski sv. Peter kar podružnica ljubljanskega.

POD OKRILJEM SVETEGA SEDEŽA

Posebno doživetje tistega sredinega dne je bilo srečanje s Pavlom VI. Slovencem so zaradi izrednega števila udeležencev splošne avdienco določili prostor kar v baziliki sv. Petra. Papež je začel avdienco z znamenjem križa, nato pa je najprej pozdravil naše škofe. Nekatera imena je s težavo izgovarjal in marsikdo se je nehote nasmehnil. V nadaljevanju je prebral govor, v katerem je izrazil veselje ob odprtju novih prostorov slovenskega zavoda in prešel k osrednjemu sporočilu svojega nagovora:

Odprtje tega zavoda pove marsikaj vsakemu, ki zna razumeti njegov globoki pomen. Govori o prebuditvi verskega življenja, da bi mladi izbranci, ki so se odločili za duhovništvo, našli pri Petrovem sedežu primerno umsko in duhovno izobrazbo. Govori o tradicionalnih vezeh zvestobe slovenskega ljudstva do apostolskega sedeža. Končno zagotavlja, da v tem obdobju močne pokoncilске prenove med vami ne bo primanjkovalo zanesljivih in razsvetljenih voditeljev, ki bodo vnesli v življenje in krščanske navade smernice in navodila zadnjega cerkvenega zbora. Zaradi vsega tega smo veseli, da moremo izpolniti vašo željo in odlikujemo zavod v Rimu z naslovom »papeški«.

Presenečenje ob tem je bilo veliko, prav tako hvaležnost. Uredniški komentar v prvi julijski številki Družine iz leta 1973 bralca podučil, da je Slovenik z razglasitvijo za papeški zavod prejel priznanje, ki ga sorodni zavodi običajno dobijo po dolgoletnem uspešnem delu. Nekaj mesecev zatem je nadškof Pogačnik slovenski verski komisiji razkril, da so slovenski škofje od Svetega sedeža zahtevali uvrstitev Slovenika med pontifikalne zavode, da bi ga tako odtegnili vplivu slovenske politične emigracije. Ta je s finančnimi

darovi odločilno prispevala k vzpostavitvi in razvoju zavoda, obenem pa ni bila naklonjena normalizaciji odnosov med Cerkvijo in oblastjo pod pogoji slednje. Medtem so se oblastniki v Ljubljani bali kvarnega ideološkega vpliva, ki bi ga imelo bivanje v zavodu na duhovnike, predvidene za najodgovornejša mesta v Cerkvi v Sloveniji, če bi delovanje zavoda usmerjali režimu nasprotni povojni emigranti. Navedene okoliščine odražajo sklepne misli omenjenega komentarja:

Slovenski metropolit Pogačnik je v Rimu ob različnih priložnostih poudarjal, da je Slovenik izrazito verska ustanova, v kateri ne bo prostora za nobena politična prerivanja s te ali one strani. Sveti sedež pa bo s svoje strani gotovo držal roko nad Slovenikom ter bdel nad duhom, ki veje v njem. Pa tudi vsaka personalna sprememba, vsako novo imenovanje v vodstvu bo moralo iti skozi pristojne urade Svetega sedeža. Vse to, menimo, je zadostno jamstvo, da lahko na bodočnost Slovenika gledamo brez bojazni.

V protokolu ni bil predviden povzetek glavnih papeževih misli v slovenščini, zato večina romarjev ni razumela, zakaj je papež pri imenovanju Slovenika za papeški zavod dramatično povzdignil glas. Po končanem splošnem delu je papež pod Michelangelovo kupolo prisluhnil Slovenskemu oktetu, ki mu je zapel Čajkovskega *Oče naš* in staro priljubljeno *Gor čez Izaro*. Papež, znan ljubitelj lepega petja, je pozorno prisluhnil in pohvalil naše mojstre. Po končani avdienci je za romarje iz domovine nastopil odhod proti domu.

Popoldne je Slovenski oktet nastopil v elitni dvorani Papeškega inštituta za cerkveno glasbo. Pred najvišjimi predstavniki kurije, diplomatskega zbora in rimskega glasbenega življenja je mojstrsko izvedel skrbno izbran program in, tako kronist Slovenika, osvojil rimsko občinstvo.

V četrtek, 21. junija, so se romarji (večinoma iz zamejstva in zdomstva ter rimski Slovenci) še zadnjič zbrali ob grobu sv. Cirila. Bogoslužje je vodil škof Držečnik. Srečanje na grobu blagovestnika Slovanov je bil trenutek slovesa od Rima in preteklih nepozabnih dni.

130-LETNICA ORGANIZIRANEGA PLANINSTVA NA NAŠIH TLEH IN 70-LETNICA SLOVENSKE PLANINSKE POTI

Ozirati se na zgodovino naše planinske organizacije je podobno kot razglablјati o nekdanji modi. Kar je bilo nekoč drzno, se zdi monotono, kar je bilo predrzno, zdaj deluje otroče. A takšna je zgodovina, ker jo soustvarjamo ljudje, ki se spreminjamo.

Prav tako se je v sto tridesetih letih spremenjalo planinska organizacija, odkar je bilo ustanovljeno Slovensko planinsko društvo (SPD), iz katere je izšla Planinska zveza Slovenije (PZS). V vsem tem času je slovensko planinstvo vodilo štirinajst predsednikov, ki so vsak na svoj način pustili pečat, ki je bil hkrati ogledalo časa. Zato bo najbolje, da se ozremo kar na sam začetek.

Bili so težki, a idilični časi. Obstajala je le ena glavna skrb vodstva SPD (ohranjanje slovenskega lica naših gora) in ena dejavnost, s katero so se planinci ukvarjali. To je bila »turistika« oziroma hoja v gore po označenih poteh. Po dveh letih so ustanovitelji začeli izdajati tudi glasilo *Planinski vestnik*, v katerem so članstvu poleg planinskih napotkov posredovali ideje in smisel obstoja SPD. Glavna naloga je bila preprečiti nemškimi planinskimi sekcijam na naših tleh, da bi ponemčile naše gore.

Logotip Slovenskega planinskega društva, kakršen je bil na dokumentih društva še v času avstro-ogrške monarhije; foto: arhiv *Planinskega vestnika*.

Dolgo je veljala idealizirana zgodba, da so se trije planinci, Hauptman, Škof in Korenčan, 23. julija 1892 odpravili na izlet na Stol in tam po domoljubni debati prišli do vprašanja: »Kako, da je po vseh slovenskih hribih, kamor koli pelje pot, videti le tuje delo? Tuja roka zaznamuje pota, postavlja kočice in napravlja na naših slovenskih tleh nemške napise in kašipote. Vzdravimo se,« so rekli. Družčina je zbrala somišljenike in ustanovni občni zbor SPD se je zgodil 27. februarja 1893 v vrtnem salonu gostilne Malič v Ljubljani.

S časovno oddaljenostjo in menjavo štirih državnih tvorb (Avstro-Ogrska monarhija, Kraljevina Jugoslavija, SFR Jugoslavija in samostojna Slovenija) se je zgodovinski pogled na začetke našega organiziranega planinstva precej izkrivil in v resnici ni bil tako zelo herojski, v smislu boja slovenskega Davida z germanskim Goljatom. Dejstvo je, da je do spora z domačimi Nemci in nemškutarji prišlo tudi po zaslugi ležernosti nastajajoče slovenske inteligence, ki se ni zganila dvajset let, čeprav ji je bilo germansko seme pred očmi položeno v vrtiček.

Kranjska sekcija nemško-avstrijskega Alpenvereina v Ljubljani je bila ustanovljena leta 1874 in kmalu so ji sledile druge nemške sekcije (v Celju, Mariboru, Trstu, Gorici itd.), ki so spodbujale planinstvo na Kranjskem tako, da so označevale poti, postavljale smerokaze z nemškimi imeni gora in zgradile planinske kočice. V sosednji Hrvaški si te napake niso privoščili. Tudi oni so ustanovili Hrvatsko planinarsko društvo že leta 1874 na pobudo graškega profesorja Johannes Frischaufa, ki je zaradi svoje nacionalne strpnosti

veljal za velikega prijatelja slovansko govorečih prebivalcev alpskega prostora. Ko je potoval po slovenskih in hrvaških gorah, je opozarjal na velik pomen ustanovitve lastne planinske organizacije, a pri nas ga tedaj niso poslušali. Dvajset let pozneje pa so bile slovenske gore že prepredene z mrežo nemških poti in koč, zato je bil nacionalni spor odmeven v časopisju in je zelo razburkal čustva ljudi. To je morda v neki meri celo ugodno vplivalo na narodno zavest Slovencev in rojstvo prepričanja, da so jim bile gore kot alpskemu narodu položene v zibko.

Boj za »slovensko lice gora« je potekal od leta 1893 do prve svetovne vojne. V tem času je SPD zgradil svojo mrežo poti in postavil koč, v našem zgodovinskem spominu pa prevladajo ponosna čustva do Jakoba Aljaža, Aljaževega stolpa na vrhu Triglava, prve koč na Kredarici in prvega Aljaževega doma v Vratih – ter vse peripetije okoli objektov, ki so jim domači Nemci skušali s pravnimi sredstvi (neuspešno) podreti temelje.

Po prvi svetovni vojni se je svet prekucnil in avstrijska monarhija, v kateri so naši predniki živeli nekaj stoletij, je razpadla. Slovenci so, razen tistih, ki jih je rapalska meja odrezala k Italiji, postali del nove južnoslovanske kraljevine. Domači Nemci so se večinoma izselili v Avstrijo in Nemčijo in njihove planinske koč so po državnem ukazu postale last SPD. S tem pa je bilo za SPD idile nepreklicno konec.

Skupina, ki je ustanovila SPD, je bila namreč po svoji lastni opredelitvi bolj politična kot

športna, saj je tako terjal tedanji čas. Na to jih je začela opozarjati mladina, ki jo je planinstvo, omejeno na glavno sezono, začelo dolgočasiti. Gore so jih vabile tudi pozimi, nekateri bi plezali ali se ukvarjali z raziskovanjem podzemlja. Vodstvu SPD ni bilo všeč, da se jim osnovna turistovska ideja izrojeva, a storiti se je dalo bore malo, saj je šlo za naravni razvoj. Šport je gnal mlajšo generacijo. »Vratolomniki« so se leta 1921 organizirali v Turistovski klub Skala in na občnem zboru SPD so z njihove strani padli utemeljeni očitki, da je SPD postal gostilniška in hotelska organizacija (kupili so hotel Zlatorog v Bohinju in Smučarski dom na Krvavcu), ki ji ni mar športno in kulturno delo. Mladina je nazadnje zaspano vodstvo SPD presenetila na občnem zboru leta 1931 s pripravljeno kandidatno listo in polno udeležbo, zaradi katere je zmagala na volitvah. Prišlo je do menjave generacij. Slovenski plezalci so s tem dobili krila in začeli loviti evropski alpinizem. Iz obdobja med svetovnima vojnama se spomnimo podvigov naših navez, ki jih je bralcem približal *Planinski vestnik*. Nekatera imena so dobila med planinsko javnostjo kar nekoliko zvezdniški sijaj, čemur sta veliko pripomogla prva slovenska celovečerca *V kraljestvu Zlatoroga* in *Triglavske strmine*. V njiju so se kot igralci znašli tedanji najboljši alpinisti, na čelu z Jožo Čopom.

Sledila je druga svetovna vojna in po njej menjava sistema, ki je pometel s staro miselnostjo. Tudi SPD je prenehalo obstajati in po nekaj mesecih dobilo sedanje ime, Planinska zveza Slovenije.

Oblast je spoznala pomen planinstva za množice in ga začela popularizirati. Glavne vrednote so bile tovarštvo, medsebojna pomoč in spoznavanje domovine. Veliko je bilo storjenega pri obnovi poti in koč, ustanovljena je bila Planinska založba, ki se je ukvarjala z izdajanjem planinske literature. Veliko se je delalo z mladimi, planinstvo je postalo obšolska dejavnost in večina planinskih društev je imela mladinske odseke, kar je bil temelj množičnosti, močno se je povečalo tudi zanimanje za alpinizem. PZS je proti koncu petdesetih let postala športno kulturna organizacija, ki je močno

Nemške sekcije na Kranjskem so zgradile prve planinske koč ter poti. Razglednico s Triglava je založila nemška sekcija iz Ljubljane leta 1902; foto: arhiv Planinskega vestnika.

preseгла sedanje članstvo (podatek za leto 2022 znaša 58.311 članov v 291 planinskih društvih).

Planinstvo se je nezadržno širilo, o gorah se je govorilo na radijskih valovih in o dosežkih alpinistov se je pisalo v časopisih. Prišle so alpinistične odprave v tuja gorstva in Himalajo, s katerimi je dihalo vsa država, višek pa je predstavljal vzpon po prvenstveni smeri na najvišjo goro sveta, Everest, leta 1979.

Številčnost je naraščala in preseгла številko 110.000. Toda na pragu so bile spremembe. Obetala se je nova država in drugačni časi, ki idealistom starega kova niso bili pisani na kožo. Zvezda se je z osamosvojitvijo Slovenije umaknila iz grba PZS, ki je postala članica mednarodnih planinskih združenj. Preurediti je bilo treba vzgojo, izobraževanje vodnikov, določiti odgovornost vodnikov, društev in same organizacije. Članstvo je začelo nazadovati in v nekaj letih upadlo za skoraj dve tretjini. Delo z mladimi se je ponekod ustavilo, spremenile so se vrednote, ki niso več temeljile na množičnosti, ampak na individualizmu. Ljudje niso manj zahajali v gore, a to so raje počeli sami ali v družbi prijateljev in družine, povečal se je tudi športni moment in rednost zahajanja v gore med tednom oziroma po službi.

Zdravilo za odtekanje življenjskih moči PZS je vodstvo neuspešno iskalo skoraj dvajset let. Kazalo je že, da jih je preživel čas in da ljudje lahko shajajo tudi brez članstva v PZS. Težko je opredeliti, kaj je pomagalo ustaviti voz, ki je več let drvel navzdol. Zagotovo je bila pomembna tudi ljubezen Slovencev do gora, da se je ustavil, v zadnjih letih pa je članstvo spet začelo naraščati. Nepričakovan porast planinstva je prinesla tudi zadnja pandemija, med katero je mnogo ljudi zaradi omejitev gibanja začelo spoznavati svojo okolico in odkrilo gibanje v naravi. Članstvo v PZS dejansko ne predstavlja tako velikega finančnega stroška za posameznika, da bi upravičilo ignoriranje naše planinske organizacije, ki se že 130 let trudi predvsem s pomočjo mnogih prostovoljcev z vzdrževanjem več kot 10.000 kilometrov planinskih poti in 179 planinskih koč ter vzgojo in izobraževanjem, pa tudi s pravilnim odnosom do naše gorske narave – za vse nas.

Fran Orožen je bil prvi načelnik Slovenskega planinskega društva; foto: arhiv *Planinskega vestnika*.

70-LETNICA SLOVENSKE PLANINSKE POTI

Od uradnega odprtja Slovenske planinske poti (SPP) mineva sedemdeset let. Generacije planincev smo s »transverzalo«, kakor se je poti neopravičeno oprijelo ime, rasle in odrasle. Bila je med nami, stalno prisotna, in postala samoumevna med vsemi vrstami planincev; starih in mladih, počasnih in hitrih. Nekateri so jo začeli in nikoli končali, drugi so potrebovali leta ali desetletja, tisti pravi so jo zmogli v enem kosu, zelo redki celo pretekli. Vse to priča o razsežnosti ideje njenega očeta Ivana Šumljaka (1899–1984).

Iz člankov v *Planinskem vestniku* izvemo, da je Šumljak vezno pot po Sloveniji ustno predlagal spomladi 1951 na zboru markacistov, njegova prvotna ideja pa je bila krožna pot čez vso Slovenijo. Zamisel je podpiral z idejo, da naj se ljudje ukvarjajo s telesno aktivnostjo, kot je hoja v naravi, predvsem mladi pa naj ob tem bolje spoznajo lepote in različnosti domovine. Ideja je bila sprejeta, izvedbo trase pa je Šumljak prepustil markacistični komisiji. Potek SPP od Maribora čez Pohorje do Julijskih Alp je bil namreč dokaj

Ivan Šumljak velja za idejnega tvorca oziroma očeta Slovenske planinske poti, ki ostaja med planinci priljubljena že sedemdeset let; foto: arhiv *Planinskega vestnika*.

logičen, nadaljevanje po Notranjski, Dolenjski in Kozjanskem nazaj do Maribora pa zavito v meglo.

Od ideje do izvedbe je bila dolga pot. Izvedba obsežnega projekta je bila možna le s sodelovanjem velikega kolektiva, ki so ga sestavljali markacisti številnih planinskih društev in prostovoljci, ki so pri tem pomagali. Markacisti in društva so morali prevzeti vsak svoj odsek poti, a to ni bilo lahko. Interesi in motivacija niso bili enaki, ponekod dela ni bilo veliko, drugod pa ogromno. Predvsem pa po dveh letih še ni bilo znano nadaljevanje trase južno od Postojne. Tu je prvotna zamisel prišla do razpوتا, kjer se je bilo treba odločiti, kako in kam naprej, če sploh. Krožna pot čez Notranjsko, Dolenjsko in Kozjansko se je namreč izkazala za prehud zalogaj. Tamkajšnja društva so bila redka in manj številčna, zato niso imela interesa za pripravo in označevanje vezne poti, za katero je bilo vprašljivo, koliko bo sploh obiskana, velika je bila tudi odgovornost, saj bi bilo treba pot vzdrževati. Po drugi strani pa se je pojavila rešitev, ki so jo ponudili primorski planinci s predlogom, da bi traso enostavno podaljšali do morja. Primorska društva so se tedaj zavezala, da bodo izpeljala del poti do morja, in omogočila planincem, ki so SPP že nestrpno pričakovali, da bodo s prehojeno potjo osvojili poseben spominski znak – kot je bilo objavljeno v časopisih. Vsa vpletena društva so morala prispevati tudi opise svojih odsekov, po katerih je bil urejen *Vodnik po SPP*.

Zanimiv je zaplet glede imena, kajti za tujko transverzala se niti ne ve, od kod se je pritepla in usidrila med planinci. O tem se je v *Planinskem vestniku* spominjal Šumljak: »Ob tej priložnosti moram povedati, da sem predlagal za novo pot ime magistrala in ne transverzala. Kdaj je nastalo ime transverzala, ne vem točno, niti ne vem, kdo je uvedel to ime.« Tujka transverzala se je med starejšo generacijo kljub temu ohranila vse do današnjega časa, čeprav ime Slovenska planinska pot (SPP) uradno velja že od leta 1991. Slovenska planinska pot se je v taki obliki, kot je, ohranila sedemdeset let in dnevnik ter vodnik po SPP sta še vedno najbolj prodajani ediciji Planinske založbe, kar samo potrjuje njeno priljubljenost med planinci in ohranitev poti v taki obliki, kot je sedaj.

Andrej Arko

OBLEDELA BARVA

Koliko vrle slovenščine je še v mnogih kotih dežele, pa je ne poznamo mi, ki na poljanah ali po mestih prebivamo. Mnogoteri slovenska beseda je po hribih in samotnih dolih zaspala, ker je ni nihče pobral in za slovstvo shranil. Tako se jeziku godi izguba, ki se ne da popraviti.

Anton Martin Slomšek

Tale prispevek je nastal na vabilo ali priporočilo, zato si domišljam, da je lahko tudi rahlo oseben. Kar pri dveh knjigah se je namreč zgodilo, da mi je bilo očitano uporabljanje zastarelih izrazov. Ob izidu ene izmed njiju je mlada kritičarka med drugim zapisala, da sem v njej uporabil starodobno izrazje, skratka, slovenske besede, ki naj se jih ne bi več uporabljalo. Kot primer pa ni navedla niti ene. Ne glede na to, da je sam roman sicer pohvalila, me je tista navedba spravila v obžalovanje in pravzaprav v ogorčenje. Šel sem torej preverjat izraze, za katere sem domneval, da so se ji zdeli »sporni«. Pri nobenem ni v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* pisalo, da je starinski, zastarel (arhaičen).

Pomislil sem, kako zlasti med mladino prihaja do uniformiranosti izražanja, torej se ne izgublja samo barvitost jezika, ampak se celo uveljavlja kodirano izražanje, šifriran jezik, kakršnega spodbuja digitalna tehnologija z elektronskim sporazumevanjem. Da seveda ne govorim o vdiranju tujih besed v oglasi in poimenovanjih trgovskih in gostinskih lokalov. Zanimarjanje materinščine, srčike slovenske samobitnosti in izkaznice domoljubja, se tako uveljavlja v miselnem poprečju vsakdanjega Slovenca. Takšno tarnanje je že postalo železni repertoar vseh, ki skušajo opozarjati na neobčutljivost do ustreznosti sporazumevanja in do jezikovne rabe sploh, posebno v javnosti.

Kdo je kriv? Šola gotovo, a z njo tudi tako imenovana akademska sfera, če pomislimo, da se zdi bolj pomembno nasilno vzpostavljanje enakosti spola v slogu *Janez Novak je diplomiral na filozofski fakulteti* in da je čutiti čedalje močnejši pritisk na rabo angleščine v univerzitetnih predavalnicah. Enako velja za sporazumevanje v poslovnem svetu.

Po drugi strani pa stroka zamuja z uveljavljanjem slovenskih ustreznice za posamezne izraze, ki jih tako rekoč vsak dan bruha tehnološki razvoj. Tako se nenehno kopičijo tujke tudi v območju poljudno strokovnega jezika, se pravi, ko gre za splošno jezikovno rabo.

Seveda, na jezik se pač »vsak spozna,« čes to je vendar materinščina, zato se v zvezi z njegovo rabo od nekdaj redno razpravlja, tudi nestrokovno. Jasno je, da nespoštovanje maternega jezika in posledična polpismenost koreninita tudi deloma v ne vedno preglednih jezikovnih pravilih. Res pa je, da je jezik živ organizem in je zato njegovo normiranje še zlasti kar zadeva knjižno rabo, zahtevno opravilo.

Vprašati se je treba tudi, kaj dandanes stori politika za oblikovanje večje jezikovne (in domoljubne) zavesti. Kako čisto drugače je bilo celo pod osovraženim komunizmom, ko je bila svetla luč ustanovitev danes že pozabljene Sekcije za slovenščino v javnosti pri Republiški konferenci Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije. Ta je prerasla v Jezikovno razsodišče, zastavljeno s prizadevanji, znanjem in zanesenostjo njegovega prvega predsednika akademika Matjaža Kmecla. Zdaj, v demokraciji, ki bi jo lahko kdaj dali tudi v navednice, bi kdo takšno politično delovno telo, ki niti ni imelo izvršne moči, jemal kot nedopustno kratenje svobode izražanja, če ne celo za fašizem ...

Zato pa je danes tako.

A zdaj bi končno vendarle rad nanizal nekaj *prelestnih* slovenskih besed, katerih raba žal sicer peša, ki pa niso arhaične. Seveda je zdaleč nemogoče v priložnostnem sestavku navesti vse, a naj jih nekaj sledi bolj ali manj naključno, in sicer kar po

abecednem redu. Zaradi poenotenja in preglednosti sem se omejil le na samostalnike z enim samim pomenom.

Ájdovnik – ajdovec, kruh iz ajdove moke; ajdov kruh (Ajdovnik je okusen kot potica).

Akórdeon – harmonika s črno-belimi tipkami; klavirska harmonika (Z akordeonom mi je še nekako šlo, s frajtonarico pa nikakor ne).

Bábička – materina mati; babica, babi, omica, nonica, bica, babuška (Pojutrišnjem grem na počitnice k babički).

Bébka – ženska z nerazvito duševnostjo; neumnica, slaboumnica, trapa, lola (Škoda, ker je takšna bebka, pa tako čedna).

Besedávelj – kdor gostobesedi; zgovornež, jezičnež, jezičnik, blebetač (Vrstil se je besedavljem, na koncu pa nismo vedeli, kaj so sploh hoteli povedati).

Blodnjáva – nepravo, zmotno razmišljanje; zablada, zbloda, zmota (Vse življenje je živela v svoji blodnjavi).

Capájdra – ženska, ki prodaja svoje telo; prostitutka, vlačuga, lajdra, hotnica, ponuda, kurba (Videti je bila kot kakšna stara capajdra).

Cépljenica – razcepljen ali razžagan kos lesa, namenjen za ogrevanje; cepanica, cepanka, poleno, kalanica, kalovnica (Ko bi ti videl njegove lakti – kot cepljenice, pa misliš, da se mu je ljubilo kaj delati?).

Cimélija – draga, dragocena, vredna stvar; dragocenost, dragotina, redkost (Na dražbi starih knjig in tiskov je bilo tudi nekaj cimelij, ki pa so bile kljub visoki izklicni ceni v nekaj trenutkih prodane).

Copolòp – kdor ali kar se nerodno ali s težavo premika; okornež, klada (Nismo si mislili, da bo ta copolop kdaj prikracal na vrh).

Čelák – človek ali žival z visokim ali širokim čelom; čelat človek (Vaš razrednik mora biti zelo pameten, ko je tak čelak).

Čiribirščina – nerazumljiva, zmedena govorica; latovščina, žlobudra, žlobudravščina (Nalašč sva tolkla tako čiribirščino, da so bili prepričani, da nisva od tod).

Črétež – močvirnata, redko porasla nižava; čret, čreta, čretina (Prej je bil tu en sam čretež, zdaj pa je že dolgo vojaško vadbišče).

Črnúlja – ženska s temnimi lasmi in poltjo; črnolaska, temnolaska, črnuška (Naposled pa je vzel tisto črnuljo od bog ve kod).

Dáljnica – daljša pot; daljšnica (Vse je natanko pregledala, nato pa se je podala po daljnici, za katero je mislila, da je bližnjica, in je seveda zamudila).

Darníca – tista, ki kaj podari; darovalka, donatorka, donatorica (Poleg tega, da je bila naša teta dobrotnica svoji nečakinji in vsem trem nečakom, je bila tudi darnica človekoljubnim organizacijam).

Dólec – nižava med hribi in griči; dolinica, dol, dolinka, dolica, dolič, tesen (Letela sva preko številnih dolcev in golcev).

Drobívec – delček česa; drobec, košček, koščič (Ostal ji je samo še drobivec čokolade).

Enáčica – stvar, oblika, ki je skoraj enaka ali nebstveno različna od kake druge, sorodne; inačica, različica, različek, drugačica, varianta (Nazadnje so izbrali najslabšo enačico).

Frtávka – igrača ali ženska, ki se naglo suče okoli svoje osi, tudi spogledljivka; vrtavka, brlez, brglez (Kako ti more biti všeč tista frtavka?!).

Gnêtež – veliko ljudi na majhnem prostoru; gneča, drenj, prerivanje (Prav ti je, zakaj si pa rinil ravno v tisti gnetež).

Golák – gol, skalnat, neporasel hrib; golec, golvec, plešivec (Obstreljevanja z granatami je bilo toliko, da se je od tam naprej videlo le še golake).

Goltáč – pohlepen jedec; požrešnež, goltnež, požeruh, pojeduh (K najini mizi je prisedel debelin in kmalu se je izkazal za neverjetnega goltáča).

Halabúka – glasni zvoki, pomešani med sabo; hrup, hrum, hrumot, hrupot, trušč, tumult, direndaj, vpitje, nemir, zmeda (Bila je taka halabuka, da samega sebe nisi mogel slišati).

Hraščina – s hrasti porasel gozd; hrastovina, hrastina, hrastovje, dobje, cerje (V hraščini pa nas je skoraj zeblo, kakor da ne bi bili sredi poletja).

Hromòt – močno udarjanje, glasno govorjenje; hrumenje, hrum, hrup, hrupot (Od stop je prihajal enakomeren hromot).

Imenják – človek z enakim imenom; soimenjak (Zbližalo naju je to, da sva imenjaka).

Izbòk – kar je izbočeno; vzboklina, izboklina, boklina, bočina, izbuh, izbuhlina, nabuh, nabuhlina, robíč, robicelj (Po stenah v zaporu je bilo zaradi vlage vse polno izbokov).

Izčrpek – s topljenjem izločena snov iz raznih zmesi; izvleček, ekstrakt (Bila je prepričana, da mu bo pomagal izčrpek iz materine dušice).

Izpáhek – bolezenska kožna sprememba; izpuščaj, mozolj, prišč (Poznala ga je še iz časov, ko je imel po obrazu vse polno izpahkov).

Jášma – rjavkast ali rdečkast poldrag kamen; jaspis (Čeprav me je že večkrat prosila, naj ji ne nosim daril, sem ji za rojstni dan vseeno podaril ogrlico iz jašme).

Junè – goveji mladič; teliček, telek, junček (Tistega juneta nikakor ni bilo mogoče odstaviti od krave).

Kádca – lesena ali plastična posodica za vodo, mošt, slanico ... majhna kad; kadica, čebrič, čebriček, škafec, škafček (Kako prav nam je prišla tista njena kadca, saj bi sicer morali kar z roko zajemati iz izvira).

Káliban – neotesan človek; surovež, grobijan, brutalnež (Dosti ga imam, tega kalibana).

Kléščevac – okleščeno drevesno deblo; okleščenelec (Komaj smo naložili in pripeli kleščevce na vlačilec, že se je pripeljal policist in nam prepovedal odvoz tako težkega tovora skozi vas).

Kljúbica – nasprotno delovanje; kljubovanje, kljubovalnost, upornost (Zgrabila ga je taka kljubica, da ga sploh ni bilo mogoče dvigniti s tal).

Krévs – kdor počasi in nerodno hodi; šantač, kruljavec, šepavec (Tak krevs, pa ti prvi plane iz zgradbe, ko je nenadoma streslo).

Kvárník – razglasitev, posnetek ali zapissek, ki razkriva ali razodeva, kar je v gledališki predstavi ali filmu glede vsebine bistveno; spoiler (Od trenutka, ko sem od gledalca za

sabo nehote zvedel za kvarnik, me predstava niti malo ni več zanimala).

Láj – oglašanje psa; lajanje, lajež (Mahoma se je udril tak laj, da je preglasil avemarijo).

Lájno – prebavljeno in izločeno živilo; iztrebki, govno, blato (Praviš, da jih ni tu – samo poglej tole medvedje lajno).

Lázica – droben sploščen zajedavec, ki se hrani s krvjo sesalcev in ptičev; uš, uška (Dan na dan je bilo naše edino opravilo obiranje lazic).

Líjec – priprava za vlivanje tekočin; lij, lijak (Preprosto se mu ni ljubilo stegniti se, da bi segel po lijcu, pa je raje polival kar mimo steklenice).

Mášča – stopljeno maščobno tkivo; mast, maščoba, tolšča (Ena sama mašča me je, pa sem vsak dan v pogonu).

Metéljka – vrsta detelje; nemška detelja, lucerna (Škoda bi bilo že zdaj pokositi meteljko, ko jo še tako obletavajo čebele).

Mogočnják – človek z veliko premoženja in oblasti; mogočnež, mogočnik, mogotec, velikaš (Veliko jih je ob povodnji prosilo za pomoč, a se mogočnjak ni zmenil zanje).

Mrazčálica – tresenje zaradi strahu ali mraza; srh, drhtavica, mrzlina, mrzlota (Sredi filma ga je popadla taka mrazčalica, da se je šklepetanje z zobmi zaslišalo po vsej dvorani).

Nadàh – neznaten odtенок kake barve; nadih (Ko se je sonce že pogreznilo v nevidno, je nebo še vedno žarelo z rožnatim nadahom).

Nadprážík – lesena ali kamnita preklada nad vrati; tram, arhitrav (Na nadpražniku sta bili izpisani začetnici gospodarjevega imena in priimka ter letnica, ko so postavili domačijo).

Naglávек – kar se nosi na glavi; pokrivalo, ruta, klobuk (Tisti rožnati naglavec jo napravlja še zaljšo).

Oblépek – trak ali krpica, ki se namesti na rano ali pritrdi na obvezo; obliž, flajšter (Vsa iz sebe je prišla od dermatologa s polno oblepki na obrazu).

Obròv – nagnjeno zemljišče; breg, brežina, strmina, strmal (Nekako na zgornji tretjini

obrova smo si še pred snegom naredili dober meter visoko skakalnico).

Obstrét – obdana svetloba; sij, lesket, gloriola (Na somračni jezerski gladini je odsevala luna z obstretom).

Pákróg – splošeni krog; elipsa (Čudili smo se in ga vnovič prosili in glej, na tabli se je pojavil še en popoln pakrog, ki ga je profesor spet narisal kar s prosto roko).

Pobúdnost – lastnost sprožanja, povzročanja kakega delovanja; pobuda, spodbuda, iniciativnost (Nikakršne pobudnosti ni bilo v njem, kaj sem hotela, pustila sem ga).

Počéska – poravnani, urejeni lasje; pričeska, frizura (Umetelna počeska ji je ob nenadnem nalicu skoraj razpadla).

Rábnik – kdor kaj uporablja, izkorišča; uporabnik, porabnik, potrošnik, koristnik, odjemalec, eksploator (Nisva kaka posebna rabnika trdo kuhanih jajc).

Rámnica – našitek na ramnem delu oblačila; epoleta (Kakor hitro so mu dodelili ramnico, je spremenil značaj).

Razsodílo – podlaga za kako presojo ali primerjavo; merilo, kriterij, sodilo (Ocenjevali so nas po neenotnih razsodilih).

Srčica – osrednji, središčni del česa; srčika, srce, osrčje, jedro, bistvo, srž, sredina (Precej dolgo je trajalo, preden smo se dokopali do srčice zapleta).

Suhôba – odsotnost mokrote, vlage; suhota, suhost, suhotina (Tako dolgo že ni bilo dežja, da je zaradi suhobe vsa krajina zevala v razpokah).

Svetlíšče – travnat prostor sredi gozda; jasa, jasica, čistina (Na svetlišču sva naletela na preprogo gozdnih jagod).

Štríc – zvok, ki nastaja pri izlivanju ali prelivanju; štropot, brizg (Nenadoma pa se je iz kobile začelo ulivati in lilo je v neskončnih štrcih).

Terzít – tisti, ki zajedljivo zabavlja, ki pokvari, spre družbo; prepirljivec, hudobnež, zoprnež, zlovoljnež, zlobnež, kverulant (Samo Štefa je še manjkalo, da smo dobili pravega terzita).

Tihôča – stanje brez hrupa; tihota, tišina, spokoj, spokojnost, mir (Kolikokrat se mi v mestnem džumbusu kolca po mili planinski tihoči).

Tločrt – naris vodoravnega preseka stavbe ali prostora; talni načrt, tloris (Bolje izrabljenega prostora s takim tločrtom ni bilo mogoče ustvariti).

Uséda – vdrto zemljišče; used, udor, udorina, udornina, udrtna, vdolbina (Na koncu njive je zevala obsežna poraščena useda).

Víjec – orodje za privijanje ali odvijanje vijakov; izvijač, privijač, odvijak, vijačnik (Z nobenim vijcem ni šlo ne levo ne desno, nazadnje smo morali vijak odpiliti).

Vragomólec – častilec hudiča; satanist (Kolikor se spomnim, je bil v mladih letih vragomolec).

Vratí – travnat pas ob začetku ali koncu njive, kjer obračajo plug; vzvrat, ozare, vozare (Kar sama se je odpravila orat, a ko je v nekem trenutku na vratah obračala, jo je zgrabilo, da je omahnila in kar tam rodila).

Vsešír – brezmejen prostor; prostranstvo, širjava, dalja (Nekaj časa smo leteli nad samim puščavskim vseširo).

Zamázek – snov ali sredstvo, s katerim se zamazuje, zadela, zapolni reža, odprtina; zamaz, zamazka (Če bi imeli pravi zamazek, ne bi že kar ob prvem kurjenju zazijala luknja med pečnicama).

Zasléc – zavihani del pri ovratniku; zavihek, zavih, rever (Izbrala si je površnik brez širokih zaslecev).

Zblója – stanje nereda; zmešnjava, zmeda, nered (Glavni povzročitelj te zbloje se je pa lepo umaknil).

Želézek – kos kovine, polkrožne oblike, ki se pritrdi na sprednji in opetni del čevlja; železce, podkvice (Če bi imela nabite železke, bi salonarjev ne pošvedrala tako hitro).

Žgálnik – pripomoček za segrevanje, žganje; opekač, pražilnik, pražilec (Gotovo se boš spomnila, ko se je žgalnik dobilo le pri severnih in zahodnih sosedih).

Žívčnik – človek s slabimi živci; živčnež, nervoznež (S takim živčnikom si ne upam na letalo).

PREGOVORI O ČEBELI

Pregovori v jezikoslovju spadajo v frazeologijo, to je veda o stalnih besednih zvezah. Samostojne besedne enote se v jeziku povezujejo glede na svoje pomenske možnosti z drugimi besedami, s katerimi se oblikujejo novi izrazi, ki se umestijo v besedni sestav kot nepogrešljive nove enote. A frazeologija je širok pojem, zajema tudi strokovne (terminološke) stalne zveze. Pregovorov samih po sebi ne moremo raziskovati s stališča enopomenskosti, poimenovalne specifičnosti in sobesedilne neodvisnosti, kar je značilnost strokovnega izrazja, terminologije.

Pregovori so predmet uveljavljajoče se vede, imenovane paremiologija. Izraz sam se še uveljavlja. V *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* ga še ni, pač pa je zajet v *Sprotnem slovarju slovenskega jezika*, kot kaže slovarski spletni portal Fran.si. To pomeni, da še čaka na sprejem v osrednji slovar slovenskega knjižnega jezika, v *eSSKJ*, ki nastaja v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. V *Sprotnem slovarju*¹ je izraz paremiologija v prvem pomenu tako razložen: *jezikoslovna in folkloristična disciplina, ki proučuje pregovore in sorodne žanre*. Pregovori so potemtakem del jezikoslovja in folkloristike, po vsej verjetnosti je mišljena slovstvena folkloristika. Raziskujemo jih lahko z več jezikoslovnih ravnin, med katerimi pridejo v poštev zlasti skladijska in pomenoslovna, s stališča folkloristike, ki je interdisciplinarna veda in se označuje kot umetnost govorenega jezika, pa zlasti s stališča spremenljivosti (*variabilnosti*) besedil in vezanosti na menja-joče se okoliščine (*kontekst*).²

Besedna zveza *sorodni žanri* v definiciji paremiologije zahteva natančnejše pojasnilo. V uvodu v *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*³ najdemo našete paremiološke žanre. Omenjeni slovar »predstavlja pregovore, reke, vraže, napotila, velerizme, antipregovore, frazeološke replike in druge paremiološke žanre, ki jih

proučuje paremiologija«. Medtem ko so prvi trije izrazi (pregovori, reki, vraže) v naštevalni zvezi bolj ali manj znani in si po subjektivnem pristopu k jeziku predstavljamo ustrezno besedilno navezavo, pa so zlasti zadnji trije pojmi (velerizmi, antipregovori, frazeološke replike) bolj ali manj neznani. A to velja zgolj za poimenovanje frazeoloških enot, za besede kot take. Pojmi sami so, kot bomo videli v nadaljevanju, živi in pogosto ubesedeni tudi v vsakdanjem govorjenju. Pojdimo po vrsti. »Velerizem je preoblikovanje pregovora ali frazema, na primer *počasi se daleč pride, je rekel polž* (pri tem je bil preoblikovan pregovor *počasi se daleč pride* z dopolnitvijo o govorniku *je rekel polž*).«⁴ »Antipregovori nastanejo s parodičnim posegom, ki sproži humorno igro s pomenom pregovora: *Kdor drugemu jamo koplje, je grobar; Kar lahko storiš danes, odloži na jutri*.«⁵ Spomnimo: parodija ima v SSKJ oznako literarno, pomeni pa »delo, ki na posmehljiv, porogljiv način posnema zlasti vsebino drugega, resnega dela«.

Frazeološke replike vsi poznamo iz običajnega življenja. To so med drugim tudi vljudnostni izrazi, kot denimo: *Hvala enako* na izjavo *Dober tek*.⁶ Podtip frazeoloških replik so nekonvencionalne replike. Tudi te so bolj ali manj znane. To so šaljivi, zavrnilni odgovori, s stališča dojemanja pogosto iskrive domisljice na nekoliko nadležna vprašanja. Za ponazoritev sezimo v narečno

¹ Domen Krvina, *Sprotni slovar slovenskega jezika*; dostopno na www.fran.si. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana.

² Marija Stanonik, *Slovstvena folklorja je najbližje performansu*; <https://old.delo.si/kultura/knjizevni-listi/slovstvena-folklorja-je-najblizje-performansu.html>. Dostop: 4. 4. 2022.

³ Matej Meterc, *Slovar pregovorov in sorodnih paremioloških izrazov*. Uvod. 2020; https://fran.si/216/slovar_pregovorov/datoteke/Pregovori-Uvod.pdf. Dostop: 3. 4. 2022.

⁴ <https://slo-na-dlani.si/znanje/61>: Kaj je velerizem. Dostop: 4. 4. 2022.

⁵ Matej Meterc, *Je prihodnost slovenskih antipregovorov (le) pregovorna*; <https://centerslo.si/wp-content/uploads/2015/10/Meterc.pdf>. Dostop: 2. 4. 2022.

⁶ Matej Meterc, <https://www.alternator.science/sl/daljse/nekonvencionalne-replike-plodno-raziskovalno-polje-z-obroba-frazeologije/>.

frazeologijo. Otroke radi sprašujemo o starosti: Prvi: *Koliko si stara?* Drugi: *Dva pehara*. Prvi: *Koliko pa let?* Drugi: *Sedem skled*. To so potemtakem najpogostejše vrste frazemov, kot je strokovni skupni izraz za pregovore, reke, vraže, velerizme, antipregovore, konvencionalne in nekonvencionalne replike. S pomenskimi osvetlitvami naštetih izrazov pa smo ponazorili razlage iz *Sprotnega slovarja*.

Daljši uvod dokazuje, kako raznotera je slovenska frazeologija oziroma paremiologija, kako teoretično jezikoslovje v obravnavo vključuje vsakdanje, bolj ali manj vsem znane besedilne obrazce in jih poimenuje, definira. Kot prehod k osrednji čebelarški temi, k obravnavi pregovorov o čebeli, pa naj služi čebelarški pozdrav: *Naj medi!* Tudi pozdravi so po frazeološki vrednosti frazemi, njihova primarna vloga pa je praktična. Pozdravi spadajo v pragmatično frazeologijo. V omenjenem primeru čebelarški pozdrav izraža željo po obilni čebelarški letini.

Osrednji predmet paremiologije so pregovori. Pregovor je po *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (dalje SSKJ) *ljudska književna zvrst, ki kratko, navadno v prispodobi, izraža kako življenjsko izkušnjo*.⁷ Pregovorom so blizu reki, razložek med njimi in pregovori pa je v tem, da pregovor podaja moralno-etični nauk. Po tematiki so zelo vsestranski.⁸ Tovrstno razvrščanje pregovorov je vabljiva tema, a tako rekoč neobvladljiva. Množica pregovorov prinese tudi množico vsebin, po katerih bi pregovore lahko vsebinsko obravnavali. Zelo znani so vremenski pregovori (*svečnica zelena, velika noč snežena*). Blizu tem so svetniški pregovori (*Svet` Matija led razbija, če ga ni, ga pa naredi*), pregovori o sreči (*Sreča je opoteča*), pregovori o domu (*Ljubo doma, kdor ga ima*), pregovori o zakonu (*Ko se poročiš, se v križe položiš*), stanovski (*Pameten kmet nameni za setev najboljšo žito*). Pregovore o čebeli uvrščamo med pregovore o živalih. V pričujočem članku bodo zajeti širše, kot določa naslov. Čebela je le osre-

dnja zbirna točka, okoli katere se bodo po načelu od splošnega k posebnemu zbirali pregovori, ki so v smiselni povezavi z osrednjim izrazom.

Pomenska razčlenitev pregovorov. Pregovore o čebeli (in po vsej verjetnosti tudi o drugih tematiziranih pregovorih) je težko enoznačno razvrščati v skupine. A vendarle se oblikujejo skupine, ki izkazujejo združljive posplošitve. V nadaljevanju bodo obdelani pregovori o medovitih rastlinah, o čebelji matici, o čebelah (delavkah) na splošno, o čebeljem želu, pregovori, ki se navezujejo na človeško vedenje, na med in pregovori s socialno noto.

O čebeli govorimo kot o domači živali, a vendar je njena posebnost ta, da ji človek pomaga le pri oskrbovanju bivališča in delno hrane, sicer pa je še zmeraj del narave. Zato začnimo pri medovitih rastlinah. Ajda je bila nekdanj priljubljena medonosna rastlina in z ajdovo pašo se je bolj ali manj končalo čebelarško leto: *Čas, ko ajda zadiši, čebelarjem up zbudi. Kadar pa je ajde konec, je največkrat – prazen lonec*. Neposredno povezavo ajde in dobre čebelarške letine izraža pregovor: *Kjer je ajda, tam je med*. Drugače pa je ob medenju kostonja. Takrat mora čebelam pomagati njihov skrbnik: *Če kostonj še tako medi, če ne krmiš, čebela lakoto trpi*. Pregovorna čebelja delavnost je izražena v pregovoru: *Ako čebela rože dobi, na osatu obsedi*. Osat med rastlinami ni ravno priljubljen, a očitno čebel to ne moti. Pregovor *Dokler lipa cvete, ji ne manjka čebel* kaže na veliko medicine na cvetovih lipe, a vzporednico zlahka najdemo v stvarnem življenju, če si zamislimo par ženske in moškega. Take navezave s psihološko nadgradnjo tičijo tudi v drugih prej navedenih pregovorih.

Od tu ni daleč do pomenskega prehoda na družino, pa najsí bo čebelja ali človeška. V čebelji družini ima osrednjo vlogo matica. Pregovor *Brez matere so otroci, brez matice čebele izgubljene* pronicljivo kaže, kakšna je vloga matere v človeški in matic v čebelji družini. Med čebelarji pa je znano, da sta izraza *matica* in *mati* sinonima, sopomenki. Kot ima človeška družina samo eno mater, tako ima tudi čebelja družina samo eno matico. Globoko poveden je pregovor: *Celo čebele v svojem panju ne morejo trpeti dveh kraljev*. Kralj je v tem pomenu pač kraljica, kar je

⁷ *Slovar slovenskega knjižnega jezika. Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja*, 2014. Dostopno na www.fran.si. Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana.

⁸ Pregovori za članek so bili izbrani iz: *Kdor se čebel boji, medu ne dobi. Paberkovanje po čebelarški dediščini*. Damjana Cvetko idr. Ur. Alenka Veber. Celjska Mohorjeva družba, 2018.

v germanskem svetu in s prevodom v slovenščino matica. Vsekakor nam je izraz mati za matico s pregovorno slovansko čustvenostjo bližje kot kraljica iz pojmovne skupine oblast.

Ob matici je v čebelji družini več tisoč, množica čebel delavk. Splošni pregovori o čebelah izražajo njihovo pregovorno delavnost, po kateri naj bi ji bil človek enak. Primera *biti priden kot čebela* ne izraža samo merila izjemne človeške dejavnosti in ustvarjalnosti, pač pa z izrazom *priden* tudi moralne vrednote. Tu je tesen stik človeškega in živalskega sveta. Tako rekoč večina splošnih pregovorov sega v odnose med ljudmi, v njihove vrednote in mišljenje. *Kdor se čebel boji, medu ne dobi* nakazuje čebeljo obrambo, pike, hkrati pa kliče k pogumu pri vsakršnem delu. *Tudi čebela pije, pa ni pijanka* jasno opozarja na človeške vedenjske odklone. *Čebela, ki si naloži preveč, ne pride domov* ob delavnosti poudarja zmernost in posredno ob tem izraža tudi vrednoto doma. *Čebele ne bodo rojile pred nevihto* razkriva, da je treba vse opravljati ob pravem času.

Pregovor *Vsaka čebela ima svoje želo* skriva tudi zagonetne globine človeškega upora, obrambe, s poudarkom na besedi *svoj* pa izraža osebno, individualno noto. Ta pregovor je eden od tistih, ki ubesedujejo manj prijetne človeške lastnosti. Pregovor *Nedaleč od žela ima med čebela* nakazuje, da je majhna razdalja med lastnostmi, ki so na skrajnih mejah človeškega razpoloženja. Pregovorov *Čebela piči žalosten obraz* in *Prepovedan med je grenak* pa po vsej verjetnosti ni treba posebej pojasnjevati.

Posebna skupina pregovorov, ki nakazujejo človeško vedenje, se nanaša na najbolj prepoznavno znamenje človeškega uma, na jezik, besedo. Tak je pregovor *Kar so pri čebelah piki, to so pri ljudeh jeziki*. Subjektivno presojanje dejanj, ljudi se iz skrajnih mej lahko sprevrže v brezčutnost, v mrtve medsebojne odnose: *Na jeziku med, v srcu led*. Pregovora *Na med se love čebele, na sladke besede ljudje* in *Medena usta vrata odpirajo* razkrivata slepo, neizkušeno prepričanje o nečem, kar se pogosto izkaže za neresnično. Večjo medosebno zbliznost izražata pregovora *Prijazne besede so kot satovje prijetne za dušo in zdrave za kosti* in

Dobra beseda je kot med: sladka za dušo in zdravilo za telo.

Omenjeno večplastnost psihološkega dojemanja pregovorov dokazuje že prejšnja skupina, v kateri se nizajo predstave o medu. A nekatere, ki se bolj enovito nanašajo samo na med, omenimo še tukaj. Pomenski prenosi iz stvarnosti v konotativni, osebno obarvan pomen so nazorni: *Tuji med je bolj sladak; Najslajši je med iz sosedovega panja*.

S prej omenjenima prehajamo iz subjektivno naravnanih pregovorov v objektivizirane, na zunanji svet vezane enote. *Če dobi čebela strd, dobi kmet zrno* kaže na simbiozo med čebelarstvom in kmetijstvom. Povezujoča nit je dobra letina. Tako socialno naravnana sta tudi *Čebela je majhen ptiček, pa daje sladek dobiček* in *Čebele z zlatom plačajo*. Obe besedilci se ujemata z imovitim premoženjskim stanjem. Ob njih je pregovor *Muha ne da kruha* bolj ali manj izjema.

Ostane še skupina pregovorov, ki odražajo duhovni svet slovenskega čebelarstva. Ta se ujema s tradicionalnimi krščanskimi nazori: *Dim prežene čebele, greh pa angele; Tátu, kateri roje krade, noben spovednik odveze dati ne more*. Tudi med vremenskimi pregovori najdemo take, ki se nanašajo na čebele: *Če je svečnica (2. februar) topla, sončnega vremena, čebele bogate, dobrega plemena*. V pregovoru *Čebela umira, ker za cerkveno svečo vosek nabira* pa se razkriva motiv ubeseditvenega antropomorfizma, prenašanja čebeljih lastnosti na človeka. Znano je namreč dejstvo, da za čebelo v slovenščini rečemo, da umre in ne pogine. Čebelji vosek je bil namreč v svečah, ki so gorele med obredi v cerkvah. Ta pregovor je most k sklepu razdelka o vsebinskem pregledu pregovorov, ki naj se konča z navezavo na prej omenjeni čebelji konec življenja: *Ko umre gospodar, največkrat umro tudi čebele; Gospodarjevo smrt je treba naznaniti tudi čebelam. Potrkati je treba na vsaki panj in reči: Čebelice, gospodar je umrl. Če bi tega ne naredil, ti bodo umrle*.

Jezikovna razčlenitev pregovorov. Predhodno vsebinsko obravnavanje pregovorov, kar je predmet pomenske jezikovne ravnine, nadaljujemo z ugotavljanjem, kateri pomenotvorni postopki so zajeti v pregovorih. Primeri *Čebelar in vinogradnik*

točita vsako leto. Če ne medu in vina, pa solze; Medena usta vrata odpirajo; Če dobi čebela strd, dobi kmet zrno razkrivajo, da je pogost pomenotvorni postopek metonimija. Po SSKJ je metonimija besedna figura, za katero je značilno poimenovanje določenega pojma z izrazom za kak drug, predmetno, količinsko povezan pojem. Razlaga postane jasnejša, če izrazu metonimija pridamo slovensko besedo zamenjava. Zamenja se lahko del s celoto, kot je v zadnjem primeru, ko zrno pomeni celotno žito. Podobno v pregovoru Kadar pa ajde je konec, je največkrat – prazen lonec izraz lonec pomeni med v loncu, posoda kot taka je zamenjana z vsebino le-tega. Medu v loncu ni več.

Na robu pomenotvornih postopkov omenimo še antonimnost. Antonim je po SSKJ beseda z nasprotnim pomenom v odnosu do druge besede: antonim od bel je črn. Glede na besedno vrsto so v pregovorih lahko antonimi⁹ samostalniki (Čebela pije med iz rastlin, kača pa strup, Ko delo vaše opazujem, lenobe svoje se sramujem), pridevniki (Od zunaj meden, od znotraj strupen), glagoli (Čebele je treba častiti, ose ugonobiti), potemtakem večina pomenonosnih besednih vrst. Z antonimi smo segli v besedje pregovorov. V nadaljevanju omenjamo tudi starinske in narečne besede: Špeg-lajte se vi lenuhi, pri tej mali marni muhi. Po bučelah se vižej. »Maren« po SSKJ pomeni marljiv, delaven. Muha, bučela pa je v gorenjščini čebela.

Glede na skladnjo so v pregovorih pogosti kratki stavki, kot je Brez potu ni medu, a najdejo se tudi zelo razčlenjeni: Bogastvo narave in čebel v tem kozarcu se iskri, kdor uživa med, bolezen od njega proč hiti. Zadnji primer kaže na pogosto rabo oziralnih zaimkov. Z njimi se stavki tudi začnejo: Kdor med deli z medvedom, dobi manjši delež. Pogost je tudi začetek z veznikom če, ki uvaja podredje: Če hočeš točiti med, ne mlati po panjih. Za pregovore so značilne variante. Popolna skladijska dvojnica pregovora Kjer je ajda, tam je med je pregovor: Kjer je cvet, tam je med. Enako nastopajo dvojnice pri primerah: Biti priden kot čebela ima popolno skladijsko dvojnico: biti delaven kot čebela, biti marljiv kot čebela.

Delno skladijsko dvojnico lahko ugotavljamo med pregovoroma Med na jeziku, strup v srcu in Na jeziku med, v srcu led. Primere kot posebne skladijske enote so pogoste tudi v čebelarstvu. Poleg že omenjenih o čebelji delavnosti dodajamo še dva primera: Šumeti kot v čebelnjaku/panju, Sladek je kot med. Razdelek o jezikovni razčlenitvi pregovorov končajmo z ritmiziranimi besedilci. Za pregovore so značilni tudi verzi z rimo, v naslednjem primeru z notranjo: Dokler bo sreča šla s teboj, boš imel prijatelj roj; Če čebele v roj se zbirajo, se matice prepirajo.

Drzno je dajati sklepe brez statističnih dokazov, a vsaj namig je mogoče na mestu. Koliko pregovorov z osrednjo besedo čebela je v slovenščini? Bi bilo mogoče tudi s številom dokazovati njeno priljubljenost?

Pa še pogled naprej. V današnjem svetu povezujočih strokovnih in znanstvenih dejstev so morebiti smiselne še naslednje misli. Čebela nedvomno spada v obravnavo zoofolkloristike. Marjetka Golež Kaučič jo tako razlaga: »Zoofolkloristika je nova disciplina znotraj folkloristike, ki izhaja iz pogleda na žival kot na resnično bitje in ne kot na simbol ali metaforo, in ki uveljavlja kritično presojo izročilnega vedenja o živalih, ki na eni strani nosi izjemna sporočila o sobivanju ljudi in živali.«¹⁰ Citirano besedilo je kot pisano za našo sivko.

Čebele so z medovitimi rastlinami lahko tudi predmet etnobotanike. Za obravnavo je mogoče smiselni predlog, katere medovite rastline so našle ubeseditve v pregovorih in kakšen odnos se kaže do njih. Nedvomno ima pri tem posebno mesto ajda in njena priljubljenost, blizu ji je lipa, ki ima že tako in tako med drevesi simbolni pomen, a kot smo videli, ne gre spregledati bodečega osata.

Končajmo pa z dopolnjeno slikovito vzporednico: Če rečemo, da je čebelarjenje poezija človeka, priraščenega na zemljo, po domače in praktično rečemo kmetovanja, lahko rečemo, da so pregovori poezija jezikoslovja. Tako mnogotere konotacije se skrivajo v njih.

⁹ V navedbah pregovorov so antonimi v pokončnem tisku.

¹⁰ Marjetka Golež Kaučič, Ekokultura: živali in narava v folklori, literaturi in kulturi; <https://ps-zrc-sazu.org/predmeti/ekokultura-zivali-in-narava-v-folklori-literaturi-in-kulturi/>, dostop: 4. 4. 2022.

RELIKVIJE

Pričevalci in spremljevalci naše vere in »drevo življenja« na Brezjah

Relikvija je materialni pričevalec o določeni osebi, tudi o dogodku, in v krščanskem češčenju svetnikov zavzema posebno mesto. Hranjenje in češčenje svetih predmetov pa nista navzoča le v krščanstvu, ampak na podoben odnos naletimo tudi pri večini drugih verstev. Ima pa krščanska tradicija v svoji dvatisočletni zgodovini »enciklopedični« smisel za klasifikacijo relikvij. S porajanjem pozitivističnega duha v renesansi se Cerkev vse bolj kritično odziva na vprašanja avtentičnosti in pomena svetih ostankov. Zato je tridentinski koncil sredi 16. stoletja sprejel in striktno zahteval, da mora biti katera koli relikvija opremljena s pisnim dokumentom *avtentiko*, ki priča o verodostojnosti relikvije, kar je v pristojnosti kardinala ali škofa.

Beseda relikvija v latinski osnovi *reliquiae* pomeni le ostanek ali fragment nekega predmeta. V verskem pomenu je relikvija posmrtni ostanek določene osebe. Pravzaprav je pojem relikvije široko razumljen. Večinoma so relikvije kosti določenega svetnika, redkeje celi skelet. Izjemne so relikvije svetih oseb, katerih telo ali le del telesa se je na nek način posušil oziroma mumificiral, npr. desnica sv. Frančiška Ksaverja v rimski cerkvi Il Gesu, ali redkeje kar celo telo, na primer v Kopru rojene (1447) redovnice bl. Nicolose Borsa v istrskem »mestu mumij« v Vodnju, ki med »mumificiranimi« relikvijami velja nasploh za najbolje ohranjeno telo. Status relikvije, a kot sekundarne relikvije imajo tudi predmeti, ki so bili v rabi ali v stiku z določeno osebo; na primer deli oblačila (tunika sv. Frančiška v Assisiju), potem predmeti, ki so jih uporabljali pri svojem delu, pa tudi mučilna orodja, s katerimi so se mučili (npr. s *cilicijem*, bodečim kovinskim pasom) ali bili mučeni in usmrčeni. Ugled relikvij se je skozi stoletja krepil v globoki veri v njihovo čudodelno moč. Skozi zgodovino se je izoblikovala tudi »vrednostna lestvica« relikvij. Med najpomembnejše spadajo relikvije oseb in predmetov iz starozavezne in evangelijske zgodovine ter relikvije prvih mučencev. Gotovo je relikvija vseh relikvij Turinski prt (lan, 438 cm x 113 cm), za katerega velja, da gre za Kristusov mrtvaški prt. Najnovejše kritične in vzporedne raziskave potrjujejo, da gre za prt, v katerega je bilo že v antičnem času povito izmučeno telo odraslega moškega. V Ludbregu na

Hrvaškem hranijo relikvijo Kristusove krvi, povezane s čudežem pri sveti maši leta 1411. Na več lokacijah hranijo relikvije »svetega lesa«, delčke križa, na katerem je bil razpet Kristus, žeblje in trnjevo krono.

V zgodnjem krščanstvu, v času preganjanja kristjanov, pa se pridružijo še relikvije tisočernih mučencev. Zaradi raznovrstnih usod oseb, ki so bile po smrti deležne svetniškega češčenja v že pokristjanjeni srednjeveški Evropi, so se relikvije pomnožile do nepreglednega števila. K temu so pripomogle tudi ljudske »folklorne« pobožnosti, ko so ljudje v svoji veri pogosto nekritično zaupali relikvijam in jih pobožno obravnavali kot prave. Pravzaprav relikvije »nastajajo« tudi danes, a zanje je lažje ugotoviti nesporni izvor. Tako poznamo relikvije misijonarja škofa Friderika Barage, blaženega škofa Antona Martina Slomška, medvojnega mučenca dijaka Lojzeta Grozdeta, papeža Janeza Pavla II. ali matere Terezije iz Kalkute. So pa tudi relikvije posvetnega značaja, izključno kulturnozgodovinskega in simbolnega pomena, kot so v raznih državah spomeniki z grobom neznanega vojaka ali v urnah shranjena srca umetnikov, učenjakov, vladarjev, pa predmeti, kot so naočniki in pisalni pribor Ludwiga van Beethovna, častniška sablja našega feldmaršala Radetzkega itd.

Če za dolgi korak stopimo v zgodnje krščanstvo, se srečamo s pravilom, da so na grobovih mučencev sprva postavljali memorije *memoriae martyrum*, ob/nad katerimi so se zbirali verniki vstalega Kristusa. Iznad njih so se za naraščajoče

občestvo kmalu dvignile prostrane cerkve, urejene tako, da je bil oltar postavljen nad grobom češčene osebe. To pravilo, da se daruje maša nad grobom svetnika, je pri širjenju krščanstva med pokristjanjena ljudstva narekovalo, da se tudi v tamkajšnjih cerkvah daruje maša nad telesnimi ostanki svetniške osebe in s tem je premočrtno rasla potreba po relikvijah, ki so jih polagali pod oltarno menzo v simboličnem pomenu sarkofaga. Pri večini cerkva pa so v kamnito menzo glavnega oltarja, v grobek oziroma *sepulchrum*, vložili košček kosti z imenom svetnika (lahko tudi koščice več svetnikov) in zapečatili. Po tem pravilu so oltar posvetili in le na njem se je lahko opravljala sveta maša. Če je bil oltar brez relikvije, so le v času maše nanj postavili prenosni oltar *portatile* – manjša pravokotna plošča iz imenitnejšega kamna z vstavljeno relikvijo. Ta zapoved Cerkve je narekovala veliko potrebo po relikvijah, ki so v glavnem prihajale iz starokrščanskih središč Italije; največ iz podzemnih grobišč – katakomb. Leta 607 je papež Bonifacij VI. dal iz katakomb v rimski Panteon prepekljati osemnajst vozov relikvij in blagoslovljene so zatem razdelili za opremo oltarjev. V rimski baziliki S. Maria Maggiore so v kripti v dragocenem kristalnem relikviariju hranjene deščice Jezusovih jaslí, ki so bile leta 636 rešene pred Saraceni iz Svete dežele. Leta 2019 je papež Frančišek delček lesa teh relikvij izročil v varstvo redovnikom v Jeruzalemu.

Velika potreba oziroma povpraševanje po tuzemskih ostankih češčenih oseb in predmetov pa je spodbujala ponarejanje in nekritično zaupanje v tovrstno trgovanje. Nepregledna množica relikvij oseb in raznih predmetov, npr. stebrič (baluster), ob katerem so po izročilu bičali Jezusa, hranjen v rimski baziliki S. Prasseda, je prišlo v Evropo v času križarskih vojn v 12. in 13. stoletju.

Pomembnejša svetišča, katedrale, mestne cerkve, samostani, še zlasti pa slavna romarska središča so premogli kar cele skelete ali svete predmete, na primer pas Matere Božje (Pistoia), deli Kristusove trnjeve krone (Sainte-Chapelle v Parizu in v češkem gradu Karlštejn). Korporal s kapljami krvi evharističnega Kristusa v Orvietu je »postavil na noge« veličastno gotsko baziliko.

Ti sveti predmeti in relikvije popularnih svetnikov so odločali o blagostanju posestnika, saj so množični romarski obiski krepili blaginjo takšnega mesta ali samostana. »Gospodarska« potreba po relikvijah je neredko sprožala vojaške spopade ali pa kraje, kar se je zgodilo na primer z ropom Miklavževih relikvij v maloazijski Miri, ko je leta 1087 skupina mornarjev iz Barija izpeljala drzen rop Miklavževih posmrtnih ostankov v maloazijski Miri (tur. Demre). Potreba po relikvijah je spodbujala neobvladljivo produkcijo lažnih relikvij, kar je še posebej zapletlo verodostojnost številnih »materialnih pričevalcev« zgodovine krščanstva.

Groba sv. Miklavža v Bariju in sv. Jakoba v Komposteli ali češčenje Nazareške hiše v veličastnem kompleksu renesančne bazilike v Loretu so omogočili nesluten razvoj teh krajev, če navedemo le ta znamenita romarska središča. V baročnem zanosu 17. in 18. stoletja je bilo kot odziv na luteransko zavračanje relikvij tudi v naših deželah življenje z relikvijami v razcvetu in zanje so skrbele razne bratovščine. Toda rigorozne, pogosto nepremišljene oziroma preuranjene reforme cesarja Jožefa II. v letih med 1780 in 1790 so večino bratovščin ukinile, zaprle pa so tudi številne samostane, v katerih se je skozi stoletja zbralo veliko relikvij. Mnogo se jih je zaradi žlahtnosti materialov »porazgubilo«. A kljub temu so se pri nas ohranile raznovrstne relikvije, največ iz časa baroka. Med njimi so deležni pozornosti celi skeleti v steklenih krstah, večinoma z rimsko provenienco. Skeleti so oblečeni v dragocene tkanine in okrašeni z žlahtnimi (steklenimi) kamni in biseri in še danes nam vzamejo dih. V Komendi je pod glavnim oltarjem skelet sv. Urbana v vojaški opravi. Na Žalostni gori pri Preserju je sv. Jukund, na Polzeli je v stekleni rakvi sv. Teodor, v nekdanji samostanski cerkvi dominikank v Studenicah je v belih oblačilih sv. Fidelis, v Malečniku pri Mariboru pa pod glavnim oltarjem leži sv. Favstin. Celi skeleti mučencev po tradiciji starokrščanskega porekla so bili (oziroma so še) v Novi Cerkvi in Vidmu pri Ptuj.

Prvi in najboljšežnejši relikviariji so bili pravzaprav starokrščanske katakombe, kjer so ob

grobovih (*loculi*) mučencev opravljali prva bogoslužja. Z relikvijami se je nadvse spoštljivo ravnalo in skrbno hranilo. Zato so relikviariji kot hranitelji »zakladov vere« skrbno izdelani iz žlahtnih materialov. Pri izdelavi so poleg naročnika imeli pomembno vlogo zlatarji in draguljarji, saj se je svetost relikvije navzven potrjevala v dragocenem videzu materialov. Relikvije so bile sprva hranjene v lesenih ali (slono)koščenih šatuljah, tudi v okovanih steklenih ampulah. Če kje v umetnosti krščanstva, je bila umetnost relikviarijev nadvse pestra in nas zaradi svoje umetnosti in oblikovne raznolikosti še danes očara – ne samo po izbiri žlahtnih kovin in draguljev, ampak v neizčrpnih idejah njihovih oblik. Za potujoči srednji vek so bile relikvije hranjene v dragoceno oblikovanih popotnih »mošnjički«, lat. *bursa* (od tod usnjena borša). V to zvrst štejemo še kovinske (svinčene), redko steklene ampule, ki so jih romarji uporabljali za shranjevanje tekočin (blagoslovljene vode, olja, ali za prestrežene kapljice na svetnikovih grobovih). Tudi naprsni križ, pektorale (gr. *enkulpion*), je svojevrsten relikviarij.

Nadvse razkošni, seveda v kovinski izvedbi zlata in srebra, so slikoviti hišni relikviariji v podobi cerkvenih objektov; na primer romanski zlati relikviarij oziroma skrinja Svetih treh kraljev v podobi starokrščanske bazilike v Kölnu (ok. 1220), kamor so v poznem srednjem veku organizirano romali Kranjci. Ali z bogatimi reliefi okrašena hišasta srebrna skrinja s posušenim telesom sv. Simona v Zadru (1380). Za posmrtno ostanke prvega karantanskega škofa sv. Modesta († pred 772) pa je bil pri Gospe Sveti uporabljen kar otroški antični sarkofag. V posebno zvrst te sakralne kulture in umetnosti spadajo slikovito »govoreči relikviariji«. Namreč del določenega svetnika; lobanja, čeljust, stegnenica ali samo rebro, prst, zob itd. so ponazorili tako, da so zaradi pripadnosti fragmenta delu telesa iz srebrne (redkeje zlate) pločevine izdelali glavo oziroma poprsje, roko ali nogo. Drobne fragmente so shranjevali v monštrancam podobnih pasarskih izdelkih. Ta preprostejša oblika je bila cenejša in tudi primernejša, saj je bil dragoceni košček zaščiten s steklom vsem na obeh.

Med reformnimi sklepi drugega vatikanskega koncila, ki se je sklenil 1965, je tudi določba, da za maševanje v oltarni menzi ni več zapovedana relikvija. Koncil je tudi odpravil navado postavljanja relikviarijev na oltarje. Še več, kanonsko pravo prepoveduje prodajo relikvij, lahko pa se jih poklanja za svetnikovo čiščenje na drugih lokacijah. Toda s to spremembo se ni v ničemer zmanjšal pomen relikvij in se še vedno pobožno častijo.

Predhodni stavki so le uvod v nov relikviarij *Drevo življenja sv. Frančiška Asiškega* na Brezjah. Umetniško delo izhaja iz starosvetne tradicije krščanskih vrednot. Tako kot nas po svoji vlogi v mislih in molitvi pospremlja globoko v preteklost, je hkrati pričevalec našega časa in naše vernosti. Pa ne samo glede našega odnosa do svetniških pričevalcev, ampak je tudi likovno in umetniško delo, ki nas s svojo obliko in vsebino še dodatno nagovarja. V tem primeru ne gre za relikviarij v obliki burse, skrinje, križa ali antropomorfne

Christoph Steidl Porenta, *Drevo življenja*

Christoph Steidl Porenta, Sveti Frančišek na drevesu življenja

oblike. Je na izviren način oblikovano razvejano drevo življenja, ki raste iz zemeljske oble, posejane s cvetjem iz žlahtnih kamnov, in se pne proti Frančiškovemu viru; »bratu Soncu, ki je luč sveta«. Mogočno deblo se razdeli v tri veje, kar pa je v tem primeru sporočilo o nedeljivi Sveti Trojici, lahko pa tudi aluzija na tri ubožne redove, ki so zrasli iz Frančiškovega debla: red manjših bratov, sester klaris in svétne tretji red. Življenje sv. Frančiška se kot vrtinec vije ob deblu navzgor v zlato-listno krošnjo. Je življenjska spirala Giovannija di Pietra di Bernardoneja, ki ga je svetniško življenje zaznamovalo za Frančiška Asiškega (Assisi, 1181/82 – Assisi, 1226). Sveti Frančišek, apostol ubogih, je bil že kmalu po smrti razglašen za svetnika; prvi svetnik izmed ubožcev! Bil je človek srednjega veka, a je tako kot sto let kasneje pesnik Dante že on nakazal pot v sodobno Evropo.

Kot je za mnoge osebnosti srednjega veka odločal meč usode, je tudi mladi Giovanni skusil nasilje bridkega jekla in krutega jetništva. Odpovedal se je bogu Marsu in odložil železne sponce vojščaka. Zato se že na začetku Frančiškove

spiralne poti srečamo z odloženim orožjem. Ob prihodu na dom v Assisi se je odpovedal blagrom tega sveta. Vidimo premožnega očeta Pietra s sinovo obleko v naročju, njega pa, v znak odpovedi materialnim dobrinam tega sveta, golega na tleh in segajočega po križanem Odrešeniku. Vera v obnovo Cerkve in v poslanstvo, ki ga mora opraviti, se mu razodene leta 1205 pred »govorečim« razpelom v cerkvi sv. Damijana v neposredni bližini Assisija: »Frančišek, pojdi, popravi mojo cerkev, ki je vsa v ruševinah.« Leta 1219 se je odpravil k egiptovskemu sultanu Maliku-al-Kamilu. Dogodek je umetniško predstavljen v momentu, ko Frančišek z evangelijem v roki sultanu razlaga vero v Kristusa, kar je v biografiji asiškega ubožca neizbrisen dogodek. Za ta relikvirij je nenavadna odsotnost dragih kamnov. Tako se zdi, a ustreza dejstvu, da je bil Frančišek zgled ubožstva. Zato le pri sultanu vidimo gumbe iz zelenega kamna, kar ga poveže s simboliko Alahove zelene barve. Na dvigajoči spiralni poti se oznanjenje evangelijskih resnic nadaljuje s Frančiškovo pridigo zbranim poslušalcem. Zatem pa sledi skupina Frančiškovih bratov, ki jim s svojo gesto in pogledom naprej utira smer v oblikovanje reda. Redovni habit jih povezuje, a po izrazu so si različni. Toda iz tega reda se je kmalu razraslo mogočno drevo, ki je razcvetelo krščansko Evropo in pognalo tudi v čezmorskih deželah.

»Korak« naprej na tej poti življenja se Frančišek približuje betlehenskemu dogodku. Dete je rojeno! Ob jasliah z Novorojencem stojita Mati božja in Jožef ter za hlevsko okolje nepogrešljiva vol in osel. To evangelijsko pričevanje je Frančišek v pridigah nenehno pojasnjeval kot prihod Odrešenika in še posebej poudarjal siromašno okolje, v katerem je prišel na svet. Zato je bil tako predan širjenju češčenja Deteta v jasliah. Bil je prvi, ki je na poučen način postavljaj jasliah in ob njih v globoki pobožnosti čistil ta »ponižni« dogodek v hlevčku. Brat v ubožstvu je s tem stopil na pot, na katero je že Jezus pozval apostole: »Če hoče kdo hoditi za menoj, naj se odpove sebi in vzame svoj križ ter hodi za menoj« (Mr 8,31). Iz teh besed, zapisanih v evangelijih po Mateju, Marku in Luku, je dosledno živel sv. Frančišek, ki ga je zgodovina uvrstila med

najpomembnejše osebnosti evropskega 12. stoletja. Povsem se je poistovetil s Kristusom, s čimer je prvi v krščanstvu prejel stigme v podobi Kristusovih ran. To poistovetenje z Odrešenikom, tudi z razširjenimi rokami, je na koncu spiralne poti upodobljeno na razcepu debla: Frančišek z razprtimi rokami. A svetnikovo poslanstvo se tu ne zaključuje. Zato nima sklonjene glave, v smislu Kristusovih besed »dopolnjeno je« Frančišek vizionarsko gleda naprej. Tako kot je na križevem potu v baziliki sv. Marije Angelske v Assisiju na 15. postaji Frančišek nase prevzel Kristusov križ, je pravzaprav po smrti bolj živ kot med življenjem.

Frančiškovo navzočnost na tem relikviariju neposredno doživljamo čez dragoceno relikvijo s prahom delčkov iz svetnikovega groba, ki je vdela v deblo nad mogočnimi koreninami in proti kateri se v večni priprošnji stegujejo številne roke. Da je relikvija vdela v les »živega« drevesa, ne pa v žlahtno kovino, ima v tem primeru tudi svoj pomen. Le pomislimo na to, kako je sv. Frančišek živel z naravo, jo opeval ter častil kot Božje stvarstvo.

Relikviarij je bil blagoslovljen na Brezjah na god sv. Frančiška Asiškega v nedeljo, 4. oktobra 2020.

Toda ni umetnine brez mojstra. Umetnik je »demijurg«, ki porojeni ideji da obliko; in te izvedbe občudujemo že pri najstarejših relikviarijih. *Drevo življenja sv. Frančiška Asiškega* je delo mojstra Christopha Steidla Porente; nastajalo je v njegovem ateljeju v Ljubljani. Umetnik, rojen v Münchnu, je zlatar, srebrokovač in tudi restavrator liturgičnih predmetov in nakita. Teh veščin se je učil in se v mojstrstvu uril v starodavni benediktinski opatiji Münsterschwarzach na gornjem Bavarskem. Leta 1993 se je preselil v Slovenijo in si tu ustvaril družino ter ugledni atelje *Zlatarna Zlato runo*. Mojster Christoph obvlada starodavne, večinoma že pozabljene veščine obdelave kovin. Je edini zlatar in hkrati srebrokovač v Sloveniji. Z bogatimi izkušnjami oblikuje unikatni nakit, fantazijske skulpture, od miniaturnih formatov do velikosti spoštljivih mer, v kolikor pač to dopuščajo uporabljeni materiali. Izdelki so iz platine, zlata, srebra in bakra, usklajeni v simfonijo dragih kamnov.

Christoph Steidl Porenta

Gospod Steidl Porenta je svoje kreacije že večkrat predstavil na razstavah v Narodni galeriji (2003, 2018), Narodnem muzeju Slovenije (2010), na Ljubljanskem gradu (2011), v atriju ljubljanskega Magistrata (2013), da omenim le najpomembnejše razstave. Ob zavzetem delu je dejaven tudi v dobrodelni in humanitarni dejavnosti; plemenite materiale lažje obuja v življenje plemenito srce, ki se navdušuje nad genialno preprostostjo narave, ki jo kot Luč sveta razsvetljuje »brat Sonce«.

In v takšnem materialno duhovnem okolju se je rojevala in nastala podoba brezjanskega relikviarija. Za to mojstrovino, visoko okoli 75 cm, ki ji ni podobne v bogati tradiciji izdelav relikviarijev, je ob neštetih udarcih zlatarskega kladičca vloženi stotine ur potrpežljivega dela, razmišljanja in tehtanja dvomov.

Relikviarij kot mojstrovina sama zase in relikvije svetega Frančiška so za Marijino Brezje posebna milost. Podobno kot je v Assisiju na najstarejši upodobitvi Frančišek skupaj z Materjo božjo, odslej tudi v slovenskih Brezjah skupaj z Marijo izžarevata milost na množice romarjev, ki tja dnevno prihajajo po upanje in v zahvalo.

MOJA CERKVENA DELA

Leta 1987 sem kupil prvi stroj za obdelavo in si uredil mizarско delavnico. Na vprašanje, koliko stolov in drugih izdelkov sem do zdaj zasnoval in večinoma tudi sam izdelal, težko odgovorim, saj je meja med novim izdelkom in različico prejšnjega težko določljiva. Nekoliko bolj širokogrudno naštevanje bi se ustavilo okrog številke 550, kar je spoštljivo visoka številka. Svoje izdelke sem do zdaj predstavil v petih knjigah *STOLI/CHAIRS* 1, 2, 3, 4, 5.

Rojen sem bil 3. julija 1942 v Ljubljani. Ni res, da me nič ne briga, kaj si o mojih stvareh mislijo ljudje okrog mene, čeprav se včasih tako izrazim. Večkrat sem že zapisal, da skušam ustvarjati v razpoznavno slovenskem slogu. Pri tem posebej poudarjam velikansko osebnost Jožeta Plečnika in njegov opus. Zanima me slovenska ljudska umetnost, barok in drugi arhitekturni stili na Slovenskem, ne nazadnje tudi slovenska arheološka dediščina. Domišljam si, da poznam umetnostno produkcijo vseh stilnih obdobj na Slovenskem. Jaz sicer na svoje slovenstvo nisem čisto nič ponosen. Tega ne doživljam kot kakšno

posebno milost. Vendar, če sem že Slovenec, in ne Perzijec, Nemec, Hotentot ali Brazilc, in govorim po slovensko, potem se mi zdi samo po sebi umevno, da se tudi v svoji umetnosti skušam izražati po slovensko.

Mislím, da ni posebno naključje, da je bil precejšen nabor mojih izdelkov narejen za cerkveno rabo in za cerkvene potrebe. Za dva obiska v Sloveniji papeža Janeza Pavla II. sem zasnoval dva različna stola. S tem delom sem si prislužil vzdevek »papežev mizar«, čeprav naj pripomnim, da prav teh dveh stolov nisem sam izdelal. To natančno in zahtevno delo je

Prvi stol za papeža Janeza Pavla II., zasnovan na motivu »drevesa življenja«; foto: J. Pukšič.

Župnijski stol za cerkev v Matenji vasi pri Postojni; foto: D. Arrigler

opravil pokojni Gabrijel Trošt iz Podrage v Vipavski dolini. Prvi papežev stol se drevesasto razpira. V mislih sem imel drevo življenja »Arbor Vitae«, ki ima v krščanstvu ustaljena pomen-ska določila. Temnejši deli naslona se združujejo v trikrižje v skladu z dogodki na Kalvariji. Pri drugem papeževem stolu se motiv trojnosti Svete Trojice prepleta z motivom Triglava, vsaj kar zadeva hrbtni naslon. Smiselna se mi zdi tudi povezava z gotskim stilnim obdobjem, ki je za Slovenijo gotovo ena od umetnostnih determinant. Napisa na obeh stolih: OČE, POTRDI NAS V VERI in SVETA VERA BODI VAM LUČ, je vklesal mojster Jože Zupan iz Ljubljane.

SVETI JANEZ KRSTNIK, PROSI ZA NAS je napis na župnijskem stolu, ki sem ga zasnoval za župnijo v Matenji vasi pri Postojni. Tudi ta stol je izdelal Gabrijel Trošt.

Na željo pokojnega župnika Janeza Pogačnika sem za prenovljeno trnovsko cerkev v Ljubljani prispeval obsežne sedilije. Župnikov stol dopolnjujejo medeninaste cevi v hrbtnem naslonu, med katere je vpleten lanen trak z všitimi idrijskimi čipkami. Nežne čipke so pomembno dopolnilo sicer strogo zasnovanega stola. Stol premore še medeninast križ, ki ga je izdelal kovinar Boris Belič iz Brezovice pri Ljubljani, napis je vrezal Jože Zupan, stole je izdelal Jože Šimenc iz Tuhinjske doline. Čipke je prispevala Sonja Koder iz Idrije.

Na željo »ameriškega« župnika Janeza Cimermana je bil narejen trnovskemu župnemu stolu zelo podoben stol za njegovo slovensko župnijsko cerkev v New Yorku.

Rog je obredni cerkveni kelih, ki ga je naročil že omenjeni trnovski župnik Janez Pogačnik. Posvečen je žrtvam poveljnih pobojev v Kočevskem rogu leta 1945. V ročaj in čašo so vdelani tulci nabojev, ki so bili nabrani na mestu pobojev. Tudi kamen je bil pobran tam. Izstružil in spoliral ga je pokojni kamnosek Boris Udovč iz Naklega. Kelih je izdelal pasar Jože Prezelj iz Ljubljane. Stihe na podstavku keliha je prispeval pesnik Jože Snoj.

Sedilije za župnijo Škocjan na Dolenjskem se zgledujejo po slovenski baročni tradiciji. Na splošno velja, da je aksiomatična slovenska cerkev sezidana v baročnem

Obredni kelih »Rog« je posvečen pobiťim v Kočevskem rogu; foto: J. Pukšič.

slogu. Sedilije je izdelal pokojni Anton Makše iz Gmajnice pri Komendi.

Dva kolateralna škofovska stola je za koprsko katedralo naročil in podaril znani šmarski vinar Ludvik Glavina. Stola imata spiralno ročne opore, ki jih je mogoče povezovati z valovanjem morja, počelom življenja, vesoljem in podobno. Med kanelure so vstavljene polkroglice iz mineralov, ki jih je na Koprskem zbral pokojni mineralog Stane Bačar iz Ajdovščine. Na ta način so na obeh stolih na simboličen način prisotne vse fare, ki sestavljajo koprsko škofijo. Delo s kamniti ročnimi oporami je z računalniško tehnologijo opravilo podjetje Marmor iz Hotavelj. Še prej je program za to delo izdelala arhitektka Metka Žerovnik. Polkroglice je izdelal Lojze Grošelj z Jesenic. Prav neverjetno je, kako se lahko navadno kamenje zablešči, če je primerno obdelano in spolirano. Lesene dele je izdelal mizar Brane Vidmar iz Ljubljane. Velika koprška katedrala je prepolna različnih arhitekturnih posebnosti in bogate opreme. Mislim, da so bili pri vsem naštetem na delu italijanski umetniki. Dva kolateralna stola sta, tako se mi zdi, prvi nesporni slovenski prispevek v koprski katedrali.

Lesena oltarna miza v Grižah; foto: J. Suhadolc

Eno delo drugo prinese. Za koprškega škofa Metoda Piriha sem zasnoval pastoral ali palico za škofa – pastirja svojih vernikov. Zaključek se zgleduje po črki »P« – pastir, pastoral, Pirihi. Tudi tukaj je prisoten motiv spirale. Pastoral iz pozlačene medenine je posut s kamnitimi polkroglicami, ki so ostale od izdelave kolateralnih stolov. Pod zavoje pastoralja je vdolana figura svetega Nazarija – zaščitnika koprške škofije. Iz srebra jo je modeliral kipar Mirsad Begić iz Ljubljane. Kovinske dele je izdelal pasar Boris Puh iz Ljubljane.

Mala podružna cerkev v Grižah na Krasu še ni imela oltarne mize obrnjene k vernikom. Po mojih načrtih jo je izdelal Gabrijel Trošt.

Nove sedilije ali škofovski sedeži nove škofije v Novem mestu so postavljeni v stari gotski cerkvi na dominantni vzpetini sredi Novega mesta, ki je znana pod imenom Kapitelj. Cerkev je prepolna prelepe različne opreme iz vseh umetnostnih obdobj. Nad vsem kraljuje oltarna slika svetega Nikolaja, ki je, kot je znano, delo znamenitega Jakoba Robustija Tintoretta. Sedilije obsegajo: škofov stol, leva in desna kolateralna stola ter leva in desna subkolateralna stola. Vse naštetu je na kamnitem podstavku iz lokalnega črnega marmorja. Za stoli je tridelno leseno ozadje, ki poleg škofovega grba obsega tudi 74

kamnitih polkroglic – toliko ima novomeška škofija župnij. Za celoto bi dejal, da je zasnovana po baročnih stilnih zgledih. Mislim, da se celota dostojno vključuje v bogato obstoječo opremo. Dominanten motiv so krivuljasti ročni nasloni, ki naj bi spominjali na ptiča pelikana. Pelikan je ena od prisposodob za Kristusa. V stiski naj bi si sključal prsi in s svojo krvjo nahranil mladiče. Sedilije mi je naročil ekonom monsinjor Janez Gril. Zahtevno delo je vrhunsko opravilo mizarstvo Tratar iz Loga pri Brezovici, kamniti podstavek je mojstrsko izdelalo kamnoseštvo Kocjan iz Škocjana pri Novem mestu. Bleščeče polkroglice je izdelal Lojze Grošel iz Lipc pri Jesenicah.

Oltarno mizo za cerkev v Knežaku sem zasnoval v daljnem letu 1967. Delo se očitno zgleduje po Plečnikovem stilskem izročilu in ga je opravilo kamnoseštvo Kunovar iz Ljubljane.

Nekoliko povešena angelska krila naj bi bila temeljni motiv za tri stole, ki sem jih zasnoval in izdelal za župnijsko cerkev v Postojni. Stole je naročil postojnski župnik mag. Jožef Koren.

Na željo župnika Bogomirja Trošta sem zasnoval in izdelal župnijski stol za cerkev Marijinega vnebovzeta v Jelšanah in za cerkev Karmelske Matere božje v Podgrajah. Vodilni motiv prvega stola je naslon stola kot portal in vhod v nebesa. Portal je zastrt z idrijskimi čipkami, kjer se na različne načine ponavlja motiv križa. Čipke je prispevala Sonja Koder iz Idrije. Na naslonu stola je vrezan napis MARIJA VNEBOVZETA, ki ga je izdelal Franc Kavčič iz Šentjošta nad Horjulom. Ker gre za cerkev v Jelšanah, je stol narejen iz jelševine. Stol za cerkev v Podgrajah ima poudarjen hrbtni naslon z večkrat nakazano stopničasto črko »M«.

To bi bil na kratko opisan moj »cerkveni opus«. Nekaterih manjših stvari, kot so amboni, stoli za strežnike, bralnice, oltarne mize itn. posebej ne omenjam. V uvodu sem napisal, da sem večino stvari narisal in izdelal. To je res. Vendar so bili prav pri cerkvenih naročilih izvajalci običajno poklicni mizarji. Za to je več vzrokov. Poglavitni je ta, da je za cerkveno opremo le najboljše dovolj dobro. Pripomba naj bi veljala za načrte in izvedbe.

OBNOVLJENA ŽUPNIJSKA CERKEV MARIJE VNEBOVZETE V ŠMARJU PRI JELŠAH

Prvi zapisi, da je bila na mestu, kjer stoji sedanja župnijska cerkev Marije Vnebovzete v Šmarju pri Jelšah, postavljena škapulirska kapela, segajo skoraj osemsto let v preteklost. Leta 1236 naj bi bil za duhovnika pri tej cerkvi imenovan neki Henricus, kar naj bi bil dokaz za začetek verskega življenja v tej dolini ob Šmarskem potoku. Prvotni kapeli so pozneje dograjevali posamezne dele današnje cerkve do podobe, ki jo je imela do leta 2017.

Ker je bila že prvotna cerkev postavljena na najnižji del kraja ob potoku, kjer je bilo izjemno močvirnato, naj bi bila postavljena na jelševih pilotih. Zaradi močvirnega in velikokrat poplavljenega območja se je cerkve prijel vzdevek »Marija na jezeru«, ki so ga veliko uporabljali romarji z vzhodne Slovenije in Hrvaškega Zagorja, nekoč redni romarji k Mariji Vnebovzeti v Šmarje pri Jelšah. Ime kraja izvira iz poimenovanja cerkve Sancta Maria, St. Marein, Sv. Marija, Šmarje. Ime cerkve in s tem kraja se v zgodovinskih zapisih po letu 1236 pojavi še nekajkrat, po letu 1612, ko postane samostojna župnija, pa je seveda zapis župnije zelo pogost. Pred tem je šmarsko območje spadalo v pražupnijo Ponikva.

Cerkev je v svoji zgodovini doživela več prezidav. Najstarejša letnica, najdena na njej, je 1666, in sicer na portalu vhoda v zvonico. Tako sklepamo, da so bili takrat že opravljeni nekateri večji gradbeni posegi. Tega leta je bila dograjena tudi cerkev sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah. V začetku 18. stoletja so cerkev povišali in je dobila baročno opremo, leta 1721 pa je bila posvečena. V času župnika dr. Mateja Vrečerja (župnik v Šmarju 1737–1758), ki je barokiziral notranjost cerkve sv. Roka in dal postaviti znamenito šmarsko Kalvarijo, je bila načrtovana tudi popolna barokizacija župnijske cerkve, vendar ni bila nikoli izvedena, ker je dr. Vrečer prej umrl. Leta 1804 je bil zgrajen sedanji zvonik, leta 1878 pa sta bili dograjeni severna kapela sv. Križa in južna kapela sv. Mihaela. Takrat so tudi odstranili del pokopališkega zidu

in obe pokopališki kapeli ter opremo iz kapel prenesli v dograjeni kapeli pri cerkvi. To je bil zadnji večji poseg v dograditev in spremembo zunanje in notranje podobe cerkve do julija 2017. S tem letom se začne pisati nova zgodba šmarske župnijske cerkve.

Ker je bila cerkev zgrajena na najnižjem delu šmarskega trga, je bila skozi vsa stoletja izpostavljena močni vlagi in poplavam. Vлага je tako močno načela zidove cerkve, da je bilo težko vzdrževati tako videz zidov kot tudi statično stabilnost, predvsem predela, kjer je bil kor. Videz notranjosti cerkve je bil izjemno neugleden in za osrednjo župnijsko cerkev neprimeren. Stene so bile do višine treh metrov načete od vlage, omet je odpadal, vlažnost pa je

Novoodkrite freske v zvonici

Nova kamnita ambon in oltar, delo arhitektke Vere Klepej Turnšek

vplivala tudi na stanje cerkvene opreme, kipov in oltarjev. Vse naštetu je narekovalo potrebo po obnovi celotne cerkve.

Župnik Tadej Linasi je že leta 2015 začel prve dejavnosti za začetek obnove. Najprej se je posvetoval z župljani, ki so izkazali veliko pripravljenost in željo, da bi bila cerkev obnovljena. Sledili so pogovori z Zavodom za varstvo kulturne dediščine v Celju. K sodelovanju je povabil tudi arhitektko Vero Klepej Turnšek, ki ji je ta prenova predstavljala poseben izziv. Vsi ti pogovori so pokazali, da bo treba cerkev temeljito obnoviti, celo dograditi in izvesti velike in zahtevne posege za odstranjevanje vlage v zidovih. Z vsemi sklepi je bil seznanjen župnijski pastoralni svet, ključarji in tudi verniki pri mašah. Arhitektka Vera Klepej Turnšek je izdelala projekt, izdano je bilo kulturno varstveno soglasje in gradbeno dovoljenje. Imenovan je bil gradbeni odbor in 1. julija 2017 so se začela dela. Cerkev so zaprli, maše so bile med tednom v veroučni učilnici, ob nedeljah in praznikih pa v spodnji dvorani kulturnega doma in pri Sv. Roku. Začelo se je zbiranje finančnih sredstev in odziv je bil zelo dober. Izjemen je bil tudi odziv prostovoljcev, ki so prišli pomagat v

cerkev. Najprej so jo popolnoma izpraznili. Oltarje in kipe so odpeljali v restavratorsko delavnico Legan v Žužemberk, orgle so razstavili delavci orglarstva Škrabl iz Rogaške Slatine in jih odpeljali v njihove delavnice, s klopi so odstranili zaščitene stranice s podobami svetnic in svetnikov in jih shranili v župnišču, preostali del je šel na odpad. V cerkev so prišli bagri in traktorji, začeli so se odkopi tal in odstranjevanje ometov na notranji in zunanji strani do višine treh metrov. Odziv prostovoljcev je bil izjemno dober, saj se je ob prvi večji akciji zbralo preko 80 faranov. Vse to je dajalo upanje, da bo obnova potekala dobro in usklajeno, kar se je tudi pokazalo vse do konca. Čeprav so se dela včasih upočasnila in je bilo treba zbrati moči in sredstva za naprej, uskladiti projekte in spomeniško varstvene zahteve, se je obnova nadaljevala. Velika pozornost je bila namenjena sanaciji zidov zaradi vlage, zato so bila tu pridobljena posebna mnenja in prakse od drugod, da bi bil ta del čim bolj narejen.

Ob vsem tem delu je bilo začutiti veliko povezanost faranov med seboj in željo, da bo cerkev spodobna svoji zavetnici Mariji Vnebovzeti in bo kot najstarejša stavba v kraju imela podobo, primerno takemu objektu duhovne in kulturne dediščine. Kljub negotovosti, ali bo mogoče obnoviti vse, kar je potrebno, je čas pokazal, da bodo dela narejena tako, da bo celotna cerkev obnovljena. Prihajala so finančna sredstva, več kot en milijon evrov od faranom, dvesto tisoč evrov je prispevala občina, za sto petdeset tisoč evrov je bilo opravljenih prostovoljnih ur, darovan je bil ves hrastov les za klopi, hrana in pijača za prostovoljce in še veliko drugih drobnih pomembnih darov, ki so nakazovali uspešen zaključek obnove. Dela je vmes nekoliko prekinila korona, vendar se niso ustavila. Cerkev je spreminjala svojo podobo tako zunaj kot znotraj. Izkopali so obstoječi tlak v cerkvi in na globini skoraj enega metra odkrili star baročni tlak. Vse te izkope je nadziral arheolog, tako da je bilo vse dokumentirano in popisano. Tla v cerkvi so skozi stoletja dvigovali in naspavali zaradi poplav, ki so prvotni nivo cerkve ob vsakem večjem deževju poplavile. Seveda

Šmarje pri Jelšah in Sveti Rok (1806)

nivoja starega baročnega tlaka ni bilo mogoče spet vzpostaviti, temveč je nivo tlaka ostal v višini, ki je bil pred začetkom sedanje obnove.

Ob teh delih so se začele priprave tudi za gradnjo prizidka k cerkvi na zahodni strani objekta. Prizidek v dolžini štirih metrov je bil nujno potreben zaradi novega kora, saj je bil prejšnji premajhen in statično neprimeren. Zelo zahtevno je bilo podiranje starega kora in celotne stene glavnega vhoda, prav tako pilotiranje nove gradnje, saj je teren, kot sem že omenil, izredno neugoden, močviren in je zahteval poseben pristop temeljenja. Pred začetkom gradnje prizidka so bila izvedena še nekatera rušitvena dela. Porušena in odstranjena je bila zakristija, nova je zdaj v nekdanji lurški kapeli in prvotni zakristiji. Odstranjeno je bilo stopnišče na kor, prizidano v času, ko so prizidali obe kapeli. Novo stopnišče na kor je zdaj v notranjosti prizidka. Po celotni talni površini je bil nasut gramoz, zabetonirana talna plošča, vse talne inštalacije in talno ogrevanje, na vse to pa estrih. Ob tem je bilo posebej izolirano vse ostenje proti vlagi. Tla so dobila izjemno lep tlak po načrtih arhitektke, posebej lepo tlakovan pa je oltarni prostor, dvignjen za eno

stopnico. Nove so vse inštalacije, osvetljava, ozvočenje in projekcijska ekrana.

Posebno pozornost je arhitektka posvetila novemu oltarju, ambonu in celotni novi vhodni fasadi z vhodnimi vrati, portalom in dvema rozetama z vitraži. Velika kamnita rozeta je spomin na oblikovanje vhodnih roman-skih fasad, ki so od daleč spominjale na cvetlični vzorec. Pod rozeto je kamniti portal, ki je sestavni del vhodnih vrat. Vhodna vrata so Marijina in Kristusova vrata s sporočilom, da se pod Marijinim plaščem zatekamo k Jezusu. Nova vhodna stena s temi elementi daje cerkvi monumentalni videz in je tudi za mimoidoče zanimiv element na obnovljeni cerkvi. Nova so tudi stranska vrata in okna, ki dajejo notranjosti cerkve dodatno svetlobo, saj so bila z odstranitvijo zakristije, vhoda na kor in starega kora ponovno v funkciji vsa okna, ki so jih prej ti prizidki zakrivali.

Oblikovanje oltarja, ambona in celotnega oltarnega prostora je izvirno in posebno lepo arhitektino delo. Kamnit oltar deluje kot masiv, pri katerem so stranice oblikovane s simboli podobe evharistije. Glavno sporočilo simbolov na oltarju pripoveduje o evangelijskem odlomku, ko je Jezus nasitil pet tisoč mož. Na ambonu, katerega sporočilo je veselo oznanilo, pa je v šmarski cerkvi vklesan simbol ozelenele bilke.

Prenovljene in povečane so tudi orgle, ki s tem posegom dosegajo nove razsežnosti zvoka in z veličastnimi toni napolnijo celoten cerkveni prostor. Nove so tudi klopi in sedeži za pevce na koru, kar je omogočil povečan prostor kora v novem prizidku.

Posebnost so nove klopi za vernike v cerkvi, saj so obdržale prvotno podobo, predvsem pri stranicah, na katerih so bili na moški strani upodobljeni moški svetniki, na ženski pa svetnice. Stare stranice so posebej deponirali, saj so primer izjemno lepega rezbarskega dela. V obnovljeno cerkev so vrnili vse oltarje in kipe, ki so bili restavrirani v restavratorski delavnici Legan v Žužemberku. Večina jih je vrnjenih v prvotno barvno podobo, to je pozlato, kar jim daje nov videz lepote in mogočnosti. Posebej

Vhodna fasada z veliko kamnito rozeto in relief novih cerkvenih vrat

lep in dragocen je osrednji kip Marije Vnebovzete, ki ga je okoli leta 1710 izdelal pomembni baročni kipar in rezbar Janez Gregor Božič.

Posebno vrednost so obnovi šmarske cerkve dale novoodkrite freske v zvonici. Gre za izjemno lepo in kakovostno poslikavo iz sredine 17. stoletja, ki je bila prekrita z ometom in beležem. Strokovnjaki menijo, da gre za pomembne in v slovenskem prostoru dokaj redko ohranjene poslikave protobaroka, okvirno datirane v leto 1670. Ko so pri sondiranju ometa v zvonici ugotovili, da gre za zanimivo poslikavo, so se odločili za obnovo celotne zvonice in restavriranje fresk, kar predstavlja izjemno odkritje v tej cerkvi. Zaradi pomembnosti fresk v slovenskem prostoru je restavratorska dela, ki so trajala devet mesecev, sofinanciralo Ministrstvo za kulturo. Restavratorki Jerneja in Mojca Kos sta opravili izjemno veliko in strokovno zahtevno delo. Tako je cerkev dobila poseben prostor, ki izpričuje veliko umetniško

historično vrednost na Slovenskem. Odkrite poslikave nam prikažejo čudovit prizor Marijinega oznanjenja, Boga Očeta, angele z instrumenti, sv. Barbaro in sv. Katarino, cerkvene očete sv. Hieronima, sv. Ambroža, sv. Avgušтина in sv. Gregorja Velikega. Najslabše je ohranjena upodobitev Kristusovega rojstva. Veliko je tudi rastlinske ornamentike, v katero so vključeni šopki s tulipani, rožami in košarami sadja. Tako so te freske dopolnile druge poslikave v cerkvi, ki so bile tudi očiščene in obnovljene, vendar nimajo take umetniške vrednosti kot te v zvonici.

Celotna obnova šmarske župnijske cerkve, vključno s fasado in obnovljenimi urami na zvoniku, je bila zaključena v mesecu juliju tega leta. Zadnje leto je obnovo vodil župnik in dekan Damjan Ratajc, ki je nasledil Tadeja Linasija, ko je bil ta premeščen za stolnega župnika v Celje. Oba skupaj sta uspešno z župljani in drugimi sodelujočimi pri obnovi šmarske župnijske cerkve opravila zelo veliko in pomembno delo.

Pa naj zaključim ta zapis z besedami Tadeja Linasija iz zbornika *Marija na jezeru*, ki smo ga izdali ob sklepu petletnih obnovitvenih del v šmarski cerkvi. Takole pravi:

Obnova je tekla in župnijska cerkev se je prebujala iz svojega spanja. In v letu 2022 se je prebudila, vstala in zasijala v vsej svoji lepoti. V njej vidim tri lepote. Prva lepota je lepota obnovitvenih del cerkve, njene notranjosti, opreme in zunanosti. Druga lepota je lepota vašega sodelovanja, dragi župljani, vaše pomoči, brezštevlnih prostovoljnih ur dela, občutka za skupnost in vaših številnih darov. Tretja lepota pa je lepota duha in duše, ki živi v človeku šmarske doline in ki se naj vedno znova napaja in živi iz moči vere v Boga in živo čuti materinsko varstvo župnijske zavetnice Marije Vnebovzete.

LITERATURA

Marija na jezeru. Obnova župnijske cerkve Marije Vnebovzete v Šmarju pri Jelšah 2017–2022. Šmarje pri Jelšah, Župnija Šmarje pri Jelšah, 2022.

PRVA ZDRAVSTVENA KNJIGA V SLOVENSKEM JEZIKU

Makovčeva babiška knjiga o porodništvu iz leta 1782

Za zdravje vsakega naroda ima poseben pomen tudi uporaba nacionalnega jezika. S tem je razumevanje strokovnih zdravstvenih vsebin približano predvsem laikom, a tudi zdravstveni strokovnjaki so s pridobitvijo slovenskega medicinskega izrazoslovja bolnikom lažje razložili bolezen, njen potek in zdravljenje. Ledino je oral porodničar Anton Makovic.

ANTON MAKOVIC

Anton Makovic je bil slovenski porodničar in kirurg, rojen leta 1750 v Kostanjevici na Krki. O njegovem šolanju ni veliko znanega. Ker je bil »magister kirurgije«, je moral diplomu pridobiti na eni od tedaj popolnih univerz, najverjetneje na Dunaju, kjer je predaval porodništvo Rapfael Johann Steidele (1737–1823). Leta 1776 se je v Ljubljani zaposlil kot mestni kirurg. Od leta 1781 je bil član obnovljene Akademije delavnih (*Academia operosorum*). Na Mediko-kirurškem učnem zavodu v Ljubljani, ki je deloval v letih 1782–1848, je predaval porodništvo in bil prvi, ki je babice poučeval v slovenskem jeziku. Leta 1782 je izdal prvo slovensko zdravstveno strokovno delo, porodniško knjigo za babice *Prafschnja inu odgovori czef Ufhegarftvu* (*Vprašanja in odgovori o babištvu*; prirejena po knjigi Rapfaela J. Steideleja iz leta 1775 *Lehrbuch über die Geburtshilfe für Hebammen auf dem Lande*). Leta 1783 je bil imenovan za deželnega stanovskega kirurga, od leta 1790 je organiziral porodniško službo na Kranjskem. Z delom policijskega ranocelnika (od 1792) in bojem proti mazaštvu si je v Ljubljani nakopal številne nasprotnike, kar je morda tudi razlog, da je leta 1797 nenadoma odšel iz Ljubljane in se preselil v Idrijo, kjer je deloval kot rudniški kirurg in med drugim vzgajal tudi babice. Umrl je okoli leta 1803 v Idriji. Njegova podoba ni ohranjena.¹

MAKOVČEVO PIONIRSKO TERMINOLOŠKO DELO

Z babiškim učbenikom *Vprašanja in odgovori o babištvu* smo Slovenci leta 1782 dobili prvo tiskano poljudno-strokovno knjigo v slovenskem jeziku. V njem je Anton Makovic opravil pionirsko delo, ko je na osnovi nemškega babiškega dela to prevedel v slovenski jezik in z njim oral terminološko ledino ter postavil temelje slovenskemu porodniškemu jeziku. Zaradi visoke umrljivosti porodnic in otrok ob porodu je knjiga predvsem babicam prinašala dragoceno znanje. Želja po boljšem knjižnem jeziku je po Japljevi knjižni reformi leta 1788² pripeljala do prenovljenega prevoda in druge izdaje, naslovljene *Ufhegar-ske bukve sa babize na dešheli* (*Babiške knjige za babice na deželi*). Istega leta je izdal še priročnik *Podvuzhenje sa Babize* (*Pouk za babice*). Vse tri knjige so bile dolgo referenčne za babištvo v vseh slovensko govorečih deželah.

Anton Makovic je začel boj proti praznoverju in neznanju v porodništvu s popolnoma drugačnimi metodami kot njegov porodniško-učiteljski predhodnik na Mediko-kirurškem učnem zavodu v Ljubljani Baltazar Hacquet (1735–1815).³ Bil je zagret preroditelj, ki si je prizadeval, da bi Slovenci dobili strokovno literaturo v maternem jeziku. Kot strokovnjak za porodništvo je želel vzgajati babice v uporabnem duhu, zato jim je predaval v slovenskem jeziku, da so vsebino razumele. Takratni razcvet razsvetljske miselnosti, ki je dvignila tudi splošno raven izobraženosti

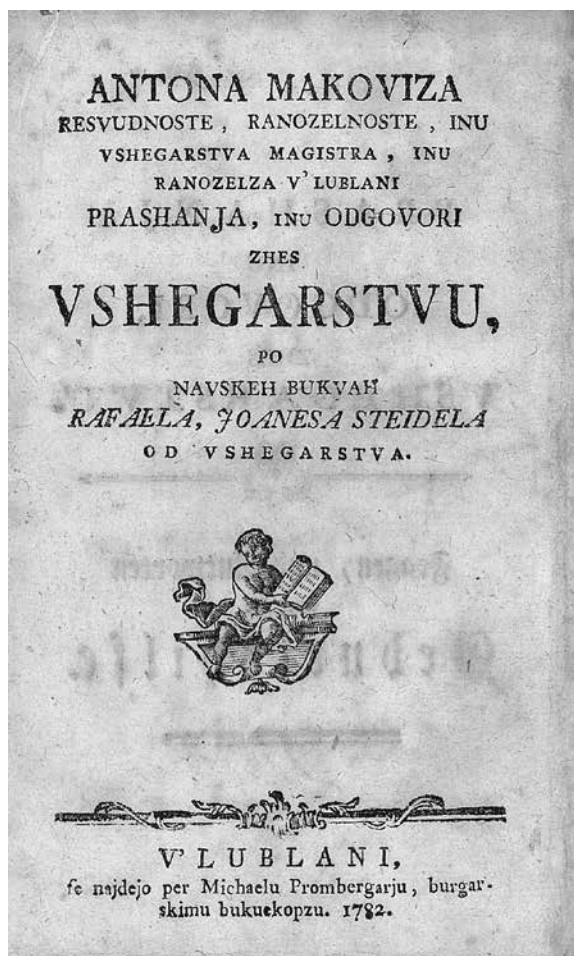
¹ Kidrič, Makovic Anton, 27–29; Pintar, Prof. Anton Makovic, 25.

² Več o tem gl.: Humar, *Japljev zbornik*.

³ Borisov, Porodničar in kirurg Anton Makovic, 61–62.

med Slovenci, je Makovica spodbudil k izdaji slovenskega učbenika. Njegova ideja je v Zoisovem krogu hitro prodrila, od tam pa se je razširila med duhovščino in našla podporo pri slovenski inteligenci. Pravico do poučevanja in izpraševanja babic na liceju (mediko-kirurška šola je bila del tega) je Makovic imel v letih 1788–1791 in 1798–1799. Njegov aktivizem sovпада s časom, ko se na Kranjskem pojavijo prva strokovna ali poljudnostrokovna besedila v slovenskem jeziku; mednje na prvem mestu spada njegov učbenik, zlasti pomemben zaradi Japljeve jezikovne reforme, ki jo je uzakonil s prevodom Biblije leta 1784 in 1786.⁴

⁴ Jesenšek, Deležniško-deležijski skladi, 183–198.

Naslovnica Makovčevega poljudno-strokovnega prvenca v slovenskem jeziku iz leta 1782. Anton Makovic je veliko ime v slovenskem porodništvu, predvsem zaradi oranja terminološke ledine na tem področju z izdajo prvega babiškega učbenika v slovenskem jeziku. Hkrati je Makovic izdal prvo slovensko poljudno-strokovno in zdravstveno knjigo. (Iz fotoarhiva Inštituta za zgodovino medicine Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani.)

Do predavatelja Makovica babice na Mediko-kirurškem učnem zavodu niso imele učbenika. Njegova predhodnika, ki sta poučevala porodništvo – Franz Klopstein in Baltazar Hacquet –, ga nista spisala. Makovic je v sebi nosil delovno vnemo in drznost, saj je dal učbenik natisniti, še preden je dobil uradno dovoljenje za predavanja *venia legendi*. Pomanjkanje takega učbenika je namreč prispevalo k visoki smrtnosti porodnic in novorojenčkov. O takratnem stanju porodništva pri nas je Makovic pisal v Predgovoru:

Dvanajst let je preteklo, kar jaz naši Krajnski deželi s težkim in truda polnim delom služim. Ali koliko strašnega dogajanja sem skozi ta leta z mojimi očmi videl; primere, nad katerimi narava ostrmi in z grozo odskoči, kadar se pomisli, kako nesmiselno in tiransko bodo porodnice od neumnih žen obravnavane, razdejanje in s svojim otročičem vred umorjene. Imel sem pa to srečo, da sem ohranil pri življenju vsaj tiste ženske in otročiče, kjer so me še pravočasno poklicali.⁵

Zato se je zavedal potrebe prosvetljevanja širokega kroga prebivalstva, da bi dosegel višjo higieno nosečnic, poroda in dojenja, na kar je opozarjal že v uvodu prve izdaje: »*Jest nifim sa Vuzhene, ampak le sa babize na Deshel, inu sa zhloveštvu pifal.*«⁶ Njegov učbenik ni bil namenjen le babicam, temveč vsem materam na Kranjskem in po drugih deželah, kjer so govorili slovenski jezik. Prepotrebna prva dva učbenika sta bila referenčna še desetletja, in to ne le na Kranjskem, temveč tudi v Trstu, deloma na Koroškem in Štajerskem.⁷

»Bukve« je Makovic prevedel iz nemščine, in sicer delo svojega dunajskega učitelja Rapfela J. Steideleja. Pisane so dvojezično: v slovenščini je besedilo v bohoričici, vzporedno pa teče izvirno nemško besedilo. Makovic se je trudil, da bi bil jezik strokovno razumljiv slovenskim babicam. V vseh treh delih lahko spremljamo začetke nove zvrsti slovenskega knjižnega jezika

⁵ Makovic, *Vshegarske bukve sa babize na desheli*, Predgovor.

⁶ Makovic, *Prashanja inu odgovori czef Ushegarstvu*, Predgovor.

⁷ Pintar, *Mediko-kirurški učni zavod v Ljubljani*, 32; Borisov, *Ginekologija na Slovenskem*, 52.

(strokovno-znanstvenega), ki je nastajal na osnovi nemškega jezika, vendar je bil uspešno sloveniziran. Makovic je pri prevodu uporabljal besede iz žive narečne govorice. Prva izdaja učbenika za babice je vsebovala še bistvene značilnosti tradicionalne skladišne zgradbe, kot jo je poznal Dalmatinov jezik, drugo izdajo pa je po Japljevi prenovi osrednjeslovenskega knjižnega jezika Makovic jezikovno predelal in popravil. Japelj je s sodelavci leta 1784 in 1786 izdal Novo zavezo (v dveh delih) in s tem posodobil dvesto let star Dalmatinov jezik.⁸ Ker so te spremembe prihajale iz preroditeljske skupine, se je Makovic nanje še toliko bolj odzval, na kar je tudi opomnil v predgovoru k drugi izdaji. V tem delu se tudi najbolj čutijo takrat novi skladišni vzorci, kjer se je avtor lahko veliko svobodneje izražal, saj ni bil toliko omejen z nemško predlogo. Po jezikovni analizi druge izdaje *Všegarstva*, ki jo je naredil Marko Jesenšek, se Makovic v nobeni izdaji ni popolnoma otresel skladišne značilnosti, ki je bila tipična pred Japljevo jezikovno reformo, tudi skladnja je pod močnim vplivom nemške predloge. Pri tem izstopata predvsem močno kalkirana (dobesedno prevedena) nedoločniška zveza in brezosebno izražanje. Nove rešitve v skladišnjem pogledu so vidne predvsem v rabi odvisnikov, opazno je tudi natančnejše podredno izražanje in nadomeščanje starih deležniških oblik. Na nekaterih mestih je v drugi izdaji razlaga tudi izboljšana in dopolnjena.⁹

Za Makovčev jezik je značilna raba germanizmov. Pogosto je slovenski izraz iz prve izdaje v drugi nadomestil z germanizmom: *gruntati*, *merkati*, *martrati*, *nucati*, *porajati*, *ratati*, *špricati*, *jesih*, *rajtna*, *regcl*, *šenk*, *šlinga*, *uržah*, *žnora*. V drugi izdaji praviloma odpravlja narečne izraze in redukcijo naglašanih samoglasnikov: *al* – ali, *zadost* – zadosti, *dostkrat* – dostikrat, *kader* – kadar, *bel* – bolj, *koker* – kaker. Prevajal je po črki, zato je težko zadel slovenske vzorce.¹⁰

Makovic je poznal različne poglede na slovenski jezik, ki so jih poznali že v Akademiji delavnih

Slika prikazuje babištvo in porodništvo. Prvo simbolizira 2. izdaja Makovčevega babiškega učbenika iz leta 1788, drugo različni prototipi porodnih klešč.

(Predmeti iz zbirke Inštituta za zgodovino medicine, pripravila Z. Zupanič Slavec, foto: Dragan Arrigler.)

(*Academia operosorum*), katere član je tudi bil, vendar je bil jezikovno preslabo podkovan, da bi se lahko samostojno odločal. Hotel je slediti jezikovnim preroditeljem, predvsem Pohlinu, na katerega se je obrnil za jezikoslovno pomoč ter uporabljal njegovo slovnico in nemško-slovenski slovar, sicer pa je uvajal nove izraze, pri čemer je uporabljal besede iz žive narečne govorice.¹¹ Anatomske in porodniške izraze je Makovic deloma slovenil iz nemščine, deloma je uporabil domača imena, ki jih je slišal od babic. Podajamo le nekaj Makovčevih anatomske izrazov: *sveta kost* je križnica, *neimenouvana kost* kolčnica, *kukovza trtica*, *ledienska kost* črevnica, *sedezha*

⁸ Jesenšek, Deležniško-deležijski skladi, 183–198.

⁹ Jesenšek, Jezik v prvem slovenskem priročniku za babice, 219–230.

¹⁰ Prav tam.

¹¹ Prav tam.

kost sednica, sramotna kost sramnica, predgorje ali klanz imenuje brdo (promontorium), *sramni vrh* nadsramje, *sramna shnabla* sramne ustnice, *shnabelska vez* je ustnična vez, *sramni jesizhik* ščegetavček, *tulava tiga szanja* zunanje sečno ustje, *srednu mestu* je presredek, *gerlu* maternični vrat, *materna trobenta* pa jajcevod. *Krytok* je krvavitev, *popkova shnora* popkovnica, *naprejpadanje maternize* je zdrs maternice.¹²

Čeprav je Makovčevo delo terminološko okorno, kar je glede na pionirsko delo razumljivo, gre za prvo slovensko porodniško izrazoslovje, ki teži k točnemu terminološkemu izražanju, čustveni neobremenjenosti in jasni razlagi, zato ima revolucionarni pomen. Terminološke rešitve, ki jih je Makovic vpeljal, so nudile izhodišče za nadaljnjo slovensko ginekološko terminologijo.

Vse tri Makovčeve knjige so pomemben prispevek k slovenskemu medicinskemu slovstvu. Bil je tudi prvi, ki je slovenske pisce javno opozoril na normativni pomen Japljevega Svetega pisma. Sledila mu je vrsta porodničarjev in piscev slovenskih učbenikov, ki so izpopolnjevali slovensko medicinsko izrazoslovje. Bil je tudi prvi, ki je izbral poljudno-strokovno delo iz zdravstva, ga priredil v slovenščino ter dal natisniti. V Zoisovem krogu, v družbi jezikovno in literarno izobraženih, je Makovic našel svojo pot do delovanja za narodovo korist v medicinski stroki. Knjiga *Všegarstvo* tako pomeni rojstvo praktično-strokovne knjižne zvrsti v slovenskem jeziku, kar je utiralo pot slovenskemu strokovno-znanstvenemu jeziku, ki se je tako v medicini kot v drugih znanostih razvil v 19. stoletju.

Po Makovčevi zaslugi so v ljubljanskem meščanskem špitalu leta 1789 odprli porodniški oddelek in najdenišnico. Bil je zagovornik ideje, da je porod fiziološki dogodek in zato (umetna) pomoč ni potrebna. Prizadeval si je za kar največjo možno mero konservativnosti pri porodu in to prav v času, ko je v porodništvu vladala kirurgija. Sicer pa sta bila leta 1785 v Ljubljani le dva kirurga, ki sta se smela ukvarjati

tudi s porodništvom. Porodnišnica iz Makovčevega časa se je obdržala do francoske Ilirije, ko se je združila z najdenišnico, delom hiralnice ter z zavodom za bolne in duševno bolne.¹³

POVZETEK

Prva zdravstvena strokovna knjiga v slovenskem jeziku *Prashanja inu odgovori čez vshegarstvu* je izšla leta 1782, v slovenski jezik jo je iz nemške predloge Rapfaela J. Steideleja prevedel porodničar Anton Makovic (1750 – ok. 1803). Čeprav je delo prevedeno iz nemščine, je za slovensko medicino izjemno pomembno, saj je Anton Makovic z njim oral terminološko ledino in postavil temelje slovenskemu porodniškemu jeziku ter postal prvi prosvetitelj slovenskih babic. Leta 1788 je knjiga doživela ponatis, bila jezikovno izboljšana, Makovic jo je naslovil *Ushegarske bukve sa babize na dezveli*. Istega leta je izdal še priročnik *Podvuzhenje sa Babize*.

VIRI IN LITERATURA

- Borisov, Peter: *Ginekologija na Slovenskem od začetkov do leta 1980*. Ljubljana: SAZU, 1995.
- Borisov, Peter: Porodničar in kirurg Anton Makovic in njegov ljubljanski čas. *Isis* 5, 1996, št. 6, Ljubljana, 61–62.
- Humar, Marjeta (ur.): *Japljev zbornik*. Kamnik: Občina; Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2011.
- Jesenšek, Marko: Deležniško-deležijski skladi v Küzmičevem in Japljevem prevodu Nove zaveze. *Slavistična revija* 39/2, Ljubljana, 1991, 183–198.
- Jesenšek, Marko: Jezik v prvem slovenskem priročniku za babice. *Med medicino in literaturo* (ur. Zvonka Zupanič Slavec). Ljubljana: ZDZZKS, 1994, 219–230.
- Kidrič, Franc: Makovic Anton. *Slovenski biografski leksikon*, 5. zv. (ur. Franc Ksaver Lukman). Ljubljana: Zadruga gospodarska banka, 1933, 27–29.
- Makovic, Anton: *Prashanja inu odgovori čez Ushegarstvu*. Predgovor. Ljubljana, 1782.
- Makovic, Anton: *Vshegarske bukve sa babize na desheli*. Predgovor. Ljubljana, 1788.
- Pintar, Ivan: Prof. Anton Makovic. *Babiški vestnik* 1/6, Ljubljana, 1929, 25.
- Pintar, Ivan: *Mediko-kirurški učni zavod v Ljubljani, njegov nastanek, razmah in konec*. Ljubljana, 1939.
- Zupanič Slavec, Zvonka: *Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem. Kirurške stroke, ginekologija in porodništvo*. Ljubljana: Slovenska matica; ZDZZKS, 2018.

¹² Borisov, *Ginekologija na Slovenskem*, 86–87.

¹³ Zupanič Slavec, *Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem*, 24, 271.

ZGODNJE SLOVENSKI ŠTEVNIKI V HEILIGENKREUŠKEM ROKOPISU

Ob odkritju dragocenega jezikovnega drobca zgodnje slovenščine

V *Heiligenkreuški rokopis* (Heiligenkreuz OCist., Cod. 250),¹ ki je nastal v cistercijskem samostanu Heiligenkreuz v Dunajskem gozdu v tretji četrtini 12. stoletja, so bili v času nastanka rokopisa vpisani števniki od 1 do 10 v zgodnji slovenščini. Zgodnja slovenščina (11. in 12. stoletje) je starejša časovna različica sodobne slovenščine, ki se je razprostirala na celotnem vzhodnoalpsko-zahodnopanonskem prostoru, natančneje od Donave na severu do Jadrana in Kolpe na jugu ter do roba Panonske nižine na vzhodu.

ODKRITJE HEILIGENKREUŠKIH ŠTEVNIKOV

Heiligenkreuški rokopis je nastal v cistercijskem samostanu Heiligenkreuz v Dunajskem gozdu (nem. Wienerwald) v tretji četrtini 12. stoletja in se hrani v tamkajšnji samostanski knjižnici pod signaturo Heiligenkreuz OCist., Cod. 250. Sestavlja ga 181 pergamentnih listov ter vsebuje teološki deli v latinskem jeziku *Collationes* (Conlationes) (patrum) 'Razgovori (z očeti)' Janeza Kasijana (ok. 360 – ok. 435) in *Contra collatorem* 'Zoper razgovorjalca' Prosperja Akvitankega (ok. 390 – po 455). V času nastanka rokopisa so bili na zadnjih straneh listov št. 8, 16,

24, 32, 40, 48, 56, 64 in 72 ter na sprednji strani lista št. 73 kot kustode (oznake zaporedja lege listov v besedilu) z besedo zapisani števniki od 1 do 10, in sicer ne v latinščini (ali bavarski srednji visoki nemščini), temveč v tedanjem slovanskem jeziku vzhodnoalpskega prostora – zgodnji slovenščini.

Zgodnjeslovenske števnike od 1 do 10 v *Heiligenkreuškem rokopisu* sta odkrila avstrijska strokovnjaka za rokopise Alois Haidinger in Franz Lackner. Preko Edwarda Potkowskega sta jih A. Haidinger (Dunaj) in Harrand Spilling (Stuttgart) posredovala poljskima jezikoslovcema Tadeuszu Lewaszkiewiczu in Wiesławu Wydri, ki sta prvo jezikoslovno interpretacijo števnikov podala v članku z naslovom „Słoweńskie/karync-*kie/podjuńskie*” (?) *liczebniki w łacińskim rękopisie z trzeciej ćwierci XII wieku* (Heiligenkreuz, Cod. 250) '»Slovenski/koroški/podjunski« (?) števniki v latinskem rokopisu iz tretje četrtine 12. stoletja (Heiligenkreuz, Cod. 250)', ki je izšel v 70. letniku (2021) poljske znanstvene revije *Rocznik Slawistyczny*. V članku avtorja v rokopisu najdene števnike analizirata jezikoslovno, pri čemer menita, da natančna določitev zapisanega slovanskega jezika ni možna. Na osnovi nekaterih jezikovnih lastnosti števnikov se sicer bolj nagibata k mnenju, da gre za jezik slovenskega prostora, zaradi prisotnosti nosnih samoglasnikov natančneje za neko koroško narečje, v prvi vrsti podjunsko, ki stare nosne samoglasnike pozna še danes, ne izključujeta pa, da je jezikovna

¹ V pričujočem besedilu se za nem. *Heiligenkreuzer Handschrift* uporablja sln. *Heiligenkreuški rokopis*. V televizijskem prispevku z naslovom *Veliko jezikoslovno odkritje v Svetokriškem rokopisu* avtoric Špele Kožar in Petre Kos Gnamuš v oddaji *Dnevnik* na prvem programu Televizije Slovenija 12. junija 2022 se je pojavil prevod pridevnika nem. *Heiligenkreuzer* kot sln. *svetokriški*, ki so ga nato povzeli tudi drugi mediji. Čeprav je prevod imena jezikovno ustrezen, njegova raba ni v skladu s slovensko tradicijo rabe zemljepisnih imen in iz teh izpeljanih pridevnikov. Slovenske različice zemljepisnih imen imajo namreč kontinuiteto in tradicijo na območju, na katerem so nastala, torej na Slovenskem oziroma na/v slovenskem jezikovnem prostoru, tj. v Sloveniji in slovenskem »zamejstvu« (Podkloster, Beljak, Borovlje, Celovec, Železna Kapla, Velikovec, Pliberk, Radgona), ter v njegovi neposredni bližini (Breže, Krka, Šentvid ob Glini, Šentpavel v Labotski dolini, Šentandraž v Labotski dolini, Lipnica, Gradec, Vrtna, Ženavci), pri čemer je treba sem prističi še zemljepisna imena precej daleč od slovenskega območja, a kulturnozgodovinsko ali kako drugače povezana s slovenskim prostorom (Dunaj). Čeprav so v drugi polovici 12. stoletja v kraju, ki se danes nemško imenuje *Heiligenkreuz*, njegovi »avtohtoni« prebivalci poleg bavarske srednje visoke nemščine govorili tudi še zgodnjo slovenščino, se njegova morebitna slovenska imenska različica v današnji slovenščini ni ohranila, zato zanj tako kot za ostale kraje »na (današnjem) tujem« uporabljamo tuje ime (eksonim).

osnova rokopisa lahko tudi poljska, saj ima tudi ta nosnike še danes.

Takoj po izidu je T. Lewaszkiewicz članek poslal slovenskim jezikoslovcem, ki se ukvarjajo (tudi) z zgodovino slovenskega jezika in njegovih narečij. Širšo slovensko strokovno javnost je o novi jezikovni najdbi 17. decembra 2021 na spletnem diskusijskem forumu Slovit (nosilec Slavistično društvo Slovenije, moderator Miran Hladnik) obvestil Silvo Torkar, jezikoslovec na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Med drugim je pripisal: »Poljski jezikoslovec Zbigniew Babik se je po e-pošti na objavo odzval zelo pritr dilno in odkritje poimenoval »mala slovenistična senzacija««.

Sledila je objava članka Mateja Šeklija z naslovom *Zgodnjeslovenski števnik od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu iz tretje četrtine 12. stoletja* (*Heiligenkreuz OCist., Cod. 250*), ki je izšel v prvi številki 70. letnika (2022) slovenske znanstvene revije *Slavistična revija* (izdajatelj Slavistično društvo Slovenije). M. Šekli je jezik heiligenkreuških števnikov postavil v kontekst tedanjega slovanskega jezika v vzhodnoalpsko-zahodnopanonskem prostoru in preko natančne zgodovinsko-glasoslovne analize števnikov ugotovil, da gre za zgodnjo slovenščino. Ob pisanju svojega članka je bil M. Šekli v stiku s T. Lewaszkiewiczem, ki je nastajanju odgovora na svoje pisanje sledil sprti. Zaradi izjemne pomembnosti za slovenski prostor je M. Šekli članek T. Lewaszkiewicza in W. Wydre prevedel v slovenščino za objavo v drugi številki 28. letnika (2022) slovenske znanstvene revije *Jezikoslovni zapiski* (izdajatelj Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU). Nadaljnje jezikoslovne analize števnikov s strani domačih kot tudi tujih jezikoslovcev bodo zagotovo še sledile, zadnja beseda o teh zagotovo še ni bila zapisana.

ZGODNJA SLOVENŠČINA (11. IN 12. STOLETJE)

Slovani so Vzhodne Alpe in zahodno Panonsko nižino, tj. poznejši alpskoslovanski oziroma zgodnjeslovenski jezikovni prostor, poselili v drugi polovici 6. stoletja. Prvotno alpskoslovansko poselitveno območje se je razprostiralo od Donave na severu do Jadrana in Kolpe na jugu ter do roba Panonske nižine na vzhodu. V drugi

polovici 8. stoletja so se med Slovane v Vzhodnih Alpah začeli naseljevati Bavarci, s čimer je tamkajšnji slovanski jezik s severa proti jugu začela počasi izpodrivati bavarska stara visoka nemščina. Slovanski jezik v podonavsko-alpsko-jadranskem prostoru se je v srednjem veku postopoma spreminjal od praslovanščine, tj. skupnega jezikovnega prednika vseh slovanskih jezikov, do slovenščine. V srednjem veku si v časovnem zaporedju tako sledijo naslednje časovne različice slovenščine: praslovanščina v vzhodnoalpsko-zahodnopanonskem prostoru (ok. 550–800) – alpska (južna) slovanščina (ok. 800–1000) – zgodnja slovenščina (ok. 1000–1200) – narečna slovenščina (od ok. 1200).

Alpska slovanščina in zgodnja slovenščina sta torej starejši časovni različici sodobne slovenščine in sta bili razširjeni na celotnem območju od Donave preko Alp do Jadrana. Alpska slovanščina na prehodu v zgodnjo slovenščino je neposredno izpričana v jeziku *Brižinskih spomenikov* (zapisani v obdobju 972–1039). Z izjemo tega pomembnega slovenskega srednjeveškega besedila pa sta alpska slovanščina in zgodnja slovenščina dokumentirani v slovenskih jezikovnih drobcih, zelo fragmentarno in posredno v zapisih zemljepisnih in osebnih imen slovanskega izvora s tega območja v latinsko pisanih virih (npr. zemljepisno ime <Rauna> = *Ravna*, zapisano v letih 1108–1125 v bližini kraja Mühldorf pri Melku, prevzeto v nemščino, kjer se danes glasi *Ranna*, ali osebno ime <Tridislav> = *Trdislav*, zapisano leta 1188 v kraju Sankt Michael na zgornjem Štajerskem).

Glede na povedano je torej povsem pričakovano, da so v Dunajskem gozdu, kjer se nahaja tudi cistercijski samostan Heiligenkreuz, v drugi polovici 12. stoletja ob Bavarcih, ki so tedaj govorili bavarsko srednjo visoko nemščino, bivali tudi Slovani, govorci zgodnje slovenščine. V prostoru ob Donavi, in sicer od Traungaua do Dunajske kotline, se osebna imena slovanskega izvora v pisnih virih namreč pojavljajo vse do konca 12. stoletja.

Zapisovalec heiligenkreuških števnikov je zgodnjo slovenščino očitno poznal, poznati pa jo je zelo verjetno moral tudi »kodeksovezec«, ki so mu bili ti števnik morda namenjeni. Težko pa je reči, ali je bil pisec po izvoru domačin ali od

drugod (menihi so po srednjeveških samostanih krožili), dejstvo pa je, da jezik v rokopis vpisanih števnikov odraža slovanski jezik vzhodnoalpskega prostora 12. stoletja – zgodnjo slovenščino. Pisar bi bil torej lahko od koderkoli med Donavo na severu ter Jadranom in Kolpo na jugu. Zaradi bavarske kolonizacije, ki je potekala od severa proti jugu, in posledičnega jezikovnega ponemčenja njegovega severnega dela se je prvotno alpskoslovansko oziroma zgodnjeslovensko poselitveno območje do začetka novega veka skrčilo na tretjino. Današnji slovenski jezikovni prostor, za katerega uporabljamo pojem *na Slovenstem* ter ki zaobjema Republiko Slovenijo in t. i. »zamejstvo«, tj. (ne samo, ampak) tudi slovensko govoreči prostor v sosednjih državah neposredno za državno mejo, je torej samo ostanek nekoč precej večje slovenske poselitve. Nezgodovinsko in torej napačno je izvor zapisovalca heiligenkreuških števnikov iskati samo znotraj današnjega, v primerjavi s prvotnim na tretjino skrčenega slovenskega jezikovnega prostora ali celo samo na ozemlju današnje Slovenije.²

JEZIKOVNE LASTNOSTI HEILIGENKREUŠKIH ŠTEVNIKOV

Zgodnjeslovenski števnik od 1 do 10 v *Heiligenkreuškem rokopisu* so poleg zemljepisnih in osebnih imen redke znan zapis slovenščine v obdobju

² V imenovanem televizijskem prispevku je Alois Haidinger postavil domnevo, da bi bil pisec zgodnjeslovenskih števnikov v *Heiligenkreuškem rokopisu* lahko prihajal »iz Slovenije«: »Slowenien ist deshalb ganz interessant, weil nämlich der erste Schreiber in dieser Handschrift ist nicht nur in drei anderen Heiligenkreuzer Handschriften nachweisbar, sondern auch in einer Handschrift aus Rein und Rein wiederum hatte ja enge Beziehungen zu Sittich. Es wäre so durchaus möglich, dass hier ein slowenischer Schreiber am Werk war« 'Slovenija pride v poštev zato, ker prvi pisec tega rokopisa ni dokazljiv samo v treh drugih rokopisih iz Heiligenkreuza, temveč tudi v enem rokopisu iz Reina, Rein pa je imel tesne stike s Stično. Povsem možno bi bilo, da je tu deloval slovenski pisar' (po zvočnem zapisu prepisal in prevedel M. Š.). Ta izjava odraža nezgodovinski pogled na vzhodnoalpski prostor 12. stoletja, saj izhaja iz današnje političnoupadne ureditve tega območja na Avstrijo in Slovenijo. V popreproščenem razmišljanju v smislu »slovensko se danes govori v Sloveniji, torej je moral biti pisar rokopisa iz Slovenije« ne drži niti to, da se slovensko govori samo v Sloveniji, niti to, da je moral biti zapisovalec s prostora, na katerem se slovensko govori danes in ne tudi v preteklosti. Haidingerjevo izjavo so nekritično posvojili tudi nekateri slovenski mediji (pojavljale so se formulacije kot »iz slovenskih dežel«, »iz naših krajev« ipd.).

med *Brižinskimi spomeniki* in slovenskim pozdravom koroškega vojvode Bernharda II. Spanheimskega (1202–1256) Ulriku Liechtensteinskemu (ok. 1200–1275) *Buge waz primi, gralwa Venus!* = *bug vas sprimi, kraljéva Venus na Vratih (nem. Thörl) v Ziljski dolini (nem. Gailtal) leta 1227, o čemer zgornještajerski viteški lirik poroča v kitici št. 592 v svojem romanu v verzih *Vrouwen dienest* 'Služba dami' (ok. 1255). Podobno kot *Brižinski spomeniki* in zgodnjeslovenska lastna imena v latinskih besedilih so bili tudi heiligenkreuški števnik zapisani s črkopisom, s katerim sta se tedaj zapisovali bavarska stara in srednja visoka nemščina, torej »po tedanje nemško« (npr., s se je zapisoval s črko <z>, š pa s črko <s> ipd.).

Heiligenkreuški števnik so zapisani v dveh delih, levo in desno od rimskih števil od I do X, ki zelo verjetno označujejo vrstilne števnike (I⁹ = *primum* 'prvo' ...), torej npr. DRV.II⁹.GI. = DRVGI = *drugi*. Grafična in glasoslovna interpretacija zapisanih števnikov se glasi: ETNO = *edno*, DRVGI = *drugi*, TRETIGI = *tretji*, CeSTIRI = *če-, *čtiri/*štiri, PaNT = *pet*, SCIZT = *šest*, ZEDEM = *sedem*, OZZEM = *osem*, DEWANΘ = *devet*, DEZeNΘ = *deset*. Kot je videti iz prepisov in njihovih interpretacij, je večina števnikov glavnih (CeSTIRI, PaNT, SCIZT, ZEDEM, OZZEM, DEWANΘ, DEZeNΘ, današnje *štiri*, *pet*, *šest*, *sedem*, *osem*, *devet*, *deset*), pri čemer je eden v obliki srednjega spola (ETNO, današnje *eno*), dva pa sta vrstilna (DRVGI, TRETIGI, današnje *drugi*, *tretji*). To seveda ne pomeni, da so v zgodnji slovenščini 12. stoletja šteli kot bi danes *eno*, *drugi*, *tretji*, *štiri*, *pet*, *šest*, *sedem*, *osem*, *devet*, *deset*, temveč le to, da je zapisovalec (iz še neznanega razloga) zapisal različne vrste števnikov.

Da je jezik heiligenkreuških števnikov zgodnja slovenščina, potrjujeta dve njihovi glasovni lastnosti (en arhaizem in ena inovacija), ki sta tedanja zgodnjo slovenščino jasno ločevali od tedanjega slovanskega jezika severno in južno od te, tj. od poznejše češčine in slovaščine na severu ter poznejše hrvaške kajkavščine in čakavščine na jugu. To sta ohranjanje praslavanskih nosnih samoglasnikov (PaNT = *pet*, DEWANΘ = *devet*, DEZeNΘ = *deset*) (nosni izgovor samoglasnika je označen z repkom, obrnjenim v desno) (arhaizem) in sprememba praslavanskega »trdega i« (*y) v i (*čtyri >

čtiri/štiri) (inovacija). Izguba nosnosti praslovan-skih nosnikov *č, *q je namreč tako na češko-slovaškem kot na čakavskem območju dokumentirana že v 11. stoletju (Praški listki iz 11. stoletja: *kupiša* 'kupili so' < psl. **kupiše*, *prěstupi* 'prestopil je, zagrešil je' < psl. **perstopi*; Krški napis iz 11. stoletja: RUGOTA < psl. **Rogota*). Jezik števnikov tudi ne more biti poljščina. Lehitski zahodnoslovanski jeziki, tj. poljščina, pomorjanščina (njen ostanek je današnja kašubščina) in polabščina, so v 12. stoletju podobno kot zgodnja slovenščina sicer še poznali nosne samoglasnike, toda so za razliko od zgodnje slovenščine ohranjali tudi »trdi i« (staropolj. *cztyry*).

Jezik heiligenkreuških števnikov je nekoliko mlajša različica jezika *Brižinskih spomenikov*, rečeno poenostavljeno, še nekoliko bližja sodobni slovenščini. V *Brižinskih spomenikih* beremo nosne samoglasnike (npr. *vuenfih* = *vęťjih* 'večjih', *poronfo* = *porqčq* 'izročam'), medtem kot se »trdi i« še pojavlja, čeprav zelo redko (**byti* > *byti* 'biti, obstajati'), saj se je v večini primerov že spremenil v *i* (**byti* > *biti* 'biti', **synove* > *sinove* 'sinovi', **sъmysla* > *s(a)misla* 'smisla') (razmerje med *y* in *i* je 5 : 53). Kot je bilo že povedano, pa heiligenkreuški števniki nosne samoglasnike še vedno poznajo, v števniku *čtiri/štiri* pa ni več nobenega sledu »trdega i«. Slovenščina je nosnike začela izgubljati v 13. stoletju na jugovzhodu, danes na slovenskem jezikovnem prostoru te glasove ohranja samo še del podjunskega narečja (na avstrijskem Koroškem) koroške narečne skupine.

Heiligenkreuški števniki torej potrjujejo rekonstrukcijo vmesne časovne različice slovenskega jezika 11. in 12. stoletja, do katere je zgodovinsko jezikoslovje prišlo na podlagi analize starejšega jezika *Brižinskih spomenikov* na eni strani in mlajšega jezika poznosrednjeveških rokopisnih spomenikov na drugi (od teh je najstarejši znani *Celovski/Rateški rokopis* iz druge polovice 14. stoletja). To, kar je jezikoslovna znanost hipotetično napovedala, je z novo odkritim zgodovinskim jezikovnim gradivom potrjeno. To pomeni, da je teoretično-metodološki pristop zgodovinskega jezikoslovja relevanten, predano raziskovalno delo več generacij jezikoslovcev pa poplačano.

ODMEV ODKRITJA HEILIGENKREUŠKIH ŠTEVNIKOV V ŠIRŠI JAVNOSTI

Širša slovenska javnost se je z odkritjem zgodnjeslovenskih števnikov v *Heiligenkreuškem rokopisu* seznanila iz medijev množičnega obveščanja. O pomembnem odkritju se je prvič poročalo v televizijskem prispevku z naslovom *Veliko jezikoslovno odkritje v Svetokriškem rokopisu* avtoric Špele Kožar in Petre Kos Gnamuš v oddaji *Dnevnik* na prvem programu Televizije Slovenija 12. junija 2022. Ta prispevek so nato vsebinsko povzeli tudi drugi mediji. Heiligenkreuškim števnikom je bila nato posvečena radijska oddaja *Jezikovni pogovori* z naslovom *Odkritje za učbenike: zapis desetih števnikov v zgodnji slovenščini v rokopisu iz 12. stoletja* na Radiu Slovenija, programu *Ars* 14. junija 2022 (avtor oddaje Aleksander Čobec) in pogovor *Matej Šekli o zapisu števnikov v zgodnji slovenščini* v oddaji *Osmi dan* na prvem programu Televizije Slovenija 16. junija 2022 (avtorica prispevka Teja Kunst).

Heiligenkreuški števniki so svojo pot našli tudi v učbenik za jezikovni pouk pri predmetu slovenščina v srednji šoli, in sicer so prikazani v prvem ponatisu učbenika *Slovenščina 1, Moč jezika* (prva izdaja 2021, prvi ponatis 2022), ki ga je uredila Aleksandra Lutar Ivanc ter katerega avtorji so Irena Krapš Vodopivec, David Puc, Kozma Ahačič in Matej Šekli. Na novo koncipirani učbenik vsebuje tudi poglavje *Iz zgodovine slovenskega jezika*, katerega avtorja sta M. Šekli in K. Ahačič. V prvem delu tega poglavja sta predstavljeni predzgodovina in predknjižno/pismensko razdobje (ok. 550–1550) (M. Šekli), v drugem pa prvo obdobje knjižnega razdobja – protestantizem (ok. 1550–1600) (K. Ahačič). Prvi del poglavja torej obravnava (pred)zgodovino slovenščine od praindoevropsčine (ok. 3000 pr. n. š.) do konca srednjega veka. V prvem ponatisu učbenika je bil razdelek z naslovom *Brižinski spomeniki (972–1039) in zgodnja slovenščina (11. in 12. stol.)*, ki je dotlej vseboval samo podrazdelek *Brižinski spomeniki (972–1039)*, dopolnjen s podrazdelkom *Zgodnjeslovenski števniki v Heiligenkreuškem rokopisu (2. pol. 12. stol.)*.

VIRI IN LITERATURA (v časovnem zaporedju nastanka oziroma objave):

Heiligenkreuz OCist., Cod. 250: <https://www.scriptoria.at/cgi-bin/digi.php?ms=AT3500-250>.

Lewaszkiwicz, Tadeusz, Wydra, Wiesław. „Słoweńskie/karyncie/podjuńskie” (?) liczebniki w łacińskim rękopisie z trzeciej ćwierci XII wieku (Heiligenkreuz, Cod. 250). *Rocznik Slawistyczny* 70 (2021), 69–86.

Šekli, Matej. Zgodnjeslovenski števniki od 1 do 10 v Heiligenkreuškem rokopisu iz tretje četrtine 12. stoletja (Heiligenkreuz OCist., Cod. 250). *Slavistična revija* 70/1 (2022), 13–32.

Šekli, Matej. Jezikovne lastnosti zgodnje slovenščine 11. in 12. stoletja. *Slovenski jezik / Slovene linguistic studies* 19 (2022), v objavi.

Kožar, Špela, Kos Gnamuš, Petra. Veliko jezikoslovno odkritje v Svetokriškem rokopisu. Televizija Slovenija, oddaja *Dnevnik*, 12. 6. 2022.

Čobec, Aleksander. Odkritje za učbenike: zapis desetih števnikov v zgodnji slovenščini v rokopisu iz 12. stoletja. Radio Slovenija, program *Ars*, oddaja *Jezikovni pogovori*, 14. 6. 2022.

Kunst, Teja. Matej Šekli o zapisu števnikov v zgodnji slovenščini. Televizija Slovenija, oddaja *Osmi dan*, 16. 6. 2022.

Šekli, Matej. Slavic numerals in the Heiligenkreuz Codex from the third quarter of the 12th century (Heiligenkreuz OCist., Cod. 250) in the context of Alpine Slavic and Early Slovenian. *Rocznik Slawistyczny* 71 (2022), v objavi.

Šekli, Matej. Slovenski knjižni jezik in *Slavia Romana*. V: Šekli, Matej, Rezoničnik, Lidija (ur.): *Slovenski jezik in književnost med kulturami*. Zbornik Slavističnega društva Slovenije 32. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije, 2022, 11–23.

Šekli, Matej. Zgodnjeslovenski števniki v Heiligenkreuškem rokopisu (2. pol. 12. stol.). V: Krapš Vodopivec, Irena, Puc, David, Ahačič, Kozma, Šekli, Matej: *Slovenščina 2: Moč jezika – Učbenik z vajami za prvi letnik gimnazij in srednjih strokovnih šol*. Zv. 2. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2022, 88, 118.

Heiligenkreuz OCist., Cod. 250	Interpretacija v Lewaszkiwicz, Wydra 2021	Interpretacija v Šekli 2022
	ET.I ^o .NO. edno	ET.I ^o .NO. *edno
	DRV.II ^o .GI. drugi	DRV.II ^o .GI. *drugi
	TRE.III ^o .TIGI. tretji	TRE.III ^o .TIGI. *tretji
	CeS.III ^o .TIRI. CCS.III ^o .TIRI. četiry, čtiri/štiri	CeS.III ^o .TIRI. *če-, *čtiri/*štiri
	Pa.V ^o .NT. pet	Pa.V ^o .NT. *pet
	SCI.VI ^o .ZT. šest	SCI.VI ^o .ZT. *šest
	ZED.VII ^o .EM. sedem	ZED.VII ^o .EM. *sedem
	OZ.VIII ^o .ZEM. osem	OZ.VIII ^o .ZEM. *osam
	DE.VIII ^o .WANØ. devet	DE.VIII ^o .WANØ. *devet
	DE.X ^o .ZENØ. deset	DE.X ^o .ZENØ. *deset

Fotografije celotnega rokopisa Heiligenkreuz OCist., Cod. 250, iz katerega so tu objavljeni izsečki slovanskih števnikov od 1 do 10, so dostopne na domači strani: <https://www.scriptoria.at/cgi-bin/digi.php?ms=AT3500-250>.

Tadej Gajser

MOJA SLOVENSKA PLANINSKA POT

Medtem ko vsi ljudje celo leto odštevajo dni do vsakoletnega sedem-, deset- ali štirinajstdnevnega dopustovanja na hrvaški obali, sem se sam letos odločil za nekoliko drugačno obliko dopusta. Podal sem se na premagovanje Slovenske planinske poti (SPP) ali pogovorno »Slovenske planinske transverzale«, katere pobudnik je bil Ivan Šumljak. Hotel je, da bi človek v eni sami poti lahko spoznal in povezal ves planinski svet.

Slovenska planinska pot se začne v Mariboru pod vznožjem Pohorja in konča na Debelem rtiču. Dolga je 616,4 km, na poti je 37.300 m vzpona in 37.600 m spusta. Prvič je bila odprta 1. avgusta 1953 (ena najstarejših poti v Evropi in svetu) in jo je do sedaj premagalo že več kot 10.000 pohodnikov in tekačev. Označena je s planinsko oznako – Knafelčevo markacijo, ki ji je dodana številka 1. Rekord proge je postavil Marjan Zupančič, ki je pot premagal/pretekel v pičlih 6 dneh, 12 urah in 58 minutah (povprečni čas za premagovanje poti po etapah je 37 dni).

Pri premagovanju tako dolgih poti je zelo pomembna najprej dobra psiho-fizična pripravljenost, poznavanje poti, tehnično znanje gibanja po planinskih/gorskih poteh, primerna oprema, dobra in zadostna prehrana in tekočina, spremljanje vremenske napovedi in kanček sreče. Nema lokrat v medijih zasledimo članke o nesrečah, ki jih je v zadnjem času vedno več. Najpogostejši vzroki zanje so nepoznavanje poti, neprimerna obutev in oprema ali celo njena odsotnost.

Ideja o premagovanju te poti sega v lansko leto 2021. Negotovi časi za načrtovanje dopusta, zlasti kakšno daljše potovanje z letalom, in omejitve zaradi ukrepov so me prisilili v drugačno razmišljanje. S prijateljem Matijo sva tako razmišljala o dopustu v hribih in Slovenska planinska pot se nama je zdela izvrstna ideja. Tako sva začela poletni dopust z ogromnimi nahrbtniki, ki so tehtali približno 15 kg. V njih sva imela vso potrebno opremo: kratke in dolge majice, kratke in dolge hlače, kapo, dežno vetrovko, pelerino, nogavice, sončno kremo, prvo pomoč, energijske čokoladice, čelado, naglavno svetilko, bidon za vodo/camelbak, osnovne stvari za higieno, telefon, polnilec

za telefon in uro, powerbank, planinsko izkaznico, planinski dnevnik, spalno vrečo, šotor in pohodne čevlje ter palice. Šotor in spalno vrečo sva vzela, saj nisva vedela, ali nama bo uspelo dnevno pot premagovati tako, da bova lahko vedno prespala v planinskih kočah. Pri vzponu na Pohorje sva hitro ugotovila, da so nahrbtniki pretežki, zato sva se »odvečnih stvari« naslednji dan znebila. V šestih dneh sva prišla do Kamniškega sedla, nato pa nama je slaba vremenska napoved preprečila nadaljevanje, zato sva se odločila, da za tisto leto pot končava in nadaljujeva dopust na morju.

Lansko spoznavanje SPP je bilo odločilnega pomena pri načrtovanju letošnje poti – od vsebine nahrbtnika do taktike oziroma hitrosti hoje ter poznavanja poti. Tokrat sem se na pot odpravil sam, z nahrbtnikom, težkim približno 8 kg (torej skoraj pol lažjim kot lansko leto). Kdor je kadar koli naredil kak korak v hrib, se zaveda pomena vsakega kilograma ali celo grama, ki ga moraš tovoriti navzgor. Če veš, da bo trajalo več kot 16 dni, je teža zagotovo ključnega pomena. Pot sem

Začetek Slovenske planinske poti v Mariboru; foto: Tadej Gajser

si okvirno sestavil vnaprej. Na listu je bilo načrtovanih 16 dni, dva dneva sem imel še v rezervi, če bi šlo kaj narobe in bi se mi pot podaljšala. Prenočevanje in prehrano sem načrtoval v planinskih kočah. S planinsko izkaznico dokazuješ, da si član lokalnega planinskega društva, kar ti prinaša v večini koč 50 % popusta pri prenočevanju, v nekaterih kočah pa 30 %. Tako sem 14. julija po službi ob 13. uri začel hoditi izpod Pohorja.

Pohorska strmina mi je dobro poznana, saj med letom opravi večino treningov prav tam. Ura trpljenja v hrib, nato je sledil lažji del mimo Mariborske koče, Ruške koče na Arehu, kjer sem imel kosilo, in hitro sem krenil naprej proti Šumiku, Klopnemu vrhu in končnemu cilju na Koči na pesku na Rogli. Tam me je pričakala večerja, nato topel tuš in hitro sem bil pripravljen na spanje. Zavedal sem se, da je morda to eden redkih tušev (sploh s toplo vodo), ki jih bom deležen na poti, zato sem ga toliko bolj cenil. Letos je bilo zaradi vročine in suše še občutnejše pomanjkanje vode kot ponavadi. V posteljo sem se odpravil zgodaj, saj sem se zavedal pomena spanja za dobro regeneracijo.

Ura je bila hitro 4.30 (te ure za vstajanje sem se držal do zadnjega dne) in bil je čas za pripravo nahrbtnika in hiter zajtrk. Ob jutranjem svitu sem se odpravil naprej proti Lovrenskim jezerom, kjer me je pričakal čudovit sončni vzhod. Nadaljeval sem proti Ribniški koči, mimo znanega smučišča na Kopah, sledil je strmi spust iz koče na Kremžarjevem vrhu proti Slovenj Gradcu, od tam pa dolgi vzpon do prenočišča na Uršlji gori, kjer sem se zadnji čas umaknil pred prihajajočo nevihto.

Naslednje jutro je sledil strm spust proti Andrejevemu domu na Slemenu, od koder sem nadaljeval proti Smrekovcu, kjer je bil čas za odličen zajtrk z jajčki in ocvirki. Pot me je naprej vodila mimo koče na Travniku in koče na Loki pod Raduho na vrh Raduhe, ki je bila moj prvi dvatisočak na poti. Če imaš srečo z vremenom, so z Raduhe vidne celotne prekrasne Kamniško-Savinjske Alpe (KSA). Sledil je spust proti koči v Grohotu pod Raduho, kjer sem imel zaslužen večerjo in počitek. Naslednji dan me je čakala prva resna dolga in zahtevna gorska etapa v KSA.

Po nočnem deževju je bil jutranji spust proti Solčavi zaradi strmine in namočenosti terena prava

loterija, saj sem se večkrat znašel na tleh. Iz Solčave sem pot nadaljeval skozi Robanov kot, po dobro zavarovani poti proti Korošici in njenemu pogorelemu domu. Od tam je sledil vzpon na Ojstrico, ki velja za zelo krušljiv. Pot sem mimo Planjave nadaljeval proti Kamniškemu sedlu, kjer me je pričakala odlična jota z mesom.

Koča na Kamniškem sedlu, v ozadju Brana, Turska gora, Rinke, Skuta, Mrzla gora in drugi vrhovi KSA; foto: Tadej Gajser

Hitro sem moral nadaljevati pot proti domu na Okrešlju, ki je tudi pogorel pred leti. Novi dom že stoji in naj bi bil v naslednjem letu odprt. Sledil je vzpon čez Savinjsko sedlo, kjer del poti poteka po sosednji Avstriji, in od tam spust proti prenočišču – Kranjski koči na Ledinah.

Naslednja etapa me je peljala čez najvišje vrhove Kamniško-Savinjskih Alp – tehnično zahtevna pot preko Koroške Rinke, Skute, Grintovca (najvišji vrh z 2558 m) in spust proti Češki koči. Gre za pot, ki marsikateremu planincu požene kri po žilah in poviša dozo adrenalina. Zgrešil sem pot na Skuto, tako da sem opravil vzpon iz druge smeri in si s tem malo podaljšal pot. Na prehodu z Grintovca proti Jezerski koči je bil v preteklih dneh podor, zato pot ni bila prehodna, tako sem premagovanje teh dveh vrhov prilagodil po drugi poti. V dveh dneh sem torej prečil Kamniško-Savinjske Alpe. Na Češki koči se mi je v večernih urah pridružil Tilen, ki me je spremljal do vznožja vzpona proti Triglavu v dolini Vrata.

Sledila je prehodna etapa proti Karavankam, ki naju je vodila mimo Jezerskega preko Storžiča, popularnega predvsem v zimskem času.

Nadaljevala sva mimo zelo priljubljene pohodniške postojanke na Kriški gori, ki ji je sledil spust v Tržič, in proti koči na Dobrči, kjer je izredno prijazno osebje poskrbelo za okusno večerjo, ki je dodobra napolnila najina želodca.

Naslednje jutro sva zapustila Kamniško-Savinjske Alpe in se podala v Karavanke, kjer naju je pričakal strm vzpon na Begunjščico. Na poti sva vseskozi opazovala Julijce (Julijske Alpe) s Triglavom, ki so bili z vsakim korakom bližje. Pot sva nadaljevala do znanega Roblekovega doma, mimo Zelenice in v času kosila sva se že vzpenjala proti Stolu, ki je z 2236 m tudi najvišji vrh Karavank. Po kosilu je sledilo dolgo prečenje grebena proti Koči na Golici. Vročina je bila neznosna, kilometri se nikakor niso hoteli končati. Izmučena in opečena sva v poznih popoldanskih urah končno dosegla kočo. Okrepčilo in počitek sta bila nujna, kajti naslednji dan naju je čakal vzpon na našega očaka – Triglav.

Jutro se ni začelo najbolje. Tilen je imel velike težave zaradi žuljev na stopalih in z vsakim korakom je bil bližje temu, da odneha. Spust proti Mojstrani in v dolino Vrata je še zdržal, nato sva se poslovila in nadaljeval sem sam proti najvišji točki poti – Triglavu, ki označuje tudi začetek Julijskih Alp. Mimo mogočne Stene (severna Triglavska stena) sem po Tominškovi poti prisopihal do doma Valentina Staniča in nato mimo Kredarice na vrh naše domovine. Na srečo sem vrh Triglava osvojil med tednom, tako ni bilo pretirane gneče po poti navzgor in navzdol. Navzdol sem šel mimo Planike in nato proti koči na Doliču. Koče v bližini Triglava so zasedene do zadnjega kotička, prevladujejo pa predvsem tujci.

Petkovo jutro se je začelo s spustom proti Luknji, od koder je sledil vzpon na Bovški Gamsovec, ki me je nagradil s čudovitim razgledom na severno Triglavsko steno in Triglav. Nato sem se

Aljažev stolp na Triglavu; foto: Tadej Gajser

Dolina Triglavskih jezer; foto: Tadej Gajser

spustil proti zelo priljubljenemu Pogačnikovemu domu na Kriških podih. V bližini ležijo štiri jezera, eno izmed njih (na 2154 m) je tudi najvišjeležeče jezero v Sloveniji. Sledil je vzpon na Razor, kjer je v zadnjih metrih vzpona znamenita lestev, ki je zagotovo eden najbolj izpostavljenih predelov na poti, zato previdnost ni odveč. Sledi dolg spust proti začetku vzpona na Prisojnik. Do končne točke na Poštarskem domu na Vršiču se pri spustu s Prisojnika lahko odpraviš tudi skozi znamenito Prisojnikovo okno. Na Vršiču so kar tri koče: Poštarski dom, Erjavčeva koča in Tičarjev dom. Zaradi dolge poti med Kriškimi podi in Vršičem mi je že kakšno uro ali dve pred koncem zmanjkalo vode, tako je bil boj s samim seboj ta dan zares velik. Toliko bolj se je prileglo kakšno pivo več na končni postojanki, nakup žetona za uporabo tuša pa je bil pravi balzam po takšnem dnevu.

Zadnji dan v Julijskih Alpah me je čakal jutranji vzpon na kralja naših gora – Jalovec. Za mnoge je to najlepša gora pri nas, njegova slika krasi tudi grb Planinske zveze Slovenije. Mimo bivaka pod Špičkom sem hitro dosegel vrh. Zadnji izmed zahtevnih vrhov je bil za mano, kar je bilo veliko olajšanje! Zaradi slabše vremenske napovedi se nisem dolgo zadrževal na vrhu in sem hitel proti dolini Trenta. Šel sem mimo koče pri izviru Soče, do Kugyjevega spomenika in nato v dolino Trenta na slastno pico, ki sem jo imel v mislih že nekaj dni na poti. Po okrepčilu sem se v dolini Zadnjica začel vzpenjati proti Zasavski koči na Prehodavcih. Dolg vzpon in

vročina sta naredila svoje, tako se telo ni več počutilo najbolj sveže. Mnogo prijetnejša je bila hoja po dolini Triglavskih jezer, ki navdušijo s svojo lepoto in veličino.

Na poti mimo koče pri Triglavskih jezerih sem imel večje težave z orientacijo in iskanjem poti, zato sem tam izgubil kar veliko časa. Do koče na Bogatinu sem moral precej pohiteti, da sem jo dosegel še pred nočjo. Kljub poznemu prihodu so me lastniki z veseljem postregli s toplo hrano.

Nočno deževje ima zjutraj dobro in slabo plat. Dobra je ta, da so temperature prijetnejše in zrak še bolj svež, slaba pa ta, da imaš kmalu premočeno obutev, nogavice in lahko kaj hitro dobiš težave z žulji, ki so po dolgi vsakodnevni kilometrini težava že pri suhih stopalih. Iz koče na Bogatinu sem se vzel na Bogatinsko sedlo in nato spustil mimo planinskega doma pri Krnskem jezeru do Krnskega jezera ter se vzel na zadnji dvatisočak na poti – Krn. Pod vrhom je na koči sledilo okrepčilo in dolga pot, ki ji kar ni bilo konca proti planini Razor. Od tam sem se strmo vzel na Vogel in po grebenu na končno točko dneva – dom Zorka Jelinčiča na Črni prsti. Po večerji sem si privoščil zavitek, ta dan kar dva: skutinega in jabolčnega. Še vedno ne vem, kateri je boljši, priporočam oba.

Naslednji dan sem iz alpskega sveta prešel v predalpskega. Čakalo me je nekaj, česar se nisem dobro zavedal. To je bil najdaljši dan celotne poti. Prehodil sem kar 61 km od Črne prsti do Idrije.

V teh zadnjih dneh sem imel veliko težav. Med tednom je večina planinskih koč na tem območju zaprtih, tako je oskrba s pitno vodo in hrano zelo otežena, pri takih vsakodnevnih naporih pa je to ključnega pomena za ohranjanje energije. Tako sem ta dan imel zadnji obrok zjutraj na Poreznu, od koder je sledil spust do bolnice Franja in nato kilometri, ki jim ni bilo videti konca – mimo Ermanovca na Bevkov vrh in do končne točke v mladinskem hostlu v Idriji. V Idriji sem se ustavil v trgovini, kjer po takšnem dnevu nisem imel meje pri nakupovanju hrane in pijače. Do hostla sem se komaj privlekel. Ko sem snel nogavice in videl svoja stopala, sem se zavedal, da bodo naslednji dnevi do morja kalvarija. A me je vsaj po nekaj dneh pričakal topel tuš, zato sem ga izkoristil več kot enkrat.

Zjutraj je sledil obvezen postanek v pekarni: pica in burek (sanjal sem ju skoraj celotno pot). Vsaka sprememba rutine v prehrani, pijači in čemur koli je velika dobrodošlica. Po vzponu na Hleviško planino me je prvič na poti ujel dež. Pokril sem nahrbtnik, oblekel jakno, pelerino in nadaljeval pot skozi Trnovski gozd, njegov najvišji vrh Mali Golak in proti koči Antona Bavčerja na Čavnu, ki je bila seveda zaprta. Nato je sledila pot po robu Trnovske planote nad Vipavsko dolino proti Sinjemu vrhu. Med potjo lahko opazimo tudi znamenito Otliško okno. Kot je značilno za ta predel, je tudi mene pričakala burja.

Prvi jutranji koraki so bili zelo boleči, potreboval sem nekaj časa, da sem se »uhodil« in nisem šepal. Burja ni pojenjala, samo vedno huje je bilo. Po obisku marketa na Colu in polnjenju zalog (Red Bull, kokakola, čokolada, energijske ploščice) me je pričakal dež. Pot proti Pirnatovi koči na Javorniku je potekala večinoma skozi gozd, tako me dežne kaplje niso preveč ovirale. Po spustu v Podkraj je sledil dolg in položen vzpon do Furlanovega zavetišča pri Abramcu, od tam pa malo strmeje proti Vojkovi koči na Nanosu, ki je malo pod vrhom Pleše. Razgledi proti morju so me privlačno vabili, vendar je bilo do tja še kar nekaj kilometrov.

Predzadnji dan SPP-ja je sledil strm spust do Razdrtega in nato zložna pot na vrh Vremščice. Od tam sem nadaljeval proti Škocjanskim jamam, kjer je bilo ogromno ljudi, predvsem tujih turistov.

Pot sem nadaljeval naprej proti Velikim Ločam, kjer sem prespal na lokalni kmetiji. Postregli so me z odlično domačo juho in obilnim narezkom.

Končno je prišel težko pričakovani zadnji dan moje poti. Zjutraj sem se vzel na Tumovo koč na Slavniku (zadnji vrh nad 1000 m nadmorske višine). Jutranji razgledi proti morju ti dajo dodatnih moči. Sledila je pot do gradu Socerb in nato strmo v dolino v Osp. Po kosilu je sledil še zadnji vzpon na Tinjan. Nato sem se počasi približeval hotelu Arija na Debelem rtiču, kjer je na tamkašnji recepciji zadnji žig. Odpravil sem se še nekaj metrov do plaže, kjer je sledilo zaslužen pivo, kopanje in uživanje ob sončnem zahodu.

Za pot sem potreboval 16 dni oziroma 204 ure hoje. Ura (po GPS sledi) mi je naštel 650 km in 40.000 m vzpona in spusta. Povprečno sem na dan

Na končnem cilju; foto: Tadej Gajser

prehodil nekaj več kot 40 km in premagal 2500 m vzpona in spusta. Med potjo sem na vrhovih in v planinskih kočah nabiral žige v planinsko knjižico. To moram zdaj poslati na Planinsko zvezo Slovenije, da mi potrdijo opravljeno pot in mi pošljejo častni znak SPP.

Pot mi je uspela, kot sem si jo zamislil. Pričakoval sem težke dni, mnoge težave, vendar sem jih z voljo in vztrajnostjo premagal. Na poti imaš ogromno časa za razmišljanje o sebi in svetu okoli tebe, čeprav moraš ohranjati zbranost na vsakem koraku. V gorskem svetu si samo obiskovalec, ki potuje mimo. Gore obstajajo že toliko časa, človeško življenje pa je minljivo. Zavedaš se svoje majhnosti in nepomembnosti nekaterih težav v življenju. Naše gore so res veličastne in vredne časa, da jih obiščemo in se naučimo njihovih lepote.

KOSTARIKA, PARADIŽ ZA LJUBITELJE ŽIVALI

Potovanja na Kostariko, kamor sva se z mlajšim bratom odpravila letos poleti, sem se seveda veselila, vendar nisem imela posebnih pričakovanj. Glede na to, da sem prepotovala že precejšen del Latinske Amerike, sem si nekako predstavljala, da dobre glasbe in nasmehov domačinov ne bo primanjkovalo. Tudi za sloves Kostarike po res dih jemajočem živalskem svetu sem sklepala, da je utemeljen. Naj ne pozabim še izdatne količine sonca – tega sem se pošteno veselila, čeprav če zdaj pomislim za nazaj, je seveda razumljivo, da potovanje v deževnem obdobju spremlja še kaj več kot samo nebo brez oblačka.

Dosti besedičenja ... naj vas s temle kratkim prispevkom popeljem na popotovanje po »Bogati obali« (Costa Rica, kar je izvirno ime države v španščini, namreč pomeni točno to). Potovanje je imelo še posebej sladek priokus zato, ker sem potovala s svojim mlajšim bratom, ki ga vse preredko vidim že od odhoda iz rodne Slovenije septembra 2015. Take priložnosti se ne pojavijo pogosto in so zato neprecenljive (no, kar ne pomeni, da je vedno vse v rožcah, ampak do tega bomo že še prišli) ...

KAJ PA VEMO O KOSTARIKI?

Dejstva o Kostariki, ki sem jih poznala pred potovanjem, bi lahko strnila v bore malo stavkov. Znano mi je bilo, da je republika z dolgoletno demokracijo in večinoma odvisna od ameriškega turizma in investicij. Vedela sem tudi, da sploh nima vojske in da je sedež Medameriškega sodišča za človekove pravice v San Joséju, ki je prestolnica Kostarike. Gre za relativno majhno državo, ki je redko poseljena (skupaj ima pet milijonov prebivalcev, a na precej večjem ozemlju od Slovenije). Prav tako ni skrivnost, da Kostarika slovi po svojem bogatem živalskem svetu in da se jo

Kiti grbavci se z mladiči zadržujejo v zalivu blizu nacionalnega parka Corcovado; foto: Jure Vito Srovin.

pogosto opisuje kot Švica v Latinski Ameriki (po potovanju se s tem večinoma ne strinjam, saj se v Švici vse vrti okoli izboljšanja javnega dobrega – vključno z javnim prevozom –, medtem ko tega za Kostariko ne moremo trditi).

MALO O VSEM, KAR SEM SE O KOSTARIKI NAUČILA MED POTOVANJEM

Že prvi dan potovanja so naju poučili, da je bila žena trenutnega predsednika Kostarike rojena v Latviji. Za Slovenca je to dejstvo vsekakor pomembno, saj večina domačinov na Kostariki ne ve, kam na zemljevid Evrope umestiti Slovenijo, vsi pa jo povezujejo z rodno državo prve dame Kostarike ali pa na splošno z Vzhodno Evropo. Kostaričani načeloma precej dobro obvladajo angleščino, zgodi se celo, da v pogovoru vztrajno preskakujejo na ta jezik, ko se z njimi poskušaš pogovarjati po špansko (pa moja španščina ni slaba, saj jo dnevno uporabljam). Kostarika ima sicer poleg španščine »žive« še vsaj štiri avtohtone jezike, ki jih še vedno uporabljajo domorodci (ti se srečujejo s perečo grožnjo izginitja zaradi naraščajočih izgub ozemlja).

Dan na Kostariki traja vedno približno dvanajst ur (vzhod je okoli pol šestih zjutraj) in se začne in konča zelo zgodaj (ob šestih zjutraj je na cesti že precej živahno, medtem ko se po šesti zvečer že vse precej umiri). Tudi turistične ture se začenjajo v zgodnjih jutranjih urah, restavracije pa zapirajo najkasneje ob devetih zvečer. Hrana je precej enolična, z bratom sta nama »perli« kostariške kuhinje, *gallo pinto* (riž s fižolom, običajno se zajtrkuje) ter *casado* (vključuje riž, fižol, meso in popečen *plátano*), ob koncu potovanja gledali že čez ušesa ... Prava poslastica pa

Strah vzbujaajoči zobje ameriškega krokodila; foto: Ana Srovin Coralli

Kostarika je dom več kot sto različnim vrstam netopirjev; foto: Jure Vito Srovin.

so bili sveže iztisnjeni sokovi iz različnih vrst eksotičnega sadja.

Med potovanjem po Kostariki postane jasno, da je nacionalno valuto – kostariški kolon – večinoma že nadomestil ameriški dolar. Slednji je pogosto edina možna valuta plačila za turistične storitve, medtem ko je s koloni priporočljivo plačevati avtobuse, hrano v supermarketu in podobne bolj »lokalne« storitve. Jasnega pravila, kdaj in kako uporabiti katero valuto, ni, je pa včasih v ceni precejšnja razlika glede na to, katero uporabiš. Omenim naj tudi, da so cene v Kostariki zelo visoke in veliko storitev je krepko precenjenih. Domačine sem spraševala, kaj točno se zgodi z denarjem, ki se nabere od vstopnin turistov, vendar razen sklicovanja na stroške za ekoturizem (po čemer Kostarika sicer prav tako slovi) in vzdrževanje objektov nisem prišla do kakšnega konkretnega odgovora. Na neki točki pa sem slišala, da gre velik del denarja v državni proračun in nihče točno ne ve, kako se porabi, kar mi je dalo misliti ...

Običajno sem velika podpornica uporabe javnega prevoza, vendar priznam, da me je v

Kostariki velikokrat zagrabil obup: avtobusov na veliko izredno turističnih krajev sploh ni ali pa so povezave med njimi zelo slabe in zahtevajo vrsto prestopanja, poleg tega so sedeži na avtobusu pogosto tako neudobni, da si stisnjen kot pašteta. Prav tako se zna zgoditi, da sploh ni posebnega prostora za prtljago in da je objava voznega reda le »simbolična«, saj avtobus na koncu ne pride niti ob uri, objavljeni na internetu, niti ob tisti, ki je razobešana na avtobusni postaji. To nama je z bratom povzročilo veliko preglavic in pogosto sva morala narediti skoraj doktorat, da sva s spraševanjem domačinov ugotovila, kdaj in kako prideva do avtobusa, ki naju bo pripeljal na zeleno destinacijo.

POTOVANJE V DEŽEVNEM OBDOBJU

Kostarika nima pravih letnih časov, ampak samo deževno in sušno obdobje, v katerem je vrhunec turizma. V deževnem obdobju se zaradi manj ljudi in nižjih cen spleta potovati, vendar pa se moraš na potovanje odpraviti z mislijo, da je biti moker do kosti (skupaj s hrano, nahrbtnikom in vsem, kar носиš s sabo) zabavno. Treba je vzeti v zakup, da dež včasih lahko prepreči načrte ali pa vpliva na doživetje kakšne atrakcije (na primer, vulkana po imenu Arenal en dan skoraj nisva videla, saj je bil popolnoma zavrt v meglo in dež, se pa nama je zato sreča nasmehnila naslednji dan).

Z bratom nama dež niti ni šel tako zelo v nos, šlo pa nama je sušenje čevljev, ki je bilo res prava »misija« vsakič, ko naju je premočilo (to je vključevalo prosjačenje za uporabo sušilca in sušenje čevljev s sušilnikom za lase sredi hotela). Dobra

novica pa je, da dež običajno pada samo v popoldanskih urah in ne nujno vsak dan. Pozitivno je tudi to, da je narava precej bolj v razcvetu in je več zelenja (posledično lahko vidiš več živali). Prav tako so lahko neka doživetja boljša v deževnem obdobju: mednje spada obisk toplih vrelcev v kraju La Fortuna, ki jih bolj ceniš v hladnejšem vremenu, in nočni ogled zelenih želv, ki v nacionalnem parku Tortuguero na vzhodu Kostarike prihajajo na obalo ponoči v juliju in avgustu, da izležejo in zakopljejo v pesek svoja jajčeca (iz teh se potem septembra in oktobra izležejo majhne želvice).

ŽIVALSKI SVET JE GLAVNI ADUT

Močan adut Kostarike je bogat živalski svet, pri čemer izstopa nacionalni park Corcovado. Tam priložnosti, da vidiš različne žuželke, ptice in opice, kar mrgoli, z malo sreče pa ti tudi tapir in krokodil ne pobegneta. Če prideš v obdobju, ko se zadržujejo v tem zalivu, lahko na poti do Corcovada precej od blizu vidiš tudi kite grbavce in skozi celo leto lažne kite ubijalce. V parku Corcovado se da preživeti noč, kar je posebna izkušnja, saj se počutiš, kot da bi resnično spal v džungli (pri čemer to lahko pomeni odličen spanec ali pa si kot jaz, ki očesa nisem zatislila celo noč, saj se mi je zaradi zvokov iz džungle zdelo, da si posteljo delim z opicami in jaguarjem). Posebna izkušnja je nočni pohod v gozd in ogled netopirjev, žuželk, kač in žab, ki sva ga opravila z dvema ameriškima biologoma, katerih strast do eksotičnih živali ju je pripeljala v Kostariko za daljše obdobje.

Pri obisku nacionalnih parkov in podobnih rezervatov sva se včasih odločila za vodiča, na primer v parku Curicancha. Ta park je znan predvsem po ptici *quetzal*, ki so ga lovili že pripadniki ljudstva Majov zaradi njihovega barvitenga perja. Po drugi strani se v drugih krajih, na primer v deževnem gozdu Santa Elena in v nacionalnem parku Cahuita, nisva odločila za sprehod z vodičem, a sva vseeno uspela videti različne ptice, kapucinske opice (te so zaradi svoje nagajivosti in iznajdljivosti poznane kot »mafija« med opicami) in v Cahuiti celo rakune, veverice ter lenivce. Dodaten način, kako lahko vidiš veliko živali, je v različnih živalskih reševalnih centrih – midva

Z rastlinskim in živalskim svetom bogati Corcovado; foto: Jure Vito Srovin

Zeleni bazilisk se zaradi svoje barve zlahka skrije v naravno okolje;
foto: Jure Vito Srovin.

sva obiskala La Paz Waterfall Gardens Nature Park (tam sva videla celo jaguarja, ki ga je v živo skoraj nemogoče videti, ker je aktiven ponoči in se izogiba ljudem). Edinstveni sta bili tudi vožnji s kanujem in motornim čolnom, ki sva ju izkusila v Tortuguero na severovzhodu Kostarike in kjer sva med drugim videla krokodile, kajmane, želvice in zelene baziliske – ste vedeli, da so to edine živali, ki lahko tečejo po vodi?!

Morda se sliši malce nepričakovano, ampak precej so naju impresionirali netopirji, ki sva jih stalno srečevala (v neki nastanitvi sem celo brisala njihove iztrebke ponoči; danes se mi to zdi smešno, takrat se mi je zdelo malo manj). V enem izmed krajev (Monteverde) sva se odločila za obisk »Bat Jungle« (slov. Džungla netopirjev), kjer sva se na primer naučila, da so netopirjem najbližja skupina sesalcev opice in da so netopirji izredno koristni (ker pojejo tisoče komarjev na dan).

POTOVANJE Z BRATOM: NE, NI VEDNO LAHKO, JE PA ZATO ZABAVNO

Načrtovanje, spontanost, organiziranje, prepuščanje vsega naključju ... Nekatere od teh besed opisujejo mene, druge mojega brata ... treba je narediti samo pravo povezavo. ☺ Vsekakor bratsko-sestrsko potovanje ni enostavno, je pa zelo zabavno! Veš, da se boš vsaj petdesetkrat na dan malo sprl in ti res nikdar ne bo dolgčas.

Ni primanjkovalo trenutkov, ko sva bila z bratom zaveznika, na primer ko se je bilo treba upreti varnostniku pri vходу nacionalnega parka Cahuita, ki nama je zatrjeval, da morava pred vhomom v park odvreči vse plastične vrečke iz nahrbtnika (pa se vrnemo nazaj na »ekoturizem«

in varovanje okolja; zakaj zahtevati od turistov nekaj, kar jih sili, da kupijo nove plastične vrečke, ker morajo že uporabljene vreče v smeti? Uporabi plastičnih vrečk se v deževnem obdobju pač ne moreš izogniti).

Velikokrat sva se z bratom znašla v situaciji, ko sva se drug drugemu smejala – na primer jaz njegovemu spotikanju ob vsako tretjo korenino, on pa mojim takšnim in drugačnim skritim talentom (na primer, ko sem v neki nastanitvi po nesreči dala najine stvari v škatlo, na kateri je pisalo »free«, misleč, da je ta škatla prosta; v resnici je ta napis pomenil, da lahko živila in pijačo v tej škatli uporabi kdor koli ... tako je najinih stvari seveda hitro zmanjkalo).

Če sem popolnoma iskrena, mi je bilo potovanje z bratom v velik užitek. Včasih me je prepričal v kakšno avanturo, za katero se sicer verjetno ne bi odločila, pa sem se na koncu imela res super (najboljši primer je učna ura surfanja v nacionalnem parku Marino Ballena).

IZKUŠNJE NAS BOGATIJO IN SLOVENCİ TO VEMO

S potovanj vedno pridem polna vtisov, tudi mešanih in protislovnih. Primer takega protislovja, ki ga občutim, ko pomislim na Kostariko, je po eni strani res čudovita narava in ljudje, ki poudarjajo, kako pomembno jo je varovati, po drugi strani pa nepristna okoljevarstvena zavednost, ki se izkazuje v vsakdanjem obnašanju ljudi (na primer metanju odpadkov po tleh). Potrebne spremembe v mentaliteti »navadnega človeka« zato še primanjkuje. Taka protislovja se seveda da počasi odpraviti le ob pristni volji in trudu, pripomorejo pa tudi izkušnje in deljenje znanja.

V Kostariki se je potrdilo, da Slovenci radi potujemo po svetu, vključno s Kostariko. Z bratom sva na prav prischen način srečala dva slovenska popotnika, ki sta naju ob iskanju mize v restavraciji spontano ogovorila. Po nekaj minutah pogovora v angleščini se je izkazalo, da lahko »preklopimo« na slovenščino. Kasneje sva srečala še eno slovensko družino, kar je res lep dokaz, da smo Slovenci radovedni in da radi potujemo, še rajši pa srečamo svoje sonarodnjake in se z njimi skupaj nasmejimo!

Oliver Tič

PEŠ ČEZ DVE CELINI OD PATAGONIJE DO ALJASKE

Vedno sem živel z zavedanjem, da je bolje nekaj narediti in pri tem tvegati poraz kot niti ne poskusiti. Za mano je neverjetna izkušnja, ki sem jo živel zadnja štiri leta. Kako posebna in velika je v resnici, sem zares začutil šele ob sprejemu v Slovenskih Konjicah. Ne bi mi uspelo brez podpore svoje lokalne skupnosti in cele države. Moje hvaležno sporočilo vsem skupaj je, da so ljudje po svetu dobri in svet lep.

Moja prva pohodniška izkušnja je bila na poti po Sloveniji. V dveh tednih sem prehodil 330 kilometrov in priznam, da sem se počutil, kot da sem osvojil najvišjo goro na svetu. Potem sem prehodil ZDA od zahodne do vzhodne obale in nato še celoten camino. Take izkušnje ti dojemanje, kaj pomeni prehoditi sto kilometrov, spremenijo. Zadnjih 800 kilometrov proti Aljaski po dolžini zato ni bilo nič posebnega, toda logistika v tem neobljudenem in neprijaznem delu sveta je bistveno zahtevnejša kot kjer koli drugje. Na pot iz Ushuaie na skrajnem jugu Argentine sem krenil oktobra 2018, svojo avanturo pa sem na severu Aljaske zaključil skoraj štiri leta in slabih 25 tisoč kilometrov pozneje.

Težko bi rekel, da so to bile že moje otroške sanje. Po moje sem tudi tisto fazo, da hočem biti gasilec ali zdravnik, kar preskočil. Bil sem pač čisto običajen najstnik, ki si je želel čim bolj vključiti v družbo, si najti prijatelje in svoj košček

sveta pod soncem. Prav nič mi ni bilo do tega, da bi izstopal. Šele kasneje sem dojel, da moram slediti svojim sanjam in početi tisto, kar si zares želim. Materialne dobrine mi ne pomenijo nič. Izkušnje, ki sem jih dobil s temi potovanji, pa so preprosto neprecenljive.

Na neki točki sem kot vsi drugi hodil v službo in delal vse tisto, kar odraslemu človeku pritiče. Toda nekaj mi je manjkalo. Pa ne da bi bilo kaj zares narobe ali slabo. Hotel sem pobegniti monotonosti, ki je lezla vame. To je bil tudi razlog za tisti prvi daljši pohod. Moral sem stopiti iz svoje cone udobja, ker verjamem, da se ti šele tako lahko zgodijo res lepe stvari v življenju. V zadnjih letih sem spoznal celo vrsto novih kultur, ogromno krasnih ljudi, spotoma sem se naučil tudi novega jezika, španščine. Bilo je vredno vsega časa, truda in denarja.

Res pa si na začetku nisem znal predstavljati, kaj vse me čaka. Nisem si hotel delati natančnih načrtov. Po izkušnjah sem vedel, da se ti kot domine podrejo takoj, ko gre prva stvar drugače, kot si predvidel. Uredil sem osnovne stvari, predvsem papirologijo, se pozanimal, kako je s potrebnimi vizami in podobno. Edina stvar, ki bi jo spremenil, če bi šel še enkrat na pot, je znanje jezika. Špansko bi se naučil, preden bi šel na pot. Prepričan sem namreč bil, da se bom lahko v državah Južne Amerike znašel z angleščino, ampak ni šlo in v začetku sem imel zelo velike težave s komunikacijo.

Pri opreми sem moral vzeti v zakup, da bom na poti več let, da bom hodil v vseh letnih časih in po zelo različnih terenih. Tako sem moral biti pripravljen na vse; tako na zelo mrzlo zimo kot

Na skrajnem jugu Argentine oktobra 2018

Na cesti človeku ne prizanašajo huda poletna vročina, polarni mraz, neumoren dež, orkanski veter in visok sneg.

na hudo poletno vročino, dež, veter in sneg. To je pomenilo primerno obutev, opremo in še cel kup drugih stvari.

Kar zadeva financ, sem poskusil za pot čim več prihraniti sam. Nekaj časa sem opravljal dve službi, in ko so se drugi zabavali, sem jaz ves čas delal. Ni mi žal za to, da sem se odpovedal marsičemu, ker sem imel ves čas pred seboj svoj cilj. Vseeno pa mi pod črto brez pomoči širše skupnosti, podpore celotne Slovenije in mnogih dobrih ljudi na poti kaj takega ne bi uspelo. Pot se je izkazala za ogromen finančni zalogaj, veliko večji, kot sem pričakoval. Še posebej zaradi pandemije, ki je brutalno posegla vmes in mojo pot presekala na pol. Vmes sem se moral namreč zaradi izgube dokumentov in potem še covida vrniti v domovino, in to je s seboj potegnilo ogromne stroške. Covid testi, cepljenja, spanje v hotelih v Kanadi, saj sem se v tej državi znašel v tistem delu leta, ko šotorjenje pri minus 20 stopinjah ni ravno priporočljivo. In vse to je seveda stalo.

Poseben izziv je predstavljala tudi logistika glede hrane. Običajno sem preveril, koliko hoda

je do naslednjega mesta. Na dan sem v povprečju prehodil 40 kilometrov, in če jih je bilo do naslednjega mesta na primer 120, sem torej moral v voziček naložiti hrane za tri do štiri dni. Zaradi teže, ki sem jo moral tako dodatno potiskati, si prevelikih rezerv nisem nikoli delal. Vsak kilogram se je namreč poznal, še posebej, ko sem ga moral potiskati v klanec. V Čilu, na skoraj 5000 metrih višine je bil občutek tak, kot da sem star 80 let in se z zadnjimi močmi vzpenjam po stopnicah. Ampak tudi na to se telo sčasoma privadi.

Začetek poti je bil zelo stresen, tudi zaradi tega, ker sem zelo navezan na svoje prijatelje. Iskreno povem, da mi je bilo težko oditi. Tiste zadnje dni pred odhodom še posebej. Čeprav sem se dolgo pripravljaval in si to želel, se sem počutil, kot da grem nekam pod prisilo. Vseeno sem šel. In se znašel v nekem praznem vmesnem prostoru. Bil sem v odhajanju, nič več doma, hkrati pa še ne na poti. Prvi dnevi so bili stresni tudi zaradi kampiranja. Tega kot mladostnik namreč nisem bil vajen. Kar naenkrat sem se torej znašel v povsem novih razmerah, v tuji državi sem spal v naravi. V šotoru. In to na primer v Patagoniji, kjer si vsej slovenski burji navkljub dotlej nisem znal predstavljati, kakšen je lahko res hud veter. Nisem vedel, kako bo na poti, kako bom komur koli sploh razložil, kdo sem, kam grem in zakaj hodim. In takrat sem si rekel: Oli, sem si prišel, da se boš imel lepo! In ko sem se končno sprostil, so stvari stekle. Prepustil sem se toku. Na družbenih omrežjih

Ko je v zgodbo stopila Carlitos, je pohod dobil novo dinamiko.

sem sproti objavljaj, kaj se mi dogaja in kako mi ljudje na poti pomagajo, kako se trudijo mi olajšati pot in mi polepšati celotno izkušnjo. Skoraj vsak dan sem imel kakšno tako zgodbo.

Posebna izkušnja je bilo potovanje po Argentini. Tam me je sprejela in zame v veliki meri skrbela slovenska izseljeniška skupnost. Bil sem izjemno pozitivno presenečen. Gre za drugo generacijo ljudi, ki večinoma še nikoli ni bila v Sloveniji. Njihova slovenščina pa je neverjetna, nekajkrat sem pomislil, da lepša, kot jo govori marsikateri od mojih rojakov doma. Vedno so me lepo sprejeli, bil sem na toplem, opran, na voljo sem imel kopalnico, hrano in vse, kar človek potrebuje. Zelo lepa izkušnja je bila in Argentina bo ostala moja najljubša država Južne Amerike. Bila je res nepozaben del poti.

Dokler se nisem naučil špansko, sem imel z jezikom precejšnje težave. Ko prideš v kako malo vas, tam ni trgovin, kot jih poznamo pri nas, da bi lahko enostavno stopil skozi vrata in pokazal, kaj bi rad. Gre bolj za hiše, kjer stopiš do okna z rešetkami in poveš, kaj potrebuješ. To pa sprva sploh ni bilo enostavno. Prisiljen sem bil vklopiti vso svojo ustvarjalnost, po dveh ali treh mesecih pa sem znal že dovolj, da sem se tudi pogovoril.

Drug velik izziv pa so bile vremenske razmere. Kot sem že omenil, nikoli ne bom pozabil vetra v Patagoniji, pa pomanjkanja kisika na pet tisoč metrih v Čilu, neznosnega mraza v Boliviji in še česa. Vreme mi je pobralo ogromno energije.

Prvi napis na poti, ki je že rahlo zadišal po cilju.

Tudi za nekaj najlepših razgledov se je na poti našel čas.

Res sem na lastni koži začutil, kaj pomeni živeti pod milim nebom v vseh mogočih razmerah.

Ne bom rekel, da je bilo vse kot v pravljici, ampak negativnih izkušenj sem imel zelo zelo malo. Seveda ne morem mimo ropa v Kolumbiji, ko so mi med drugim pobrali tudi dokumente in mi tako povzročili nemalo nevšečnosti, ampak zaradi tega nisem izgubil zaupanja v ljudi. Prepričan sem, da je 99 odstotkov ljudi na svetu dobrih, in to lahko potrdim z vsem, kar sem doživel. Tudi v državah, kot je El Salvador, ki je znana kot ena najnevarnejših držav na svetu, kjer je stopnja umorov zelo visoka, sem imel krasne izkušnje. Ljudje so me ustavljali, me sprejemali v svoje domove, mi dajali hrano, četudi sami niso kaj dosti imeli. To poudarjam zato, ker verjamem, da s takimi očmi, kot gledaš na svet, tak svet tudi vidiš. Če pričakuješ negativno in se obkrožaš z negativnimi ljudmi, tvoja izkušnja ne more biti drugačna kot slaba.

Česar pred potovanjem seveda nisem mogel predvideti, je bila epidemija covida, ki je zelo zaznamovala mojo pot. Po ropu sem odpotoval v Slovenijo, da sem si znova uredil papirje, se vrnil nazaj v Kolumbijo, po treh dneh hoje pa je izbruhnilo. Meje so se začele zapirati. Moral sem domov in potovanje za celo leto prekiniti. Znova začeti, kjer sem končal, je bilo potem bistveno težje. Predvsem zaradi financ, saj so se stroški kar naenkrat podvojili, če že ne skočili do neba. Bistveno več težav sem občutil kot pred korono.

Nepogrešljiva pasja sopotnica za hojo ni bila vedno razpoložena. Prav rada se je pustila razvajati.

Najlepša stvar, ki se mi je zgodila na poti, pa je brez dvoma Carlitos. Kot otrok smo imeli doma psa, ampak v resnici nikoli nisem razumel ljudi, ki se tako čez mero navežejo na živali. Potem pa se mi je zgodila ta psička, ki sem jo premraženo in prestrašeno pobral na cesti v Peruju. Odkar sva poldrugo leto vsako minuto dneva in noči preživela skupaj, se pozna do obisti. Seveda je bilo potovanje z njo po svoje težje. Nisem mogel na primer v večje trgovine in marsikdaj sem težko našel prenočišče, kjer bi sprejemali tudi živali. V Južni in Srednji Ameriki so za razliko od Severne Amerike in Evrope taki hoteli izjemno redki. Tam so psi kvečjemu hišni čuvaji, in ko se ljudje preselejo, jih enostavno prepustijo samim sebi. Posledično je v teh državah ogromno potepuških psov in seveda težav, povezanih s tem. Ampak Carlitos je zdaj z mano in še vedno me preseneti, kako globoko se lahko človek naveže na žival in koliko mi pomeni.

Čeprav sem že po naravi hvaležen, sem po tej izkušnji to svojo naravnost še okrepil. Vedno sem bil skromen, nikoli nisem živel v razkošju, ampak predvsem zadnja leta sem imel dobro službo in za svoje potrebe, za neko normalno življenje dovolj denarja. Po svetu pa sem spoznal na stotine ljudi od vsepovsod in videl, kako živijo, da mnogi nimajo niti pitne vode, kaj šele občutka varnosti v vsakdanjem življenju. Pri nas v Sloveniji pitna voda priteče iz vsake pipe, ponoči se brez strahu sprehajamo kjer koli, če bi v domačih Konjicah kje izgubil denarnico, je velika verjetnost, da bi jo z vso vsebino vred dobil nazaj. Takih stvari ne znamo dovolj ceniti. Za vsakogar bi bilo dobro, da bi imel vsaj delček te moje izkušnje, ker

bi brez dvoma bolj cenil vse tisto, kar mu je na voljo. Sem pa postal tudi samozavestnejši. Če mi je bilo včasih zelo nerodno, ko sem se moral izpostaviti, kaj povedati, je zdaj drugače. Priložnosti za vajo sem imel v zadnjih letih res veliko. Tudi ko bi se najraje kam skril ali umaknil, se nisem mogel. Moral sem se soočiti z ljudmi. Ker nisem bil doma in sem bil od njih odvisen.

Poseben občutek na poti so mi dali zadnji dnevi. Priznam, da sem bil že res utrujen in sem si želel zaključiti. Po letu in pol sem pogrešal kopalnico, posteljo, prijatelje, domač kraj. Zelo čustveno sem doživljal prihod na cilj. Še posebej, ker so me tam pričakali prijatelji. Samo enkrat smo se srečali, in sicer na moji prvi poti čez ZDA. Zdaj pa so se pripeljali 9000 kilometrov, zato da so me sprejeli na koncu in z mano proslavili zaključek moje hoje po najdaljši cesti na svetu.

Kaj reči za konec? Star sem 38 let. Po logiki in družbenih pričakovanjih bi moral imeti družino, se ustaliti, vsak dan opraviti osem ur kakšne službe in se počasi starati. Ne vem, kaj bo prinesla prihodnost, in nočem delati načrtov, ker pravijo, da se zarečenega kruha največ poje. Ampak prepričan sem, da ne bom nikoli le pasivno opazoval časa, ki mineva. Zavedanje, da ga je treba izkoristiti, bom vnesel v vse, kar bom počel. Sicer pa je svet velik in poti, ki jih še nisem prehodil, številne. Mogoče kdaj tudi v Avstraliji ... Ampak pustimo to, najprej si moram najti službo in seveda nadoknaditi vse zamujene trenutke s svojimi prijatelji.

Prihod na ciljno točko Aljaske je pospremlilo tudi nekaj solz veselja, predvsem pa zastava domačega mesta, Slovenskih Konjic.

Tomaž Erzar

KDOR JE LAHKO ISKRENO HVALEŽEN, BO VSAK DAN DOŽIVEL NEKAJ DOBREGA IN LEPEGA

Najprej bi bilo dobro, da se spomnimo, da obstajata dve vrsti hvaležnosti. Prve smo se naučili doma in pravzaprav ni kaj več kot vljudnost in previdnost. Naučili so nas, da je treba reči »hvala« in »prosim«, in če nam je to skoraj vedno uspelo, so nas pohvalili. Mi pa smo se seveda naučili, da sta »prosim« in »hvala« najmanj težavna pot do tega, da kaj dobiš. Nihče takrat ni pomislil, da je to tudi najboljša pot do tega, da se začneš prilagajati svetu dobrin in tistim, ki imajo nekaj, kar bi rad sam dobil. Danes upam, da vsi vemo, kaj se zgodi otroku, ki na videz reče same pravilne stavke, se na videz pravilno vede in se prilagaja. Tak otrok lahko sčasoma izgubi svoj notranji kompas. Ker se ves čas ozira na druge, ne ve več, kaj si zares želi, in ali koga sploh zanima, kaj si želi. Tudi če si kaj želi, je velika nevarnost, da si bo tak otrok želel nekaj materialnega, nekaj, kar se dobi s »prosim« in »hvala«, v skrajni obliki, nekaj, kar lahko dobiš z navidezno prijaznostjo in vljudnostjo.

Kot otroci smo si pogosto želeli zelo navadne stvari, sladoled ali nove superge. Seveda se take otroške želje lahko komu zdijo znak materializma ali rezultat od reklam zavedene otroške pameti. In morda je res otroška želja največkrat odraz tega, kar si želijo drugi otroci, kar ponujajo reklame in kar se odraslim zdi tako prozorno in odveč. Toda vsak od nas, ki je bil kdaj otrok in se je tudi sedaj v odraslosti pripravljen spominjati otroških želja in doživljanja, ve, da je v vsaki otroški želji skrita še ena globlja, bistveno pomembnejša želja in potreba. Potreba, da bi te kdo razumel oziroma bi te bil kdo pripravljen razumeti in se poglobiti v tvoj otroški svet želja in potreb. Vrata v ta notranji svet se odprejo samo, če odrasli prisluhnemo in razumemo tiste neumne, »brezvezne« otroške želje. To seveda ne pomeni, da jim moramo ustreči. Saj odgovora na otroško željo nista samo »da« in »ne«: med njima je cela vrsta načinov, ki nas lahko pripeljejo do tega, da vstopimo v otroški svet in počasi ugotovimo, kaj bi bil pravi odgovor na vsako otroško željo posebej, in tako skozi pogovor in stik oblikujemo otrokov notranji kompas. Med »da« in »ne«

so vrata v otroški svet potreb, strahov, upov in sanjarij, ki ga že omenjena prva vrsta vljudne hvaležnosti poskuša ukrotiti ali kar odpraviti, tako da postavi na njegov začetek »prosim« in »hvala« na njegov konec.

Tako se lahko zgodi, da zaradi pretiranega poudarjanja zunanje, včasih površne in tudi neiskrene hvaležnosti umre ena od ključnih sestavin odraslega polnega življenja: premišljevanje o tem, kaj si res želimo in kaj nas osrečuje. In še, kaj nas iskreno povezuje z domačimi ljudmi in drugimi.

Če je torej prva vrsta hvaležnosti bolj stvar olike, kar je sicer povsem v redu, ni dobro, da ostanemo samo pri njej. Obstaja še druga vrsta hvaležnosti, tista, za katero vsi vemo, da izhaja iz srca, toda ne vemo, ali imamo kaj te prave srčne drže in kako jo dobimo, če je nimamo. Tudi pri tej hvaležnosti moramo biti previdni. Poglejmo primer. Recimo, da mi je nekdo pomagal, ko sem bil v stiski: nisem imel denarja, grozila mi je izguba službe, ostal sem na cesti s pokvarjenim avtom. Iskreno sem mu hvaležen, saj mi je olajšal stisko, pomiril moj strah ali olajšal bolečino. Verjetno bi tudi sam

pomagal sočloveku v podobni stiski. Morda pa tudi ne, odvisno od tega, kaj bi taka pomoč od mene zahtevala. Če bi bil istočasno tudi sam v kaki stiski, časovni ali finančni, najbrž ne bi pomagal ali ne bi mogel pomagati ali pa si ne bi upal. Človek, ki mi je pomagal, je očitno to zmoget. Še posebej sem mu lahko hvaležen, če vem, da taka pomoč zanj ni bila enostavna, da je bil morda tudi sam v kaki stiski, ampak ga to ni oviralo. Da bi bila torej moja hvaležnost prava in srčna, bi moral prepoznati, da pomoč, ki mi je bila ponujena, niti najmanj ni samoumevna. Prišla je do mene, lahko pa tudi ne bi, če bi se, kot smo videli, človek, ki bi mi želel pomagati, tudi sam znašel v stiski in bi moral najprej reševati svojo stisko. Za pravo hvaležnost iz srca je tako potrebno, da se vsaj za hip osredotočimo na človeka, ki nam nudi pomoč, in spoznamo, da je ta pomoč dejanje dobrote. Lahko bi si namreč pomoč tega človeka razložili kot nekaj, kar je naredil iz preračunljivosti, ker računa na povračilo, ali iz navadne vljudnosti ali iz dolžnosti, ker je za to zadolžen ali plačan. Če kljub tem pomislekom uspemo videti v ponujeni roki tudi dobroto, smo na pravi poti do občutka iskrene hvaležnosti.

Prejšnji primer nam pomaga pojasniti, zakaj otroci ne morejo v polnosti občutiti hvaležnosti, ki smo ji rekli hvaležnost druge vrste ali prava globoka hvaležnost. Otroške stiske so za njihovo doživljanje prevelik zalogaj, da bi ob tem lahko razmišljali še o čem drugem. Kadar je stiska velika, in otroške stiske so vedno takšne, si otrok ne more želeli drugega kot to, da stiska in bolečina čim prej mineta. Na nek način je tako tudi prav, saj je naloga odraslih, da otroku nesebično pomagajo, ker je pač šibkejši. In tako ni nobene potrebe, da bi se otrok zahvaljeval za pomoč, ki mu pripada. Dovolj je, da občuti učinke naše dobronamernosti, četudi se zanj še ne zmore izrecno zahvaliti. Pravzaprav bi lahko rekli takole: manj ko bomo otroke silili s »prosim« in »hvala«, večja je verjetnost, da bodo v času odraščanja sami spoznali, kaj je prava dobrota, in se želeli zanj iskreno zahvaliti. Otrok, ki je doživel dobroto, bo to dobroto pozneje v življenju prepoznal v ljudeh okoli

sebe in bo zanj hvaležen. Če se namreč otroku v stiski ni treba osredotočati naoliko in na to, kaj mislijo, pričakujejo ali zahtevajo drugi, bo začutil, da je v tistem trenutku njegova stiska naša prva skrb in da nas ne skrbi, ali se bo ob tem še kaj naučil iz učbenika o bontonu. Prav to pa je bistvo dobrote in otrok se bo tega bistva naučil povsem mimogrede. Dobrota »ne išče svojega« in pomoč šibkejšemu je njen naravni, spontani odziv. Prava dobrota ne potrebuje otroške zahvale ali prošnje niti ne poskuša svoje pomoči izkoristiti za kratek poduk o oliki.

Tudi odrasli, kadar so preplavljeni z lastnimi težavami, ne pomislijo na to, da bi se zahvalili za pomoč. Še huje je takrat, kadar globoko v srcu čutijo, da jim pomoč pripada in da so jim ljudje dolžni pomagati, ker so pač v stiski. V sebi doživljajo, da so žrtve razmer, krivic, politike, zgodovine, genetike, družine in še česa. Jezni so, ker se jim godi tako slabo in ker ne morejo nič spremeniti na bolje. Ker se te jeze ne zavedajo, za svoje stanje krivijo vsemogoče okoliščine. Tičijo v zameri, so užaljeni, »jezni na ves svet«, in zato tudi ne morejo biti iskreno hvaležni za pomoč, ki jo prejmejo.

O tej prikriti jezi in nesposobnosti za hvaležnost si lahko za lažje razumevanje preberemo izjemno svetopisemsko priliko o desetih ozdravljenih gobavcih (Lk 17,11-19). Beremo, da se od desetih ozdravljenih gobavcev samo eden vrne in zahvali. Njegova zahvala prihaja iz srca: spoznal je, da je bil deležen prave dobrote, ki bi je lahko tudi ne dobil. Kaj lahko potem rečemo o onih devetih, ki so bili enako ozdravljeni, a niso čutili nobene srčne in iskrene hvaležnosti? Zakaj ti ljudje v ozdravitvi niso prepoznali dobrote, ampak prej nekaj, kar jim pripada, ker so že dovolj pretrpeli? Če se spomnimo tega, kar smo rekli ob otrocih, bi bil odgovor naslednji: očitno v otroštvu niso doživeli veliko dobrega oziroma tiste vrste pomoči, ki bi bila zastoj. Vsako uslugo in naklonjenost so morali plačati, za vsako pomoč so dobili zraven še lekcijo, in tako so se naučili, da dobrota ne obstaja. Obstaja samo olika, prilaganje in tisto železno pravilo življenja, ki se mu skrajšano reče »daj-dam«. Zato tudi svojo

ozdravitev sprejemajo kot del »daj-dam« logike sveta: oni so svoje dali, ko so trpeli, zdaj so dobili nazaj zdravje. Najbrž si mislijo: Kaj je tu posebnega in zakaj že naj bi bili hvaležni, ko pa smo toliko pretrpeli? Lahko jih razumemo: saj če se njihova bolezen da tako hitro pozdraviti, potem ni razloga, da ne bi bili zdravi že vrsto let. Sploh ni razloga, da so zboleli. Kdo jim bo povrnil čas, prebit v osamitvi in zapuščenosti? Izgubili so leta življenja in zdaj, ko so ozdravljeni, vidijo, da je bilo vse skupaj popolnoma krivično in nesmiselno. V svojem srcu pravijo: Hvala lepa za tako dobroto.

Devet ozdravljenih gobavcev se ne vrne k Jezusu, da bi se mu zahvalili, ker se v sebi kljub povrnjenemu zdravju še vedno počutijo prikrajšane in so zagrenjeni ter bolj ali manj odkrito jezni. In resnica je, da smo včasih vsi tako prikrajšani in zagrenjeni, ne da bi si to priznali. Vsi se včasih znajdemo v situaciji, ko v naš utrujeno žalostni svet ne posije nobena svetloba, ko okoli sebe ne prepoznamo nobene prave dobrote in jo zato še kar čakamo. In ko pride, če seveda pride, rečemo: »Ne, to še ni tista prava dobrota, bomo še malo počakali.« Upravičeno bi se zdaj lahko vprašali, ali sploh še obstaja kaka dobra stvar, ki se nam lahko zgodi v življenju, da ne bi bili več tako globoko jezni in bi se zanj zahvalili. Marsikdo zase misli, da če bi mu prišla naproti prava dobrota, bi jo bil sposoben prepoznati in se ji zahvaliti. Toda ali ve, kaj je prava dobrota, če je ni še nikoli izkusil, če ne verjame vanjo in če jo še kar naprej čaka? Je prava dobrota v povrnjenem telesnem zdravju? Mogoče v bogastvu? V moči?

Glavna težava ni pomanjkanje olike niti zdravja niti denarja, ampak zaprtost srca. Globoko potlačena jeza pravi: če obstaja dobrota, če obstajajo dobri ljudje, ki se trudijo in so hvaležni, potem jaz nimam prav in ne morem več biti jezen. Zato bodo ljudje pogosto zanikali, da obstaja dobrota, ker je to zanje preveliko tveganje. Ozdravljeni gobavci bodo zanikali, da se je eden od njihovih sotrpinov prišel zahvalit ali da je bilo njihovo ozdravljenje narejeno iz dobrote. To dobroto bodo poskušali v svojem razmišljanju in svojem srcu

razvrednotiti. »Zadaj je bilo koristoljubje,« bodo rekli. Oni pač morajo videti koristoljubje povsod, ker so samo tako lahko še naprej jezni, pravičniško užaljeni in »neskončno« prizadeti. »Vse je koristoljubje,« bodo rekli, »dobrota ne obstaja.«

Zdaj šele vidimo, kako velik obrat srca je potreben, da ljudje začutimo to drugo globoko hvaležnost. Samo eden od desetih je to zmožni takrat in danes je enako in vedno bo. Da bi bili namreč lahko hvaležni za dobre stvari, ki jih doživljamo v življenju, moramo v svojih srcih narediti malo praznega prostora, kjer ne bo jeze, ki se ozira nazaj na bolečino ali krivico, in kamor se bo lahko naselil nov dan. Temu se naš občutek za pravičnost upira. Ni pravično, da zbolíš, ni pravično, da nimaš, drugi pa imajo. Toda kako dolgo bomo pustili, da nam krivice okoli nas krojijo tudi življenje v nas? Vsako jutro, pravijo ljudje, ki so prestali številne krivice, se moramo spomniti na to, da je pred nami nov dan in priložnost, da doživimo nekaj lepega in okusimo nekaj dobrega. Vsako jutro si zastavimo isto vprašanje: ali bolj sovražimo krivico ali se bolj veselimo dobrote. Vsako jutro ti ljudje naredijo v svojih srcih malo praznega prostora, kamor potem lahko pride dobrota. Samo kdor vsako jutro naredi ta obrat srca, vidi dobroto okoli sebe in je zanj hvaležen. Večkrat ko naredi ta obrat, več dobrote vidi in lepši je svet, kamor se vsako jutro prebuja. Devet jeznih na enega hvaležnega, devet zagrenjenih dni na en lep dan, in če to povemo še drugače, devet poskusov, da bi se nam dobrota približala, na en uspešen preboj v naše zaprto srce.

Krščanski nauk o dobrem in zlu pravi, da je Bog dober in se večno sklanja k človeku. Ne samo devetkrat, ampak večno. Človek, ki prepozna to dobroto, ki se sklanja k njemu, razume, da se te neozdravljiva bolezen lahko drži tudi po tem, ko si bil ozdravljen, ker je to bolezen zaprtega srca. Zato je toliko bolj hvaležen za vsako naklonjenost, ki jo odrasli namenjajo otrokom, da ti lahko živijo tako, da svobodno prejemajo in so pozneje spontano in iskreno hvaležni.

UČENJE BRANJA IN DISLEKSIJA

Branje je veščina, ki nas spremlja na vsakem koraku. Od vstopa v šolo je učenje branja in branje na sploh pomemben del otrokovega življenja. Tudi v odraslem obdobju beremo vsak dan oziroma večkrat na dan. Četudi ne posegamo po knjigah, beremo na telefonu, v trgovini, v avtobusu ... Branje odraslih bralcev je avtomatizirano in tekoče. Tudi večina otrok branje hitro usvoji z nekaj truda in vaje. Ob rednih bralnih vajah lahko opazujemo konstanten napredek, branje je iz dneva v dan bolj tekoče in otrok rad in z veseljem poseže po zgodbah in knjigah. Včasih pa se zgodi, da otrokovo branje kljub uram in uram vaje ne napreduje. Če ob tem opazamo še, da tudi učenje pisanja pri sicer bistrem in radovednem otroku poteka nenavadno počasi, obstaja verjetnost, da ima otrok disleksijo.

Disleksija je nevrofiziološko pogojena motnja, za katero so značilni primanjkljaji na področju fonološkega zavedanja in vidnega zaznavanja. Najpogostejše jo prepoznamo ravno pa podlagi težav, ki jih ima otrok pri učenju branja in pisanja. V prvih fazi učenja branja mora otrok posamezno črko povezati z ustreznim glasom. Nato ko bere, izgovarja glasove in na podlagi tega, kar sliši, prepozna prebrane besede. Ko želi besedo zapisati, jo mora najprej znati razdeliti na posamezne glasove in nato vsako črko po vrsti zapisati. Primanjkljaji na področju zaznavanja glasov tako otroke z disleksijo močno ovirajo že v prvih fazah učenja branja in pisanja. Poleg težav na področju zaznavanja glasov v besedah pa so pri otrocih z disleksijo pogosto prisotne tudi težave z vidnim zaznavanjem – vidnim razločevanjem, sledenjem, spominom, orientacijo in dekodiranjem. Zaradi slabše razvitega **vidnega razločevanja** otrok pri branju ne zmore razločiti drobnih detajlov, v katerih se črke in besede razlikujejo druga od druge (npr. *z* in *s*, *m* in *n*, *repa* – *kepa*). Težave z **vidnim sledenjem** pomenijo, da njegove oči ne zmorejo enakomerno slediti vrstici in besedilu od leve proti desni, od zgoraj navzdol. Zato se izgublja v besedilu in meša vrstni red črk v besedah (*rop* – *por*). Zaradi težav z **vidnim spominom** si težko zapomni kratke besede, ki se pogosto pojavljajo (npr. *in*, *na*, *moj*). Zaradi težav z **vidno orientacijo** težko pravilno prepozna črke, ki se med

seboj razlikujejo le po orientaciji simbola (npr. *b* in *d*, *p* in *b*). Težave z **vidnim dekodiranjem**, ki je povezano z zaznavanjem delov in celote, vplivajo na uspešnost pri branju različnih pisav, saj se sicer enake črke pri različnih pisavah razlikujejo v drobnih detajlih (npr. *calibri* – *g*, *Century Ghotic* – *g*). Pri tem ne gre za težavo z vidom, ki bi jo lahko rešili s pomočjo dioptrijskih očal, tudi ne za težavo s sluhom. Otroci lahko vidi in sliši povsem dobro. Težave pa nastopijo v fazi, ko možgani obdelujejo informacije, ki so jih prejeli po vidni in slušni poti. Ker so črke vidna informacija, ki jo morajo naši možgani pravilno obdelati in povezati z ustreznimi glasovi, disleksija močno vpliva na proces učenja branja in pisanja.

Težave pri učenju branja in pisanja najprej zaznajo starši in učitelji. Zaradi opisanih primanjkljajev pri otrocih z disleksijo najpogostejše opazamo, da pri branju mešajo vidno podobne črke (*b/d*, *p/b*, *z/s*), se izgubljajo med vrsticami, mešajo vrstni red črk v besedah ter si težko zapomnijo imena, datume, formule in podatke, povezave z učno snovjo. Podobne napake se lahko pojavljajo tudi pri pisanju. Otroci lahko mešajo vrstni red črk in besede zapisujejo po svoje. Imajo tudi težave z orientacijo. Otroci z disleksijo si težko zapomnijo, katera roka je desna in katera leva, in imajo poleg težav z orientacijo na sebi tudi težave z orientacijo v prostoru in na papirju. Vse naštete

težave jih lahko izrazito ovirajo pri učenju branja, pisanja in tudi pri sledenju pouku, prepisovanju iz table ter pisanju testov.

Ko starši ali učitelji zaznajo katero od naštetih težav, otroku običajno prvo pomoč v šoli poskuša nuditi učitelj. Učitelj otroku pomaga pri pouku in v času podaljšanega bivanja. Če taka oblika pomoči ne zadostuje, se otrok vključi še v dopolnilni pouk. Nato se v proces dela z otrokom vključi še šolska svetovalna služba. Dodatno pomoč šole otrokom nudijo tudi v okviru individualne in skupinske pomoči. Šolski specialni in rehabilitacijski pedagog lahko skupaj s psihologom preko testiranja oceni, ali je razlog za otrokove težave morda ravno disleksija. Če sumite, da ima vaš otrok morda disleksijo, se vedno lahko obrnete na šolsko svetovalno službo. Otrokom s prepoznano disleksijo v šolah, po postopku usmerjanja, lahko nudijo še dodatno strokovno pomoč in potrebne prilagoditve pri preverjanju in ocenjevanju znanja. Dodatna strokovna pomoč je v šoli namenjena prav odpravljanju primanjkljajev in jo v obsegu nekaj ur tedensko skupaj z otrokom izvaja specialni pedagog. V veliko pomoč so tudi prilagoditve pri pouku ter preverjanju in ocenjevanju znanja. Dodatne fotokopije, prilagojena pisava, več prostora za zapis, krajša in enostavnejša navodila, pomoč pri branju, kartončki za pomoč pri priklicu podatkov in podaljšan čas pri pisanju testov so le nekatere od možnih prilagoditev, ki učencem z disleksijo pomagajo, da lažje sledijo pouku in pri ocenjevanju izkažejo svoje znanje. Veliko vlogo pri izvajanju prilagoditev, ki otroku pripadajo, imajo tudi učitelji. Pred leti je veljalo močno prepričanje, da so otroci z disleksijo zgolj leni in površni. K sreči se znanje in razumevanje disleksije med učitelji in starši v zadnjem obdobju počasi širi. Tudi otroci z disleksijo lahko sami pripomorejo k širjenju znanja o specifičnih učnih težavah. Dobro razumevanje lastnih primanjkljajev, močnih ter šibkih področij otroku pomaga, da učiteljem in sovrstnikom lažje razloži, zakaj potrebuje posamezne prilagoditve pri pouku ter preverjanju in ocenjevanju znanja.

Dejstvo pa je, da poleg tega, da naštetih primanjkljajev otroka ovirajo pri učenju branja, močno vplivajo tudi na njegovo samopodobo. Otroci z disleksijo doma pogosto veliko vadijo branje, a kljub trudu napredujejo veliko počasneje kot sovrstniki. Rek Vaja dela mojstra, če mojster dela vajo pri otrocih z disleksijo pogosto ne velja. Vsaj ne dobesedno. Vaje branja so seveda ključnega pomena, a samo golo ponavljanje običajno ne prinese napredka. Vaje branja morajo biti prilagojene otrokovim posebnostim in usmerjene v urjenje prej opisanih veščin, ki so predpogoj za tekoče branje. S posebnimi vajami, namenjenimi spodbujanju razvoja fonološkega zavedanja, slušne pozornosti, vidnega zaznavanja in vidne pozornosti lahko otroku omogočimo, da razvije veščine, potrebne za uspešno branje. Pomoč in usmeritve specialnega in rehabilitacijskega pedagoga so lahko v veliko pomoč tako staršem kot učiteljem. Otroci z disleksijo pogosto razvijajo tudi odpor do branja, učenja in dela za šolo nasploh, zato se starši pogosto sprašujejo, na kakšen način jim lahko pomagajo.

Pri učenju je ključno, da si šolsko snov pravočasno in ustrezno razporedimo. Otroci z disleksijo za učenje in pomnjenje podatkov potrebujejo več časa in utrjevanja. Časovna stiska je lahko še dodaten razlog za občutke anksioznosti. Najučinkovitejša je pomoč kalendarja, na katerem natančno zapišemo, koliko časa bo otrok porabil za branje besedil in ponavljanje snovi. Pri branju daljših besedil lahko otroku pomagamo tako, da mu besedilo glasno preberemo. Pri tem se lahko tudi posnamemo, da bo otrok prebrane vsebine lahko večkrat poslušal. Pomagajmo mu, da si bo iz slišane pripravi kratke povzetke in izpisal ključne podatke. Otroci z disleksijo bodo pri učenju v začetnih fazah potrebovali več naše pomoči in podpore. Predstavimo jim lahko različne strategije učenja in jim pomagajmo, da poiščejo tiste, ki so zanje najprimernejše. Poleg že naštetega je pomembno, da pri učenju dovolj časa namenimo tudi ponavljanju vsebin. Zaradi težav s priklicem podatkov so ti otroci pogosto tudi manj uspešni pri ocenjevanju znanja. V

Mateja Cvet, *Berem z Vidom 1, 2*, Celjska Mohorjeva družba, 2021, 2022

stresnih situacijah se jim pogosto zgodi, da se doma naučene snovi ne spomnijo. Pomagamo jim lahko z uporabo kartončkov in s pomočjo asociacij. Podatke si bodo lažje zapomnili, če jih bodo povezali s slikami, gibi, pesmijo ...

Otroci z disleksijo imajo pogosto odpor do učenja branja in branja na sploh. Večina ima nizko bralno samopodobo in goji močno prepričanje, da so slabi bralci. Ko izbiramo literaturo za otroke, ki imajo pri učenju branja več težav, izbirajmo knjige, v katerih je več ilustracij in krajša besedila. Stavki naj bodo krajši in preprosti. Preverimo, da v besedilu ni daljših in kompleksnejših besed. Zahtevnost besedil nato postopoma stopnjujemo. Pomembno je tudi, da izbiramo knjige s področja, ki otroka zanima in pritegne. Knjige in zgodbe ga bodo bolj pritegnile, če najprej nekaj strani preberemo skupaj, ob prvem napetem zapletu pa branje prepustimo otroku. Ko vidimo, da se pri branju utruji, se lahko ponovno zamenjamo. Tako bo otrok branje povezal s prijetnimi občutki povezanosti s staršem. Učinkovita strategija je tudi dvojno branje. Pri tej strategiji najprej besedilo prebere odrasli, nato enak odstavek oziroma del besedila prebere še otrok. Ker je otrok besedilo enkrat že slišal, bo njegovo branje nekoliko bolj tekoče in čutil se bo bolj uspešnega. Pozorni smo lahko tudi na to, ali na kakovost otrokovega branja morda vplivata tip in/ali velikost pisave. Pri nekaterih pisavah so si črke nadvse podobne, kar otroka lahko še dodatno ovira pri branju. Pretirano okrašena pisava, poševna pisava, odebeljena pisava pa tudi premajhni

razmaki med črkami lahko močno vplivajo na kakovost branja. Prav tako smo lahko pozorni na papir, na katerem je besedilo napisano. Veliko otrok težje bere, če je črno besedilo zapisano na bleščeče belem papirju, medtem ko je precej lažje prebrati besedilo, zapisano na krem ali barvnem papirju. Kateri tip pisave, velikost in podlaga so najustreznejši, pa je odvisno od vsakega otroka posebej. Z malo preizkušanja boste hitro ugotovili, katere prilagoditve so najbolj v pomoč vašemu otroku.

Ob ustrezni podpori se lahko tudi otroci z disleksijo razvijejo v uspešne bralce. Poleg primanjkljajev pa disleksija prinaša v življenje otroka tudi nekaj prednosti ali, kot temu radi rečemo, skritih zakladov – drugačen in kreativen način razmišljanja, ustvarjalnost, bogata domišljija, sposobnost empatije in še bi lahko naštevala. Vse to so skriti darovi, ki jih imajo otroci z disleksijo.

Pri svojem specialnopedagoškem delu z otroki z disleksijo srečujem otroke, ki v sebi skrivajo kup potencialov. Naloga nas staršev pa je, da jim pomagamo te skrite potenciale odkriti, da bodo lahko zasijali. Tudi sama sem kot otrok izredno težko razumela, zakaj mi učenje branja povzroča tako velike težave, zakaj nikakor ne morem ugotoviti, katera črka je *b* in katera *d*, kje je desna in kje leva in zakaj si posameznih podatkov ne morem zapomniti kljub uram učenja. Zato sem si že kot majhna deklica zadala, da bom razkrila skrivnosti branja in svoja odkritja delila z drugimi otroki z disleksijo in vsemi, ki se učijo in učijo brati.

VZGOJA JE UMETNOST

Bili smo na morju.

Medtem ko sem bila sama na morju prvič šele pri enajstih letih, moj mož pa pri trinajstih s šolsko kolonijo, sta najina vnuka doživela stik z morjem že kot dojenčka. In da gresta dvakrat ali trikrat na leto na morje, ni nič posebnega. Enkrat s starši, enkrat s kolesarskim klubom, spet drugič s kakšno teto in seveda tudi s starima staršema.

Imeli smo v najemu prav mično hišico, neda-leč od obale, s prijetno leseno teraso, zamejeno s sosedom le z lovorovim grmičjem. O kakšnem mirnem dopustu se seveda z dvema vnukoma, ki vstopata v najstniška leta, ne da govoriti. Tisti pravi, resni mirni dopust bo doma, v senci in ko ne bo treba gledati na uro, kdaj bo pripravljeno kosilo, da ne bo treba skrbeti, s kakšne skale bo skočil vnuk v vodo ali porinil vanjo svojo sestrico. Ampak ne glede na vse, človek mora imeti malo napetosti, da bi sploh kdaj lahko občutil sprostitvev in olajšanje.

Po zajtrku sta pustila vse na mizi: skodelice, drobtine, odprt kozarec z marmelado; ravsala sta se, kdo bo imel plavuti in kdo bo nesel blazino do morja. Kot vihra sta odcepetala proti plaži, za njima se je lagodno odpravil mož, da bi ju s sence pod borovci vsaj malo nadzoroval, sicer ne bi imela mirne niti minute.

Tako sem se spravila k pospravljanju, ko me je nenadoma ogovoril sosed na drugi strani ograje. Bil je star gospod s srebrnimi lasmi in sem ga videvala telovaditi vsak dan zgodaj zjutraj na terasi. Do tedaj nismo spregovorili več kot vsakdanji pozdrav.

»Upam, da vas ne motim preveč,« je rekel gospod. »Ampak rad bi vam povedal, da imate imenitne vnuke.«

»Oh, kaj takega,« sem se zavzela sama pri sebi. Njemu pa sem rekla: »Kako to mislite? Ali nista divjaka kot vsi njunih let?«

»Kje pa! Veste, saj res ni primerno niti vljudno, ampak moram priznati, da vam prisluškujem,

že odkar ste prišli. No, saj morda ne čisto name-noma. A če človek sedi tu, nehote sliši, kaj se dogaja kakšen meter ali dva od njega.«

»Kaj če bi stopili sem, da se ne bova pogovar-jala čez ograjo?« sem predlagala. »Skuham vam kavico, pa bova lahko poklepetala.«

»Res vas ne bi rad obremenjeval in vas motil,« se je izmotaval, vendar sem čutila, da bo rade volje sprejel povabilo. Obšel je lovorikovec in prišel na našo teraso. Dal mi je roko in se na kratko predstavil, nato pa sedel na stol pod senčnikom.

»Več kot štirideset let sem učil otroke,« je pove-dal, »tako da imam nekakšno poklicno deformi-ranost; rad gledam starše in otroke in odnose med njimi. Imam sina, dva vnuka in tudi že nekaj pravnukov. Žal živijo v tujini, tako da se le redko vidimo. Mogoče bi prav zaradi tega vsem starim staršem položil na srce, da je imeti tako vlogo nekaj čudovitega. Vnuki in pravnuki so posladek življenja, jagoda na torti.«

»Če jih vidite le občasno, potem morda. A če so del vašega vsakdanjika, jih je kar težko krotiti. Dandanes je težko vzgajati otroke.«

»Ah, dajte no! Kdo to pravi? Vplivi sveta so na otroka v različnih obdobjih pač različni. Ko smo bili mi mladi, je bilo težko dobiti informacije, danes se utapljam v njih. Vendar same informa-cije ne pomagajo, postavlja se namreč drugo vprašanje: kako so stvari med seboj povezane. Pred 50 leti so bili otroci močno povezani z življenjem – npr. delo na kmetiji, danes pa sedijo doma za računalniki in igrajo video igrice ali buljijo v telefon.«

»No, ne čisto vsi,« sem kar s ponosom pove-dala. »Našla sem neko angleško raziskavo, kaj naj bi otrok do 12. leta moral storiti – npr. opazovati zvezdno nebo, skočiti čez potok, splezati na drevo in podobno. In veste kaj ... moja dva vnuka od 50 stvari nista storila le ene – in sicer zakurila ognja brez vžigalic.«

»Da, saj pravim...« se je smehljajal gospod, »imata res srečo! Morda prav zato čutim pri vas nekakšno posebno veselje. Veste, najhuje je, če

otrok izgubi veselje in vedoželjnost. Pri otroku je treba vzdrževati radovednost in zanimanje za ustvarjalnost. Tega pristnega navdušenja nad življenjem samim danes manjka. Naj vam povem: ko sem bil nazadnje na obisku pri sinovi družini, sem zjutraj vstopil v sobico 13-mesečne pravnu-kinje. Mislil sem, da še spi, narahlo sem odprl vrata. Punčka je stala sredi razbrčanih odejic v posteljici, in ko me je zagledala, je dvignila rokici in navdušeno, kot je le mogoče, zavpila: »Yes!« Da, to je veselje nad življenjem. In to veselje vidim tudi pri vas.«

»No, le kako?« sem vprašala neumno.

»Glejte, vseč mi je, ko vidim in slišim, kako se pogovarjate. Ko vprašate: kaj bomo danes jedli, krompir ali makarone?, je deklica odgovorila krompir, fant pa makarone. In vi ste neomajno in prepričljivo rekli: »Dobro. Potem bo grenadir marš.« In oba sta zavpila: »To! Super!«

Pri tem me je obšlo, da smo se vsak večer po večerji igrali človek, ne jezi se, volk in ovce, ko pa je sonce popolnoma zašlo, smo zaprli senč-nike, legli na ležalnike, ki so bili sicer le trije, a se je vnukinja stisnila k meni, gledali smo zvezde in se pogovarjali. Kdove o čem smo vse govorili, verjetno je bilo veliko neumnosti vmes, a čeprav je družinski intimi prisluškoval popolnoma tuj človek, mi ni vzbujalo neprijetnega občutka.

»Kako ste samo gledali zvezde! Čutil sem vese-lje, ki izhaja iz pristne in ponižne hvaležnosti, da nam je Bog podaril vstopnico za bivanje na tem čudovitem planetu, da nam je dal toliko talen-tov in blagoslovov. Vesel sem bil tudi, ko sem vas poslušal, da pred kosilom molite. Morda ne verja-mete, toda zelo malo je družin, ki še celo med dopustom molijo ...«

»Pri nas pa molimo ravno med dopustom. Tedaj imamo vendar čas in smo skupaj. Med delovnim tednom sploh ni skupnega kosila, le malo smo zares skupaj ...«

»No, da, a ne samo to. Zelo zanimivo je bilo pripovedovanje vaših vnukov o šoli. Neka-teri nočejo niti slišati več o njej, ko se začnejo počitnice.«

»Joj! Torej ste morali poslušati tudi o tem! Se oproščam, če so bili vnukovi komentarji kdaj tudi neprimerni.«

»Veste, če se učencev predmet ne dotakne, potem šola ni življenjska in otroci izgubijo stik, ne morejo več slediti toku. Postanejo apatični ali težavni. Poslušal pa sem vašega vnuka, s kakšnim žarom vam je razlagal o Hoginsovem bozonu ... In veste, kaj me je še bolj navdušilo?«

»Nimam pojma,« sem rekla, ko sem mu postregla s skodelico kave. »Kakor tudi nič ne vem o tem bizonu ...« sem pomislila.

»Čeprav ste prav tedaj pripravljali kosilo, ste mu prislunili in mu postavili celo nekaj vprašanj. No, hm,« se je nasmehnil, »bila so res dile-tantska, a bila so vprašanja! In vaš vnuk je vedel, da ga poslušate in da seanimate.«

Vzhičen sem bil, ko vam je vnuk pripovedo-val, kako je bilo z oceno pri geografiji. Kakor sem razumel, so morali učenci v referatu predstaviti eno od držav. Vaš vnuk si je izbral Nepal, učite-ljica pa ga je prepričevala, naj izbere raje eno od evropskih držav. Že to mi je bilo vseč, da je vztra-jal pri svojem, ker da je bil tam njegov očka in da ima doma molilne zastavice in kamne izpod Himalaje, skratka njega to zanima. In pika. In učiteljica se je vdala, a zahtevala, da mora biti referat napisan po točno določenih njenih navo-dilih. Ko je bil čas za oddajo referata, je vaš vnuk stopil do učiteljice in ji povedal, da ga ni naredil, ker če bi ga naredil po njenih navodilih, potem bi bil to njen referat, če pa bi ga naredil po svoje, ji spet ne bi bilo prav ...«

»Predrzo, ali ne?«

»Ne, nikakor. Pokončno, bi rekel. Jaz bi mu čestital! Seveda učitelj ne sme in ne more nagra-jevati nekaj, česar ni bilo narejeno; vendar je bilo v tem ravnanju narejeno nekaj povsem drugega. To je bil, lahko rečem, temeljni kamen njego-vega zavedanja in pokončnosti. Ne glede na to, kakšen rezultat je bil, zelo dobro se je odrezal!«

»Res mislite tako?« sem ostrmela, saj sta se zaradi tega starša doma nanj jezila.

»Seveda!« je dejal. »In naj povem še nekaj: Vsaka srečna družina ima v sebi nekaj prepros-tosti, ponižnosti in hvaležnosti. Če tega ni, je zastoj ves materialistični trud ...«

»No, ne vem,« sem dvomeče rekla, ker sem pomislila na vnukove želje po novem gorskem kolesu, po željah – ne, že kar zahtevah naše

vnukinje, kaj bi oblekla in obula v šolo, kakšno igračo je videla pri prijateljici, pa telefon, ki ga imajo že vse njene sošolke razen nje. »Prav tako kot najin sin in snaha, se tudi midva z možem trdimo – tedaj, ko imava vnuka pač ob sebi –, da bi se znala veseliti preprostih stvari ...«

»Da, to je sijajno,« me je prekinil, »in povem vam, da vam dobro uspeva. Kajti vaša vnukinja me je raznežila, ko vam je pripovedovala, kako so se z bratcem in očkom pripravljali na rojstni dan svoje mamice. Trikrat da so jo razveselili, sem slišal njen glasek izza te žive meje, prvi dan je mamica dobila bonbonček, drugi dan je dobila še nekaj boljšega – čokolado in tretji dan, ko je imela rojstni dan, je dobila nekaj najlepšega! In kaj je to? ›Ja, poljubček od nas vseh!‹ je rekla, kot da je to nekaj samo po sebi umevnega.«

Zdaj sem se nasmejala tudi jaz, saj vem, kako zadovoljna je bila s tem domiselnim darilom moja snaha.

Molče sva pila kavo, s plaže je prihajal odmev otroškega živžava, sonce se je vzpenjalo vedno višje.

»Vi, ki imate toliko izkušenj, ali mi lahko daste zgolj en preprost nasvet? Kako ravnati, da se ne bi počutila z vnukoma prestroga ali preveč popustljiva?«

»Recepta vam ne morem dati, saj vzgoja ni znanost, ampak umetnost. Lahko samo krepite njuno samozavest in jima prisluhnete, kadar vam hočeta kaj povedati.«

»Ali bi prišli k nam na večerjo?« sem ga povabila. »Ali jutri na kosilo? Lahko pripravim kaj od tega, kar ste se naposlušali, in vi nam bi povedali še kaj zanimivega ...«

»Hvala, a že zgodaj zjutraj odhajam. Teden dni morskega zraka mi je dobro del. Le žal mi je, da vas nisem ogovoril že prej. Veste, mnogo-krat prehitro kaj naredimo. Včasih pa se preveč obotavljamo in odlašamo. Žal mi je, da se nisva spoznala že prej.«

Gospod je naslednji dan res odpotoval, vendar mi je pustil naslov in telefonsko številko. Ko bom potrebovala kakšno spodbudno besedo glede mojih vnukov, ga bom zagotovo poklicala.

Jan Dominik Bogataj

OD NARAVOSLOVCA DO BOGOISKATELJA

400 let rojstva misleca Blaisa Pascala

V zgodovini človeške kulture bi težko našli bolj vsestranskega misleca, ki si je s tako vnemo na tolikih področjih prizadeval za resnico, kot je bil to Blaise Pascal: za znanstvene resnice proti predsodkom starega aristotelizma; za resnico morale proti nemoralnim zagovornikom ohlapne morale; za versko resnico proti skepticizmu in ateizmu.

Blaise Pascal; vir: Wikipedija

Blaise Pascal se je rodil 19. junija 1623 v francoskem mestu Clermont v regiji Auvergne. Ko je njegov oče ovdovel, se je družina preselila v Pariz. Blaise ni obiskoval nobene šole, marveč je za njegovo izobraževanje skrbel njegov oče Etienne Périer. Čeprav ga je oče, ki je pripadal visokemu intelektualnemu krogu, želel usmeriti predvsem v humanistične vede, se je mali Blaise na skrivaj posvečal tudi študiju naravoslovnih znanosti: že pri dvanajstih letih je izvajal eksperimentalno metodo z različnimi predmeti. Pri šestnajstih letih je že napisal esej o geometriji stožca, pri devetnajstih letih je za pomoč očetu pri računanju izumil mehansko računalno. Kmalu ga je začela zanimati tudi fizika,

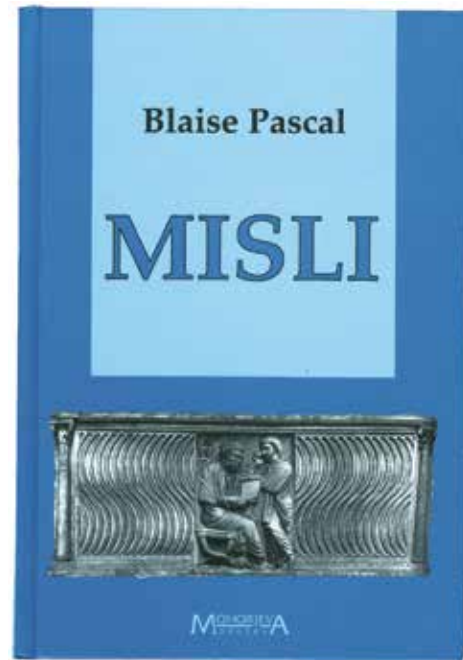
predvsem problem praznega, brezzračnega prostora, vakuma, s čimer je želel preseči staro aristotelsko fiziko in srednjeveško pojmovanje *horror vacui*, strah pred praznino, ki je predstavljal nekaj negativnega in katastrofalnega, s tem pa je kot koncept nasprotoval avtonomiji znanosti, za katero si je Pascal prizadeval celo življenje.

Če bi – kar je sicer nemogoče izvesti do potankosti – povzeli Pascalovo znanstveno delo, bi seveda tvegali, da se ujamemo v past in njegova dela zreduciramo na rešitve, četudi pomembne, nekaterih posamičnih problemov: nekaj eksperimentalnih poskusov, teorem o stožcih, aritmetični stroj, nekaj razmerij med številom kombinacij, *règle des partis*, teorem o trikotniku, lastnosti rulete. Pregled teh Pascalovih rešitev pokaže, da vsebujejo v sebi doktrine, ki so za znanost izjemnega pomena. Pascalova dela s področja fizike so izjemno prispevala k znanosti in filozofiji v sodobnem svetu; problem praznine se je v 17. stoletju dotikal pomembnih vprašanj filozofije, fizike, metafizike in religije. Te večplastne problematičnosti vprašanja praznine se je dobro zavedal tudi Pascal, ko je brezpogojno trdil, da mora sodobna znanost zavrniti vsako dogmatično pogojenost in vsako suženjsko pokorščino kateremu koli načelu avtoritete. Destrukcija čudovite srednjeveške pravljice o *horror vacui*, ki jo je Pascal izvedel na ravni znanstvenega eksperimenta in filozofskega razmisleka, namreč ne pomeni le konca antropomorfne redukcije narave, obravnavane skoraj kot živo bitje, ki je sposobno doživljati strasti, kot sta sovraštvo in strah pred praznino, temveč tudi razrešitev tistih problemov ontološke narave, ki

so privedli do zanikanja obstoja praznine prav zato, ker je bila slednja poistovetena z ničem. A priznavanje obstoja praznine ne pomeni priznavanja obstoja nič in morda posledično zanikanja obstoja biti. Z drugimi besedami, tudi ko znanost uspe dokazati obstoj praznine, to ne pomeni zanikanja biti.

V teh razmišljanjih najdemo dolgotrajno polemiko med Pascalom in jezuitom p. Noëlom kot izraz nasprotovanja dveh različnih svetov: sholastičnega sveta, ki je bil še vedno vezan na aristotelske ideje in načelo avtoritete, ter modernega sveta, ki je bil odločen zavrniti vnaprej določena načela. Soočeni smo tudi z dvema popolnoma nasprotnima načinoma spoznavanja: enim zaprtim in drugim odprtim; eden se ne more otresti celotnega sistema, ki se zdaj zdi zastarel, drugi pa je pripravljen sprejeti nove stvari in utemeljiti znanje na podlagi izkušenj in poskusov. Pascalov nauk je jasen: z razumom in izkušnjami človek lahko raziskuje skrivnosti narave – ne da bi zanikal svojega Stvarnika, ampak da bi ga spoznal po njegovih delih in se tako naučil zaupati svojo krhkost v roke Velikega Absoluta, ki drži vse stvari.

V to argumentacijo – navidez paradoksalno – spada tudi znamenit Pascalov krik: »Večni molk tega brezmejnega prostorja me navdaja z grozo [*Le silence éternel de ces espaces infinis m'effraie*].«¹ Ta predirljiva izjava prihaja iz ust učenjaka in kristjana. Nekako spominja na tisto Avguštinovo iz *En. in Ps.* 145.12: »Ko pogledaš v nebo, se začudiš; ko pomisliš na velikost zemlje, se zgroziš; in ko pomisliš na neizmerenost oceanov, kdaj jo bodo tvoje misli sposobne zaobjeti?« Vendar gre pariški učenjak v miselni drznosti še veliko dlje kot hiponski učitelj: slednji ta izvorni dej čudenja nad presežnostjo stvarstva kaj hitro usmeri v hvalo Tistega, ki je vse to ustvaril, medtem ko se je izjava prvega v zgodovino misli, podobno kot pri preseganju misterija glede *horror vacui*, zapisala kot izjemno drzen poskus modernega človeka, ki se ne zanaša več na srednjeveško gotovost in

Blaise Pascal, *Misli*, Celjska Mohorjeva družba, 1999

umnost vsega ustvarjenega sveta kot takega. Gre za enega najznačilnejših in tudi dvoum-nih fragmentov *Misli*, kjer avtor v prvoosebni izpovedi izrazi intimno eksistencialno tesnobo. Tišina kozmičnih prostorov prekinja predstavo o veselju, urejenem v skladu z glasbeno harmo-nijo sfer, in vsiljuje tragično samoto. Pascal po eni strani predstavlja nevernika, ki se sooča z neskončnim svetom, ki ga je ustvarila znan-stvena revolucija 16. in 17. stoletja. Vesolje matematiku ponuja podobo neskončnosti in večnosti ter kaže, da je človek deležen lastnosti božanstva, a navkljub vsemu ostaja nemo: ne govori srcu, ne pričuje o Bogu. Kant bo pozneje v *Kritiki praktičnega uma* (Sklep, A 289) zatr-dil ravno obratno, in sicer, da le dve stvari dušo napolnjujeta z vedno novim občudovanjem in spoštovanjem: zvezdno nebo nad nami in nravni zakon v nas. Po drugi strani pa Pascal kot kristjan ve, da je njegov Bog osebno bitje, ki ga začutimo s srcem. Obstaja namreč pozno priče-vanje nekega opata, ki je v pogovoru z mlado žensko, podvrženo namišljenim strahovom, pripovedoval o Pascalu: »Ta veliki um je vedno mislil, da vidi brezno na svoji levi strani, in si je tam postavil stol, da bi se pomiril.« Ob zrenju bivanjskega brezna se je zanj že začela svetlikati

¹ Blais Pascal, *Misli*, fr. 206.

luč. Čeprav okrog tega Pascalovega fragmenta obstaja vrsta interpretacij, ga lahko, če ga postavimo v kontekst njegove celotne misli, razumemo kot do kraja eksistencialno odprt in razumsko, še več, čustveno prosojen in pošten izraz človekovega iskanja, ki pa ravno skozi skok v praznino začuti roko opore in spozna, da tudi v največji samoti ni sam: zazna presežno navzočnost Boga.

To se zanimivo sklada tudi s Pascalovimi fizikalnimi deli, s katerimi pokaže, da je obdobje *horror vacui*, strahu pred praznino, končano. Mladi Pascal je podvomil o zaviralni sili takšne teorije, ki je znanstveni svet obremenila z enako prevzetnostjo, s katero je geocentrizem nasprotoval novim heliocentričnim konceptom. Nedvomno ima argument o praznini zagotovo manj nevarne posledice kot heliocentrični argument, vendar nikakor ni nepomembno, da je mladenič, star komaj triindvajset let, raziskoval domnevni *horror vacui* narave in se odločno boril zoper dogmatične teze, ki so zameglile znanstveno raziskovanje, in svetu naznanil obstoj praznine s strogimi poskusi in ne zgolj s fantazijami. Tako se je rodil znameniti poskus z vakuumom, ki je bil izveden na planini Puy de Dome in katerega uspeh je Pascala spodbudil k pisanju *Razprave o praznini*. V njej najdemo pravo filozofijo fizike, saj avtor preprosto in jasno opredeljuje epistemološko vlogo nove znanosti in njen odnos do filozofije in religije – vedno v avtonomiji znanosti in v napetosti med zanašanjem na avtoriteto, kar je lastno historiografiji, geografiji, pravu, jezikoslovju in predvsem teologiji, in med naslonitvijo na razum, kar je lastno znanostim, ki se zanašajo na pozitivistično izkušnjo, in sicer geometrija, aritmetika, glasba, fizika, medicina in arhitektura.

Na tej točki se pojavi Pascalovo razlikovanje med razumom in vero, razlikovanje, ki pa ni nasprotje: vera in razum imata namreč za predmet svojega raziskovanja resnico, ki je ena sama in do katere oba prihajata z različnih vidikov, v skladu z različnimi perspektivami in stopnjami.

Vera se razlikuje od dokaza: le-ta je človeški, ona je Božji dar. *Iustus ex fide vivit* (pravični

živi iz vere): se pravi iz tiste vere, ki jo Bog sam vsadi v srce in za katero je dokaz pogost pomoček, *fides ex auditu* (vera je iz poslušanja): a ta vera je v srcu in nas navaja, da ne govorimo *scio* (vem), marveč *credo* (verujem).²

Pascalova veličina in nesmrtnost njegove misli sta prav v tem uravnoteženem pogledu na razmerje med vero in razumom. Njegova misel uči, da je deduktivno sklepanje geometrije treba dopolniti, primerjati z občutjem *esprit de finesse*, pretanjeni duh, tj. s tisto vrsto znanja, ki ima kot glavno sposobnost *coeur*, srce, organ neposredne gotovosti glede človeške in nadnaravne resničnosti, katerih počel ne bi bilo mogoče dokazati in deduktivno povezati z razumom. Vsaj kolikor je bil Pascal znanstvenik, je bil tudi filozof: med znanstveno dejavnostjo in filozofskim raziskovanjem ne sme biti nasprotja. Za preučevanje človeške duše Pascal ne zanika znanosti, ampak le-to in njene metode uporablja za boljšo rešitev »problema človeka«.

A oznaka filozof bi bila za Pascalov kompleksen intelektualni profil veliko premalo. Če lahko v leto 1646 umestimo njegovo prvo značilnejše versko spreobrnjenje, je še veliko bolj pomembna »ognjena noč« 23. novembra 1654, ko Pascal doživi eno svojih najglobljih verskih izkušenj. K sreči so nekaj dni po njegovi smrti v podlogi njegovega površnika našli vшит pergament z besedilom, ki opisuje to razsvetljenje in osrečujoče zamaknjenje. Francoski mislec ga je bil deležen tiste noči, ki je tako usodno prispevala k njegovemu končnemu spreobrnjenju. Tako imenovani *Mémorial de Pascal* oziroma *Pomnik* je po objavi leta 1740 postal eno najznačilnejših opisov mističnih doživetij v krščanstvu nasploh.

Leto milosti 1654

Ponedeljek, 23. novembra, dan sv. Klemena, papeža in mučenca, in drugih v martirologiju.

Vigilija sv. Krizogona, mučenca, in drugih.

Od približno pol enajstih do približno pol enih ponoči.

² Prav tam, fr. 248.

Ogenj.

*Bog Abrahamov, Bog Izakov, Bog Jakobov, ne
filozofov in učenjakov.*

Gotovost, gotovost. Doživetje. Veselje. Mir.

Bog Jezusa Kristusa.

Deus meum et Deum vestrum.

Tvoj Bog bo moj Bog.

Pozaba sveta in vsega, razen Boga.

Ni ga moč najti drugače kakor po poteh, ki
jih uči evangelij.

Veličina človekove duše.

*Pravični Oče, svet te ni spoznal, a jaz sem te
spoznal.*

Radost, radost, radost, jok od sreče.

Ločil sem se od njega: *Dereliquerunt me
fontem aquae vivae (Mene, studenec žive
vode, so zapustili).*

Moj Bog, me boš mar zapustil? Naj ne bom
ločen od njega vekomaj.

*To je večno življenje, da spoznajo tega, edinega
pravega Boga, in njega, ki si ga ti poslal,
Jezusa Kristusa.*

Jezus Kristus.

Jezus Kristus.

Ločil sem se od njega; bežal sem pred njim,
ga zavržel, križal.

Naj ne bom nikoli ločen od njega!

Obdržati ga je mogoče le na način, kot ga uči
evangelij:

Odpoved, popolna in nežna.

Popolna predanost Jezusu Kristusu in duhov-
nemu voditelju.

Vso večnost v veselju za en dan truda na
zemlji!

*Non obliviscar sermones tuos (Tvojih besed ne
bom pozabil).* Amen.

»Strašljiv genij«, kot je Pascala pretanjeno označil véliki François-René de Chateaubriand, se tudi v svojem *Pomniku* izkaže za človeka, ki je kot malokdo v zgodovini znal uravnotežiti osebni dej vere z zahtevnim človeškim razumom. Ko na koncu preberemo vzklik »Vso večnost v veselju za en dan truda na zemlji!«, hitro razumemo miselni eksperiment, ki je danes poznan kot »Pascalova stava«. Francoški mislec z eksistencialno zavzetostjo zatrjuje,

da smo vsi vkrcani na ladjo: odločitev za Boga ali za nevero je potemtakem nujna, brezpo-
gojna, in stava – za ali proti obstoju večnosti – je tako neizbežna. Ker pa gre v tem primeru za razmerje med neskončnostjo in ničem, lahko Pascal z vso smelostjo matematika in bogoiska-
telja svetuje stavo na obstoj Boga:

Če dobite, dobite vse; če izgubite, ne izgubite ničesar. /.../ Povsod, kjer gre za neskončnost in ni neskončno možnosti, da izgubiš, proti možnosti, da dobiš, ni kaj pomišljati: treba je dati vse. /.../ Kakšno zlo vas bo tedaj dole-
telo, če se odločite za to? Postali boste zvesti, pošteni, ponižni, hvaležni, plemeniti, odkriti, iskren prijatelj ... Resda ne boste deležni gnilih užitkov slave in slasti, vendar: mislite, da ne boste deležnih drugih? Vam povem, da boste na dobičku v tem življenju in da boste na vsakem koraku, ki ga boste napravili na tej poti, videli toliko gotovost dobitka in toliko ničnost tega, kar ste tvegali, da boste napos-
led spoznali, da ste stavili na gotovo stvar, na nekaj večnega, za kar niste dali ničesar.³

Še in še bi lahko pisali o Pascalovem bogoiska-
teljstvu in njegovi iskreni ter globoki duhov-
nosti, a so to pred nami storili že številni. Naj na tem mestu dodamo še tisto njegovo morda najznamenitejšo misel, v kateri aforistično povzema svoje iskrivo iskanje resnice: »Srce ima svoje razloge, ki jih razum ne razume [*le cœur a ses raisons que la raison ne connaît point*].«⁴

Sloenci smo lahko tega znamenitega in prodornega misleca prvič v svojem jeziku spoz-
nali šele leta 1980, ko je pri Mohorjevi družbi izšel prevod Pascalovih *Misli*, ki jih je izvrstno poslovenil sedaj že blagopokojni Janez Zupet. Delo je pozneje doživelo še dve izdaji, zadnjo leta 1999, in gotovo je lahko obletnica rojstva Blaisa Pascala imenitna priložnost, da se znova pogledimo v ta nesmrtna razmišljanja enega največjih umov vseh časov – morda tudi v novi izdaji oziroma s prevodom še kakšnega njego-
vega dela.

³ Prav tam, fr. 233.

⁴ Prav tam, fr. 277.

Andrej Šalehar

ANTON JANŠA, PRVI UČITELJ ČEBELARSTVA

Ob 250-letnici smrti

Skupina čebelarjev in raziskovalcev čebelarstva v Sloveniji v času razsvetljenstva (Giovani Antonio Scopoli, Peter Pavel Glavar, Anton Janša, Matej Furlan in Anton Humel) je bila dejavna v drugi polovici 18. stoletja v okolju, kjer je imelo čebelarstvo večstoletno tradicijo (o tem je pisal med drugim že Valvasor 1689). Skupaj so ustvarili prvo zlato dobo kranjskega čebelarstva (1750–1820). Med njimi zavzema posebno mesto Anton Janša (1734–1773), ki ga je cesarica Marija Terezija leta 1770 imenovala za prvega učitelja čebelarstva.

ANTON JANŠA OD ROJSTVA (1734) DO ODHODA NA DUNAJ (1766)

Janša se je rodil na Breznici leta 1734 kot tretji otrok očetu Matiji Janši (*1683, Hraše, †1752, Breznica) in materi Luciji Debeljak (*1705, Dvorska vas, †1781/?, Kranj/?, pokopana na Rodinah/?). Točen rojstni dan Antona Janše ni poznan, v krstnih knjigah župnije Radovljica je zapisan dan krsta: 20. maj 1734, kar je zdaj privzeto kot njegov rojstni dan. O šolanju Antona Janše ni nobenih podatkov. Linhart (1791) v drugem zvezku knjige *Versuch einer Geschichte von Krain (Poskus zgodovine Kranjske)* pripoveduje, da je »navadni kmet, Anton Janša, iz Gorenjske brez druge izobrazbe kot znanja iz domačega okolja, postal javni učitelj čebelarstva na Dunaju. Bil je brez šol, ob prihodu na Dunaj ni znal nemško, niti brati in niti pisati.«

Za mlada leta Antona Janše (1752–1766) je le nekaj avtentičnih poročil. Ob očetovi smrti (31. maj 1752) je bila ob grobu mati Lucija z osmimi otroki. Prevzeti je morala vodenje domačije in pri tem ji je bil v najboljšo pomoč najstarejši sin Anton. Prevzel je opravljanje tlake kot grajski vrtnar. Župan (1930) in Mihelič (1934) pišeta o slikarskih sposobnostih otrok, da je bil skedenj za Antona Janšo in njegove brate slikarski atelje, kjer so med drugim poslikavali panjske končnice.

Janša se je čebelarjenja naučil doma na Breznici. Bil je kot potomec nadarjene čebelarske družine doma deležen odličnega čebelarskega šolanja. Njegov oče Matija je bil čebelar in po njegovi smrti je Janša kot osemnajstletnik prevzel skrb nad čebelami. Čebelaril je na takratni

gorenjski način čebelarjenja v lesenih gorenjskih panjih. Kakor piše Janša sam, so ga čebele s svojim redom in pridnostjo pritegnile, da jih je opazoval in proučeval njihove skrivnosti. Na podlagi svojih spoznanj je dopolnjeval postopke gojenja in oskrbovanja čebel po gorenjskem načinu čebelarjenja, ki je tako postopno preraslo v Janšev čebelarski nauk. Prav tako Janša piše, da ni znanstvenik, ampak izkušen praktik, ki je iznašel lastne čebelarske pripomočke, recimo lovilno vrečo za roje (prestrezalo, vrša, lovilnik rojev).

Mnenja in trditve, da je bil Anton Janša od leta 1765 do odhoda na Dunaj v letu 1766 na Koroškem, so novost v poznavanju življenja in dela prvega čebelarskega učitelja na Dunaju. Najdeno je več objav, ki poročajo, tudi zelo različno, da je bila Koroška in njene ustanove izhodišče in priporočilo za imenovanje Janše za čebelarskega učitelja na Dunaju. Popolnoma mogoče je, da je Janša obiskal ali obiskoval Koroško, saj od Breznice ni pretirano daleč do Koroške. Vendar različna poročanja, še posebej o obisku Marije Terezije in njenega spremstva v Celovcu julija 1765, ugotovitve Navratilove raziskave Antona Janše iz leta 1883 in 1886 in uvodni zapis Antona Janše v njegovi prvi knjigi, kjer niti z besedo ni omenjena Koroška, postavljajo dvome o najdenih objavah. Morda bo pri nadaljnjih iskanjih odkrit še kakšen dokument, ki bo potrdil ali ovrgel sedanje nepojasnjene dvome. V veliko pomoč bi bila najdba zapisov o obisku cesarice Marije Terezije in spremstva v Celovcu leta 1765 izpod peresa pričevalca Franza von Werfensteina.

USTANOVITEV PRVE ČEBELARSKE ŠOLE NA DUNAJU, ŠOLSKI ČEBELNJAK, PANJI IN ČEBELE

Cesarica Marija Terezija je bila prepričana, da je čebelarstvo skriti vir za nacionalno blagostanje, ki pa za dober uspeh zahteva dobro usposobitev. Leta 1769 je na Dunaju ustanovila čebelarško šolo, ki je bila prva avstrijska kmetijska šola in prva čebelarska šola na svetu. Pobuda za njeno ustanovitev je bil tudi Glavarjev *Odgovor* (1768), kjer je poudarjeno izobraževanje čebelarjev, čebelarska šola in pravna ureditev čebelarjenja. Čebelarska šola s šolskim čebelnjakom je bila najprej v Augartnu (1770–1775) in pozneje (1775–1781) na Belvederju. Janša naj bi leta 1766 pripeljal s seboj na Dunaj 16 gorenjskih panjev s kranjskimi čebelami iz domače Breznice. V šolskem čebelnjaku je imel na začetku leta 1770 16 panjev, konec istega leta 66, leta 1772 pa že 300. Jeseni leta 1773, ob smrti, je zapustil 194 panjev.

OD SLIKARJA (1766–1769) DO UČITELJA ČEBELARSTVA (1770–1773)

Anton Janša in njegov brat Lovrenc sta se leta 1766 vpisala na bakrorezno-risarsko šolo na Dunaju, brat Valentin se je tja vpisal leta 1767. Antonova brata, oba znamenita slikarja, še posebej Lovrenc, sta bila pozneje na tej šoli profesorja. Anton je postal priznani in poznani slikar, ki je dobival državno podporo. Ko je Nižjeavstrijska gospodarska družba po nalogu Marije Terezije iskala čebelarja za učitelja na čebelarski šoli, se je javil Anton Janša in bil leta 1769 najprej sprejet za čebelarja. Takrat je že razumel nemško.

Za učitelja čebelarstva in potovalnega učitelja za čebelarstvo ga je Marija Terezija imenovala 6. aprila 1770. Pozneje mu je odobrila plačo 600 goldinarjev »na vse žive dni« in dovolila, da se ob prostem času ukvarja tudi s slikarstvom. Na čebelarski šoli je bil pouk pri šolskem čebelnjaku v Augartnu nekako od srede meseca aprila do konca meseca septembra. Teoretičen del je bil vsak dan popoldne od 6. do 7. ure. Čez dan je bil Janša vsakomur na razpolago za vprašanja, nasvete in praktične predstavitve. Konec julija se je čebelarska šola do sredine septembra preselila na Moravsko polje na ajdovo pašo. Šola je bila brezplačna in odprta vsakomur. Med Janševimi učenci in poslušalci so bili številni

Anton Janša poučuje čebelarstvo v Augartnu na Dunaju, *Ilustrirani Slovenec*, 1925, št. 39, str. 2.

poznejši glasniki njegovega čebelarskega nauka, učitelji na novih čebelarskih šolah, kjer se je smelo poučevati samo po Janševem čebelarskem nauku, in pisci modernih čebelarskih knjig. Janša in čebelarska šola sta bila v središču medijske pozornosti.

JANŠEV ČEBELARSKI NAUK

Janšev čebelarski nauk temelji na dobrem poznavanju čebel in ima za osnovo kranjsko čebelarjenje, znanje gorenjskih čebelarjev. O čebelarstvu na Kranjskem, čebelarski šoli v Augartnu in Janši je obširno poročal *Realzeitung*, 4. marec 1771. Janša je učil, da se čebel ne sme moriti, učil je voziti čebele na pašo, ovrigel je nauk, da so troti vodonosci, in učil, da se matica oprashi s troti v zraku, kar so poznali kot prvi na svetu že stari gorenjski čebelarji in o tem je kot prvi pisal Scopoli (1763). Čebelaril je v lesenih gorenjskih panjih. Je med začetniki nakladnega čebelarjenja in je izumitelj čebelarskih pripomočkov – vrša. Osnova njegovega dobičkonosnega čebelarjenja (nauka) je uravnavanje rojenja, pomlajevanje družin in da ne mori čebel – kratko: v dobrem ravnanju s čebelami. Janšev čebelarski nauk je na Dunaju in tudi v drugih deželah vzbudil veliko zanimanja in posnemanja. Janša je svoje znanje in praktične izkušnje posredoval številnim učencem in tako

spodbudil ter prispeval k razvoju modernega svetovnega čebelarstva.

PRVA JANŠEVA KNJIGA RAZPRAVA O ROJENJU ČEBEL (1771)

Janšev čebelarski pouk je na Dunaju vzbudil veliko zanimanja tudi pri medijih. Njegovo prvo čebelarsko knjigo *Razprava o rojenju čebel* so spremljali in o tem pisali. Našli smo objave, ki so napovedovale pripravo, njen izid in jo tudi predstavili. Ko pišejo o Janševem opisu gorenjskega panja, pri tem omenjajo, da ga je ravno tako opisal Scopoli (1770), kar samo potrjuje, da je bilo takratno kranjsko čebelarstvo že široko poznano. Samo v eni objavi pa je omenjen Janšev zapis o prahi matice s troti, kar so gorenjski čebelarji že dolgo poznali. To je bil že peti zapis slovenskih avtorjev o tem izvirnem slovenskem odkritju, ki pa je tudi po tej objavi čakalo še nekaj deset let na javno priznanje. Knjiga je izdana leta 1771, ponatisi: 1774, 1775(?), 1925. Prevedena je bila v poljski, madžarski in češki jezik. Slovenski prevod 1776 (Peter Pavel Glavar z dopolnitvami – *Pogovor o čebelnih rojih*; knjiga je ostala v rokopisu /Arhiv Republike Slovenije/); v slovenskem jeziku je izdana leta 1906 (prevod Bukovic). *Pogovor o čebelnih rojih* je objavljen v zborniku *Ob 200. letnici pisane besede o slovenskem čebelarstvu* (1976); *Pogovor o čebelnih rojih* je objavljen tudi v knjigi *Čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja* (2017). Fraser (1951, 2008) piše: »Razprava (Abhandlung), ki je opisana v

tej brošuri, je stara knjiga, zelo stara knjiga; to je razprava ne o nadziranju rojev, ampak o rojenju, in pisec ne ve, da bi bila po njeni objavi napisana še kakšna boljša ali popolnejša knjiga o tej temi.«

NAČRT IN PREDLOG ZA ČEBELARSKO DRUŽBO (1773)

Janša je konec leta 1772, da bi čebelarstvo osvobodil številnih dajatev in ovir, izdelal, verjetno s pomočjo neznanega pomočnika, »Načrt čebelarske družbe, ki bi se lahko osnovala v avstrijskih deželah«, kar opisuje tudi Weippl (1925). V načrtu predstavlja ureditev čebelarske družbe, kjer je med drugim zapisal: »/I/n ker je vse odvisno od čebelarskega znanja, se bo ob tej priložnosti (na shodu, op. pis.) vsakomur naznanilo, kje in kako se more najboljše naučiti nauka o čebelarstvu ...« Člani so bili razdeljeni v tri razrede: častni razred (neposredno ne sodeluje pri čebelarjenju, ampak ga pospešuje z nasveti in podpiranjem), fizikalni razred (svetovalna pomoč čebelarjem s pojasnjevanjem pojmov, kakor so narava čebel, med, vosek itd.) in delavni razred (neposredni čebelarji). Janša je načrt za čebelarsko družbo na začetku leta 1773 po dvornih uslužbencih (verjetno preko dvornega svetnika Raaba) posredoval Mariji Tereziji in predlagal njeno ustanovitev. Predlog neposredno ni bil sprejet. Posredno pa so Janševa opozorila na ovire pri razvoju čebelarstva dosegla svoj namen. Ustanovljene so bile nove čebelarske šole in izdan je bil čebelarski patent (*Bienenzuchtverbreitung ...*, 1775 – *Razširjanje čebelarstva*) ter odlok *Navodilo za čebelarske mojstre* (*Instrukzion für Bienenmeister*, 1775).

RANA SMRT ANTONA JANŠE (13. SEPTEMBER 1773)

Anton Janša je umrl star šele 39 let in je pokopan na pokopališču župnije sv. Leopolda na Dunaju. Pred smrtjo ni naredil oporoke, našel pa se je zapisnik zapuščinske obravnave.

DRUGA JANŠEVA KNJIGA POPOLNI NAUK O ČEBELARSTVU (1775)

V drugi knjigi *Popolni nauk o čebelarstvu* je zapisan celoten Janšev čebelarski nauk, ki je bil prvič objavljen leta 1773 (avtor ni poznan, sodeč po vsebini pa je to bil neznani Janšev učenec) in drugič leta 1774 izpod peresa njegovega učenca Kratzerja.

Naslovnici Janševih knjig

Panjska končnica svetega Ambroža na Janševem čebelnjaku v Breznici; foto: Andrej Šalehar

Obnovljen Janšev čebelnjak v Breznici; foto: Pavla Šalehar

Knjigo je dve leti po Janševi smrti izdal Münzberg, Janšev učenec in naslednik kot učitelj čebelarstva na dunajski čebelarški šoli, na osnovi rokopisa, ki ga je zapustil Janša. Do sedaj je znanih šest izdaj. V slovenski jezik je bila prvič prevedena leta 1792 (Goličnik na pobudo Kumerdeja), sledila je izdaja leta 1906 (Rojina) in skupaj še štiri izdaje. V knjigi sta omenjena svetovno znana čebelarja Reamur in Schirach, kar potrjuje, da je Janša, potem ko se je naučil nemško, verjetno prebiral čebelarske knjige drugih piscev.

Obe Janševi knjigi sta učbenika, ki poučujeta o kranjskem načinu čebelarjenja in sta Janši ter kranjskemu čebelarstvu prinesla svetovno slavo. Dunajski dvor je razposlal Janševi knjigi po cesarsko-kraljevih deželah. Na splošno so priznana Janševa načela in načini čebelarjenja. Posebej so poudarjene njegove praktične izkušnje. Janša piše na kratko in jasno ter razumljivo. Knjigi sta uvrščeni v svetovno klasično čebelarsko literaturo, sta njena bisera.

ČEBELARSKI PATENT (1775) IN NAVODILO ZA ČEBELARSKE MOJSTRE (1775)

Dva slovenska čebelarja, Glavar in Janša, sta neposredno vplivala na vsebino in izdajo čebelarskega patenta (8. aprila 1775). Poudarjeno je ustanavljanje čebelarskih šol, čebelarstvo je prosto davkov, pri prevozi na pašo se ne plača mitnine, vsakdo lahko čebelari in še druge ugodnosti. Mihelič (1934) pri presoji *Čebelarskega patenta* piše, da ta v celoti sloni na Janševih predlogih, ki jih je predložil Mariji Tereziji v načrtu za ustanovitev čebelarske družbe v Avstriji. Dodan je odlok *Navodilo za čebelarske mojstre*, kjer je Janšev čebelarski nauk predpisan na čebelarskih šolah.

SVETOVNI DAN ČEBEL (OZN, 20. DECEMBER 2017)

Razglasitev praznika je v okviru Organizacije Združenih narodov predlagala Slovenija na pobudo Čebelarske zveze Slovenije, predlog pa je bil potrjen 20. decembra 2017. Pobudo je vodilo Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije, soglasno so jo podprle vse članice OZN. Svetovni dan čebel je 20. maja na dan rojstva (krsta) Antona Janše.

SLOVENSKA SPOMINSKA PLOŠČA ANTONU JANŠI NA DUNAJU (9. APRIL 2019)

Dne 9. aprila 2019 je Čebelarska zveza Slovenije na Dunaju v Augartnu odkrila ploščo Antonu Janši v slovenskem jeziku. To so bile želje in sanje številnih rodov slovenskih čebelarjev, kajti plošča velikemu Slovencu na Dunaju v slovenskem jeziku je prava redkost. Številni slovenski čebelarji in visoki gostje (med njimi predsednika slovenskega in avstrijskega parlamenta) so počastili to enkratno slovesnost.

LITERATURA

- Fraser, Henry Malcolm. *Anton Janša o rojenju čebel, kritični pregled* (prevod v slovenski jezik: Teran, Darja, Šimec, Jože (ur.), Lukežič, Frank). Ljubljana: Nativehive Carniola 2008.
- Mihelič, Stane. *Anton Janša, slovenski čebelar. Njegovo življenje, delo in doba*. Ljubljana: Čebelarsko društvo za Slovenijo, 1934.
- Navratil, Ivan. Anton Janša. Rokopis v ARS - SI AS 621/305/9, 1886.
- Šalehar, Andrej, Dovč, Peter, Kozmus, Peter, Ozbek, Konrad, Rogelj, Irena, Štekar-Vidic, Verena, Tomec, Anton, Baraga, France. *Prva zlata doba Kranjskega čebelarstva 1750–1820*. Ljubljana, samozaložba, 2020 (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-IU45W05A>).
- Šalehar, Andrej, Dovč, Peter, Rogelj, Irena, Baraga, France, Šalehar, Pavla, Šivic, Jasmina. *Anton Janša, prvi učitelj čebelarstva*. Ljubljana, samozaložba, 2019 (<http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-R3TV9N33>).

Stane Granda

FRANC KOSAR (1823–1894)

Ob 200-letnici rojstva duhovnika in Slomškovega biografa

Ob prenosu škofijskega sedeža iz Šentandraža na Koroškem v Maribor in v tej zvezi pogosto spregledani priključitvi večinskega slovenskega dela graške ali sekovske škofije (združitve štajerskih Slovencev v eno škofijo je del slovenskega političnega programa iz leta 1848) se je Anton Martin Slomšek znašel v dokaj neugodnem položaju. Dejstvo je, da so duhovni sobratje, ki so bili dotlej pod Gradcem, v marsičem, zlasti pa v pogledu na nacionalno problematiko, izstopali iz slovenskega povprečja. V veliki meri je to zasluga Jožefa Muršca (1807–1895) in njegovega usmerjanja in vodenja graških Slovencev. Naj opozorimo samo na Davorina Trstenjaka (1817–1890), »očeta« Slovske matice. Tu so potem še drugi veliki duha in znanja, kot je bil tragični Oroslav Caf (1814–1874). Ne nazadnje so bili v pogledu odgovornejših cerkvenih služb »graški prišleki« v lavantinsko škofijo tudi malo nestrpni, ker so bili v tem pogledu v Gradcu kljub akademskim nazivom zapostavljeni. Tako je bil zadnji stolni kanonik sekovske škofije iz slovenskih vrst Andrej Kavčič (1752–1826) imenovan leta 1807. Ker je veljal za nekakšnega tihega škofa tamkajšnjih Slovencev, je jasno, da v nemškem nacionalnem smislu zelo osveščenem kapituлу kasneje niso želeli njegovega somišljenika. Tudi v vrsti tamkajšnjih škofov praktično ni Slovencev, čeprav so veljali za boljši del njene duhovščine.

Franc Kosar; foto: arhiv Celjske Mohorjeve družbe

Franc Kosar, sin braslovškega župana, je bil iz lavantinske »jate«. Po zaslugi strica frančiškana se je šolal v Kamniku, Novem mestu in Ljubljani. Tako je dobil neke vrste vseslovensko formacijo, kar je bila pri takratnih duhovnikih prej izjema kot pravilo. Tudi v zrelih letih je bogatil svoja obzorja s potovanji v tujini. Celo v Bosno je šel. Kot duhovniški kandidat je obiskoval celovško bogoslovje. Ordiniral ga je Slomšek v prvem letu svoje škofovske službe. Nase je prvič vidneje opozoril, ko je ob Slomškovem prevzemu škofovanja leta 1846 tega ob slovesnosti slovensko nagovoril. To kaže tako na stanje nacionalne zavesti v letih pred revolucijo kot njega osebno. Nobenega dvoma namreč ni, da ima to izrazito narodnopolitično konotacijo.

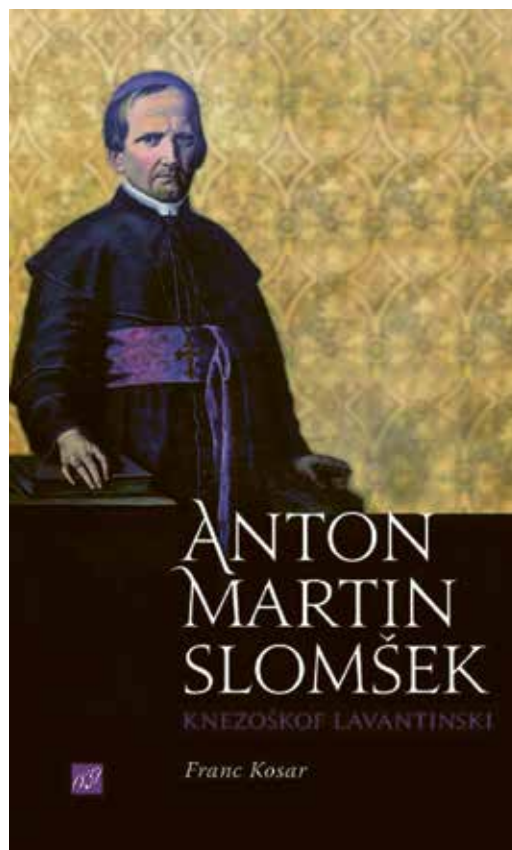
Čeprav je bil posvečen že leta 1846, je začel stalneje delovati šele 10 let pozneje. Oviral ga je bolezen. Pred njo se je skušal reševati tudi z vstopom med lazariste, ki pa jih je zaradi istega vzroka hitro zapustil. Smrt ga je doletela v Iki pri Opatiji, kjer je iskal zdravje zaradi neke domnevne epileptične bolezni (*vertigo epileptica*).

v obliki vrtoglavice, ki naj bi bila posledica nekih epileptičnih procesov v možganih.

Slomšek si ga je zapomnil in kljub zdravstvenim težavam računal na njegovo sodelovanje. Leta 1856 ga je povzdignil med korne vikarje, bil je še razmeroma mlad, hkrati pa je bil njegov knezoškofijski dvorni kaplan, predvsem pa spiritual škofijskih bogoslovcev. Ta položaj je bil za formacijo bodočih duhovnikov izjemno pomemben in kot takega ga je videl tudi Slomšek, ki je bil na tem položaju eden njegovih predhodnikov. Vsekakor to kaže na njun zaupni odnos, ki ga Slomšek ni vzpostavljala s komer koli. V odnosu do podrejenih duhovnikov je bil velikodušen, verjel je, da se človek lahko popravi, in je znal odpuščati. Številni so imeli namreč težave z alkoholom in celibatom, ni pa tega spregledoval. Ob prenosu škofijskega sedeža v Maribor je to funkcijo opravljal naprej, hkrati pa je v mestu namesto škofa opravljal določene funkcije v, kot bi danes rekli, civilnodružbenih gibanjih tamkajšnjih meščanov. Tako pri dobrodelnem društvu katoliških gospa, mariborski slovenski čitalnici in drugod. Bolj kot »drugi jaz« blaženega škofa je bil Kosar njegovo »operativno« dopolnilo. To je najvidneje ob prihodu šolskih sester v Maribor.

Slomškov naslednik Stepišnik (1815–1889), ki ni bil sposoben ustvariti takih odnosov s slovensko politiko (Slomšek je bil otrok revolucionarnega leta 1848, Stepišnik njegov prestrašenec), ga je sprva, menda na pritisk oblasti zaradi neprikritega slovenstva, umaknil na dekansko službo v Kozje, a ga kot stolnega kanonika že 1870 poklical nazaj. Poleg predavanj cerkvenega prava v bogoslovju je prevzemal predvsem najzaupnejše naloge pri mariborski »delitvi duhov«, ki se je dejansko začela s tamkajšnjim Katoliškim tiskovnim društvom oziroma začetkom izhajanja *Slovenskega gospodarja*. Cerkveno kariero je zaključil z imenovanjem za stolnega dekana leta 1893. Vmes je bil v interregnumu med Stepišnikom in Napotnikom (1850–1922) škofijski vikar, povedano sodobno: v. d. lavantinskega škofa.

Franc Kosar velja za tisto skupino slovenskih duhovnikov, za katero so njeni nemški

Franc Kosar, *Anton Martin Slomšek, knezoškof lavantinski*, Celjska Mohorjeva družba, 2012

nasprotniki trdili, da delajo tiho, pa temeljito. O njegovi jasni slovenski politični orientiranost, seveda Slomškove smeri, ne gre dvomiti. To je kazal tako pri vzgoji duhovniškega naraščaja in pri duhovnih vajah že posvečenih kot tudi pri nastopih v javnosti. Javnemu delovanju, pa naj gre za cerkvena ali svetna vprašanja, se ni izogibal. Vrsto let je urejal *Drobtinice*. V brežiškem volilnem okraju je bil leta 1870 celo izvoljen za deželnega poslanca, vendar ga je hitro nadomestil Josip Vošnjak, ki ga je osebno sicer zelo cenil.

Ob vseh njegovih dejavnostih, ki jih je zahteval takratni čas in imajo trajno vrednost, Franc Kosar do danes ostaja nepreseženi škofov biograf. Pred drugimi, predvsem poznejšimi avtorji, je imel to prednost, da ga je osebno in intimno poznal. Življenjepis je napisal v slovenskem jeziku in daljšega v nemškem jeziku. Tega smo dobili prevedenega šele po dobrem desetletju, kar kaže na naš resničen odnos do preteklosti in Slomška posebej.

JOSIPINA URBANČIČ TURNOGRAJSKA (1833–1854)

Izjemna soustvarjalka slovenske romantike

Rodbina Urbančič je ena izmed tistih rodbin, ki je na svojevrsten način zelo zaznamovala slovenski in kasneje tudi evropski prostor, gledano predvsem s strani umetniške in medicinske stroke. Iz rodbine izhajajo nadarjeni slikarji, izjemni zdravniki, pravniki in glasbeniki. Posebno mesto ima nedvomno prva slovenska pesnica, pisateljica, skladateljica, pravljíčarka in pianistka Josipina Urbančič Turnograjska.

V strokovni literaturi je kot začetnik rodbine omenjan gradbenik iz ljubljanskega šempetrskega predmestja Martin Urbančič, ki je živel na prehodu iz 17. v 18. stoletje. Njegov istoimenski sin (1732–1796) ni zaslovel kot nadaljevalec očetove obrti, ampak se je podal med oskrbnike zemljiških gospostev.¹ Martin Urbančič je bil nedvomno izredno sposoben človek, ki je svojo poslovno kariero začel pri dvainštiridesetih kot kašçar in oskrbnik zemljiškega gospodstva Rakovnik pri Mirni na Dolenjskem. Njegovi lastniki, grofje Barbo, so bili ena najuglednejših plemiških rodbin na Slovenskem, ki se je hvalila s predniki kardinali in celo s papežem Pavlom II. Prišla naj bi iz beneškega prostora. Martin Urbančič je postal rakovniški ekonom leta 1774.² Kasneje je svojo službo zamenjal in se zaposlil v letih 1779 do 1795 oziroma do smrti Zoisa na Brdu pri Kranju. Svoje bogastvo in ugled je še povečal, ko se je 25. novembra 1783 v Velesovem poročil s Konstanco Dietrich, hčerko Franca Ksaverja Dietricha, ki je bil lastnik gospodstva Strmol.

Martin Urbančič je v času, ko je bil lastnik gradu Turn, redko bival v njem. Po njegovi smrti 6. junija 1796³ se je vdova Konstanca preselila na Turn in s prisojilno listino 22. septembra 1800 sta postala lastnika gospodstva Turn mladoletna sinova Martina Urbančiča Alojz in Janez Nepomuk. Med delitvijo premoženja gospodstva Strmol je Alojz Urbančič v

soglasju z varuhoma 7. januarja 1823 izročil svojo polovico gospodstva Turn mlajšemu bratu Janezu Nepomuku Urbančiču, ki je postal sam lastnik gospodstva Turn pod Novim gradom. Mladi graščak se je poročil z Jožefino Terpinco, Kranjčanko po rodu, hčerko bogatega podjetnika Jakoba Terpinca. V zakonu se jima je rodilo pet otrok. Najstarejši je bil Janez Nepomuk Jožef, ki je umrl star dve leti in osem mesecev (1832–1835). Za njim so sledili Josipina Konstanca Ana (1833–1854), Janez Nepomuk Viktor Martin – Janko (1835–1911), Anton Fidelis – imenovan po starem očetu Terpinco (1838–1839) in Fidelis Marija Magnus Bernardus (1840–1918). Oče Janez Nepomuk je umrl že leta 1841, tako da je mati sama vzgajala otroke in skrbela za obsežno gospodstvo. Ker so bili ob smrti očeta vsi trije otroci še mladoletni, je varstvo nad njimi prevzel stric Alojz Urbančič.⁴

Od sredine do konca 19. stoletja je rodbina Urbančič upravljala tako gospodstvo Turn kot tudi gospodstvu Dvor v Preddvoru in Strmol v Cerkljah na Gorenjskem.

ORIS ŽIVLJENJSKE POTI JOSIPINE URBANČIČ

Josipina Urbančič se je rodila 9. julija 1833 na gradu Turn pri Preddvoru. Oče Janez Nepomuk Urbančič ji je umrl, ko je bila stara komaj osem let. Njena mati Jožefina je po njegovi smrti prevzela nadzor nad gospodstvom in vzgojo otrok. Josipina je bila najstarejša in je imela še dva brata, Janka in Fidelisa. Mati se je odločila, da bo imela

¹ Granda, 2018, 26.

² Prav tam, 26.

³ Umrl je na gospodstvu Brdo. Pokopali so ga na pokopališču v Predosljah pri Kranju.

⁴ Delavec Touhami, 2019, 22.

zasebna učiteljja, in sicer ji je glasbeno izobrazbo nudil Alojz Globočnik, medtem ko je druga področja prevzel najprej duhovnik Janez Kastelic, za njim pa preddvorski kaplan Lovro Pintar, ki ni bil pomemben samo kot Josipinin učitelj, ampak jo je seznanil tudi z njenim kasnejšim možem Lovrom Tomanom. Slednji je Josipino spoznal 24. avgusta 1850. Med njima se je razvilo bogato triletno dopisovanje, v katerem sta si izmenjala več kot 1100 ljubezenskih pisem in predstavlja eno izmed največjih korespondenc v slovenskem jeziku. Glavnina njunih pisem je shranjena v Rokopisni zbirki Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani.

Josipina in Lovro naj bi po pripovedovanjih in zapisih veljala za zelo lep in zanimiv par. Bila sta tudi kulturno dejavna, predvsem pa sta se zavzemala za večjo uporabo slovenskega jezika. Na Lovrovo željo se je Josipina tudi fotografirala in slikarsko upodobila. Matevž Langus (1792–1855) jo je imel za osnovni model, ko je risal sv. Lucijo v šentflorjanski cerkvi v Ljubljani. Zveza Josipine in Lovra se je vedno bolj poglobljala, zlasti potem, ko je Lovro konec junija 1852 doktoriral in je iz Gradca prišel v Kranj.

Ker je bila Josipina velikokrat bolna, jo je hodil na grad Turn zdraviti znani tržiški ranocelnik in porodničar Tomaž Pirc, ki je zdravil tudi dr. Franceta Prešerna, ko je slednji bival v Kranju. Bil je dober Prešernov prijatelj in mu je zdravstveno pomoč nudil zastonj.⁵ Josipini je zdravnik prepovedal, da bi jedla mastne jedi, surovo sadje in sladkarije, zlasti čokolado, ki sta jo imela z Lovrom zelo rada. Naročil ji je, da mora veliko počivati in se gibati na svežem zraku.

Sorodniki, še posebej stric Alojz, ki je bil varuh turnskih otrok, ni odobral družjenja Josipine in Lovra, saj ni bilo v skladu ne z oliko in moralnimi normami tistega časa. Proti temu sta bila tudi njegova žena in Josipinin bratranec Edvard, ki je bil še posebej obrekljiv človek. Zlasti pa se niso strinjali s Tomanovim političnim delovanjem in pogledom na svet. V nos jim je šlo tudi, da je Toman pomagal Josipinini mami pri odvetniških zadevah. Lovro je bival na Turnu med počitnicami, z Josipino sta se

sprehajala, se vozila na izlete v okoliške vasi, tudi do Bleda, zvečer so se zabavali s petjem in recitiranjem. Na Dunaju in v Gradcu so mu študijski kolegi pripovedovali, da je Urbančič iz Preddvora zelo jezen nanj, saj sta z Josipino cele dneve skupaj, da si uničujeta telesno in duševno zdravje.⁶

Josipini je bila zelo naklonjena Marija Lokar iz Kranja, ki ji je rada prisluhnila, kadar je govorila o Lovru in brala njegove pesmi. Konrad, brat Marije Lokar, je bil dober Prešernov prijatelj. Marija Lokar je z možem Rudolfom pogosto obiskovala Turn in tudi Josipinina mama je rada prišla na obisk k njima v Kranj.

Čeprav se vsi sorodniki niso strinjali, se je zveza Lovra in Josipine poglobljala. Za datum poroke sta določila 24. avgust 1853, saj sta se na ta dan pred tremi leti tudi spoznala. A zaradi Lovrovih zahtev po višji doti je bila poroka prestavljena na 22. september. Poročila sta se v grajski kapeli na gradu Turn, kamor pa je od Lovrovih sorodnikov prišel samo brat Janez kot poročna priča, medtem ko je s strani Josipine prišel samo njen stric Alojz z gradu Dvor. Poročil ju je Pintar ob navzočnosti Josipinine mame in bratov.

Ob tem velja omeniti zanimivo povezavo, ki domnevno izhaja iz povezave še Josipininega dedka Martina Urbančiča, in sicer prijateljstvo Serafine z Josipino. Serafina Franziska Katharina Zois s posestva Brdo pri Kranju je bila rojena eno leto za Josipino, 25. marca 1834, in je bila hči barona Antona Zois in mame Katharine Schwarzenberg. Serafinin oče Anton, ki je bil župan občine Predoslje, je dal sezidati šolo, podpiral pa je tudi Narodno čitalnico in Slovensko matico. Kot predstavnik veleposestnikov je bil izvoljen v kranjski deželni zbor.⁷

Serafina je bila Josipinina prijateljica še iz otroških let. Čeprav sta se večkrat srečevali v Ljubljani in Kranju, jo je nekajkrat Serafina prišla obiskat tudi na grad na Turn. Še v času dopisovanja z Josipino leta 1853 se je zaročila in malo po Josipinini smrti poročila⁸ na gradu Brdo pri Kranju z baronom Karlom Avgustom de Traux de Wardinom. V zakonu se jima je rodila hčerka Konstancija, ki

⁶ Povzeto po Delavec Touhami, 2009, 76–79.

⁷ Preinfalk, 2003, 49.

⁸ Poročila se je 17. septembra 1854.

⁵ Kurillo, 2015, 33.

Spominska soba Josipine Urbančič na gradu Turn

leta 1918 Zoisovo palačo na Bregu pri Ljubljani prodala Petru Kozini, ustanovitelju čevljarkega podjetja PEKO.⁹

Če so turnski imeli kot najpogostejšega obiskovalca Lovra Pintarja, preddvorskega kaplana in Josipinega učitelja ter mentorja, občasno pa je prišel ob praznikih tudi Matija Valjavec z vaškimi fanti, se je preddvorska linija Urbančičev lahko ponašala s precej bolj eminentnimi obiski. Med njimi so bili: Primičeva Julija, Viktor Vest, Florian pl. Andriolli, Rudolf Lokar. Vsi našeti, razen Primičeve Julije, so bili dobri prijatelji Franceta Prešerna.¹⁰ Na Turn je prišel leta 1851 na obisk tudi dr. Viktor Hradeczký s svojo ženo. Dr. Hradeczký je nasledil dr. Franceta Prešerna v odvetniški pisarni v Kranju. Pogosteje pa je bilo, da so šli Jožefina Urbančič in njeni otroci na obisk k Langusovim in Terpinčevim v Ljubljano ali k Lokarjevim v Kranj.

Josipina se je po poroki skupaj s svojo mamo in bratoma preselila v Gradec, saj je Lovra tam čakala prva služba. Zanosila je kmalu po poroki in maja 1854 rodila mrtvega otroka ter slab teden zatem umrla tudi sama, in sicer 1. junija 1854. Stara še ni bila enaindvajset let. Njen grob je še danes na pokopališču sv. Leonarda v Gradcu.

IZJEMNA USTVARJALNA POT

Josipina Urbančič velja za prvo slovensko pesnico, pisateljico, skladateljico, pianistko in pravljíčarko. Ustvarjala je pod psevdonimom Turnograjska, ker je bil njen dom grad Turn. Ustvarjati je začela pri sedemnajstih letih in končala s smrtjo. Največ del

je napisala v prvih treh letih dopisovanja z Lovrom, in sicer od leta 1850 do leta 1853. Sprva je pisala kratke poučne zgodbe z moralno tendenco, polne opisov in prispodob iz narave, saj jo je zelo občudovala. Največ je napisala zgodovinskih povestic, med katerimi zagotovo velja omeniti *Nedolžnost in sila*, v kateri je prvič v slovenski pripovedni obliki uporabila motiv Veronike Deseniške. Napisala je tudi posvetilo Francetu Prešernu, ko je obiskala njegov grob. Ukvarjala se je s poezijo, kjer je motiviko zajemala iz narave. Njena najbolj znana pesem je *Zmiraj krasna je narava*. Josipina je bila tudi izjemna skladateljica in pianistka. Komponirala je klavirske skladbe in napeve s klavirjem za slovenske tekste. Je tudi prva slovenska pravljíčarka, in sicer je svojo pot v svet pravljičarice zarisala z delom *Rožmanova Lenčica*.

Josipina je v pismih in svoji delih uporabljala zelo lepo slovenščino. Ustvarjala je v dobi, ko se je pripovedništvo na Slovenskem šele začelo razvijati, poleg tega so bili do takrat ustvarjalci samo moški, zato so njena dela za razvoj slovenske pripovedne proze edinstvenega pomena. Bila je velika zagovornica slovenske biti in identitete naroda. Poleg osemindesetih povestic, štirih pesmi in nekaj skladb je za seboj pustila veliko idej, ki jih je imela. Bila je izjemno umetniško nadarjena, velika v ljubezni do slovenskega jezika in slovenstva, zato je prav, da ji slovenski prozor nameni več pozornosti, kot je je bila deležna do sedaj, še zlasti v letu 2023, ko praznujemo 190-letnico njenega rojstva.

VIRI

Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana (NUK): Rokopisna zbirka, Ms 1445, 1446: mapa 2a, 2b, 2c, 2 d, 2e.

LITERATURA

Delavec Touhami, Mira. *Nedolžnost in sila: življenje in delo Josipine Urbančič Turnograjske*. Kranj: Gorenjski glas, 2004.

Delavec Touhami, Mira. *Moč vesti*, Brežice: Založba Primus, 2009.

Granda, Stane. *Socialno okolje Josipine Urbančič Turnograjske*, v: Delavec Touhami, Mira, Križnar, Franc (ur.): (Zbornik razprav ob mednarodnem simpoziju) *Josipina Urbančič Turnograjska: Kdor dušno živi, ne umrje!* Mače pri Predvoru: KD Josipine Turnograjske, 2018, 22–25.

Kurillo, Jurij. *Tomaž Pirc*, Kranj, Tržič: Gorenjski muzej, Tržiški muzej, 2015.

Preinfalk, Miha. *Genealoška podoba rodbine Zois od 18. do 20. stoletja*, v: *Kronika*, 2003, št. 51, let. 1, 27–50.

⁹ Povzeto po Preinfalk, 2003, 49.

¹⁰ NUK, Korespondenca, TT, Ms 1446.

Renato Podbersič ml.

P. ALEKSANDER VAVPOTIČ

Ob 150. obletnici rojstva

Pred poldrugim stoletjem se je v Ormožu rodil p. Aleksander Vavpotič (1873–1916), frančiškan in glasbenik, ki je umrl na Goriškem kot nedolžna žrtev med prvo svetovno vojno.

Spopadi na soški fronti so sicer zahtevali krvav davek tudi med Frančiškovimi sinovi iz kranjske province Sv. Križa, ki so delovali na Goriškem. Sredi aprila 1916 je umrl hrabri frančiškan p. Frančišek Ambrož (1874–1916), zanj je bilo usodno italijansko obstreljevanje bolnišnice usmiljenih bratov sredi Gorice, kjer je pomagal obolelim in ranjenim.

Sredi poletja 1916 je kruta usoda doletela še njegovega sobrata p. Aleksandra Vavpotiča. Kot domnevnega vohuna so ga 9. avgusta 1916 ob zavzetju Gorice ustrelili italijanski vojaki. V ljubljanskem *Slovcu* so skoraj mesec dni odlašali z razglasitvijo njegove smrti, kajti mislili so, da se je nekako rešil in se bo kmalu javil.

V frančiškanskem samostanu na Kostanjevici nad Gorico, ki ga domačini imenujemo tudi Kapela, je ob izbruhu prve svetovne vojne živelo devet patrov, vsi so bili Slovenci, in osem redovnih bratov. V sklopu samostana je delovala frančiškanska notranja gimnazija, kjer je med drugimi poučeval tudi znameniti jezikoslovec p. Stanislav Škrabec. Ob začetku spopadov na soški fronti je 25. maja 1915 gimnazijski prefekt p. Gracijan Heric odpeljal vseh dvajset takratnih gimnazijcev v Ljubljano. Pozneje so jih namestili po različnih frančiških samostanih na Kranjskem in Štajerskem (Ljubljana, Kamnik, Sv. Trojica). Do konca poletja 1915 so jim sledili tudi profesorji (p. Hadrijan Kokolj, p. Edvard Ravstehar, p. Evstahij Berlec), da pripravijo vse potrebno za odprtje gimnazije v Kamniku. Gimnazija je nadaljevala z delom v šolskem letu 1915/16. Do 22. novembra 1915 so Kostanjevico zapustili še preostali redovniki. Ostal je le p. Aleksander Vavpotič, organist in profesor petja. Poverjena mu je bila skrb za izpraznjeni samostan. Njegovi sobratje so ga sicer vabili, naj se jim pridruži na Gorenjskem, toda p. Aleksander se nikakor ni mogel ločiti od Kostanjevice.

P. Aleksander Vavpotič se je rodil 20. aprila 1873 v Ormožu, kot fantič je vstopil k frančiškanom na Trsatu nad Reko. Slovesne obljube je dal sredi julija 1898 in bil posvečen v duhovnika. Glasbe se je učil pri dirigentu dr. Josipu Čerinu (1867–1951), nekdanjem koncertnem vodji »Glasbene Matice«. P. Aleksander je veljal za izvrstnega organista in pevovodjo, hkrati so sodobniki cenili njegovo vztrajnost in pridnost. Glasbeno se je izobraževal tudi pri benediktincih na Štajerskem, kjer se je poglobljal v koralno petje. Slovel je kot dober pevec z močnim tenorjem.

V Gorico je prišel za lektorja in organista leta 1900. Vmes je leto dni kot organist deloval v frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Svoje talente je razdajal predvsem na glasbenem področju, od leta 1914 je poučeval cerkveno glasbo v goriškem Centralnem bogoslovnem semenišču, vrsto let je bil tajnik Cecilijanskega društva v Gorici, verniki pa so ga cenili tudi kot pridigarja in spovednika.

P. Aleksander je na Kostanjevici vztrajal tudi med hudimi italijanskimi obstreljevanji, ki so tako mesto ob Soči kot tudi sam samostan vztrajno spreminjali v kup ruševin. Bivališče si je uredil globoko v samostanski kleti, kjer je bil popolnoma varen pred sovražnimi izstrelki. Pogosto ga je obiskoval tudi Vinko Vodopivec, vikar v bližnjem Kromberku in priznan primorski glasbenik. V nekrologu, ki ga je leta 1917 objavil ljubljanski *Cerkveni glasbenik*, je o p. Aleksandru zapisal:

Zraven tega je vsak dan izpovedoval in maševal ter ob nedeljah in praznikih pridigoval. Seveda, vse zelo zgodaj v jutranjem mraku, dokler je bilo še kolikortoliko varno. Silno se je razveselil, kadar smo ga prišli obiskat v njegovo »kaverno« – no, posebno lepa ni bila ta shramba, ampak imela je dve jako dobri lastnosti: hladna

Močno poškodovana samostanska cerkev na Kostanjevici med prvo svetovno vojno; hrani: Društvo soška fronta 1915–1917.

je bila in varna. Lepo je bilo na samostanskem vrtu. Od Sabotina pa do Doberdoba je bila cela fronta pred nami kakor na dlani. Skriti med gostim grmičevjem smo cele ure opazovali ljute artiljerijske dvoboje. Natanko se je videlo, kako zadevajo naši izstrelki italijanske postojanke.

Med 6. soško ofenzivo, 9. avgusta 1916, so Italijani le zasedli Gorico in posledično tudi Kostanjevico. Našli so p. Aleksandra, ga osumili vohunstva in ga brez milosti takoj ustrelili kot vohuna. Samostanska kronika sicer omenja, naj bi ga dobili pred obednico, nekateri italijanski pisci pa pravijo, naj bi se p. Aleksander skrival v tedaj že izpraznjeni kripti francoskih Burbonov pod cerkvijo na Kostanjevici. Tudi mesto njegove ustrelitve ni točno poznano, saj se omenja tako železniški predor pod Kostanjevico kot prostor pod samostanom proti Gorici. Pokopali naj bi ga na dvorišču železničarske hiše pri predoru ob Streliški poti, nekdanj Via del Poligono. Ob prekopavanju po koncu vojne naj bi našli njegove kosti in ostanke redovne obleke, vse skupaj naj bi položili v zaboj in zakopali na novem mestnem pokopališču na polju proti Mirnu.

Druga različica o žalostni smrti p. Aleksandra pa pravi, da se je ravno v času italijanske zasedbe Gorice iz mesta vračal na Kostanjevico. Zaradi hudih bojov se je znašel v navzkrižnem obstreljevanju, krogle in granate so švigale sem ter tja, zato se je zatekel v železniški predor pod Kostanjevico, misleč, da je tam na varnem. Stisnil naj bi se v kot, toda naenkrat je zaslišal kričanje prihajajočih italijanskih vojakov, ki so ga označili za izdajalca. P. Aleksander je namreč sedel ravno pod telefonom,

toda zanj niti vedel ni. Italijani so domnevali, da je prav nesrečni pater po telefonu sporočal njihov položaj umikajočim avstro-ogrskim branilcem, čeprav njemu niti na misel ni prišlo kaj takega. Italijane je poskušal prepričati o svoji nedolžnosti, saj je dobro govoril italijansko, toda nič ni pomagalo. Svoje domnevno izdajstvo je plačal z življenjem in Italijani so ga ustrelili. Pokopali naj bi ga na samostanskem vrtu na Kostanjevici. Neki samostanski služabnik, ki je s patrom vztrajal na Kostanjevici, naj bi si zapomnil mesto pokopa.

Med italijansko zasedbo je v samostanu prebivala vojaška posadka, ki so jo pogosto obstreljevale avstro-ogrske enote z bližnjega hriba sv. Marka nad Šempetrom. Državne oblasti so sicer že leta 1915 poskrbele za prevoz posmrtnih ostankov tam pokopanih Borbonov na Dunaj. Po italijanskem umiku ob prodoru pri Kobaridu jeseni 1917 so se frančiškani začeli vračati na Kostanjevico. Prvi se je vrnil p. Gracijan Heric 17. februarja 1918 in si v ruševinah uredil zasilno stanovanje.

Že kmalu so začeli iskati grob ustreljenega sobrata Aleksandra Vavpotiča, da bi njegovo truplo prenesli na pokopališče. Različica zgodbe pravi, da jih je pričakalo presenečenje, saj so v domnevnem grobu našli okrog petnajst razpadajočih trupel, vsa so bila oblečena v frančiškanske redovne obleke. Seveda se je postavilo vprašanje, kako je do tega prišlo. Domneva se, da je šlo za italijansko navado in navdušenje nad frančiškani, njihovo redovno obleko in sv. Frančiškom, ki je sicer zavetnik Italije. Včasih se je v Italiji dogajalo, da so že dojenčke oblačili v frančiškanski habit. Torej smemo domnevati, da je zanje veliko tolažbo predstavljalo dejstvo, da lahko tudi svoje umrle vojake oblečejo v redovno obleko sv. Frančiška. Tako so italijanski vojaki v shrambi na zasedeni Kostanjevici vzeli redovne habite in vanje oblekli svoje padle vojake ter jih nato skupaj z ustreljenim p. Aleksandrom pokopali v skupni grob na samostanskem vrtu.

Gotovo je sv. Frančišek v nebesih priznal enega med tam pokopanimi za svojega duhovnega sina. Vinko Vodopivec pa je ob zaključku že omenjenega nekrologa za p. Aleksandra preprosto zapisal: »In sedaj počivaš v miru, dragi prijatelj, tam doli v solnčni Gorici, ne moti te v nezdramnem spanju rjojenje sovražnih min in granat.«

Andreja Legan Ravnikar

MAKS PLETERŠNIK (1840–1923)

Ob stoletnici smrti

Jezikoslovec in literarni zgodovinar Maks Pleteršnik se je v slovensko jezikovno in kulturno zgodovino zapisal predvsem kot urednik monumentalnega *Slovensko-nemškega slovarja* (1894–1895), ki je po številu slovarskih sestavkov še danes najobsežnejši slovenski slovar in edini, v katerem je besedje prikazano celostno: pomensko, slovnično, frazeološko in terminološko, z umestitvijo besed v čas in prostor, z oznako virov in etimološkimi pojasnili. Zaradi bogate sporočilnosti je bil podlaga sodobnim razlagalnim in drugim slovarjem slovenskega jezika, ostaja pa neizčrpen vir za raziskave zgodovine slovenskega jezika in slovenski zgodovinski slovar ter za etimološke in zgodovinske slovarje slovanskih jezikov.

Maks Pleteršnik (1840–1923); vir: dlib

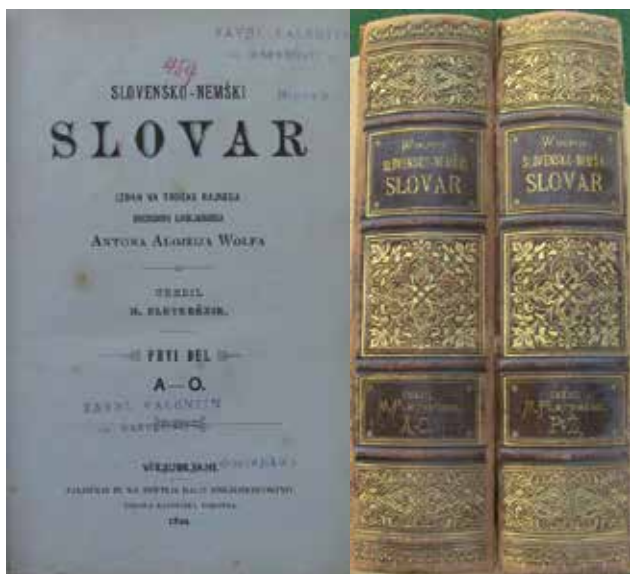
ŽIVLJENJSKA POT

Eden najpomembnejših slovenskih slovaropiscev Maks Pleteršnik se je rodil 3. decembra 1840 v Pišecah blizu Brežic. Tam je obiskoval ljudsko šolo, od leta 1851 do 1859 pa je šolanje nadaljeval na gimnaziji v Celju. Po maturi se je vpisal na dunajsko univerzo, kjer je med letoma 1859 in

1863 študiral latinščino, grščino in slovansko jezikoslovje. Kot profesorski pripravnik je leta 1863 poučeval v Mariboru, naslednje leto pa je kot profesor služboval v Celju, nato pa na gimnazijah v Kranju, Gorici in Trstu. Leta 1871 je bil na lastno prošnjo premeščen na gimnazijo v Ljubljani, kjer je poučeval do upokojitve leta 1900. Istega leta je bil odlikovan z viteškim križcem Francjožefovega reda, leto prej (1899) pa je postal dopisni član Jugoslavenske akademije v Zagrebu. Po upokojitvi je živel deloma v Ljubljani, deloma na rojstnem domu v Pišecah: lepo je uredil rojstno hišo in ob pomoči vzorno obdeloval posestvo. Ko je bilo v Ljubljani ustanovljeno Znanstveno društvo za humanistične vede (1921), je bil Pleteršnik sprejet kot enakovreden član, čeprav ni bil univerzitetni profesor. Leta 1922 je bil odlikovan z redom sv. Save 3. stopnje. Umrli je pred natanko sto leti, 13. septembra 1923, na rojstnem domu in bil pokopan v spremstvu velike množice ljudi, med katerimi so bile tudi znane osebnosti slovenskega kulturnega življenja. Ob desetletnici smrti je Slovenska matica na rojstni hiši odkrila spominsko ploščo. Danes se po njem imenuje osnovna šola v Pišecah in društvo Pleteršnikova domačija Pišece.

STROKOVNO DELOVANJE

Maks Pleteršnik je že v študentskih letih pomagal Franu Miklošiču pri pripravi starocerkvenoslovenskega slovarja (*Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Dunaj 1862–1865), za kar se mu je svetovno

Maks Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar, 1894, 1895

znani slavist v predgovoru posebej zahvalil. Prvi dve desetletji po končanem študiju je dopolnjeval svoje znanje o antičnem in slovanskem svetu in objavljial razne sestavke iz teh predmetov. Najbolj sta ga zanimali slovanska in slovenska zgodovina: prihod Slovencev in njihova zgodovina do zmage krščanstva, o katerih je pisal tudi v različnih prispevkih (Najstarša dōba slovenske zgodovine, *Čitalnica*, III, 1866, 209–18; Slovenci pod Karlom Velikim in nasledniki iz njegove rodovine, *Slovenski narod* 1871, št. 75–82; »Slovenci« ter »Hrvati in Srbi« v knjigi *Slovanstvo*, I. del, Slovenska matica 1874, 149–311). V delu o Slovencih je do tedaj znane zgodovinske podatke strnil v celoto, kar predstavlja prvi večji poskus pregleda slovenske zgodovine v slovenščini. Po pismih in listinah, shranjenih v arhivu ljubljanske gimnazije, je Pleteršnik napisal dva odmevna članka: Vodnik, učitelj ljubljanske gimnazije (*Ljubljansko gimnazijsko izvestje*, 1875, 25–33) in Slovenščina na ljubljanskem liceju (*Ljubljansko gimnazijsko izvestje*, 1887, 3–7), v katerem je opisal zgodovino ustanovitve stolice za slovenski jezik od Ravnikarjeve prošnje leta 1815 do Metelkovega imenovanja za prvega učitelja slovenščine leta 1817. Drugi Pleteršnikovi spisi so podobe iz antičnega življenja, ki jih je namenil širšemu občinstvu. Grško gledališče mu je vzbudilo zanimanje tudi za slovensko gledališče – leta 1874 je bil izvoljen v odbor

Dramatičnega društva, v katerem je mnogo let aktivno deloval.

Po letu 1880 se je popolnoma posvetil slovarskemu delu. Najprej je sodeloval pri prireditvi *Latinsko-slovenskega slovnika za tretji in četrti gimnazijski razred* (1882). Leta 1883 je prevzel uredništvo nad zbranim gradivom za pripravo splošnega slovensko-nemškega slovarja in uspel pripraviti za natis monumentalni *Slovensko-nemški slovar* (1894–1895), med strokovno javnostjo znan kot Pleteršnikov slovar ali zgolj Pleteršnik. Pozneje je sodeloval tudi pri pripravi velikega Wiesthalerjevega latinsko-slovenskega slovarja, ki je bil leta 1914 pripravljen za tisk, a zaradi začetka svetovne vojne ni izšel.

O DELU ZA SLOVAR IN NJEGOVEM POMENU ZA JEZIKOSLOVJE, SLOVENŠČINO IN SLOVENCE

Uresničitev drugega dela načrta Slovenskega društva po izidu Cigaletovega nemško-slovenskega slovarja (1860) – priprava slovensko-nemškega slovarja – je bila dolgotrajna naloga in zaradi izjemno zahtevnega dela zaznamovana z menjavami več urednikov in mnogimi neso-glasji o njegovem konceptu. Ljubljanski nadškof Janez Zlatoust Pogačar je po večletnih zapletih z njegovo izdelavo pooblastil Maksa Pleteršnika, ki je imel dovolj strokovnega znanja in delovnega poguma, da je ta ogromni projekt dokončal v dvanajstih letih. Pleteršnik v uvodu navaja, da slovar ni mogel biti zamišljen kot pravi zgodovinski slovar, ki bi prikazoval razvoj slovenskega besednega zaklada v preteklih stoletjih, saj je bilo zanj na osnovi različne metodologije zbrano zelo različno gradivo. Sledil pa je cilju, ki ga je izpostavil tudi kot osnovno uredniško načelo: v razumnih mejah »sprejeti, kar se v literaturi nahaja in kar narod govori« (PS 1894: VII). Prvi snopič slovarja je izšel tik pred novim letom 1892, zadnji, triindvajseti snopič pa v letu 1895. S približno 103.000 slovarskimi sestavki je Pleteršnikov slovar še vedno najobsežnejši slovenski slovar in presega obseg *Slovarja slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ, 1970–1991), ki jih vsebuje približno 93.000. Zajeto jezikovno gradivo sega od rokopisov iz 15. stoletja do aktualnih tiskanih del, izdanih do vključno leta 1893, ko je bil slovar že v tiskarni. Vanj so

vključene velike besedne zbirke: Zalokarjev rokopis na 1100 polah, obsežna Cafova vseslovenska zbirka (1834–1876), ki vsebuje »več zabojev drobnih listkov, na katerih so bile posamezne besede z razlago in citati«, Miklošičev rokopis v štirih velikih zvezkih na 287 polah (1849–1855) ter nekatere manjše zbirke tako jezikoslovcev kot ljubiteljskih zbiralcev. V slovarju najdemo takratno knjižno, narečno in zgodovinsko besedje s podatki o avtorjih, zemljepisni razširjenosti in podatki o izvoru. Pleteršnikov slovar je edini slovenski slovar, v katerem je besedje prikazano celostno: pomenško, slovnično, naglasno, frazeološko, terminološko, časovno, prostorsko, avtorsko, etimološko. V njem lahko prepoznavamo tudi prvine enojezičnega razlagalnega slovarja, ki je prvič izšel šele 1936 (Glonar). Zaradi bogate sporočilnosti je bil Pleteršnik podlaga razlagalnemu slovarju sodobne knjižne slovenščine (SSKJ), ki se dopolnjuje z novjšim besedjem in v vsakoletnih »prirastkih« na novo izhaja v spletni obliki na jezikovnem portalu Fran (www.fran.si), in posredno *Slovenskemu pravopisu*. Bil je pomemben vir besedja za *Etimološki slovar slovenskega jezika*, aktualen pa ostaja pri pripravi načrtovanega celovitega zgodovinskega slovarja slovenskega jezika ter za druge slovanske etimološke in zgodovinske slovarje.

Kakor kaže zapuščina, je Pleteršnik še po izidu zbiral novo slovarsko gradivo, saj se je zavedal, da slovaropisno delo ni nikdar povsem končano. Njegov izvod slovarja, vezan v štiri zvezke, je namreč bogato dopolnjen z dodatnimi podatki, ki jih je Pleteršnik vpisoval po izidu: dodal je pregled novih virov, ki obsegajo dopolnilne zbirke k tiskalnemu slovarju, novo dialektološko gradivo, nove izpise iz vseh del slovenskih pisateljev, iz strokovnih besedil idr.

DRUŠTVO PLETERŠNIKOVA DOMAČIJA PIŠECE

Leta 1992 je bil ustanovljen Organizacijski in operativni odbor Maks Pleteršnik, ki je poskrbel za obnovo propadajoče Pleteršnikove domačije. Ta je bila v letih 1993 in 1994 temeljito obnovljena ter preurejena v muzej. Strokovni odbor društva za varovanje maternega jezika, naravne in kulturne dediščine – Društvo Pleteršnikova domačija Pišce vsako leto pripravi Pleteršnikov dan, v okviru

katerega organizira jezikoslovni simpozij (vsako drugo leto), okrogle mize, predstavitve knjig, kulturni program in drugo. Obnovljena Pleteršnikova domačija je skozi leta postala središče vaškega kulturnega življenja in leksikografsko središče Slovenije. Da je spomin na slovaropisca Maksa Pleteršnika in na njegov pomen za slovenski jezik in Slovence še vedno živ, dokazuje tudi *biografski roman o njem izpod peresa Rudija Mlinarja, ki je pri Mohorjevi družbi izšel pred petimi leti* (2018).

SKLEP

Lahko povzamemo, da se je zadnjih četrto stoletja tudi v širši javnosti dokončno utrdila zavest, da je *Slovensko-nemški slovar* s 1900 stranmi velikanski osebni dosežek urednika Maksa Pleteršnika in neprecenljiv dosežek slovenskega slovaropisja. V kulturnozgodovinski in jezikovni zavesti je bilo do sodobnosti premalo znano, da je imel Pleteršnikov slovar eno najpomembnejših vlog tudi pri osamosvajanju slovenščine še več desetletij po izidu. Na primer, jezikoslovec in duhovnik Anton Breznik (1881–1944) je imel slovar poleg brevirja in biblije za nepogrešljivo knjigo, kamor je vpisoval na tisoče svojih opomb in popravkov, iz nje je črpal številne jezikovne podatke in z njo celo »polemiziral«.

LITERATURA

- Breznik, Anton. Pleteršnik, Maks (1840–1923). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi435041/#slovenski-biografski-leksikon> (16. junij 2022). Izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon*: 7. zv. *Peterlin - Pregelj C. France Kidrič et al.* Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1949.
- Jakopin, Franc. Pleteršnikovo mesto v sočasnem slovaropisju. V: Novak, France (ur.): *Zbornik Slavističnega društva Slovenije 5: Maks Pleteršnik*. (Zborovanje slavistov ob stoletnici izida Pleteršnikovega *Slovensko-nemškega slovarja*, Krško in Pišce, oktober 1994). Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije in Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1997.
- Pleteršnik, Maks. *Slovensko-nemški slovar*, www.fran.si, dostop 24. 6. 2022.
- Pleteršnik, Maks. Pripomnje. V: *Slovensko-nemški slovar I (A–O), II (P–Ž)*. Ljubljana: Knezoškofijstvo, 1984–1895.
- Pleteršnik, Maks, Furlan, Metka (ur.). K transliterirani izdaji Pleteršnikovega slovarja. V: *Slovensko-nemški slovar Prvi del (A–O), Drugi del (P–Ž): transliterirana izdaja*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006. (Zbirka Slovarji.)
- Toporišič, Jože (ur.). *Pleteršnikov slovensko-nemški slovar: Zbornik s simpozija '96 v Pišecah*. Novo mesto: Dolenjska založba, 1998.

Matjaž Klemenčič

MONSINJOR JOŽEF FRANČIŠEK BUH

Ob stoletnici smrti

Jožef Frančišek Buh se je rodil 17. marca 1833 v Zadobju, v župniji Lučine v Poljanski dolini, očetu Matiji Buhu kot četrti od sedmih otrok. Šolanje je začel v Poljanah, nadaljeval pa v Škofji Loki, kjer se je naučil nemškega jezika, zatem pa je šolanje nadaljeval v gimnaziji v Ljubljani. Jeseni leta 1854 je vstopil v semenišče v Ljubljani. Izobraževanje je zaključil in bil v duhovnika posvečen 25. julija 1858. Decembra istega leta je postal kaplan v Loškem Potoku. Jeseni 1861 je bil premeščen v Radeče, kjer je služboval do odhoda v ZDA, marca 1864.

Jožef Frančišek Buh; vir: Wikipedija

Buh je v obdobju do odhoda v Združene države Amerike napisal dva molitvenika: *Zvezdice, to je zveličavne resnice, ki nam pot do popolnomasti proti nebesam kažejo* (1862) in *Jezus v sercu: v podobah, kako se Jezus serca polasti, ga čisti in sabo zedinja: z mašnimi in drugimi navadnimi molitvami* (1863).

Po pismih in prošnjah za pomoč se je Buh že kot semenišnik seznanil z delom slovenskih duhovnikov v Ameriki. Že 1857, v tretjem

letniku študija je prosil škofa Friderika Barago, da bi se mu pridružil kot študent. Baraga ga je bil pripravljen sprejeti, vendar Buh takrat ni dobil dovoljenja cerkvenih oblasti.

Leta 1864 je misijonar Franc Pirc Buha povabil, naj se mu pridruži. Ko je ta dobil dovoljenje ljubljanskega škofa Jerneja Vidmarja, se je pozitivno odzval na njegovo vabilo.

Pirc za delovanje v ZDA ni pridobil samo Buha. Z njim je v Ameriko odšlo še petnajst bogoslovcev, med njimi Jakob Trobec, poznejši škof St. Clouda, Minnesota, in dijak Friedrich Katzer, ki je pozneje postal nadškof v Milwaukeeju, Wisconsin, in se izkazal kot zagovornik ohranjanja etnične identitete katoliških priseljencev v ZDA.

Skupina je 19. maja 1864 prispela v ZDA, nato pa so pod Buhovim vodstvom odpotovali v St. Paul, Minnesota. Tam so se razšli. Štirje bogoslovci, ki so bili pred zaključkom študija, so ostali v St. Paulu. Drugi so odšli na izobraževanje v semenišče St. Francis v Milwaukeeju in St. Vincent v Latrobu, Pensilvanija. Buh je postal začasni profesor in duhovni vodja štirim bogoslovcem, ki so ostali v St. Paulu. Tam je skupaj z njimi bival v trinadstropni zgradbi, ki je hkrati služila kot stolnica, škofovska palača, župnišče in šola. Tam so bivali tudi škof Thomas Langdon Grace, duhovnik John Ireland, ki je pozneje postal nadškof v St. Paulu, duhovnik Augustin Ravoux in semenišnik Thomas O'Gorman, poznejši škof v Sioux Falls, Južna Dakota. Že novembra 1864 so štirje omenjeni bogoslovci končali študij.

S tem je bila Buhova začasna naloga končana, 9. novembra je skupaj z Janezom Žužkom odpotoval k Pircu v Crow Wing, 80 km severno od St. Clouda. Tam je Buh ostal do januarja 1865, ko je odšel k okoli 120 km severno oddaljenemu jezeru Winnibigoshish v severni Minnesoti. Do sredine junija je misijonaril med Indijanci, hkrati pa se učil njihovega jezika in proučeval njihove običaje. V tem času je živel pri nekem »Polindijancu« in v zameno za nastanitev poučeval njegove otroke.

Julija 1865 so Buha poslali v Belle Prairie v severni Minnesoti, od St. Clouda oddaljeno približno 40 km. Tam so bile razmere podobne kot pri jezeru Winnibigoshish. Spreobračanje Indijancev je potekalo počasi, saj so bili ti razkropljeni, poti so bile slabe, večkrat tudi neprevozne. Težavo so predstavljale tudi vremenske tegobe: poplave, izredno mrzle zime ter roji komarjev poleti.

Buh je sčasoma nase prevzel Pirčevo breme. Namesto njega je začel obiskovati misijonske postaje, ki so po letu 1889 prišle pod pristojnost škofije v St. Cloudu. Postaje so bile v povirju Misisipija, od Crow Winga do Red Lakea, s cerkvami v Crow Wingu, Belle Prairie in Little Falls. Obenem je prevzel tudi misijonske postaje v indijanskih rezervatih ob jezerih Red Lake, Leech Lake, Cass Lake in Sandy Lake in White Earth.

Med delovanjem v Belle Prairie je Buh na svojem misijonarskem območju zgradil več cerkva, med drugimi tudi cerkvi v najstarejših slovenskih naselbinah v Minnesoti, Brockwayu in Albanyju v okrožju Stearns. Tja so se namreč na pobudo Franca Pirca naselili prvi slovenski priseljenci med 1865 in 1866. Prihajali so iz Gorij in Dovjega na Gorenjskem, obiskoval pa jih je tudi Buh. Buh je 1878 odšel v zahodno Minnesoto, kjer je septembra 1878 postal prvi stalni župnik cerkve sv. Jožefa v Perhamu. Od tam je upravljal široko območje ob železnici »The Northern Pacific«, ki se je raztezalo od Brainarda ob Misisipiju na vzhodu do Moorheada ob Red Riverju na zahodu. Leta 1886 je prevzel Little Falls z misijoni, kjer je ostal do januarja 1889, ko je odšel v Tower, Minnesota.

Čeprav je z veseljem misijonaril med Indijanci, pa se je pri svojem delovanju med njimi

vseskozi spopadal z različnimi neprijetnostmi in nevarnostmi. Veliko časa je preživel na poti, večkrat je moral spati na prostem, v mrazu in snegu. Skrbela ga je revščina med Indijanci, ki je bila ponekod tako huda, da je primanjkovalo celo hrane. Indijanske učence je učil brati in pisati ter s tem civilizirati in jih skušal pridobiti za krščansko vero.

Buh je leta 1888 postal prvi župnik cerkve sv. Martina v Towru, Minnesota, rudarskem mestu, kjer so delo poiskali mnogi slovenski, nemški in skandinavski priseljenci. Tower je Buhu služil kot izhodišče za misijonsko delovanje. V okolici Towerja je ustanovil misijonske postaje v Elyju (1888), Biwabiku, Virginiji in Hibbingu (1890). V teh krajih se je kasneje naselilo veliko število slovenskih priseljencev. Tamkajšnje misijonske postaje so kmalu postale samostojne župnije in so v skladu s filozofijo nadškofa v St. Paulu, Johna Irelanda, delovale kot teritorialne župnije z namenom vključitve priseljencev v ameriško družbo. Buh je obvladal več jezikov, to je prišlo do izraza med njegovim pastoralnim delovanjem, ko je večkrat opravljal obrede v štirih jezikih, z Indijanci pa je govoril tudi očipvejsko.

Buha je zanimal tudi socialni in družbeni napredek slovenskih priseljencev. Prepričal je Antona Murnika, da je začel izdajati najstarejši slovenski časnik v ZDA, *Amerikanski Slovenec*. Murnik se je iz Towra preselil v Chicago, saj je bil prepričan, da je Tower za takšen podvig premajhno mesto. Tako je prva številka *Amerikanskega Slovenca* izšla v Chicagu 3. septembra 1891. Skupno je tam izšlo deset števil. Izkazalo se je namreč, da je bilo izdajanje časopisa v slovenskem jeziku po strokovni in finančni plati pretežek zalogaj za uredništvo. Zaradi tega je Buh od Murnika za 450 dolarjev odkupil *Amerikanskega Slovenca*. Prepričan je bil, da bi Slovencem v Ameriki katoliški časopis pomagal in koristil. Buh je nato kupil tiskarski stroj in ustanovil prvo slovensko tiskarno v ZDA. Enajsta številka je izšla 4. marca v Towru, glavna naloga časnika pa je bila ohranjati krščansko vero med slovenskimi priseljenci. V tem času je imel časopis okoli 200 naročnikov, pošiljali pa so ga na 530 naslovov. Buh je k sodelovanju pri urejanju časopisa povabil slovenske bogoslovce

iz semenišča v St. Paulu, s prispevki pa so pomagali tudi slovenski duhovniki iz drugih slovenskih naselbin po ZDA.

V Towru je *Amerikanski Slovenec* izhajal med letoma 1892 in 1899, ves ta čas pa se je Buh srečeval s finančnimi težavami. Tako je časopis leta 1899 prodal Slovensko-amerškemu tiskovnemu društvu iz Jolietu v Illinoisu, kjer je odločilno besedo imel Frančišek S. Šušteršič.

V svoji tiskarni je Buh založil in izdal Jeramovo *Slovensko-angleško slovnico* (1895), prvo slovensko knjigo, natisnjeno v Ameriki. Leta 1897 je izdal še svoj molitvenik *Srce v Jezusu ali Vir milosti božje*, istega leta pa še Tomanovo *Ustavo Zjedinjenih držav v Ameriki*. Izdal je še katekizem in več letnikov *Koledarja Amerikanskega Slovenca*.

Buh je bil dejaven tudi z objavami v *Amerikanskem Slovencu*. Z njimi je poskrbel, da se je ideja Frančiška S. Šušteršiča in Matije Šavsca o »slovenski jednoti« udejanjila v obliki slovenske katoliške podporne organizacije v ZDA – Kranjsko slovenske katoliške jednote (KSKJ).

Buh je leta 1901 postal župnik v Elyju. Tam je zamenjal dotedanjega župnika Andreja Smrekarja, sodeč po napisanem v *Amerikanskem Slovencu*, z razlogom, da reši župnijo finančnih težav, v katere je zabredla zaradi gradnje nove cerkve. Le-te mu je uspelo rešiti. Po podatkih ljudskega štetja leta 1910 je bil Ely največja slovenska naselbina v Minnesoti z 1459 osebami s slovenskim maternim jezikom.

Že kmalu po ustanovitvi škofije Duluth leta 1889 je škof James McGolrick Buha imenoval za generalnega vikarja. Buh je postal monsinjor 27. decembra 1899, ko je bil še župnik v Towru. Priznanje je dobil tudi od posvetne oblasti, ki je po njem poimenovala del mesta Pierz, ki je postal samostojno naselje.

Po smrti prvega duluthskega škofa McGolricka januarja 1918 je Buh postal škofijski upravitelj, zato se je preselil iz Elyja v Duluth. Nalogo je opravljal do sredine novembra 1918, ko je v Duluth prispel novi škof John T. McNicholas. Ta je septembra 1921 odprl Misijonski zavod monsinjorja Buha za izobraževanje misijonarjev, Buha pa je imenoval za vodjo ustanove. V njej je deloval vse do konca življenja. Po krajši bolezni je

3. februarja 1922 umrl v bolnišnici Sv. Marije v Duluthu v 89. letu starosti.

O Buhu niso poročali samo slovenski ameriški časopisi, temveč tudi drugi. Tako je bil na primer leta 1914, ko je Buh praznoval 81. rojstni dan, večji del naslovnice strani glavnega lokalnega časopisa *The Ely Miner* posvečen Buhu. Na kratko so predstavili njegovo življenje in delo ter večji del članka namenili njegovi izjavi, ki jo je podal ob tej priložnosti. V njej je natančneje opisal svoja začetna leta ter kako ga je življenjska pot zaradi Franca Pirca popeljala v Združene države Amerike. Dejal, je, da je Pirčevo pismo, v katerem ga je ta vabil v Ameriko, sprva smatral kot šalo in pismo zavrgel, šele kasneje pa je ugotovil, da ni šlo za šalo. Buh je opisal potovanje v ZDA in prva leta v novi deželi ter delovanje s Francem Pircem med Indijanci na območju severno od St. Clouda, Minnesota, vse do kanadske meje. Buh je dejal, da je na prostranem območju takrat živelo le malo prebivalstva. To so bili Indijanci plemena Čipeva, ki so pretežno živeli okoli Velikih jezer ter se preživljali z lovom in ribolovom, izdelavo javorjevega sirupa v pomladanskih mesecih ter nabiranjem divjega riža v zimskih mesecih. Kot je dejal, je v začetnih letih njegovega delovanja na omenjeno območje prišlo relativno malo belopoltnih naseljencev, saj so se bali Indijancev. Njihovo število je naraslo z leti, še posebej po tem, ko se je razvedelo, da je na območju veliko rodovitne zemlje. Buh je deloval tako med Indijanci kot tudi evropskimi naseljenci. Za izhodišče svojega delovanja med Indijanci in evropskimi naseljenci je izbral Belle Prairie v bližini Little Falls v okrožju Morrison. Buh je prav tako omenil dogodek, zaradi katerega je pozneje deloval na območju indijanskega rezervata White Lake. Do njega je namreč prišel voditelj Indijancev, ki so živeli v okolici jezera Mille Lac, in mu prinesel izjavo, v kateri so bile z različnimi simboli v obliki živali, ki so predstavljale družinska imena, podpisane različne indijanske družine. V njej so tamkajšnji Indijanci izjavljali, da so se pripravljene pokristjaniti, če Buh pride k njim. V nadaljevanju pripovedi je Buh dejal, da se je skupaj s Petrom Royem, meščancem, kmalu odpravil na pot. Pripomnil je,

da je s Petrovim bratom, Frankom Royjem, sodeloval že prvo zimo svojega delovanja v Winibigoshing lake, kjer se je tudi naučil jezika Indijancev Čipeva. Pot v Mille Lac je po Buhovih besedah trajala dva dni vožnje s konjsko vprego, ponoči pa so v bližini tabora krožili volkovi. Ko je prisel v naselje Indijancev, je njihov poglavar zbral vse može, s katerimi so nato imeli sestanek. Buhu so povedali, da bodo sledili njegovim naukom, če bo živel z njimi in zgradil šolo in cerkev. Buh je pozneje povedal, da za gradnjo zahtevanega ni imel sredstev, pa tudi guverner Minnesote mu je na njegovo prošnjo odgovoril, da bodo tamkajšnje Indijance preselili v rezervat White Earth. Buh se je zaradi tega odločil, da bo raje deloval na območju rezervatov Red Lake in White Earth. Omenil je tudi prihod železnice, ki jo je začel uporabljati, zato da je lahko hitreje dosegel oddaljene misijone. V Tower se je odpravil takoj po dokončanju železniške proge. Opisal je tudi stanje v Elyju ob svojem prihodu januarja leta 1888. Povedal je, da je ravno takrat začel delovati rudnik Chandler, na območju kasnejšega rudnika Pioneer pa so takrat še iskali rudo. Poleg železnice je kraj imel le nekaj hiš, naokoli pa so rasli visoki borovci. Omenil je tudi svoje delovanje v Biwabiku, kamor je kmalu po prihodu v Ely odšel krstit hčer Johna Murnika, ki je bila prvi beli otrok, rojen tam. Dejal je, da so bile takratne razmere za potovanje med krajema slabe, saj železnica še ni dosegla Biwabika. Obstoječe ceste so bile blatne, polne lukenj in skal, zaradi česa je bilo potovanje s konjsko vprego oteženo, najlažji način potovanja pa je bila hoja. Buh je na koncu izjave pohvalil napredek Elyja in ga označil kot moderno mesto z veliko izboljšavami, kot so bili pločniki iz cementa, električna razsvetljava, vodna oskrba idr.

Julija 1918 je Buh praznoval še en jubilej, in sicer šestdesetletnico posvetitve v duhovnika. Ob tej priložnosti so zanj v stolnici duluthske škofije darovali jubilejno mašo. Dogodka so se udeležili številni duhovniki iz vseh koncev, med njimi je bil tudi slovenski ameriški duhovnik Simon Lampe iz Cloqueta. Buhov jubilej so njegovi župljani skupaj z gosti proslavili tudi v Elyju. Izstopala sta John Seliskar, profesor na semenišču v St.

Jožef Frančišek Buh; razstava v cerkvi sv. Antona v Elyju, foto: David Hazemali

Paulu, in škof Trobec iz St. Clouda. Ta je v okviru praznovanja podelil zakrament birme številnim birmancem, ki jih je pripravil Buhov pomočnik Frank Mihelčič.

Ves čas njegovega delovanja v Minnesoti, tako v njegovem misijonarskem obdobju kot tudi v poznejših letih, ko je pastoralno skrbel za slovenske in druge evropske izseljence, je čutil potrebo po pridobivanju slovenskih in nemških duhovnikov, ki jih je navduševal sprva za misijonarsko delo med severnoameriški Indijanci, pozneje pa za delo med evropskimi priseljenci. Rezultat njegovih obiskov v domovini (obiskal jo je trikrat v letih 1870, 1883 in 1908) je bil med drugim tudi ta, da je v Ameriko pripeljal slovenske in nemško govoreče študente teologije. Glede priseljavanja Slovencev drugih poklicev je bil dokaj neopredeljen. V svojih prispevkih v časopisju, ki je izhajalo na slovenskem etničnem ozemlju, v katerih je pogosto predstavljal življenje in dosežke slovenskih priseljencev v Minnesoti, bralcev ni nikoli neposredno nagovarjal k izselitvi niti jih ni od tega odvrčal.

Igor Grdina

JOSIP STRITAR

Ob stoletnici smrti

Josip Stritar je bil ob svoji smrti novembra 1923 patriarh slovenske literature. V Ljubljani so ga še pod perutmi cesarskega orla sklenili razglasiti za častnega meščana (1905), potem pa so po njem poimenovali tudi eno najprezentativnejših mestnih ulic (1906). Po prvi svetovni vojni je vse bolj daljnega marca 1836 v Podsmreki rojeni vitez peresa postal častni član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu. Srbsko-hrvaško-slovenska kraljevina mu je podelila posebno nacionalno pokojnino, kralj Aleksander pa ga je odlikoval z redom sv. Save III. stopnje. Duhovnik Fran Serafin Šegula je poskrbel, da se je Stritar s soprogo preselil v Rogaško Slatino in svoje zadnje mesece preživel brez skrbi, medtem ko je prej kot upokojeni gimnazijski profesor občutil hudo stisko, v katero so ljudi pahnili velika vojna in njej sledeča inflacijska spirala.

Josip Stritar; vir: Wikipedija

Šestdeset let prej je bilo vse drugače. Stritar je imel tedaj za seboj nekaj priložnostnih stihov in vrsto na pol prebrodenih notranjih viharjev, ki so ga izklesali v izrazitega individualista. Njegova pota so se kmalu ločila od tistih, na katera se je podala večina mladih nadarjencev iz kmečkega okolja, ki so se v želji, da bi kar najbolj vsestransko in hitro, pa tudi s čim manjšimi

materialnimi obremenitvami pomagali domačim oziroma rojakom, zapisali svetemu poklicu. Duhovniki so bili sredi 19. stoletja poleg zdravnikov, veterinarjev, zemljemercev, učiteljev ter posameznih uradnikov in odvetnikov praktično edini razumniki, ki so imeli redne stike s preprostimi ljudmi; neredko so nastopali v vlogi posrednikov med čedalje več vednosti terjačim svetom in množicami, ki so se v valovih modernizacije in vrtincih sprememb same le stežka znašle. Prav tako se zdi značilno, da se Stritar v gimnazijskih letih ni vključil v krog literarno ambicioznih sošolcev, ki so svoja peresa ostrili v rokopisnem listu *Vaje*. Netipično za njegovo generacijo je bilo tudi naglo hlajenje mladostnega narodnostnega navdušenja; v času študija klasičnih jezikov na dunajski univerzi je celo že začel misliti na literarno ustvarjanje v nemščini.

Potem pa je leta 1865 Jurčičev prihod v prestolnico ob lepi modri Donavi spremenil vse. Stritar je ob pobudnem prijatelju kot slovenski ustvarjalec zaživel s polnimi pljuči. Napisal je prelomni uvod v drugo izdajo Prešernovih *Poezij* (1866), v katerem je izrazil, kar so čutili mnogi: pesnika *Sonetnega venca* in *Krsta pri Savici* je obravnaval kot nespornega prvaka domačega Parnasa. Utemeljl je, zakaj je klasik – ustvarjalec, ki je pozneje rojenim mera vrednosti, neredko pa tudi zgled. Skozi odnos do njega se skozi čas razrašča in večplastno povezuje

satovje nacionalnih, regionalnih, slogovnih in nazorskih pramenov svetovne književnosti.

Stritarjeva vizija slovenskega leposlovja se je z Jurčičevo – pa seveda s še jasneje definirano Levstikovo – prekrivala v težnji po zaobseženju lirskega in epskega pesništva, pripovedništva in dramatike. Vsi trije ustvarjalci, ki jim je zibka stekla v kulturno tvorni predmarčni dobi, so pomembno prispevali tudi h kriticismu in esejistiki ter k otroški oziroma mladinski književnosti. Slovenci so vsaj v literaturi odtlej imeli, kar je v nekaterih drugih kulturnih prostorih postalo običajno že prej, v mnogih – zlasti tistih na evropskem vzhodu – pa se je šele oblikovalo. Iz različnih nazorskih, slogovnih, žanrskih in tematskih niti prepletena književnost je ljudem podarjala vednost o stvareh med nebom in zemljo, ki bi jim sicer nemara ostale skrite, ter jih opozarjala na značaje in življenjske položaje, o katerih bi se jim drugače morda niti sanjalo ne. Hkrati so se rojaki treh vodilnih mladoslovenskih literatov srečevali tudi z različnimi načini ekspresivizma in komunikacije, ki so bili pomembni za njihovo dojemanje stvarnosti in predstav. Književnost, ki je bila bodisi ogledalo življenju, bodisi njegov poskus, bodisi vizija prihajajočega sveta, jim je podarjala vsestransko orientacijo v vsak dan daljši horizontali in neprestano višajoči se raznočasni vertikali.

V estetskih usmeritvah in tematskih poudarkih pa so se Levstik, Jurčič in Stritar razlikovali – kar je slovensko literaturo vzpostavljalo kot dialoški oziroma poliloški prostor. Vsak od njih se je lahko pohvalil z lastno mislijo o tem, katere prvine iz evropske tradicije in sodobnosti bi bilo dobro destilirati na domačem terenu ter jih uporabiti kot ustvarjalne kažipote. Levstik je oblikoval svoje literarne ideale na podlagi izkušnje s klasicizmom in romantiko, Jurčič pa se je usmeril k slednji (zlasti v dramatiki) in k realizmu, pod katerega ozvezdji je prehodil pot od obdelave folklorističnih in memoarističnih motivov do ostre nravsvene in politične kritike. Za razliko od njiju sta Stritarja zaznamovala študij latinske in starogrške filologije ter poučevanje v različnih imenitniških hišah, ki je od njega terjalo tudi poznavanje sodobnih evropskih književnosti – zlasti francoske in nemške, pa tudi italijanske in

angleške. Mlajši rojaki so v njem zaradi širokega obzorja videli pravcatega Apolona.

Stritarjevo dojemanje literarnega sveta je bilo kompleksno. V nekaterih duhovnih conah celo protejsko ali že kar protislovno – razpeto med enostransko brezkompromisnost in težnjo po celoviti harmoničnosti. *Dunajski soneti* so bili prvi primer literarnega »bojnega pohoda« v slovenskem duhovnem prostoru: niso merili le v osebnosti in mentaliteto, kakor Prešernovi obračuni, temveč v vse, kar poimenuje ali metaforično označuje pojem *staroslovinci*. V renesančnih satirah domači drastični toni so se v njih mešali z uporniškimi puščicami, kakršne so bile značilne za politično angažirano književnost bidermajerskega podtalja. *Bela ruta* je prav tako zanimiv primer: Bleiweisa je premestila v okolje Goethejevega *Fausta* ter iz obsežne tragedije o temeljnih bivanjskih vprašanjih naredila groteskno miniaturo. Slovenska literatura v dobi meščanov ni hitro gradila samo najrazličnejših nadstropij, temveč tudi vznemirljive niše z neobičajnimi medsebojnimi povezavami. Te niso vodile le do domače stvarnosti in izmišljij, temveč so bile speljane do uglednih avtorjev drugih književnosti. Tudi takih, ki so bili po drugod prevladujočih mnenjih medsebojno nepovezljivi.

Po vstopu v središče slovenske literature je pri Stritarju opazna želja, da bi njegovi rojaki dobili v svojem jeziku vsaj nekaj izkušnje z vsemi bistvenimi evropskimi umetnostnimi oblikami in tokovi. Zato je iz grško-rimske klasike znane zgodbe komprimiral v kratke prizore, hkrati pa je poskrbel za čustveno razviharjena in na nič nadosebnega navezujoča se dela. Njegove pesmi personalno deskriptivno tematizirajo za slovensko literaturo novo velemestno okolje (*Čuj, v vrtni seči prepeva kos*) in popotne vtise – vključno z začetki turistične industrije (*Dolgopeta ti prikazen*) –, pa tudi nežna in trda doživetja srca. Stritarjev prvi roman *Zorin* je slovenski odgovor na izziv, ki ga je pred Evropejce postavil mladi Goethe s *Trpljenjem mladega Wertherja*. Vendar pa skozi pisemske refleksije razvijajoča se pripoved rase tudi iz rousseaujevskih tal. Prav tako ne gre spregledati posebne vloge dogajalnih prostorov: Zorinova bivanjska tragedija je navezana tudi na razmerje med domovino in tujino, kar je v vsaj daljni sorodstveni zvezi

s francosko wertheriada *Adolphe*, ki je privrela izpod peresa Benjamina Constanta.

Stritar je – podobno kot že pred njim Prešeren – svoj pogled usmeril predvsem na zahod. To sploh ni bilo tako samoumevno, kakor se zdi na podlagi izkušnje poznejših časov, v katere je prav on naravnal kretnice. Vrsto slovenskih intelektualcev je v dobi ponagljenih razvojnih premikov v poprej tradicionalističnih deželah bolj pritegovala Rusija, ki je marca 1861 – torej manj kot 13 let za habsburško monarhijo – ukinila tlačanstvo. Mladi ljudje so si obetali, da bo velika slovanska sila na vzhodu po hitri modernizaciji, ki je bila odgovor imperatorja Aleksandra II. na izgubljeno krimsko vojno, postala pravcata obljubljen dežela. Stritar, ki ga je Rusija sicer zanimala – kot revialni urednik je objavljaval vesti o njej, sam pa je kritično pretresal brutalno demistifikatorsko umetnost Vasilija V. Vereščagina, čigar angažirana paleta in aktivistični čopič sta v realističnem slogu ustvarjene zgodovinske in žanrske prizore neredko »prepomenila« v alegorije –, je bil več kot očitno drugačnih misli. Če bi se izselil, bi se podal prek velike luže, v novi svet, kjer je bil z odpravo suženjstva v ZDA v letih 1863–1865 prav tako narejen velik korak v emancipacijski smeri. Čez leta je Fran J. Celestin, ki je za nekaj časa odšel poučevati v Rusijo, posredno potrdil tehtnost Stritarjevega dojemanja stvarnosti: kritik in literat, ki je bil nemara prvi (proto)sociološko razmišljajoči Slovenec, je namreč napisal zelo neveselo knjigo o carstvu Romanovih. Svet je še vedno imel središče ob Atlantiku, od koder so tudi prihajale najvplivnejše pobude v osrčje stare celine. Nekatere so probleme ustvarjale, druge pa so jih tudi reševale.

Stritarjevo pero, ki je Bleiweisa preobrazilo v podeželskega Mefista – duha, ki vse zanika –, je vseskozi želelo biti graditeljsko. Najprej je izpisalo magistralno utemeljitev, zakaj je središče slovenske literature Prešeren, šele potem pa je iz njegove bližine izgnalo Jovana Vesela – Koseskega, ki je bil zaradi retorične učinkovitosti svojih verzov uporaben ob vsakršni priložnosti. Najbolj čislane staroslovenskega mojstra pevca se je Stritar lotil z žgočim ironizmom: verzljavčevega zapoznelega klasicizma ni kritiziral zaradi

anahronističnosti, temveč na ravni (ne)estetškega učinka. Jasno je tudi ločil izvirno ustvarjanje od prevajanja ter ugotavljal, da je Koseski ustvaril lastnih verzov približno toliko, kot jih človek prebere v času, ko se jajce »v mehko skuha«.

Posledice Stritarjevih nonšalantno zvenceh kritičnih misli so bile hude: ker so Veselovi občudovalci zaradi njihove objave množično odpovedovali revijo *Glasnik slovenski*, so domači avtorji čez noč ostali brez periodično izhajajočega lep-slovnega obzornika. A »krivec« za takšno stanje se je kot človek časti čutil dolžnega na novo postaviti, kar je bilo podrt. Tako je Stritar januarja 1870 na Dunaju začel izdajati *Zvon*. Literarni časopis naj bi v slovenski književni republiki odigral podobno vlogo, kot jo je imel v ruski prozahodnjaški list enakega imena, ki ga je med letoma 1857 in 1867 v Londonu izdajal Aleksander I. Hercen. Stritar je zadano nalogo izpolnil. Tudi ko je njegov *Zvon* obnemel, se je ideja osrednje literarne revije na Slovenskem obdržala. Vse do danes. Preživela je menjave režimov, držav in sistemov ter se udejanjala v vrsti generacij, ki so se razlikovale v vsem – razen v misli, da je literatura za človeka bistvenega pomena. Na vse strani odprta in zgolj kvalitativnim standardom zavezana revija, ki je tribuna križajočih se pobud, potencira edino zares veliko prednost nerazsežnih kulturnih prostorov pred velikimi, tj. hiter pretok različnih zamisli in možnost njihove bliskovite osvetljave z različnih zornih kotov. Še posebej osebnih. Posameznik je v nerazsežnih kulturnih prostorih ne samo opaznejši, temveč tudi pomembnejši kot v velikih.

Nihalo Stritarjevega življenja se je na Dunaju umirilo; vsestranski ustvarjalec se je poročil s Thereso Hochreiter iz Aspanga ter imel z njo hčerko Kamilo (1874), ki je umrla še pred prvo obletnico svojega rojstva, in sina Milana Jožefa (1875). Kratek čas je bil prevajalec državnega zakonika, potem pa je kot profesor klasičnih jezikov, francoščine, nemščine in lepopisja vrsto let služboval v cesarski prestolnici – najdlje na *Piaristični gimnaziji*. V tedaj polagoma urbanizirajočem se XVIII. mestnem okraju si je zgradil hišo ter si uredil vrt in manjši vinograd.

Po ustanovitvi *Ljubljanskega zvona* (1881) Stritar ni mogel več računati na prvenstvo v slovenskem svetu. Objavljanje njegovega romana *Gospod Mirodolski*, ki je sovpadlo z izdajo slovenskega prevoda Goldsmithovega *Župnika Wakefeldskega* (1876), je v marsikom vzbudilo občutek, da sam greši le malo manj kakor Koseski: teksta sta pač imela preveč stičnih točk, da bi jih vse številčnejši slovenski intelektualci lahko spregledali. Pripoved tako večini bralcev ni dokazovala pisateljeve širine – namesto zorinovskih čustvenih skrajnosti je namreč tematizirala preudarnost in zagovarjala blagodejnost zlate srednje mere –, temveč zgolj načitanost ter sposobnost kulturne homologizacije, adaptacije in akomodacije že ustvarjenih ter preizkušenih modelov. Podobno se je godilo tudi drugim Stritarjevim delom, v katerih so se odkrivale vzporednice z nemškimi in francoskimi ustvarjalci – od Heinricha Heineja in Victorja Hugoja do Emanuela Geibla in Roberta Hamerlinga. Slovenci, ki so za izhodišče svoje vsestransko razvite literature šteli romantiko, so v prvi vrsti cenili njen ideal – izvirnost. Samo pri nekaterih avtorjih in obdobjih so bili pripravljeni priznati tudi pomembnost vpetosti v širši duhovni prostor ter ceniti variantnost in odtenke, po katerih se razlikujejo z vplivi medsebojno povezana dela.

Kot opazujoči umetnik se je Stritar pogosto motil. Tako je ob koncu prve svetovne vojne slavil celo Lenina, ker je njegov režim končal sovražnosti na vzhodni fronti. Boljševiškemu voditelju, ki je zavladal z državnim udarom in se na oblasti obdržal le s terorjem, je v nekem trenutku pripisal celo blagost. Kot oblikovno skrben ustvarjalec, ki snuje na podlagi lastnih doživetij in občutij ali udeležbe v dogajanju, pa je Stritar mnogim postal zgled. Zlasti Simonu Gregorčiču.

Dandanes – v dobi praznine, v kateri se nenehno aufbiksarsko provociranje preobraža v kratkočasni vrtiljak vedno intenzivnejših dražljajev – si celo nekateri raziskovalci nekdanjosti ne morejo več predstavljati iskrenega občudovanja graditeljev slovenskega sveta: vse velike dosežke in sleherno sled na kritičnosti utemeljene ga spoštovanja razglašajo za mit. Prešernova

Stritarjev *Zvon*, 1. številka 1. letnika (1870); vir: dLib

veličina, Levstikova pokončnost, Jenkova tenkočutnost, Jurčičeva emancipacijskost in Stritarjeva konstruktivnost naj bi bile le komedija pred skrajno sumljivo kuliserijo. Dejansko pa je mit le zgodovino demolirajoča pišmeuharska predstava o minulosti, ki jo kot fatamorganski privid priklicuje (splošno)kulturni primanjkljaj neukih iskalcev enonočne slave.

Stritar je v literaturi svoja protislovja obvladal. Tudi v kritični misli: čeprav je kot glasbeno nadarjen človek občudoval Mozarta in Schuberta, je razumel in sprejemal celo Wagnerjevo radikalno novatostvo. Med dunajskimi katoličani je bil priljubljen kljub sodelovanju z evangeličanskimi založniki. Ne glede na občasno nerazumevanje svojih idealov v domovini, je rojakom vedno podal roko – še posebej vidno ob velikem ljubljanskem potresu leta 1895 ... Zato pa se Stritarjevo družinsko življenje ni izteklo v veliko sintezo. Sin Milan Jožef je postal ugleden profesor na dunajski Visoki šoli (danes univerzi) za poljedelstvo ter si ustvaril solidno ime v znanstveni srenji s kemijskimi študijami. Njegovi potomci so se celo navdušili nad protestantizmom in se povsem zlili z nemškonacionalno mislečo okolico. Stritarjev grob v Ljubljani je bil s strani najbližjih sorodnikov kmalu pozabljen, spomenik na ljubljanskem Navju pa je zaradi premestitve posmrtnih ostankov postal zgolj kenotaf.

NA VALOVIH ŽIVLJENJA: UVERTURA V LETO IVANA TAVČARJA

Prihodnje leto se bomo spominjali stote obletnice smrti Ivana Tavčarja (28. avgusta 1851–19. februarja 1923), politika in odvetnika, (pod)župana in mestnega svétnika ljubljanskega, deželnega poslanca in gospodarstvenika in, kar je najvažneje, slovenskega pisatelja. Na njegovo veliko pomembnost in ugled izobraženskega meščana in meščanskoliberalnega vplivneža gotovo kažejo funkcije v vseh pomembnejših kulturno-literarnih ustanovah, ki so svojčas predstavljale srce in pljuča narodnega življenja. Med njimi omenimo vsaj Dramatično društvo v Ljubljani, ki mu je bil Tavčar najprej član in potem v letih 1880–1881 in 1896–1902 tajnik in predsednik, Narodno čitalnico in Slovensko bralno društvo v Kranju, v katerih je bil najdejavnejši v času, ko je začel pri J. Mencingerju službovati kot odvetniški koncipient, Slovensko pisateljsko društvo pa društvo ljubljanski Sokol in založbo Slovenska matica, ki ji je bil Tavčar dolga leta pravni zastopnik in odbornik.

Njegova ustvarjalna pot, ki se razteza čez šest desetletij, ga je vodila od prvih (osnovno) šolskih objav v šolskih rokopisnih glasilih (čisto prva objava je iz leta 1863, in sicer v dijaškem listu *Slavec*) prek objav v *Slovenskem glasniku* v Celovcu od sredine šestdesetih let 19. stoletja (kmalu zatem začne priobčevati pesmi v mari-borski *Zori* in celovškem *Kresu*) do vse resnejših nastopov v *Slovenskem narodu* in *Ljubljanskem zvonu*, s katerimi je ne samo formalno nasledil Jurčiča, ampak dejansko postal njegov prvi in pravi pisateljski naslednik. Zlasti literarne objave v *Ljubljanskem zvonu*, ki ga je bil Tavčar leta 1881 ustanovil skupaj z Josipom Jurčičem, Jankom Kersnikom in Franom Levcem (v prid slednjega se je pozneje lastništvo mesečnika tudi odpovedal) in si je pridobil ugled osrednjega literarnega mesečnika, kažejo, kako navzgor je šla ustvarjalna pot »visoškega gospoda«. Tavčar je namreč ravno v tej dobi »posta[ja]l strasten mladoslovenski politik, a polagoma dosegel zrelost klasičnega realizma«¹ – in realističnega pripovednika.

Med njegovimi (naj)pomembnejšimi pripovednoproznimi deli pa spomnimo na prvo zbirko novel oziroma črtic *Zimski večeri* (1880;

vsebuje besedila Tat, Med gorami, Antonio Gledjevič, Gospod Ciril), roman *Mrtva srca* (1884), ki je izhajal v *Ljubljanskem zvonu*, zbirko dvanajstih kratkih pripovedi *Med gorami* (1876–1888), ki so poprej povečini izšle v *Zori* in *Zimskih večerih* (Holekova Nežika, Gričarjev Blaže, Tržacan, Moj sin, Kako se mi ženimo, Kalan, Kobiljekar, Grogov Matijče, Posavčeva češnja, Šarevčeva sliva, Kočarjev gospod, Miha Kovarjev), zgodovinske povesti *Vita vitae meae* (1883), *Grajski pisar* (1889) in *V Zali* (1894), ki opisujejo verske boje, antiutopični satirični roman *4000* (1891), spodbujen s polemiko z Antonom Mahničem, zgodovinski roman *Izza kongresa*, ki ga je med letoma 1905 in 1908 prinašal *Ljubljanski zvon* in tematizira dogajanje okrog (drugega) kongresa Svete alianse 1821, ko so se v glavnem mestu Kranjske sestale kronane glave in se je ta za nekaj mesecev spremenila v središče evropske politike, pa seveda *Cvetje v jeseni* (*Ljubljanski zvon*, 1917) in *Visoško kroniko* (1919), ki stojita skupaj na vrhuncu in obenem koncu Tavčarjeve ustvarjalne in življenjske poti.

Kajti življenje in ustvarjanje, pisanje in življenjska izkušnja se (tudi) pri Ivanu Tavčarju močno sprepletajo. Ivan Tavčar premišlja in piše, vržen na valove življenja, ki ga nosijo in

¹ Marja Boršnik, 1980: Ivan Tavčar. *Slovenski biografski leksikon*: 12. zv. Ljubljana: SAZU. Na spletu.

zibajo, visoko dvigajo in globoko spuščajo, ki glasno hrumijo in tihotno šumijo, da bi se naposled izlili v literarne besede. Na ta način bi mogli razumeti literarno zgodovinarico in tavčaroslovko Marjo Boršnik, ko namreč pravi, kako so se pisateljeve »težke notranje krize«, »medsebojna trenja«, »[g]rozote vojne«² – a vendarle, in takó menimo mí, tudi vrhunci sreče – izlili v njegova dela. Med njimi ob *Visoški kroniki* posebej izpostavlja umetniško dovršeno povest *Cvetje v jeseni*, v kateri je Tavčar, gledano v širokem risu njegove besedne ustvarjalnosti, v elegični maniri vnovič razreševal in naposled razrešil »travmatično«³ ljubezensko izkušnjo, ki jo je literarno različno, zdaj vročerkvno in bojovito, zdaj liristično mirno, obravnaval v številnih besedilih in nikoli zares pozabil.

Med drugim v eni izmed najzgodnejših novelet s pomenljivim naslovom *Valovi življenja*, na katero želi aludirati naslov pričujočega prispevka in jo je Ivan Tavčar pod psevdonomimom Emil Leon leta 1877 v nadaljevanjih objavljajl v reviji *Zvon*, ki jo je na Dunaju urejal član »mladoslovenske trojice«⁴ Josip Stritar. V njej se pisatelj navezuje na zgodbo zgodovinske osebnosti, angleške prestolonaslednice Karoline Amalijske Elizabete Brunšviške (1768–1821), ki se je ločila od angleškega prestolonaslednika in jo je navkljub njegovi zahtevi, da se zaradi nezvestobe in zakonolomstva odreče pravicam kraljice, ljudstvo spoznalo za svojo kraljico.⁵ Vendar je Tavčar Karolinino zgodbo svobodno preoblikoval v zgodbo o lepi Luizi in jo povezal z nesrečno življenjsko usodo »slovečega pevca«,⁶ ki pa naj bi slonela na zgodbi opernega pevca Emila Scarie, o katerem je slišal pisatelj praviti od svoje gospodinje v Kranju v času, ko je služboval pri Mencingerju, in ga je bil poprej že kdaj srečal na Dunaju.⁷ V noveleti, ki ni pustila hladnega niti Antona Mahniča, je moral Tavčar slovečega pevca slovenskih korenin

(njegov priimek pomeni 'škarje') seveda pogubiti. Ko se Scaria vrne v domači kraj, je namreč vse, kar mu ostane, obup in željno pričakovanje smrti, da bi se rešil bridkosti, v katero so ga vrgli »valovi življenja«.⁸

Ob vsem pa (z)more bolj kot pisateljska imaginacija pozornost bralca še danes pritegniti globoka in čustvena vznemirjenost, ki veje skozi glas pripovedovalca, ki je brez dvomov avtorski in so ga »valovi srca /.../ preobdali«. Na to navsezadnje kaže umetniški psevdonom Emil Leon, ki ne pomenja samo Tavčarjevih značajskih potez miline in levje bojevitosti, ampak je predvsem povezan z njegovim izkustvom nedosežne mladostne ljubezni do prikupne Emilije Garz, posvojenke in obenem zunajzakonske hčere slovenskega industrialca, politika in mecena Fidelija Terpinca, ki pa Tavčarjeve naklonjenosti do dekleta ni odobral.

Emilija je bila verjetno tudi podlaga književni osebi Amalijske iz »izvirne novelete«⁹ izvirno naslovljene *Madama Amalijska* (Zora, 1875). In kakor je pripovedovalec v noveleti ovenčal grob Amalijske, ki ji je bila usoda nemila in so jo morali izročiti črni zemlji, tako je Tavčar v noveleti znova ovenčal ljubezen do svoje »Laure«¹⁰ in ji spomenik postavil v svojem srcu.

Podobno razpoloženje in čustvo je značilno za »noveleto v pismih«¹¹ *Bolna ljubezen* (1874), kjer pa prijatelju »T.«¹² z Dunaja dopisuje bolni Radoslav, ki mora v cesarskem mestu končati tragično. Njegovo gomilo obišče T., ki se tudi naseli v njegovi sobici. (Marja Boršnik je ugotovila, da je pisatelj v osebi T. združil nekaj svojih potez s potezami svojega sorodnika in prijatelja Jurca Tavčarja.¹³)

Ali v »noveleti«¹⁴ *Soror Pia*, ki jo je pisatelj v dunajskem *Zvonu* leta 1879 prav tako objavljajl pod umetniškim imenom Emil Leon in snovno črpa iz zgodbe o mladi nuni, uršulinki, po imenu Pia (s pravim oziroma dekleškim imenom Ana Dietlein).¹⁵ Prepričana v smrt svojega ljubljene zaročenca, je stopila k nunam, potem pa se je ta vrnil in poročil bogato dekle iz Ljubljane,

² Prav tam. Gl. tudi Marja Boršnik, 1973: *Ivan Tavčar: Leposlovni ustvarjalec 1, 1863–1893*. Maribor: Obzorja.

³ Ivan Tavčar, 1966: *Zbrano delo: Prva knjiga*. Druga izdaja. Uredila in z opombami opremila Marja Boršnik. Ljubljana: DZS. 481.

⁴ Prav tam: 96.

⁵ Prav tam: 482.

⁶ Prav tam: 15.

⁷ Prav tam: 486.

⁸ Prav tam: 489.

kar je pri Pii povzročilo smrtno bolečino in jo privedlo h koncu.

Tudi »noveleta v pismih«, ki jo znova podpisuje Emil Leon in ima naslov *In vendar - !*, kaže, kako globoko je v Tavčarja dejansko zarežala mladostna izkušnja nedosežne, vendar nestrohljive ljubezni. V njej si (po Stritarjevem vzoru) dopisujeta prijatelja Filip in Bogomil, vse pa se vrti okrog lepe Angelike oziroma plemenite Hermine Pfaeffingerjeve iz Trsta, svetlolaske »mehkega, prijetnega obraza in temnih oči«, po rodu švicarske Nemke, ki je prihajala z ovdovelo materjo ob (s)po(d)budah Kugyja v Podbrezje,⁹ kjer jo je imel Tavčar priložnost srečati. Še več. Hermina oziroma Angelika je mladega Tavčarja omrežila tako s svojo lepoto kot s prijazno naravo in intelektom; govorila je več jezikov in je bila nasploh na široko razgledana.

Brezuspešno zaljubljanje v žlahtnice in nenehno poizkušanje, da bi vsaj na simbolični ravni, v literaturi premostil socialni prepad med zaljubljencema, med kmečkim domom in plemenitejšim svetom, je pravzaprav Tavčarjev odgovor na vprašanje, kako si je on mislil življenje. Vendar je moral kakor že Josip Jurčič pred njim v pesmi, nastali pod vtisom nedosežne ljubezni do grajske hčerice Johane Ottove in v kateri mu »suha pamet« pravi, da on ni zanjo in ona ne za njega, tudi sam naposled ugotoviti, da so mu sladke sanje odvzete. V pesmi *Prepozno*, ki jo je 1884 prinesel časopis *Kres*,¹⁰ Tavčar plastično piše, kako da mu drevo ljubezni prepozno siplje cvetja na glavo, kajti njegovo srce je že zdavnaj mrtvo. Ali kakor z njim ugotavlja Filip Tekstor iz romana *Mrtva srca*, da se nam namreč takó godi, »kakor je pisano v sveti knjigi«, da »lačni smo in iščemo ljubezni – a podaja se nam kamen in sovraštvo!«, saj živimo v času mrtvih src.

Mrtva srca so izšla leta 1884, to je tistega leta, ko se je Ivan Tavčar pobilže seznanil in zaljubil v približno sedemnajst let mlajšo in premožno

Franjo Košenini (1868–1938).¹¹ Združila ju je narodnokulturna dejavnost, saj sta se srečala, kje drugje, kot na kulturnoprosvetni prireditvi, po zaslugi narodne buditeljice in organizatorke prosvetnih in ženskih društev Marije Murnik, ki je Košeninijevo zvabila v narodnovzgojni karitativni krog. Po mnenju Boršnikove je Tavčar v prej omenjeni »jesenski pesmi« *Prepozno*, objavljeni v letu, ko je umrla Emilija in je v Tavčarjevo življenje prišla in vanj tudi pomembno zarežala lepa Franica, zgoščeno ravno to dvoje: neizpolnjena in umorjena mladostna ljubezen in pozna ljubezen na pragu jeseni življenja, v katero pa je pisatelj preslikal nekdanje in davne podobe in »vzore zlate davnih let«.¹²

Zato nikakor ne moremo verjeti tistim, ki skušajo Tavčarjevo nezadržno in brezupno koprnenje po grofičnah, kontesah in plemenitnicah spraviti v povezavo z njegovim socialnim povzpetništvom, ampak se strinjamo s tistimi, ki menijo, da je v ozadju najgloblje in najpristnejše čustvo, resnično izkustvo. To pa zaznamuje praktično vsa njegova dela in je kot seme globoko zasajeno že v najranejših tekstih, v katerih se razvije kal, ki skozi pretek ustvarjalnih let vzraste in se iz njega razbrsti in vzcvete vse Tavčarjevo literarno delo.

Najbrž bo držalo, da pisatelji vse svoje življenje pišejo eno samo delo. Kakor bo najbrž držalo tudi to, da lahko pišejo, in to zares dobro, samo tisti, ki so ne samo izvrstni stilisti, temveč so v življenju doživeli kaj zares močnega, kar je nato v njihovi literaturi kot v posodici uravnano. Zdaj takó, zdaj spet drugače, pač v odvisnosti od tega, kako življenje okrog pisatelja valuje in kako nizek ali visok je val življenja, ki ga nosi in ki je pri Tavčarju najvišje izmerjen pri *Cvetju v jeseni*, tam torej, kjer je v izčiščenem in zrelem izrazu »zapel« poslednjo pesem (po)duhov(lje) ni obliki ljubezni, ki je (najbrž) tudi najvišja oblika ljubezni.

⁹ Prav tam: 483.

¹⁰ Ivan Tavčar, 1884: *Prepozno*. *Kres* let. IV, št. 9 (1. 9. 1884). Str. 452.

¹¹ Marja Boršnik, 1980a: Franja Košenini. *Slovenski biografski leksikon*: 12. zv. Ljubljana: SAZU. Na spletu.

¹² Gl. Tavčar 1884.

LETOS BI LAHKO BIL STOLETNIK

Mladinska gledališka skupina Antonov oder iz župnije Vič v Ljubljani je leta 2012 na oder postavila hagiografsko dramo o mučencu Lojzetu Grozdetu *Sem mislil, da sem sam*. V 3. prizoru je predstavljen zanimiv dogodek, v katerem se Grozde kot deček znajde v precej kočljivi situaciji ob svoji teti Ivanki Grozde in dedu Antonu Grozdetu.

Klopca na dvorišču domačije. V ozadju slišimo posnetek kokodakanja, nato pa divje kokodakanje in kuro, ki pogine. Teta Ivanka vleče za uho Lojzka in ga privleče na oder.

LOJZEK *tuli od bolečine.*

IVANKA: Ti, paglavci! Zakaj si pa to naredil!

LOJZEK *še vedno tuli*: Teta Ivanka, nehajte, nehajte!

IVANKA: Pa kaj ti je uboga kokoš naredila, da si jo tako brcnil? A?!

LOJZEK *je vidno užaljen in jezen*: Na živce mi je šla!

IVANKA *besno*: A na živce ti je šla? A ti sploh veš, kaj so živci! Ti bom tako primazala! *Zamahne z roko.*

DED *pride na oder*: Ivanka! Nehaj! Kaj je vse to? Kaj se je zgodilo s tole kuro? *V roki drži crknjeno kokoš.*

IVANKA *besno, z rokami, uprtimi v boke, pokaže z glavo na Lojzka*: Tale je bil!

DED *presenečeno in obenem razočarano*: Lojzek, zakaj?

LOJZEK *gleda v tla in molči ter z nogu mencaje brca po tleh.*

DED: No, ne boš nič rekel?

IVANKA *jezno*: Nima kaj reči! Dajte mi to kuro! Ji grem vsaj kri spustit, da bomo še kaj imeli od nje.

Ivanka s kuro jezno odide z odra. Ded sede na klopco in povabi Lojzka.

DED: Lojzek, pridi k meni!

LOJZEK *še vedno namrgodeno odkima*: A-a.

DED *umirjeno*: Pa, kaj je narobe, Lojzek. Kaj se je zgodilo?

LOJZEK *kar izbruhne*: Kaj se je zgodilo?! Kaj se je zgodilo?! Vi dobro veste, kaj se je zgodilo! *Plane v jok. Hlipaje med jokom*: Na Impolje bi rad šel, k mami ... Pa mi teta Ivanka ne pusti ...

DED *vstane s klopce in se približa Lojzku*: Pa saj veš, kako je s tem ...

LOJZEK *še vedno jokaje*: Vem! Mati bi že hotela, da sem zraven. A tisti njen Kovačev Jože me ne mara ... Pravi, da pankrt nima kaj početi na njegovi domačiji ...!

DED *tolažeče ga želi objeti*: Lojzek ...

LOJZEK *se izmakne objemu*: Pustite me! Mene nihče nima rad! *Bruhne v jok.*

DED *vztrajno, sočutno za njim*: Lojzek ... Jaz te imam rad. Ti si moj Lojzek.¹

Svetnik s svojimi temnimi platmi. Ne le s crknjeno kokošjo, ki jo je brcnil v navalu jeze, ampak tudi v besu razbita brenta v domači kleti, pa pobalinsko obmetavanje s kamni v bitki s sovrstniki ... Pač, čisto normalen mulec svojega časa. In vendarle svetnik, z vsemi temi »temnimi« platmi, ki nam jih je ohranil njegov prvi življenjepisec, zdaj že božji služabnik dr. Anton Strle.

Prav zato je Lojze Grozde kot svetniški lik privlačen. Ker je bil navaden, preprost kmečki fant, takšen, kot so bili mnogi njegovi sovrstniki. Pa vendar drugačen. Še posebej od tedaj, ko je svoje srce zares začel obračati k Bogu. Ko zanj vera ni bila le navada ali izročilo, nekaj, kar *moram početi in izpolnjevati*, ampak nekaj, kar *si želim živeti*. Ker je Bogu odprl svoje srce in ga polnil z njegovo navzočnostjo. In v dijaških letih je k temu, najprej z zgledom, nato pa tudi z besedo, vabil svoje vrstnike: »Treba se bo organizirati, ker se zlasti mlad človek, ako je v teh današnjih zmedah osamljen, skoraj gotovo izgubi.«²

Vse to dela Grozdetu privlačnega, konkretnega, nikakor svetniško pomaziljenega ali celo

¹ Arko, Bogataj, 29–30.

² Strle, 56.

»zamaknjenega«. Gre za osebo, ki nam je blizu, ki je iz naše ne tako oddaljene zgodovine. Človek, ki bi (vsaj teoretično gledano in tudi praktično še vedno možno) lahko še danes živel. Sredi leta 2021 je v Sloveniji živelo 281 ljudi, starih sto ali več let. Torej bi Lojze Grozde mogoče lahko še živel. Prav v času pisanja gledališke igre sem si skušal ob starostnikih, ki sem jih kot duhovnik obiskoval, predstavljati, da bi bil lahko kak gospod pri svojih 88. letih Lojze Grozde. Letos bi jih torej imel 100. Torej je naš drugi Slovenec, ki je bil po škofu Slomšku razglašen za blaženega, zelo sodoben, povsem povezan z našim časom. Ni – vsaj v načinu dojemanja mnogih – kot njegov krstni zavetnik sv. Alojzij Gonzaga (1568–1591), ki je v svoji zgodovinski oddaljenosti še zavil v tančico čistosti, a se zgled njegove svetosti običajnemu kristjanu v vsakdanji praksi zdi kot »misija nemogoče«. Medtem ko se pri Grozdetu zdi to otipljivo blizu in pri vsej njegovi močni naturi nadvse konkretno. Naturi, ki jo je blaženi odpiral Gospodu in mu jo je pustil (pre)oblikovati. Tudi na področju čistosti. Oziroma natančneje: boju za čistost. Ne glede na to, kaj je matralo in zbadalo mladeniškega Lojzeta glede čistosti, vsekakor je proti temu zastavil jasen in odločen boj. Tako je 26. januarja 1941 v svoj dnevnik zapisal: »Moja čistost? Koliko sklepov, koliko bojev, koliko porazov, kako malo zmag! Koliko želja, koliko naporov! Kako močan je satan! Koliko nedolžnih src in oči mu večkrat nevede in proti volji služi! Skoraj bi obupal. Toda ne! Znova grem v boj, da si dobim nazaj lilijo čistosti!« Devedega decembra istega leta pa je med sklepi duhovnih vaj zapisal: »Vsak dan (bom zmolil op. a.) ›O, Gospa moja‹ za čistost. Bog mi pomagaj!« Zelo konkreten svetnik in zaradi svojih bitk prav gotovo tudi močan priprošnjik. Še posebej v sedanjem času, ko je čistost popolnoma na udaru. Mogoče pa imamo prav zato takega priprošnjika. Zanimivo, kako je te napetosti in bitke izrazil tudi v pesmi *Majski sonet*.

O, Mati, glej, spet maj je tukaj zdaj,
ko vrnil se je izgubljeni sin,
iz blata greha strašnih globočin,
stoji spet na razpotju kot nekdanj.

A drugo smer si bo izbral sedaj,
na desno stran, četudi ni ravnin,

nič več ni strah ga trnja in strmin;
da mu odpuščaš, mu roko podaj!

Daj, Mati, lilijo mi zdaj v levico,
– kako lep je ta Tvoje grede cvet –
ponesem čistega ga zdaj med svet;

zato mi, Mati, daj še meč v desnico,
da branil bom cvetlico belo z njim,
da je v sveta vrvenju ne zgubim.³

Prav iz bližine z Gospodom so prihajale iz Grozdetovega srca pesmi, od katerih so mnoge bolj moli-tev kot poezija. Presunljiva je izpovedna pesem *Sem mislil*, v kateri izrazi vso bivanjsko praznost in osamljenost, a slednjič izpove vero v Božjo navzočnost v svojem življenju:

In vendar, Ti si bil,
mogočni moj Gospod,
z menoj prav vsepovsod,
kjer jaz sem boje bil.⁴

Ob narodnozavednih in eksistencialistično osebnoizpovednih prevladujejo predvsem pesmi z nabožno tematiko, pogosto posvečene Mariji. Med nabožnimi pesmimi pa izstopa nekaj biserov, ki odkrivajo neverjetno globino šestnajst- ali sedemnajstletnika. Tako v *Božičnem sonetu* v nasprotju s sodobno komercialno izpraznjenostjo praznika odstre najpomembnejši vidik, skozi katerega naj bi vernik vstopal v globino praznovanja Gospodovega rojstva.

Rad v sebi bi Ti jaslice postlal,
da v njih moj revež – Kralj vekov zaspi ...⁵

Neverjetno, kako je navdih Svetega Duha deloval v tem mladeniču. Še posebej, če si pogledamo pesmi, ki nosita naslov *Drobne pesmi 8* in *Drobne pesmi 9*. To sta izrazito evharistični pesmi ali bolje – molitvi. Še posebej slednja je čudovita molitev po prejemu obhajila:

Tvoje skromno domovanje
moje je srce postalo,
našlo je, kar je iskalo;

³ Grozde, Štrukelj, 111.

⁴ Prav tam, 69.

⁵ Prav tam, 75.

skoraj mislim, da so sanje.
Kam si se, Gospod, ponižal,
da si k meni se približal?

Naj srce od zdaj bo Tvoje,
vekomaj Ti v njem prebivaj,

vso lepoto mu razkrivaj,
naj Ti vredno pesem poje.⁶

In vendar je Grozde v sebi gojil obe razsežnosti – kontemplativno in dejavno. Res se je z leti njegovo molitveno življenje poglobljalo, a s tem je v njem rasla tudi zavest o dejavnem krščanstvu. »Danes je treba praktičnega krščanstva. Danes ne spadajo take besede le v cerkev, ampak jih bomo morali širiti povsod. Treba bo izrabiti vsako priložnost, da pridobimo svet zopet za Kristusa,«⁷ je prepričeval svojega prijatelja. Pa bi si človek predstavljal, da je bilo krščanstvo v Sloveniji med obema vojnama nekaj res trdnega in ukoreninjenega v narodu (ali pa je to mogoče samo sodobna projekcija?). Zato toliko bolj šokantno zvenijo Grozdetove besede, ki jih je razlagal o apostolatu Katoliške akcije: »Kaj nam pomaga, če imamo samo veliko pripadnikov, ki so »naši«, a so v svoji notranjosti celi pogani.«⁸ In takšno izusti osemnajstletnik v »katoliškem obdobju« med obema vojnama. Torej je realnost taka, da se Cerkev v vsakem obdobju spoprijema s problemom povnanjenega krščanstva. Oziroma, če obrnemo na pozitivno plat, kot nas je ob obisku leta 1996 nagovoril zdaj že sveti papež Janez Pavel II., da »se mora vsaka krščanska generacija sama ponovno odločiti za krščanstvo.«⁹

Zanimive in preroške so tudi besede, s katerimi Grozde opisuje svoj čas, čeprav se pri tem zdi, da govori o današnji dobi: »Današnji svet je mehkužen, napuhnen, polovičarski, mnogo govori, pa nič ne dela. /.../ Današnji svet za svojo rešitev ne potrebuje veliko politikov, znanstvenikov in umetnikov, ampak potrebuje predvsem delavnih svetnikov.«¹⁰ To je v svojem govoru zapisal nekaj tednov pred smrtjo. Kako prodorno in kako resnično. In kako preroške so besede njegovega govorčka na sestanku

Katoliške akcije v zadnjem mesecu njegovega življenja: »Vemo pa tudi, da so v nevarnosti duše posameznih ljudi in celi narodi, da se za večno pogube. Tudi Slovenci smo že v neposredni nevarnosti, z nami vred pa je v nevarnosti vsa Evropa in vesoljni svet.«¹¹ Popolnoma prav je to zapisal devetnajstletnik decembra leta 1942. Morda se je takrat to zdelo utemeljeno zaradi totalitarizmov, danes pa prav gotovo drži zaradi »materializmov«.

Ravno zato potrebujemo svetniške zgledе, kakršen je Lojze Grozde. Res, da marsikoga odvrne tragičen mučeniški konec, češ da tega pa res ne moremo razlagati otrokom in mladini ter ga dajati za zgled. Še posebej, če se intenzivno poudarja politična plat revolucionarnega terorja, do katerega se mlajše generacije želijo distancirati ali pa se vsaj ne napajati v zamerah in pogrevanju. Dostikrat se prav pri tem brez potrebe zataknejo in spregledamo bistvo – kdo in kakšen je dejansko bil Lojze Grozde: razposajen in živahen otrok, dejava in kdaj prav trmast ter srborit mladenič, ki z iskrenostjo in včasih celo premočrnostjo vstopa v globine odnosa z Gospodom. Iz tega odnosa pa izvirajo njegova dejanja, a tudi izrečene ali zapisane besede, ki so bile njegovim sodobnikom, danes pa tudi nam v spodbudo predvsem v pristni hoji za Gospodom. Zato naj nas še naprej spodbuja in krepi zgled Lojzeta Grozdeta na naši poti za Kristusom tudi z besedami, ki jih je zapisal slavni dominikanski pater Henri-Dominique Lacordaire, Grozde pa si jih je napisal kot moto na prvo stran svojega malega zvezka: »Apostol ni človek, ki uči vero samo z besedo; marveč je človek, ki oznanjuje evangelij z vsem svojim bitjem in je že sama njegova pričujočnost blagodejna bližina Jezusa Kristusa.«¹²

LITERATURA

Andraž Arko, Jan Dominik Bogataj, *Sem mislil, da se sam*, Založba brat Frančišek, Ljubljana 2012.

Janez Pavel II., *Govori v Sloveniji*, Homilija pri maši na hipodromu v Stožicah 18. maja 1996, CD 64, Družina 1996.

Lojze Grozde, Štrukelj Anton (ur.), *Pesmi in proza*, Družina, Ljubljana 2011.

Anton Strle, *Lojze Grozde – mladeč Kristusa Kralja*, Ljubljana 1944.

⁶ Prav tam, 120.

⁷ Strle, 58.

⁸ Prav tam, 56.

⁹ Janez Pavel II., 24.

¹⁰ Grozde, Štrukelj, 232.

¹¹ Prav tam, 230.

¹² Strle, 28.

KRAŠKI KRISTUS

Mnogo je duhovnikov, ki si zaslužijo, da se jih spominjamo. Zlasti med italijansko okupacijo, ko je bilo življenje posebej težko, so marsikaj dobrega naredili za svoje župljane. Prav gotovo spada mednje tudi nekdanji kobjeglavski župnik Ivan Drašček. V letu 2022 je bila sedemdeseta obletnica njegove smrti. Kobjeglava in Tupelče sta dve vasi na Krasu, ki pa sta fizično združeni in tudi delujeta kot ena vaška skupnost.

Ivan Drašček

Ivan Drašček, duhovnik in kulturni delavec, se je rodil materi Katarini in očetu Francu 12. maja 1874 v Podgori, umrl pa 13. maja 1952 v Kobjeglavi, kjer je tudi pokopan. Študiral je v Gorici in bil 4. junija 1901 posvečen v duhovnika. Bil je kaplan v Cerknem (1901–1904) in v Biljah (1904–1906), župni upravitelj v Jagrščah (1906–1908), kaplan v Mirnu (1908–1912), provizorij v Ročinju (1912–1913), kurat v Štjaku (1913–1925) in končno kurat in župnik v Kobjeglavi (1925–1952).

Bil je izrazit primer duhovnika, ki je vedno ostal zaveden Slovenec. Zelo je bil povezan z vaščani in tesno sodeloval z njimi ne samo na duhovnem, ampak tudi na kulturnem in gospodarskem področju. V prosvetno-kulturnem prizadevanju je pokazal posebno ljubezen do ljudske igre in do zborovskega petja.

Na duhovnem področju je dosegal uspehe, ki si jih danes težko predstavljamo. Spominjam se, da je bila ob nedeljah cerkev tako polna (tudi stojšča), da niso mogli vsi noter. Takrat je v Kobjeglavi in Tupelčah živelo okrog 500 ljudi. Za njegovo

duhovniško delovanje je značilno, da se je naslonil na odrasle, zlasti moške. Jedro njegovih sodelavcev so bili člani moškega zbora, ki so redno vadili cerkvene in narodne pesmi. Ustanovil je Apostolstvo mož in fantov (preko 70 članov), člani so se zbirali v cerkvi v nočnih urah pred prvimi petki. Drašček je po pridobitvi soglasja z Nadškofijskega urada Gorica leta 1928 ustanovil tudi Marijino družbo in Marijin vrtec. Po njegovem prizadevanju je kuracija Kobjeglava postala leta 1936 župnija, v zadnjem času pa je spet podružnica.

Zlasti praznovanje vaškega zavetnika svetega Mihaela je bilo slovesno. Pri praznični sveti maši sta bila navadno še župnik iz Pliskovice in Komna. Posebej mi je ostal v spominu dekan Kos iz Komna. Ni bil poseben pridigar, je pa ob tej priložnosti kot dekan pridigal. Njegov govor je bil tih, besede pa tehtne in marsikaj lepega je povedal. Ko so ga vprašali, kdaj bo v požganem Komnu sezidal župnišče, je odgovoril, da je za Kosa dovolj majhno gnezdece. To kaže na njegovo skromnost. Dekan Kos je znan tudi po tem, da je po požigu Komna šel prostovoljno s svojimi župljani v Nemčijo v izgnanstvo. Po maši so imeli kosilo v župnišču v Kobjeglavi, ki je bilo vzorno urejeno. Pojedli so kaj dobrega, pili so pikolit (vino iz suhega grozdja), včasih pa smo tudi sosedje dobili kako slaščico.

Drašček je mnogo naredil tudi na materialnem področju. Prva svetovna vojna je na cerkvi zahtevala kar precej popravil. Med vojno je pred cerkev padla bomba in jo delno poškodovala. Škode je bilo za 28.200 kron (letna plača učitelja je bila približno 1.500 kron). Danes težko razumemo, kako je Draščku s pomočjo župljanov v tistih težkih časih uspelo opraviti vsa potrebna dela. Dokončal je vsa nujna dela na strehi in v notranjosti cerkve. Leta 1927 so nabavili nov lesteneč, leta 1928 nove

klopi, saj so vojaki stare pokurili. Med vojno 1916 so odpeljali zvonove in jih tudi plačali. Leta 1927 so po dovoljenju Nadškofijskega ordinariata v Gorici nabavili tri nove zvonove. Istega leta so na Marijinem oltarju uredili votlino s kapniki, v kateri je kip brezmadežnega spočetja Device Marije. Prej je bila tam samo slika, ki še vedno pokriva kip razen v maju, ko sliko odstranijo in je viden Marijin kip.

Nabava novih orgel je bila največji zalogaj, saj vemo, da to ni poceni instrument in danes še za njihovo vzdrževanje težko najdemo denar. Članek v časopisu *Soča* iz leta 1907 pove, da v cerkvi še ni bilo orgel. Znan vaščan Tupelč dr. Josip Abram je v oporoki zapustil občini Kobjeglava 2000 kron, županstvo je sklenilo, da se od tega 1000 kron nameni za nabavo novih orgel. Že leta 1909 so iskali predračun za orgle. Končno so jih kupili leta 1933. Nikjer nisem našel dokumentov o nabavi orgel in tudi v dnevniku dohodkov in stroškov v Kobjeglavi 1907–1960 ni nobenih stroškov omenjenih, so pa leta 1943 dali 960 lir za popravilo orgel. Le kako so prišli do orgel? Takratni vikar Ivan Drašček je bil zelo dejaven na vseh področjih in je tudi sam s svojimi sodelavci veliko stvari na cerkvi popravil ter tako zmanjševal stroške. Tako ali drugače je uspel, da so s sredstvi, dobljenimi kot plačilo vojne škode, in z drugimi sredstvi, nabavili tudi orgle.

Zelo pomembno je bilo Draščekovo delovanje na kulturnem področju. Drašček je izrazil primer slovenskega duhovnika-kulturnega delavca iz prve polovice 20. stoletja. V prosvetno-kulturnem prizadevanju je pokazal posebno ljubezen do ljudske igre in do zborovskega petja. Takoj po prihodu v Kobjeglavo so uprizorili trodejanko *Lažizdravnik* in spevoigro *Kovačev študent*. Ko se je slovenska beseda morala umakniti v cerkev in v zakristijo, je tja prenesel razne preproste igre in deklamacije, pevski zbor pa je še vedno pel slovenske pesmi, le uradnih nastopov ni bilo. Kljub takratnim pritiskom se nikoli ni odrekel slovenskemu jeziku.

Višek predstavlja velika *Pasijonska igra* v dvanajstih prizorih, ki jo je sam napisal po raznih predlogah (rokopis je ohranjen), potem ko se je sam udeležil *Pasijonske igre* v Oberammergauu. Prvič so jo igrali v Mirnu leta 1912, ko je služboval še tam. V Kobjeglavi je besedilo še popravljaval in izpopolnil. Ob pomoči vseh vaščanov so igro

uprizorili 6. in 12. junija 1927. Pri njej je sodelovalo okrog 90 igralcev, trajala je več kot pet ur. Z njo so lahko nastopili samo dvakrat, saj je igro takratna italijanska oblast prepovedala, ker je bila v slovenskem jeziku. Odpovedati so morali tudi že najavljena nastopa v Postojni in Idriji. Vzdevek »Kraški Kristus« se ga je prijel zaradi vloge Kristusa, ki jo je igral v pasijonski igri, in mu gre tudi zaradi celotne zasnove njegovega duhovniškega delovanja.

Duhovnikom na Primorskem ni bilo vedno lahko. V preteklosti sta bila po vaseh pogosto samo duhovnik in učitelj izobražena človeka. Tako so duhovniki uživali spoštovanje in ugled med ljudmi. Tak je bil tudi gospod Drašček, ki je bil kljub uspehom in priljubljenosti skromen. Ker se ni uklonil italijanskemu fašističnemu nasilju, so mu celo grozili z revolverjem. Po kapitulaciji Italije leta 1943 so v Kobjeglavo občasno prihajali Nemci. Ko so prišli tretjič leta 1944, so ljudje povedali Draščku, da prihajajo. Takoj jim je šel naproti, jih pozdravljal, se z njimi pogovarjal in jih zadrževal, pa ne zato, ker bi jih imel rad. Poleg župnišča je bila namreč zapuščena hiša, kjer so takrat partizani kuhali kosilo. Zadržal jih je toliko, da so partizani pobegnili v gozd. Ko so Nemci ugotovili, da so bili partizani v vasi, so vse vaščane zagnali v cerkev, polili z bencinom in hoteli vse skupaj zažgati. Drašček jih je toliko preprosil, da tega niso storili, so pa v Nemčijo odpeljali 16 deklet, da so tam delala v tovarnah in se čez eno leto vrnila.

Kako so bili ljudje Draščku hvaležni in so ga spoštovali, se je pokazalo tudi pri njegovi zlati maši leta 1951. Bila je velika slovesnost, maše se je udeležila množica ljudi, jaz sem bil takrat strežnik. Tudi njegov sošolec in prijatelj skladatelj Vinko Vodopivec se je spomnil nanj in za to slovesnost napisal skladbo *Zlatomašnik, bodi pozdravljen*. Žal je Drašček kmalu po tej slovesnosti zbolel in naslednje leto umrl.

Zaradi vseh zaslug in vplivov, ki jih je imel Drašček na življenje vaščanov Kobjeglave in Tupelč tako v duhovnem, materialnem kot kulturnem smislu, je prav, da se ga ob sedemdeseti obletnici smrti s hvaležnostjo spominjamo. Menim, da si je naziv Kraški Kristus, ki so mu ga nadelo po predstavah *Pasijonske igre*, več kot zaslužil.

NA DIPLOMATSKIH MERIDIANIH

Buenos Aires–Ottawa–London–Atene

V slovenski diplomatski zgodovini preteklega stoletja zavzema dr. Izidor Cankar pomembno mesto: bil je redni profesor umetnostne zgodovine in njen začetnik kot akademske discipline na Slovenskem, pobudnik ustanovitve Moderne galerije in leta 1926 med ustanovnimi člani slovenskega centra PEN (ter med udeleženci kongresa PEN v Dubrovniku leta 1933, kjer je bila sprejeta prva mednarodna obsodba fašizma), izstopajoč politik predvojne katoliške proveni-
ence, prizadevni aktivist za slovenstvo, aristokrat, esejist in literarni kritik.

Širši javnosti je znan po svojem *Londonskem dnevniku* (1944–1945), v katerem popisuje svoje delovanje v Londonu, kjer je bil minister v Šubašičevi vladi. To je obdobje med njegovim predhodnim mandatom prvega jugoslovanskega veleposlanika v Kanadi v času druge svetovne vojne ter naslednjim mandatom tudi prvega jugoslovanskega veleposlanika v Grčiji, tik po koncu iste vojne. Cankar je bil v diplomatski službi dveh držav kot njun veleposlanik: prve Jugoslavije (predvojna kraljevina) in druge Jugoslavije (povojna komunistična federacija). Bil je diplomatski unikum (kot tudi njegov prijatelj diplomat Vladimir Rybář), za kar Čačinovič (1994) uporabi izraz »diplomat prehoda«. Ko je razpadla nekdanja Jugoslavija in nastala samostojna Slovenija, je bilo diplomatov prehoda kakšnih štirideset.

Številna so dela, ki obravnavajo to veliko ime slovenske kulture, politike in diplomacije. Zraven njegovega omenjenega dnevnika lahko od novejših navedemo diplomatsko monografijo *Izidor Cankar – diplomat dveh Jugoslavij* (Andrej Rahten, 2009) in dokumentarno delo *Izidor Cankar: mojster dobro zasukanih stavkov* (Alenka Puhar, Nela Malečkar, 2016). V našem razmišljanju o diplomatu Izidorju Cankarju se naslanjamo na *Londonski dnevnik* in na Rahtenovo monografijo, iz obeh tudi povzemamo različne izjave.

Izidor Cankar je bil rojen aprila 1886 v vojvodinskem mestu Šid (takrat del Avstro-Ogrske monarhije), kjer je preživel otroštvo in se v izrazito večkulturnem in večjezikovnem okolju navzel odprtosti, svobodnega razmišljanja in svetovljanstva. Po

preselitvi v Ljubljano 1897 je nadaljeval šolanje, ki ga je dopolnil v Sarajevu, na Dunaju, v Gradcu in Leuvnu, vmes obiskal London in Pariz ter se, izšolan in odrasel, zavzeto vključil v »krščansko kulturno renesanso slovenskega naroda« (Rahten, 27). Njegov političen vzpon je bil nagel, jasen in že skoraj samoumeven. Zbližal se je z Janezom Evangelistom Krekom, škofom Jegličem, Ivanom Šušteršičem, Miho Krekom, Franom Saleškim Finžgarjem in številnimi drugimi. Po ustvarjalnem dometu in energiji je bil enak svojemu slavnemu bratrancu Ivanu Cankarju, po političnem angažmaju pa ga je prekašal. Z Nartejem Velikonjo sta pod psevdonimom objavila prvo slovensko kriminalko *Milena, albanska špijonka*. Posebej pa je izstopalo njegovo druženje z dr. Antonom Korošcem: bila sta tesna sodelavca, sopotnika in prijatelja. Korošec ga je ves čas podpiral in Cankar mu je ves čas stal ob strani (»V spopadu med Jugoslovanskim klubom in krogom deželnega glavarja se je Cankar takoj postavil na Koroščevo stran.« – Rahten, 37). Skupaj sta bila v tistem delu slovenske politike, ki se je aktivno vključila v oblikovanje in nastanek jugoslovanske države.

Leta 1920 je odšel v akademske kroge in na ljubljanski univerzi pionirsko predaval umetnostno zgodovino, vse do leta 1936. Njegova poroka julija leta 1926 z Ano (Ničo) Hribar je naredila presegnetljiv konec njegovi nesojeni duhovniški karieri (pravzaprav bi lahko postal »prav vse«, je menil Ušeničnik, »samo ne dober duhovnik« – Rahten, 31). V sredini tridesetih let prejšnjega stoletja se začne njegova več kot uspešna diplomatska kariera.

Bila je rezultat vrhunske umetniške osebe, intelektualca s političnim vplivom in zvezami ter aristokrata, ki se je znal obnašati in imel format. Kot bi po eni strani lahko rekli, da je diplomat postal precej naključno, pa je bilo po drugi strani to pravzaprav povsem samoumevno, saj je bil aristokratskih manir, široko razgledan, izpričan domoljub in doma v visoki politiki. Korošec je bil tu odločen: »Prav Cankar je bil eden redkih Slovencev, ki so se zahvaljujoč vplivu stranke uspeli prebiti na visoko mesto v jugoslovanski diplomaciji« (Rahten, 71).

Argentinska prestolnica Buenos Aires, kakor koli že nepričakovana in tudi ne izrecno zaželena (premier Stojadinović ga je želel imeti v Oslu, a Korošec je bil trden: »Naši ljudje so v Argentini.« – Rahten, 72), je bila Cankarjeva visoka šola diplomacije, ki se ji je v celoti posvetil in v kateri se je odlično obnesel ter izkazal. Preizkusil se je v diplomatskih veščinah in v praksi preverjal svoje predstave o tem poklicu, tako polnem blišča, ugodja in zavirljivosti, obenem pa vsakodnevno in brez prizanašanja spoznaval njegove obrtne in obrtniške duhamorne plati. Za veleposlanika je bil imenovan v začetku julija 1936, v začetku novembra pa je v Buenos Airesu prevzel posle. Njegov uradni naziv je bil sicer »pooblaščen minister in izredni poslanik«, a v današnji diplomatski terminologiji in praksi to ustreza nazivu in položaju veleposlanika (izredni in pooblaščen veleposlanik).

Cankarjev argentinski mandat je trajal šest let (do aprila 1942) in je bil prežet z vsem, kar diplomatski posli prinesejo, od stikov na najvišji ravni, do družabnih dogodkov in skrbi za sonarodnjake. Njegova diplomatska lokacija v zunanjem ministertvu v Beogradu ni kotirala visoko, saj je veljalo, da »je Buenos Aires grob jugoslovanskemu diplomatu« (Rahten, 84), kar pa je Cankar s svojim »slovesom soustanovitelja Jugoslavije« (Rahten, 84) kmalu ovrgel. Mimogrede in ne da bi sam posebej hotel ali celo načrtoval, se je znašel v različnih vplivnih krogih, slovenskih, jugoslovanskih, poklicnih, kulturnih, umetniških in političnih. Kmalu po prihodu je bil za njim prvi dosežek, ki je močno odmeval v pisani izseljeniški skupnosti: »Njegova zasluga je bila, da je bil 30. januarja 1937 ustanovljen koordinacijski odbor za jugoslovansko šolstvo« (Rahten, 84). Bil je eksclenca, vsi

so ga radi videli v svoji družbi, pričakovali so od njega ne samo protokolarne nastope, ampak tudi podporo, odločitve, ukvarjanje z zadevami, ki bi jih morali urediti drugi; nenehno je moral krmariti med različnimi interesi. A vsakodnevna diplomatska tlaka mu ni prinašala zadovoljstva: »Snoči je imel Paragvajec sprejem, a nisem šel in za jutri me je Georgijev povabil s Topoljani na kosilo, pa sem tudi odklonil: strašno sem naveličan praznega govorjenja« (Rahten, 89).

Drugo polovico njegove pionirske diplomatske epizode je povsem spremenila druga svetovna vojna. Usoda jugoslovanske države in v njej še posebej slovenstva je vse bolj prežemala njegove diplomatske dejavnosti. Zaradi velike oddaljenosti od domačih krajev in središč svetovne politike se je vedno bolj počutil nekoristnega, ker »se je zavedal, da v Argentini ni tako koristen, kot bi lahko bil v Londonu ali Washingtonu« (Rahten, 101). Ob vsem tem pa ga je decembra 1940 še posebej močno prizadela nenadna smrt njegovega političnega sopotnika, prijatelja in podpornika Korošca.

Cankarjev kratek kanadski mandat je trajal nepolni dve leti (od začetka maja 1942 do konca februarja 1944) in je bil v celoti zaznamovan z razvojem vojnih dogodkov. Jugoslovanska vlada je tik pred tem sprejela odločitev o odprtju veleposlaništva v Kanadi (za Kanado je bilo prej zadolženo veleposlaništvo v Washingtonu, v Montrealu pa je deloval generalni konzulat). Takoj na začetku je imel Cankar dve pomembni nalogi: vzpostaviti veleposlaništvo in pripraviti obisk kralja, ki je v Kanado prispel v nadaljevanju obiska Združenih držav Amerike.

Takšni obiski na začetku mandata so zelo dobrodošli, saj veleposlaniku ponudijo veliko priložnosti za vzpostavitev stikov na najvišjih ravneh v državi sprejemnici. Cankar je to s pridom izkoristil, iz tega pa je, med drugim, izšlo tudi njegovo tesno sodelovanje in kar že prijateljevanje s kanadskim premierom Mackenziem Kingom (»Naključje je hotelo, da sta oba stanovala na območju Sandy Hilla, oddaljena samo dve ulici narazen.« – Rahten, 144). Dodatno mu je šlo na roko, da sta bila večji del njegovega mandata na veleposlaništvu le dva diplomata, in to oba Slovenca: »Ker sta bila Cankar in Starman dolgo časa poleg tajnice na poslaništvu

sama, sta se pogosto šalila, da predstavljata »prvo slovensko poslaništvo« v naši zgodovini« (Rahten, 140). Ob tem sta bila vezana na veleposlaništvo v Washingtonu, kajti velikosrbsko usmerjen veleposlanik Fotić ni hotel predati šifre za sprejemanje in pošiljanje depeš. Zato je bil Cankarju v veliko pomoč diplomatski kolega in prijatelj Vladimir Rybář, zaposlen v Washingtonu (ki je bil v nemilosti pri Fotiću).

Na splošno je bil Cankarjev kanadski mandat tisto, kar si je želel že v Buenos Airesu: službovanje v metropoli, kjer je bil vpet v mednarodne politične in diplomatske kroge ter je zato lahko poskušal marsikaj storiti. Njegov mandat je minil v znamenju visoke politike, kot da bi se nevede in podzavestno pripravljaj na bodoči ministrski položaj v kraljevi vladi. V ospredje njegovih misli in dejanj je povsem stopila skrb za slovenstvo in preko tega usoda države. Če povzamemo, so njegovi diplomatski stiki in pogovori obsegali stike s Slovenci, večinoma z vodstvom Slovenske ljudske stranke (njen član sicer ni bil), s kraljevo vlado in z dvorom, z diplomati v Ottawi, pa tudi drugje, odvisno od osebnih znanstev, ter s predstavniki kanadskih oblasti, še najbolj druženje s premierom Kingom. Slednji mu je ob neki priložnosti celo ponudil službo v kanadski diplomaciji.

Cankar, tako se zdi, je v tem obdobju dokončno dozorel v diplomata in politika velikega formata ter v široko priznано moralno avtoriteto. Gledano za nazaj bi lahko rekli, da je bila pot v vlado in odhod v London jasno tlakovana v Kanadi. Zaradi naraščajočega nestrinjanja nad pasivnostjo kraljeve vlade in s politiko predsednika vlade je 22. februarja 1944 odstopil, dober teden pozneje prejel kraljev odlok o upokojitvi, v začetku junija pa že vabilo za vstop v novo vlado (Rahten, 171).

Kmalu zatem, 7. julija 1944, je bil imenovan za ministra prosvete in ministra pošte, telegrafa in telefona, dvajset dni zatem pa je prispel v London. Pot ga je takoj vodila na večerjo z ministrskim predsednikom. In že je doživel svoje prvo veliko razočaranje: »Šubašić me povabil s Kosanovićem na večerjo: govori dolgovezno, nejasno, ničemurno. Na naju obadva vtis porazen in velik strah za bodočnost. Ko bi se ne bal škandala, bi bil odpovedal prisego, ki so jo opravili danes dopoldne« (Cankar, 7).

V Cankarjevem *Londonskem dnevniku* se stekata njegova življenjska pot in njen vrh, skozenj se nam kažeta njegov sistem vrednot in odmevnost političnega delovanja. Dnevnik, za katerega nihče ni vedel, da ga piše, je napisan odkrito, stališča, ki jih navaja, so utemeljena, iz zapisanega veje prepričanost, pisec ima jasno in načelno držo ter je prepričljiv. Njegova prvinska odkritost je včasih že na meji bolečega. Zato ne čudi dejstvo, da Cankarjeva vdova ni dovolila njegove javne objave.

Londonski dnevnik, strogo vzeto, ni diplomatsko, ampak politično besedilo: njegov avtor ga je pisal kot minister, kot več politik in odličen poznavalec oseb in ozadij. V njem se nam pokaže kot polnokrven politik z diplomatskim občutkom in taktom. Lahko bi rekli, da mu nič ni ušlo, ko je opazoval, analiziral in debatiral. Kraljeva vlada v izgnanstvu se je na britansko pobudo (in pritiske) pogovarjala in pogajala s Titovimi oblastmi in Cankar je bil aktiven del teh procesov. Ko je izvedel, da se je Tito na pogovoru s Churchillom »odločno potegoval za Trst /.../, kar je bilo zanj ključno vprašanje« (Rahten, 176), je bil znova potrjen v svojih prepričanjih. Še več, v pogovoru s Titom 18. avgusta 1944 na Visu je sogovornikov »samozavestni nastop poglobil Cankarjeve dvome o smiselnosti vztrajanja v Šubašićevi vladi /.../. Tito pa je naslednji dan sicer Cankarju sugeriral, da v vladi vztraja, na koncu pa mu je predlagal nadaljevanje kariere v diplomaciji« (Rahten, 177; Cankar, 16). Vendar je konec septembra, ko je izvedel, da Šubašićeva vlada ni bila vprašana za dovoljenje, da enote Rdeče armade vstopijo na ozemlje Jugoslavije (soglasje je dal AVNOJ), odstopil s položaja: »Po tem naša vlada ostala brez avtoritete, zunaj in znotraj. Mislim, da ne smem več ostajati v njej, če ne želim biti doma krivo ocenjen« (Cankar, 28).

Dnevnik je zelo redek dokument časa, v katerem je bil avtor na vrhu svojega vpliva, pa tudi moči. To je pričevanje njegovega prehoda z ene veleposlaniške lokacije (Ottawa) na drugo (Atene) ter s tem tudi govori o zatonu ene države in o vzponu druge ter njegovi vlogi v obeh. Z zatonom prve, ki jo je, prav tako kot drugo, pomagal soustvarjati, pa je tudi Cankar nekako

začel ostajati v ozadju. Kocbek ga je v Beogradu februarja 1946 takole ocenil: »/D/a so neke vrste brodolomci in da se ne morejo več vživeti v današnjo dobo« (Rahten, 195).

Cankarjev *Londonski dnevnik* je poseben, redki in svojevrsten zgodovinski, politični in diplomatski prispevek. Ker je bil avtor vrhunsko več pisane besede, pozornega opazovanja in pretanjenega ubesedovanja, je mogoče mirno trditi, da je ustvaril redko mojstrovino in dragocen dokument.

Tretja diplomatska pot je Cankarja z nekaj čakanja, negotovosti in preigravanj odpeljala v Grčijo. Na dan osvoboditve je prejel telegram, s katerim mu je kanadski premier King čestital iz San Francisca z ustanovnega zasedanja Organizacije združenih narodov ob tem dogodku, istega dne pa je tudi izvedel za svojo novo diplomatsko destinacijo. Njegovi občutki so bili mešani, čutiti je bilo slutnjo: »Politično važno mesto; zame niti najmanj mikavno, a bom moral sprejeti v upanju, da ne bo trajalo dolgo.« /.../ V imenovanju za poslanika v Atenah je videl celo znak, da mu Tito zaupa. /.../ »/D/a so vztrajali, naj grem tja, je neke vrste poklon. Mislim, da moram iti, a se ne želim docela postarati v diplomaciji« (Rahten, 186).

Res se mu ni bilo treba. Kljub številnim podobnostim med državama so odnosi postajali napeti, zlasti zaradi drže grških oblasti do Makedoncev v egejskem delu države. Tako je novi veleposlanik poverilna pisma predal šele decembra 1945. Naslednji meseci so prinesli samo še zaostrovanje, zato je bil Cankar avgusta 1946 poklican v Beograd. S tem je jugoslovanska vlada »želela izraziti svoje nezadovoljstvo zaradi tukajšnjega [opomba: grškega] obravnavanja Jugoslavije« (Rahten, 192). To je v diplomatski praksi običajen način izražanja protesta nad ravnanjem države sprejemnice. Cankar, ki je bil upokojen marca 1947, se v Grčijo ni več vrnil.

Dr. Izidor Cankar je bil v svoji diplomatski kariери, kot smo videli, trikrat veleposlanik. Njegove diplomatske postaje so z razvojem mednarodnih dogodkov postale zelo pomembne.

V Argentini ga je doletela druga svetovna vojna, mandat je oddelal izstopajoče uspešno, dobro je krmaril med vsem, kar veleposlaniško mesto v tako zapletenih okoliščinah prinaša. V Kanadi

je bil prvi veleposlanik Kraljevine Jugoslavije in takoj po nastopu dela je zraven vzpostavitve veleposlaništva s polno paro pripravljaj kraljev obisk. Njegovo prijateljevanje s kanadskim premierom Kingom je redki dosežek v veleposlaniški karieri – po eni strani veleposlanik nima tako odprtega dostopa do premiera, po drugi strani pa se, tudi če je to tako, redko vzpostavi dober osebni odnos. V Atenah je bil prav tako prvi veleposlanik, takrat že nove države. Po prvih vtisih, formalno visokem sprejemu in vsemu, kar temu pritiče, so se zadeve začele obračati. Odnosi med državama so se slabšali in končalo se je, še najmanj po njegovi zaslugi, precej neprijetno. Sledila je njegova upokojitev in z njo postopna pozaba.

Cankarju je bilo diplomatsko delo resda pisano na kožo, a v njem ni posebej užival. Sprejemi, večerje, protokolarne obveznosti, napetosti med sodelavci, vse to ponavljanje, rutina, ki je dostikrat brez prave vsebine, velikanu uma in umetniškega dometa ter izstopajočemu politiku ni ustrezalo. Hotel je pisati knjige, predavati in predvsem biti širše koristen. Slednje se je najbolj kazalo v njegovem zavzemanju za usodo slovenstva v prelomnih časih. Kot politik, diplomat, intelektualec in predvsem domoljub si je ves čas prizadeval, da bi slovenstvo obstalo in se razživelo (Primorska, Trst, Koroška, državna ureditev). Ravno zato je bila njegova diplomatska dejavnost zelo pomembna. To potrjuje velikega človeka in pristnega Slovenca.

Cankar, ki je leta 1953 postal redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (umrl je pet let pozneje), je bil vedno poln energije, idej in projektov, a tudi neučakan, čeprav »ni nikdar rinil v ospredje« (Rahten, 19). Bil je, kot danes rečemo, prototip deloholika: »/J/e delo vendarle edino, kar imamo dobrega. Edina vesela reč v tem strašnem življenju brez najmanjše radosti in najmanjšega zadoščenja« (Rahten, 53). Odlikovali sta ga velika intelektualna širina in umetniška globina, saj je »znan povezovati vrhunsko znanje z več področij hkrati: od umetnostne zgodovine in literarne kritike do diplomacije in politike« (Rahten, 17). Mirne duše lahko zapišemo, da je bil preširok za svoj čas in za obe državi, ki ju je pomagal soustvarjati in ju tudi zastopal na diplomatskem parketu.

Milček Komelj

STANE KREGAR

Slikar onstranske svetlobe

Pol stoletja je poteklo, odkar je odložil čopič in barve Stane Kregar (1905–1973), Bogu predan duhovnik in eden največjih slovenskih slikarjev v 20. stoletju.

Stane Kregar pri slikanju; hrani: Galerija Staneta Kregarja.

Bil je zatopljen v duhovna brezčasje, ob tem pa so preučevalci že med umetnikovim življenjem njegovi likovni modernosti priznali kar trikratno prvenstvo, in to celo v jugoslovanskem merilu, saj je obveljal za našega prvega nadrealista, prvega izrazitega abstraktnega slikarja in znanilca preusmeritve k tako imenovani novi figuraliki. Še prav posebno pomembno mesto pa pripada Kregarjevi cerkveni umetnosti, ki je bila enakovredno pritegnjena v strokovni razvid šele po njegovi smrti. A je bila njegova ustvarjalnost na obeh področjih in ob vseh časovnih valovanjih v osnovi harmonično sklenjena in notranje enovita.

Kot vselej ljubezniv človek je bil Kregar umirjene in blage narave ter zazrt v lepoto, ki jo je dojemal kot predpodobo onstranske popolnosti. Četudi ni bil povsem od tega sveta, je živo zaznaval tudi aktualne družbene in duhovne napetosti in se je ustvarjalno odzival tudi nanje. Vendar je vse, kar je občutil, izražal le na poetičen in estetsko zaokrožen, vselej z odrešilno ubranostjo presijan način.

Potem ko je bil leta 1929 posvečen v duhovnika, mu je cerkveno vodstvo omogočilo študij slikarstva, da bi lahko učil risanje na škofijski gimnaziji.

Študiral je v slovanski Pragi, kjer je leta 1935 opravil specialko pri profesorju Maksu Švabinskem, in v tem kulturno živahnem mestu je zunaj akademije spoznal nadrealistično umetnost, ki mu je pomagala izživeti njegov primarni smisel za vizionarsko, nezemeljsko, podzavestno, slutenjsko in nadnaravno.

Dotlej je bil v naši umetnosti za izražanje duhovnih teženj uveljavljen sprva še iz secesije izhajajoč ekspresionizem in ta je spčetka inspiriral tudi Kregarja, kar kažejo njegove mladostne vinjete v šentviškem dijaškem listu *Domače vaje* in poznejša najstarejša slika v njegovi stalni slikarski zbirki v Zavodu sv. Stanislava v Šentvidu, ki še povsem spominja na delo Toneta Kralja.

Z nadrealističnimi prijemi, ki s fantazijskim prepletom naslikanih predmetov in pojavov asociativno uprizarjajo sanjsko irealna duhovna stanja, pa motivov ni le poduhovljal, marveč jih je na novo izoblikoval z močjo lastne imaginacije, ki mu je dopuščala vso ustvarjalno svobodo in predstavno sproščenost. Na značilni sliki *Fantazija na terasi* je predse dvignil zanosnega belega konja kot nedoumljiv simbol umetniške ustvarjalnosti; sicer pa je slikal predvsem človeško čustveno napetost in nezadoščenost, tesnobo speče Salome, melanholični večer v maju in nostalgijo ali hrepenenje, ki ga je sugestivno zajel v podobi Odiseja; na eni izmed slik se je prepustil celo misli na špansko državljansko vojno in na njej s podobo dečka z obročem »citiral« Salvadorja Dalija, zavestno pa je v svoje privide vključil tudi vzornikovo prepoznavno berglo, na katero je oprl skrivnostnega fantastičnega romarja v pokrajini, v kateri so pod prostranim nebom razvidni tudi spomini na podeželsko naravo s senenimi kopicami okrog slikarjevega domačega kraja, Zapuž pri Dravljah; isto pokrajino pa na njegovih slikah

prepoznamo tudi na povojnih bolj realističnih slikah.

Vselej mehko vzgibane oblike oziroma gibko sklenjene barvne ploskve se na Kregarjevih nadrealističnih podobah spevno prelivajo in v svoji ritmični razčlenjenosti povezujejo v enkratne prizore, ki so muzikalni, polni poezije in pritajeno tlečega vzdušja. (Poetične asociacije je takrat pri nas svobodno prelival v svoje podobe le še Miha Maleš.)

Umetnik je bil pred vojno pobudnik in zaradi izstopajočih sposobnosti celo vodja leta 1937 ustanovljenega *Kluba neodvisnih slovenskih likovnih umetnikov*, skupine mladih, v glavnem v Zagrebu izšolanih umetnikov, ki je svoj pogled usmerila proti tedanjemu umetniškemu Parizu in se oprijela tako imenovanega barvnega realizma. Ti slikarji so motive barvno usklajali in dematerializirali, ne da bi jih tudi oblikovno deformirali, Kregar pa je bil s svojo nadrealistično fantastiko med njimi izjema. A se je po izzvenu tega ustvarjalnega zanosa ob koncu tridesetih let začasno tudi sam usmeril v njihov poetični realizem in s tem postal soroden nežnemu Maksimu Sedeju, z barvitimi cvetličnimi tihožitji pa tudi Francetu Pavlovcu.

Tudi take lirično ubrane Kregarjeve podobe, na katerih vidimo umetnika med lepimi ženami in dekleti, ki zamaknjeno muzicirajo, pa so polne poezije ter zatopljenosti v lepote življenja; a niso ob vsem umetnikovem velikem smislu za zemeljske dražesti v svoji pastoralno estetski opojnosti nikoli zemeljsko, kaj šele grobo čutne. Monumentalno statičen prizor z romarji na Šmarno goro pa je povzdignjen tudi s posvečeno obrednostjo, ki kaže na umetnikov primarni smisel za sakralnost.

Po vojni si je Kregar po prestani pljučni bolezni med slikanjem krepil zdravje na Gorenjskem in nato v sončni Istri, kjer je včasih zadržano barvitost še opazneje intenziviral. V duhu povojnega časa se je le za kratek čas posvetil bolj realističnemu slikanju ljudi pri vsakdanjih opravilih, po začetku petdesetih let pa se je po poskusih slikanja tihožitij s kubističnim prizvokom postopoma preusmeril v zanj mnogo ustrežnejšo abstraktnejšo umetnost.

Dotedanje figuralne, krajinske ali tihožitne motive je najprej linijsko razčlenil, tako da jih je pregrnil z neenakomerno geometrizirano linearno

mrežo; njihove ploskovne segmente pa je likovno oziroma barvno tako osamosvojil, da so utripali kot suvereni nosilci snovnosti osvobojene barve in celo kot naslikani vitraji. Zatem se je po tej poskusni prehodni dobi začel predajati celovitosti prizorov vse neposredneje in je v spominu ugle dane ali izsanjane zemeljske aluzije vehementneje pretopil v docela ponotranjene abstraktne predstave. Skoznje pa je pogosto še vedno mogoče zaslutiti dihanje narave z dinamičnimi asociacijami na letne ali dnevne čase, zato so pisci taka dela označevali celo z abstraktnim impresionizmom ali barvnim iluzionizmom; nekatere slike pa so s svojo žgočo barvno intenzivnostjo ali bodičastimi in gotsko prišiljenimi obrisi, v katerih je ponekod zaživel spomin na umetniku ljube francoske katedrale, tudi opazneje ekspresivne.

Kregar se je v svoji predanosti duhovnosti v takih, vse bolj sugestivnih delih izražal z abstraktnim jezikom tistega tipa, kakršnega se je sicer oprijel krog katoliških »mladih slikarjev francoske tradicije«, med katerimi mu je bil posebno ljub Alfred Manessier; a ga je tako pristno ponotranjil, da se je z njim povsem avtentično izpovedoval kot s svojo slikarsko materno govorico, s katero je lahko z novo dinamiko ustvarjalno zajel vse, kar si je želel: »življenje, šum voda, valovanje žitnih polj, šumenje gozdov«, kot je sam razložil. Šele s takim likovnim jezikom je lahko na novo svobodno oživil celoten razpon svojih opazanj in doživljanj, muzikalno orkestrirano barvitost svojih čustev, tesnob, razpoloženj ter sanj ali vizij, tako elegičnost kot ognjevitost in hrepenenje po neskončnem; tudi vzdušja takih sicer vse manj aluzivnih slik pa je rad ponovno nakazoval z naslovi, vzetimi iz zakladnice antičnih arhetipov.

V zadnjem ustvarjalnem obdobju, nekje po letu 1962, se je Kregar spet približal figuralnosti, vendar ne v realističnem smislu, pa tudi ne s ponovitvijo nekdanjega nadrealizma, ampak je v le oddaljenem spominu nanj izseke iz resničnosti na novo domišljjsko uskladal v med seboj povezane in prelivajoče se segmentno zaokrožene prizore. Vanje pa je asociativno in simbolno vpletal svoje vse intenzivnejše doživljanje tedanjega nemirnega časa, tako političnega dogajanja z vojnami in atentati kot astronavtskih odkrivanj vesolja, pa tudi

blodne sanje tedanjih v oblake iluzij zazrtih hipijev, ki vidijo svet v čudežno omamnih cvetličnih barvah. V take podobe je inventivno pritegnil celo prijeme živobarvnega in z jasno začrtanimi obrisi definirane novodobnega poparta; a je kljub aluzijam na skrb zbujačo realnost ostajal predvsem čuteč opazovalec in premišljevalec, ki je vse spremenil v sijočo lepoto, kot bi celo ob najbolj zavzetem spraševanju o vsem strašnem v svetu zaupal v neznani smisel ali Božji načrt.

Vse take likovno-motivne segmente je povezoval in usklajeval po ritmičnem principu, ki je ob vseh njegovih slogovnih premenah ostajal nekakšna likovno strukturna stalnica vsega njegovega slikarstva; že ta pa v svojem živahnem utripanju skupaj z barvnimi značilnostmi in poudarjeno estetskostjo in poetičnostjo na prvi pogled dopušča, da v zasnovi vsake slike jasno prepoznamo tudi umetnikovo ustvarjalno individualnost, zlito z brezbrežno lepoto stvarstva.

Umetnik je s tako ustvarjalnostjo v bistvu odkrival veselje in se spraševal o svetu tako kot njegovi naslikani iskalci sreče, novodobna Antigona ali kozmonavti, pa naj je v svoji krščanski sočutnosti videl njegovo usodo skozi človeške sanje in travme ali naj je zaslutil čudežnost sveta v dinamično spreminjajočih se naravnih pojavih. Kot slikarski stvarnik je svet na novo kreiral z barvami in linijami, s panoramami likovno vzorčastih prepletov, dinamičnimi kontrasti in metamorfozami oblik, ki so se mu razpirali v skrivnosti lepote, kakršno je zaznaval vsepovsod; skozi to lepoto pa se je

poglabljal v skrivnosti življenja, skozi katere se je približeval Bogu, in zato je svojo umetnost dojemal le kot »drug način oznanjevanja božje slave in evangelija«.

Z izrazito duhovno in religiozno usmerjeno človeško naravo je bil Kregar poklican tudi za prenovitelja slovenskega cerkvenega slikarstva, ki se mu je zaradi povojnih razmer lahko intenzivneje posvetil šele pred zatonom petdesetih let. S svojo usmerjenostjo v razčlenjanje in povezovanje motivnih segmentov se je izkazal za idealnega ustvarjalca okenskih vitrajev, v katerih je abstraktne segmente poetično dopolnjeval s svetniškimi figurami in simboli. V takem hkrati gotoko srednjeveškem in povsem modernem abstraktnem duhu je z njimi obogatil več kot petdeset starejših in novejših cerkvenih stavb po vsej Sloveniji, nazadnje v Kosezah. Slikal pa je tudi freske in oblikoval sgrafitte ter mozaike, večkrat tudi s prikazom slovanskih blagovestnikov sv. Cirila in Metoda, ki ju je upodobil v avli Teološke fakultete. Oživil je barvite biblijske prizore, obsijane s »spomini« na paradiž, in zlasti v sodelovanju z arhitektom Tonetom Bitencem zasnoval vrsto velikih oltarnih slik.

Najprostranejše stenske poslikave je ustvaril za cerkev v Odrancih v Prekmurju in najobsežnejši mozaik v ježiški cerkvi. V primerjavi z njegovimi abstraktnimi podobami so take cerkvene umetnine zaradi naročniških pričakovanj običajno bolj figuralno oziroma motivno razvidne in zato od njih večkrat bolj tradicionalne, ne da bi bile manj dognane; a je tudi v njih vselej razvidna izrazita umetnikova umirjenost in milina, prav podobna, kakršno je izžareval sv. Frančišek. Najboljša in najdrznejša Kregarjeva cerkvena dela pa so docela enakovredna njegovemu siceršnjemu abstraktnemu, s simboliko prežarjenemu slikarstvu, kar najlepše dokazuje večdelna oltarna podoba iz ljubljanske semeniške kapele. Zelo pretanjeno je načrtoval tudi estetsko dognane paramente in oblikoval zaglavja koledarjev, posebno za Mohorjeve družbo, s katero je intenzivno sodeloval tudi pri ilustriranju njenih knjižnih izdaj, in estetsko posvetil tudi različne liturgične knjige.

Umetniku je v mladosti v Pragi, ko je študiral, pomagalo preživeti tudi maševanje v cerkvi

Stane Kregar, *V ateljeju*; foto: Marjan Smerke; hrani: Galerija Staneta Kregarja

v Zabehlicah. Pozneje je do vojne deloval kot profesor na škofijski gimnaziji v Šentvidu in duhovnik, po vojni pa se je ob pastoralnem delovanju popolnoma predajal le svobodnemu ustvarjanju, nazadnje v ateljeju pod ljubljanskim Rožnikom. Kot duhovnik v nasprotju z glavnino svojih predvojnih klubskih kolegov ni smel dobiti profesorskega mesta na novo ustanovljeni slovenski likovni akademiji, ki bi si ga zaslužil, in je živel in ustvarjal vse bolj odmaknjeno in spokojno, a tudi čuječno, zamišljeno veder, ustvarjalno sproščen in notranje vesel, še posebno v družbi duhovnih prijateljev in občudovalcev, med katere je spadal Emilijan Cevc, ki je o njem najlepše pisal.

Prav s svojo milino in vedrostjo, ki sta mu ju najbrž omogočala zazrtost v harmonično lepoto zemeljskega razkošja in zaupanje v onstransko nadzemeljsko domovanje, je bil Stane Kregar v primerjavi z bolj depresivnimi osrednjimi slovenskimi povojnimi umetniki, ki jih danes označujejo kot »temne moderniste«, največkrat manj dramatičen ali krčevit, kaj šele teman. Zato so ga včasih nekateri občutili celo kot predvsem dekorativno ubranega slikarja in so ga le z zadržki postavljali v isto vrsto z njimi. Že pred vojno so ga najbolj doumevali predvsem pesniško ali drugače duhovno naravnani spremljevalci, na primer Anton Podbevšek ali Rajko Ložar. Po smrti sorodnega mu pesnika Antona Vodnika je muzikalni Kregar spominu tega sebi podobnega umetnika (in bratranca) posvetil posebno slikarsko »Sarabando«, sicer pa so ga primerjali tudi s pesnikom Vladimirjem Truhlarjem.

Četudi so mu očitali vzornike, ki jih ni zanimal, je Kregar tako nadrealistični kot abstraktni jezik, ki ju je v življenju dejavno odkrival, vselej do kraja ponotranjil in skozi polno zaživel samo v ustvarjalnih emanacijah lastnih duhovnih obzorij. Ob tem pa je v luči slovenskega izročila s svojimi abstraktnimi vizijami obveljal tudi za enega od osrednjih dedičev nekdanjih Jakopičevih prav tako iz narave izhajajočih barvnih eksaltacij in za ustvarjalca, ki je po svojih liričnih občutenjih v resnici zelo slovenski.

Zaradi svoje izrazitosti in inovativnosti je bila Kregarjeva umetnost doma ves čas zelo

Galerija Staneta Kregarja

odmevna, hvaljena in tudi močno nerazumljena, a jo je slikar uspešno predstavljal tudi v tujini. Potem ko so mu pred vojno očitali Dalija, je leta 1953 Josip Vidmar Staneta Kregarja celo ožigosal kot pajaca, ki se spreminja po vsakokratni modi, ideološki nadzornik Boris Zihlerl pa je videl v njem dekadenta in reakcionarja. A z razpoznavanjem in občutenjem Kregarjevega ustvarjalnega doživljanja in hrepenenja je zavest o umetnikovi vrednosti samo vse bolj rasla, še posebej v očeh ljudi, dojemljivih za poetično ubrano likovno lepoto, pa tudi za registriranje zgodovinskih novosti. In leta 1971 je tudi Kregar končno zaslužen prejel najvišje slovensko kulturno priznanje, Prešernovo nagrado.

Stane Kregar je kot estetsko očarljiv umetnik skušal v svojih barvah odzvanjati predvsem resničnosti duhovno povzdignjenega sveta. Kot izraziti pesnik in komponist barve je to idealnost oživiljal v vseh mogočih čustvenih registrih ter jo prežarjal s svetlobo, v kakršni je postal s svojo ustvarjalnostjo tudi sam podoben utripajočim vitrajem v cerkvenih oknih, strmečih v prostranost med tu in onkraj, med zemljo in onstranstvom. Ko se je umetnik vse prezgodaj poslovil, je pesnik Jože Udovič poetično zapisal, da je šel gledat večne barve in da mu bo zdaj svetilo »gotsko okno neba v katedrali onstranstva«. Zaradi živosti svoje umetnosti pa tudi ni ugasnil, ampak se je le za vedno strnil s svetlobo svojih vitrajev, s katero žari v človeške duše in jih presvetljuje še danes. Kajti vse, kar je presijano, je – kot je spoznal že p. Marko Ivan Rupnik – »iztrgano smrti«.

TELO

To je moje telo, ustvarjeno po Božji podobi in sličnosti.
To je Adamovo telo, ki ga je Bog izoblikoval iz zemeljskega prahu.
To je Abelovo telo, ki je mrtvo obležalo pokončano od bratove roke.
To je Noetovo telo, telo edinega pravičnega na vsem svetu.
To je pijano Noetovo telo.
To je nerodovitno telo Saraje. In je blagoslovljeno Sarino telo.
To je Jožefovo telo, ki so ga bratje vrgli v vodnjak.
To je telo faraonovega prvorojenca.
To je ogromno in močno telo Goljata, ki ga je David premagal.
To je čudovito telo Batšebe, ki je premagalo Davida.
To je črvivo Jobovo telo, udarjeno z uljesi.
To je prelepo in odišavljeno telo mnogih Salomonovih nevest.
To je zmaličeno, trpinčeno in mučeno telo makabejskih bratov. In je telo njihove matere, ki jih je rodila in videla umreti.
To je Elijevo telo, ki se je na ognjenem vozu dvignilo v nebo.
To je telo mladeničev, ki so bili vrženi v ognjeno peč.
To je telo angela, ki je bil z njimi v ognjeni peči.
To je nerodovitno Elizabetino telo. In je telo njenega sina Janeza Krstnika.
To je telo, ki je več kot obleka.
To je telo, ki je bilo gobavo, pa je bilo očiščeno.
To je telo, ki je bilo mrtvoudno, pa je spet shodilo.
To je telo, ki je hodilo po vodi.
To je telo, ki se je v vodi utapljalo.
To je Zahejevo telo, ki je splezalo na drevo.
To je Judeževo telo, ki je obviselo na drevesu.
To je telo, ki so ga izdali.
To je telo, ki so ga bičali.
To je telo, ki so ga sramotili.
To je telo, ki so ga častili.
To je telo, ki so ga pribili na križ.
To je telo, ki ga je Jožef iz Arimateje snel s križa in zavil v platno.
To je telo, ki so ga položili v grob. In je telo, ki ga ni bilo v grobu.
To je telo, ki se ga Magdalena ni smela dotakniti.
To je telo, ki se ga Tomaž moral dotakniti.
To je telo, ki se daje za vas.
To je telo, ki mi pripada.
To je telo, ki mu pripadam.
To je telo, ki je za Gospoda.
To je telo, ki je tempelj Svetega Duha.
To je telo, ki bo umrlo. In je telo, ki bo vstalo.
To je moje telo. Ustvarjeno po Božji podobi in sličnosti.

ROKA

To je roka, s katero je Eva odtrgala sad z drevesa spoznanja.
To je roka, s katero je Kajn pokončal Abela.
To je roka, s katero je Noe odprl loputo na ladji, po koncu potopa.
To je roka, ki jo je Abraham dvignil nad Izaka.
To je roka, s katero je ob rojstvu Jakob držal Ezava za peto.
To je roka, ki jo je Mojzes dvignil nad morje.
To je roka, s katero je David premagal Goljata.
To je roka, s katero je Savel zalučal sulico v Davida.
To je roka, s katero je Elija postavil oltar na Karmelu.
To je roka, s katero je Judita odsekala glavo Holofernu.
To je roka, s katero je Zaharija zapisal Janezovo ime na deščico.
To je roka, ki je položila darila pred Dete v hlevu.
To je roka, ki je pobila nedolžne otroke v Betlehemu.
To je roka, s katero je Janez krstil Jezusa.
To je roka, ki je blagoslovila pet hlebcev in dve ribi.
To je roka, ki je umirila vihar.
To je roka, ki se je dotaknila sleporojenega.
To je roka, ki se je dotaknila roba Njegove obleke.
To je roka, ki je prevrnila mize trgovcem v templju.
To je roka, ki je dala trideset srebrnikov, in roka, ki jih je sprejela.
To je roka, ki je dvignila kelih.
To je roka, ki je razlomila kruh.
To je roka, ki je z mečem odsekala Malhovo uho, in je roka, ki je Malhu uho spet ozdravila.
To je roka, ki je pribila na križ, in roka, ki je bila pribita.
To je roka, ki je nosila rane, in roka, ki se jih je dotaknila.
To je roka, ki je del telesa.
To je roka, brez katere je telo nepopolno.
To je roka, ki jo dvigujem v molitvi.
To je moja roka.

NOGA

To so moje noge.
To so noge, ki so si jih umili trije možje pri Mamrejevih hrastih.
To so noge, ki so se napotile na Morijo.
To so noge, ki so se vrnile z Morije.
To je Ezavova noga, ki se je je Jakob oprijel ob porodu.
To je Jakobova noga, ki je bežala pred Ezavom.
To je noga, ki se je sezula pred gorečim grmom.
To je noga, ki je zakoračila v Rdeče morje.
To so noge, ki so se povzpele na Horeb.
To so noge, ki so štirideset let blodile po puščavi.
To so noge, ki so stopile v obljubljeni deželo.
To so noge duhovnikov, ki so zaustavile Jordan.
To so noge, ki so vodile v pregnanstvo in suženjstvo.
To so noge, ki so vedno znova pripeljale domov.
To so Boazove noge, h katerim je legla Ruta.
To so kraljeve noge, pred katere je padla Estera, ko je prosila za svoje ljudstvo.
To so noge, ki so se zaustavile pred Jeruzalemskimi vrati.
To so utrujene noge preroka Elija, ki je bežal pred Jezabelo.
To so ljubke noge preroka Izaija, ki oznanja mir in prinaša veselo novico.
To so noge angela, ki so stopile v Marijino dvorišče.
To so noge Janeza Krstnika, ki so se zganile ob Marijinem pozdravu.
To so noge, pred katere so polagali bolnike.
To so noge, pred katere je padel očiščeni gobavec.
To so noge, ki jih je grešnica močila s solzami in brisala z lasmi.
To so noge, ki jih je Jezus umival pri zadnji večerji.
To so noge, ki smo jih dolžni drug drugemu umivati.
To so noge, ki so jih prebodli žebli.
To so noge, ki so jih vojaki strli levemu in desnemu razbojniku.
To so noge, ki jih krasijo rane.
To so noge, ki jim je vse podvrženo.
To je noga, ki bo kači glavo strla.
To so noge, ki pripadajo telesu.
To so noge, brez katerih je telo nepopolno.
To so noge, ki ne omahujejo na poti pravičnosti.
To so noge, ki se v strahu tresejo.
To so noge, ki klečijo pred Najsvetejšim.
To so noge, ki bolijo.
To so moje noge.

Berta Golob

OBLIČJE ČASA

V razredu je visela slika mladega kralja Petra II., na steni učilnice tudi križ. Pred njim smo odmolili, pred kraljem Peterčkom, kot ga je imenovala gospodična učiteljica, pa kar se da ognjevitno zdeklamirali: »Mi gremo s teboj, naj mir bo, naj boj!«

Mir ni več dolgo trajal, boj je bil že pred vrati. Leto 1939.

Šola velika, ravno nova in zračna in z mlečno kuhinjo sredi prostorne avle. Tla iz teragume. V učilnicah parket in radiatorji. Visoka zgradba z ogromnimi okni ravno nasproti pokopališča s Prešernovim in Jenkovim nagrobnikom. S prvega sem načrkovala, da »mogla umreti ni stara Sibila«. Uboga, kako uboga, sem jo pomilovala; stara da je bila, pa ni mogla umreti. Našo mamo smo pa pokopali v cvetu let, kot so pravili vaščani.

A ta ljudska šola je nenadoma postala Volksschulle.

Nič več migremosteboj, ampak *Schütze Gott mit deiner Hand ...*, *unser liebes Vaterland*. Ta faterland, ta domovina je bil zdaj Tretji rajh, njegov vladar pa, so pravili, prej navaden pleskar.

Frau Lehrerin, gospodična učiteljica, je bila prijazna mlada Elis Lutz. *Kommen Sie bald zurück*, smo ji pisali med počitnicami, kmalu se vrnite ...

Na vaškem strelišču so dnevno vadili streljanje nemški vojaki, prva varovalna straža je bila prav pred našo hišo. Vojak s puško.

Vsak dan drug vojak. Eden je nekoč vabil mojega brata k sebi: *Komm her, Pöblein*; deček, pridi sem. A je malček pribežal v hišo ...

Neki drug stražar pa je kasneje nanj vpil; *Du, schmutzige ...*, ti umazanec! Odtlej fantič ni upal na dvorišče, dokler so se s strelišča slišale puške.

Zgodilo se je, da je v hišo nenadoma stopil stražar, skoraj jokaje po nemško zastokal, da tudi njegova mama peče kruh v krušni peči ... Da se to dogaja prav tedaj v naši hiši, je ugotovil po burklah, veslici in loparju pred hišnimi vrati. Takoj in hitro je šinil nazaj na stražnje mesto, a če bi ga bilo videlo pravo oko, bi bilo joj in tudi mnogo huje. Če bi ga oblastem zatožilo nemško oko, bi bil obsojen na smrt kot dezerter. Če domače, partizanom vdano, bi mi v gluhi noči zanesljivo za vedno zgubili očeta.

Tako je v vojni!

Nemški časnik je pa dan na dan vneto potapljaj angleške »brutoregistrske« ladje, toda ljudje mu niso več verjeli. V zraku je dišalo po nečem čudnem prihajajočem bogvečem. Odraščajoči šolarji so že kar naglas popevkali protidržavne parole, ki so po vrsti vsebovale tudi *soll krepieren*; naj pogine.

Nekega belega dne pa v razred ni več stopila učiteljica Elis Lutz.

Prav kmalu nam je vse spremenil en sam datum na koledarju: 9. maj.

Čez zelo dolgo dolgo časa me je prišla obiskat Frau Lehrerin Elis Lutz. V miru in svobodi tu in na Nemškem je v svoje medvojno službeno mesto prišla pogledat, ali tam še živi njena učenka okroglega obraza; *mit dem runden Gesicht*.

In sva se objeli.

Jože Urbanija

VEDNO PRIHAJAM V MIRU

Noč je bila dolga. Bila je predolga, da bi še mogla upati na rojstvo novega jutra. In ljudstvo se je navadilo na temo. Učitelj Resnice pa je stal zunaj teme, na gori. Tema se je skoraj dotikala njegovih stopal. Stal je tam gori, gledal množico in bil je začuden: »Ali niso to potomci tistih, ki sem jim stoletja delil kruh življenja? Stopim dol, k njim. Prinesem jim svetlobo tišine gora, prinesem jim pesem modrine neba. V njihovih srcih vzbudim hrepenenje po zarji prvega dne. In v njihovih očeh bo spet odsevala belina cvetočih češenj, zrcalila se bo v njih igrivost pomladnih trav in trepetali bodo v njihovih očeh nežni listi bele breze.«

Stopil je Učitelj Resnice z gore. In tema se je umikala, nerada, nejevoljno korak za korakom, godrnjaje. Vendar je bila svetloba njegovega prihajanja tako drugačna, tako čista, tako polna ljubezni zemlje in neba, da se tema noči ni več drznila dotakniti poti, ki so jo zaznamovali odtisi njegovih stopinj.

Tam, kjer se je začenjalo mesto in je bilo konec poti, spuščajoče se skozi trave in cvetje velikonočnega jutra, je iz mesta vodil asfaltirani pločnik. Ženska je prihajala iz temnih senc hrupnega mesta in se bližala Učitelju. V njeni hoji ni bilo pomladi, njeni čevlji niso bili orošeni z roso nedeljskega jutra. Njena ramena so nosila bremena noči in temo minulih dni. Ni mogla mimo Učitelja, kajti v njem in za njim je bila svetloba, ona pa je prihajala iz teme in njena pot je izginjala v mraku

mestnega hrupa. Obstala je pred svetlobo prihajajočega z gore. Čutila je pogled vstalega človeka. Bil je to dar velikega jutra in pesem vstalega sonca, prinašajočega luč novega upanja. Ozrla se je vanj, ki jo je čakal na koncu njenega pločnika in na začetku poti novega jutra. In ko jo je gledal, ji je bilo kot pred mnogimi časi, ko se je potapljala v neskončni globini zvezdne noči. Solze nešteti dni, izgubljenih v temi in mrzlih nočeh je obrisal z dotikom čudežne dlani. Bil je človek, bil je Bog, kajti mir njegovih rok in spokojnost njegovega pogleda sta prihajala skozi vsa trdno zapahnjena vrata njenega srca. In tisti hip ji je bilo podarjeno novo spoznanje. To je On. Iz svetlobe prihaja v temo, da te sreča po noči nemirnega bega. Bila je ganjena. Ko je hotel mimo, je vedela, da mora nekaj reči. »Ali vedno prihajaš v miru, da daješ svoj mir?« se je zagledala v njegove oči. »Vedno,« je rekel. In njegov pogled je počival na njenih laseh ter prinašal spokojnost. Čutila je, kako postaja oklep časa le še temen oblak spominov na pločnike in široke ceste, ki se vse končajo na kalvariji. V njegovem pogledu pa je bil mir brezčasnosti. Ta mir jo je kot na zvezdnih perutih nosil ven iz utesnjenosti prostora v brezmejnost čudenja. Nosil jo je v prostorje bleščeče Svobode, Resnice in Ljubezni.

Ko je odhajal po pločniku proti mestu, je vedela, da bo vedno tu, da bo odslej vedno živela v njegovem miru.

POZDRAV MATERE OTROKOM S PRAGA VEČNOSTI

Ni mi še uspelo doumeti skrivnosti večnosti. Tako mi je, kakor da se del mene že greje v neminljivi toplini, drugi del pa je še ves med vami in vas gleda v novi, bolj prosojni luči.

Te trenutke odhajanja hočem izkoristiti do popolnosti. Samo gledala vas bom, se napajala ob vaših podobah in vas vedno bolj popolno ljubila, otroci moji.

Dovolj sem vam govorila v življenju. Kdor je hotel poslušati, je lahko slišal, čeprav so bile besede včasih nerodne. Kako uživam ob notranjem zrenju na vas! Kako poznam vse te, meni tako ljube poteze! Tiste zunanje, vsem znane, meni pa tako ljube, in tiste skrite notranje, ki jih, razen mene ne bo nikoli nihče spoznal. Ko se bom raztapljala v soncu Božjega pogleda, se bodo z mano topile ljubljene podobe mojih sinov in se zlivale v eno samo luč.

Vse najlepše besede tega sveta, ki jih je kdaj slišalo uho ali prebralo oko, vam zlivam v najslajšo, neslišno melodijo. Pela sem jo že takrat, ko ste mi bili še skrita skrivnost v mojem lastnem telesu.

Odraščali ste in potiskala sem vas v neke kalupe, ki niso bili ne po moji ne po vaši meri, le trenutno zaukazani v človeški ozkosrčnosti kakor najbolj pravilni. Vcepljala sem vam svoje navade in strahove, svoja upanja in nezaupanja v svet, ki naj bi bil ustvarjen za človeka in po meri človeka. Le zakaj nisem večkrat ravnala po globokem glasu v svojem srcu, vsemu in vsakomur navkljub? Kakor da bi vsakdo vedel bolje od mene, kaj je za vas najbolje! Pa sem bila devet mesecev posoda vašega telesa, dih vašega dihanja, življenje vašega življenja. Upam, da mi bo to odpuščeno, kajti bile so tudi neskončne noči, ko sem vam govorila besede angelov, ko sem z vso milino nerodnih rok božala vaše obraze, ko sem božala drobne ročice in pela najlepše pesmi, ki jih niste mogli slišati, ker so izzvenele samo v mojo dušo. Tudi ko me je od enega med vami ločilo na tisoče kilometrov, ste bili

moj dom in jaz prag vašega, čez katerega ste vedno znova in vedno močneje vstopali.

Trepetala sem z vami, če sem vedela, da vas je strah, in vriskala z vami, ko so vam v sreči mladih ljubezni žarele oči. Krvave solze so se iztekale naravnost v sredo srca, ko sem videla, da je življenje z vašo poštenostjo nepošteno, toda prepustila sem svoje lice radosti razburjenega viharja, ko sem opazila, da niste mehkužne rastlinice, temveč ponosni viharniki, ki svoje veje zmorejo vedno znova razviti v skrivnostno močno in lepo senco.

Tu sem obstala med koncem in začetkom, vsa zamaknjena v večerno sonce in polna hvaležnega zavedanja: bili ste dih Božje miline za moje življenje.

Do konca poti po tem bregu vas bom blagoslavljal. Ko pa me Njegova roka sname z drevesa življenja in me raztopi v večni svetlobi, bom vsa očiščena in oblikovana po njegovi zamisli vedno znova prihajala k vam, z vsako jutranjo zarjo, milino sončnih zahodov, nasmehom in objemom spominov na najlepše trenutke, ki smo jih kdaj skupaj doživeli.

Vem, da bo žalost v vaših srcih, ko bom odšla. Vso pravico imate, da jo izjokate v porajajoča se jutra in v utrujene večere. Vendar imate tudi dolžnost, da zaslutite, kako vam prihajam naproti s podloženim plaščem, ki vas ščiti pred premočnim viharjem, s hladno senco, ko vas bo uničevala žgoča vročina. Z obližem večne ozdravitve vam bom zdravila rane, kajti vem, ko prestopim prag večnosti, bom, raztopljena v ljubezni Najvišjega, sposobna popolno ljubiti.

Hvala vam, otroci moji! Nekoč smo imeli tako topel dom. Le malo je danes še takih. Blagoslovljen naj bo vsak, ki je na ognjišče tega doma dodal poleno prijateljstva! Jaz pa bom, tako živo verujem, dodajala vašim življenjem žarke večnega ognja ljubezni iz večnosti. Saj bom za večno – vaša mati.

LEGENDA O LOVCU

Svita se že. Sedi na korenini, skrit za širokim deblom velikega hrasta. Nihče ga ne more videti. Če bi prišla mimo žival, bi ga opazila le, če bi pogledala za drevo. Pa je ni. Vso noč je na preži. Še v večernem mraku je sledil srnam. V tleh je videl njihove odtise parkljev in pohojeno travo. Malo vstran od poti so v listju pustile prazna ležišča, kjer so prenočevale. Silno si želi, da bi se živali prikazale in stopile pred puškino cev. Sveže meso v loncu bi razveselilo vso družino in lepa trofeja bi ga povzdignila v očeh prijateljev. Skoraj je že dan, dremlje se mu, živali pa od nikoder. Vse ga že boli, a se ne sme premakniti. Vsak šum bi odgnal divjad daleč proč in ves trud bi bil zaman. Zazeha in malo pomežika. Kar same od sebe se mu zaprejo oči. Le za nekaj trenutkov. Morda za sekundo, nekaj sekund, minuto ... Ko jih spet odpre, vidi samo še bel rep velikega srnjaka, ki se previdno oddaljuje v goščavo. Začutil je nevarnost. Morda je lovca videl, morda slišal njegovo dihanje v snu, morda smrčanje. Saj je vedno smrčal v spanju, da se je tresla postelja.

Zavrtil se mu v glavi. Kri mu bušne v obraz. Še trenutek prej ves blede od hladu in prebedene noči je zdaj temno rdeč v lice. Zgrabi puško in skoči pokonci. Nameri proti grmovju, kjer je slišal topotanje živali. Lovska modrost ga zadrži, da ne strelja. Kdove kaj je tam skrito. Lahko je človek, ki nabira gobe ...

Lova je konec. Besen se po bregu plazi iz gozda. Mrmra nerazločne besede, potem rjove kot ranjen medved. Preklinja gozd in živali, prečuto noč in trenutke dremeža. Na robu gozda se postavi na noge in se vzravna prav pred križem. V besu dvigne puško, pomeri v Križanega in sproži. Poči! Tedaj pa ...

Pogled mu je zakrila megla. Šele potem, ko se je po ozki stezici spuščal proti dolini, se mu je nekoliko zbistril. Nekaj mu je ležalo na duši.

Nekaj težkega! Ni vedel, kaj. »Le kaj sem storil? Ah, le kip je ..., kos lesa ... To ni nič!« si je dopovedoval. Nič več ni mislil na preteklo noč. Samo še boleč pritisk v prsih je skušal premagati. Ni zavil proti domu. Kdove zakaj je zavil proti gostilni, kamor nikoli ni zahajal. Nikoli se še ni opijanal. »Pijača ti bo pomagala,« mu je govoril glas. Stojte je popil nekaj kozarcev vina. Res mu je za kratek čas odleglo v prsih. Kmalu pa je udarilo še siloviteje.

Ni mogel več stati. Sedel je k mizi in naročil žganje. »To bo pomagalo, ker je močnejše,« si je dopovedoval, dokler ni obležal pod mizo. Ko se je zdramil, je začel kričati, preklinjati in zmerjati gostilničarja. Ni vedel, zakaj, a čutil je olajšanje. Zato je napadel še druge goste. Odpeljala ga je policija.

Naslednjega dne se je trezen, a z razbolelo glavo in buškami po vsem telesu kot megla vlekli proti domu. Svež zrak ga je zbistril in mu povrnil moči. Ravno dovolj, da se je spomnil včerajšnjega dne. V njem je spet zavrelo. Pohitel je proti domu in zavil naravnost v klet. Stopil je pred sod in pil, dokler je imel moč biti pokonci. Potem se je zvrnil po tleh.

Zaskrbljena in prestrašena žena je prišla pogledat. Dve noči ga ni bilo, zdaj pa je v kleti ležal pod sodom. Trepetaje ga je ogovorila. A komaj je zaznal njen glas, se je v njem zbudila moč. Vstal je, jo osorno pogledal, zamahnil in treščil po njenem bledem licu. Vrglo jo je za sod. Zgrabil jo je za noge, povlekel nazaj in s pestmi silovito udarjal po njej. Na pragu so se znašli otroci in jokajoč vpili. Njega je to še bolj razkačilo. Negibno ženo je pustil in se pognal za njimi. Z lahkoto so mu pobegnili, saj pijan ni mogel teči.

Znova ga je odpeljala policija. Nekdo jih je poklical. Ko se je naslednji dan vrnil, je hotel izvedeti, kdo. V gostilni se je okrepil in pijan po vasi zmerjal vsakogar, ki ga je srečal. Zanj so

Votivna podoba iz cerkve Marijinega imena na Kalobju upodablja legendo, po kateri naj bi svetišče tudi nastalo.

bili vsi drhal izdajalska, pokvarjenci, ki naj se brigajo zase, njega pa pustijo na miru. Doma so padali udarci po ženi in otrocih. Obrcal je psa in mačko vrgel v potok.

Strahotni prizori so se odvijali vedno znova, vse pogostejše. Odpustili so ga iz službe, zato je ostal brez denarja. Hotel pa je piti! Le pijan ni čutil stiske v prsih. Avta ni smel voziti, saj so mu vzeli dovoljenje. Pa ga je prodal. »Saj boš še imel veliko denarja,« mu je šepetal glas. Ni pa mu povedal, kdaj bo to. Vseeno je bil zadovoljen, enkrat že bo tako.

Sredi noči se je privlekel domov. Umazan in raztrgan, neobrit in razmršenih las, zabuhlega obraza, kalnih oči, krvav po čelu in smrdeč po bruhanju, urinu in znoju. Lačen je bil in bi jedel. Tako je bil brez moči, da je samo tiho rekel: »Daj mi jesti!« A ni bilo odgovora. Skušal je malo glasneje. Spet nič. Godrnjal si je v brado: »Boš že videla, kdo je gospodar pri hiši!« in odprl spalnico. Prazna! Pogledal je v otroško sobo.

Prazna! Vrnil se je v spalnico in videl odprto in izpraznjeno omaro. Pogledal je v otroške omare. Prazne! »Kar odšli so. Prav! Boš pa sam lepo v miru živel,« mu je šepetal glas.

Nekega jutra ga je poštar na pragu hiše našel v luži krvi. Nezvestnega so odpeljali v bolnišnico. Za las, pa bi umrl. Ko je po nekaj dneh nekoliko prišel k sebi, je pomislil: »Kako bi prišel do šilca žganega, da bi se pomiril?«

A zgodilo se je nekaj nepričakovanega. V sobo je stopila njegova žena. Samo stala je pri vratih in ga gledala. Umaknil je pogled in zrl v strop. V njem sta se bila dva glasova: »Kaj delaš tukaj, poberi se ...!« in »Rada te ima. Toliko hudega si ji storil ...!«

Po nekaj dneh mu je zdravnik rekel, da lahko odide na zdravljenje ali pa naj gre domov. V njem je spet zavrelo: »Na zdravljenje! Jaz? Sem mar pijanec?!«, na glas pa je rekel: »Domov grem in se napijem!« Umolknil je. Gledal je zdravnika. Tudi ta je molčal in čakal. »Domov

grem,« je ponovil in slutil, da nekaj ni v redu. Slutnja se je potrdila. Po dolgem času je prišel tja trezen. Kar je videl, ga je zadelo: »To ni več dom!« si je mislil in se obrnil proti kleti. Nekaj pokvarjenega vina je še bilo v sodu. Spil ga je do dna. Odtaval je v izbo in skušal leči na kavč. Zadaž v kotu je stala puška. Preblisnila ga je misel: »To je rešitev. Samo en pok, pa me ne bo več, ne bo več stiske v prsih.« Nekoliko zarjavela cev ne bo ovira za zadnje dejanje.

Z veliko napora se vzpenja skozi gozd. Ve, da tam, kjer je tisto noč čakal divjad, ne bo nikogar, ki bi ga motil. Gre mimo križa in ga ne pogleda, kakor da je ta kriv za njegove težave. Da, res. Od zadnjega srečanja z njim nosi v sebi to strašno muko, ki ga sili, da pije, da preklinja, da pretepa ...

Ko zavije v gozd, v prsti opazi sledi. To so, vsaj tako se mu zdi, nenavadno velike sledi parkljev. »Saj nisem pijan,« si dopoveduje. »Tako velikih sledi ne pušča nobena žival!« Posmehljivo si reče: »Pijan si, da tako vidiš, ali pa je tod hodil hudič!«

Zdrsne mu, zato omahne, pade in z glavo zadene ob korenino.

Na sebi začuti težko in mrzlo verigo. Ovija se mu okoli rok, nog, telesa in glave. Otepa se, skače, kriči in vpije na pomoč, pa nič ne pomaga. Ne more je odvreči, ne more pobegniti. Verigo drži strašna pošast s črnim in kosmatim kožuhom, dolgim, koničastim repom in ostrimi dolgimi kremplji. Iz oči ji bliskajo strele, iz gobca sika žveplen dim. Krohota se, ko lovca meče v zrak, ga kotali po tleh in vleče za seboj, ko pleše okoli križa. »Zdaj si moj!« mu pravi. »Zdaj boš plesal z menoj in delal zame!« V grozi lovec ne ve, kako bi se rešil. Sam ne bo zmogel pobegniti iz krempljev zveri. Nikogar ni blizu, da bi mu pomagal. Prešine ga misel na Marijo. »Mati!« krikne, »prosim, reši me iz krempljev tega satana! Obljubim, da bom popravil križ. Ne, ne samo popravil. Tu ti bom postavil cerkev!«

Naslednji hip onemogel leži pod križem, sam in brez verige. Pošasti ni več videti. Še sledi parkljev v tleh izginejo.

Potem se zagleda v zidarski opravi. Gradi novo cerkev. Kar nekaj let v lovčevem znoju in naporu okoli križa raste svetišče. Pomagajo mu dobri ljudje, in ko tisto leto pride jesen, v njem prvič molijo. Ob oltarju stoji popravljen križ. Na telesu Križanega je še videti sledi kroglice. Nad oltarjem stoji podoba Matere Božje, čisto nad njo pa okrašen zapis njenega imena Marija.

Iz tistega napisa sveti močna svetloba. Postaja vse močnejša, tako da je ne more več gledati. Zapre oči. Ko jih znova odpre, mu skozi vejeve v oči blešči sončni žarek.

»Hudič me je dobil v svoje kremplje. Toliko zla sem storil. Zdaj me hoče zase čisto vsega. Prignal me je do tega, da se ubijem in mu dam vse svoje življenje. Mi je tega treba? Dovolj sem trpel, preveč so zaradi mene trpeli drugi. Dovolj je! Poberi se hudič!«

»Ampak, kako boš nehal piti, zakaj bi se mučil? Žena te je zapustila, otroci te prezirajo, prijateljev nimaš, nezaposlen si, izčrpan, bolan ... Naredi vendar konec!« mu šepeče strupeni glas.

Še premišlja, še stiska v roki puško. Potem jo izpusti. Prime se za oznojeno čelo in tako nekaj trenutkov sloni. Potem se mu roka pomakne na prsi, polne bolečine. Dotakne se desne in leve rame, kakor da hoče odgnati bolest. V prsih zavlada olajšanje. »Mati Božja,« vzklikne. »Tako malo je bilo treba, le križ. Jaz pa sem vsa ta leta počel ... Kako dolgo se že nisem pokrižal?«

Ne ve, ali je še upanje za življenje z ženo in otroki. Ne ve, kako bo premagal alkohol. Ne ve, kako se bo rešil dolgov, obnovil hišo in popravil škodo. Ne ve, ali bo še imel prijatelje. Ta trenutek čuti le to, da je zares svoboden. Ve, da lahko začne znova. Ve, da lahko zgradi dom, kjer bosta doma tudi Bog in Marija.

VERJAMEM V ANGELA VARUHA

Ob visoki starosti in danosti, da sem v domu upokojencev še sposoben samostojno živeti, se sprašujem, kako sem si to zaslužil. Pri svojih 96 letih se oziram na prehojeno življenjsko pot, ki mi je bila usojena in na kateri sem doživel veliko lepega, pa tudi bridkega. Razmišljam, ali sem bil deležen posebne milosti od Stvarnika ali pa je bil to le splet okoliščin. Marsikatera odločitev v življenju je bila nenačrtovana, nepredvidena – ali je bila to sreča? Zakaj sem sprejel ponujene usmeritve? Vedno bolj se mi zdi, da je v moje življenje posegal nekdo, ki me ves čas usmerja na poti proti končnemu cilju. Čutim njegovo roko in njegovo bližino ter se mu predajam.

V mojem življenju je bilo nekaj dogodkov, za katere mislim, da je vanje posegel angel varuh.

Krščanstvo je sprejelo vero v obstoj angelov in njihovo pomoč. Bili naj bi božji glasniki. Obstajalo naj bi več angelskih zborov: serafi, kerubi, navadni angeli in nadangeli. Krščanstvo se je ognilo pretiranim spekulacijam in čaščenju. V ljudskih pobožnostih, legendah in ikonografiji so angelom dodane različne lastnosti. Po krščanskem verovanju naj bi bil angel pri krstu dodeljen vsakemu človeku, da bi ga spremljal, varoval in spodbujal k dobremu. Z angelom varuhom smo se srečali najprej kot majhni otroci, ko so nas starši učili, naj se mu vsak večer z molitvijo priporočimo. Ob jaslicah smo slišali o angelih v božični zgodbi, ko so novorojeno dete pozdravljali in govorili: »Slava Bogu na višavah in na zemlji mir ljudem, ki so Bogu po volji.« Njihovo svetopisemsko prikazovanje in ikonografske upodobitve v človeških podobah pa imajo simboličen pomen.

Ko sem bil star štiri leta, me je mama zvečer poslala na dvorišče s ključkom, da z žabico (visečo ključavnico) zaprem zajčnik. Ko sem se vračal po stopnišču v stanovanje, mi je ključek, ki sem ga valjal po ustih, zdrsnil v požiralnik in grlo. »Požrl sem ključek,« sem vzkliknil v strahu, ko sem stopil v kuhinjo. Nastal je preplah! Oče in mama sta me takoj odpeljala v splošno bolnišnico, kjer so me sprejeli na otroškem oddelku kirurgije. Prevzela sta me kirurga dr. Robert Blumauer in dr. Valentin Guzelj. Tudi po dvakrat ali celo trikrat so me naslednji dan peljali na rentgen v sosednjo stavbo in zasledovali pot ključka

v črevesju. Bližala se je odločitev. Dr. Blumauer je bil za kirurški poseg, dr. Guzelj pa je uspel odložiti operacijo na naslednji dan. Določil je, naj mi dajo jesti le kislo zelje in krompir. Drugi otroški pacienti, ki so bili večinoma operirani na mandljih, pa so dobivali sladoled in torte. Zavidal sem jim. Naslednje jutro je sestra našla v kahljici ključek, ki sem ga pokakal. Zmagala je odločitev in metoda dr. Guzelja. Mama je opravila devetdnevno k svetemu Antonu Padovanskemu, jaz pa sem bil pozneje prepričan, da me je angel varuh obvaroval pred operacijo.

Pred drugo svetovno vojno sem se šel enkrat kopat na kopališče »Ilirija«. Bil sem slab plavalec in bal sem se globoke vode. Kljub temu sem zaplaval v globlji del bazena in naenkrat me je začelo vleči v globino vode, izgubljal sem zavest. V tistem trenutku me je nekdo potegnili na suho. Imel sem občutek, da me je rešila neka nevidna roka – roka angela varuha. Od tedaj sem se izogibal rečnih in morskih globin.

Bil je čas med italijansko okupacijo spomladi leta 1942. Z mamó sva bila popoldne na obisku pri babici Jerici na Poljanskem nasipu, ki je bila bolna. Ko sva se zvečer vračala domov v Korytkovo ulico, ki je bila slabo osvetljena, sva na koncu ulice zagledala gručo mladih fantov, ki so jih italijanski vojaki tolkli s puškinimi kopiti in vpili nanje. Z mamó sva stekla do hišnih vrat, jaz sem medtem našel ključ v žepu in hitro odklenil vrata ograje. Smuknila sva za vogal v temno zavetje hiše. Trenutek za tem so mimo naše hiše po ulici gnali mlade fante in tolkli po njih. Njihova usoda je bila znana. Jaz pa sem se

zahvaljeval angelu varuhu za prisebnost, ker bi me verjetno italijanski vojaki vključili v skupino fantov in odpeljali.

Isto leto na praznik svetih Petra in Pavla 29. junija je bila dopoldne racija moških na območju Šentpetra. V cerkvi je bila ravno takrat slavnostna žegnanjska maša, vendar so Italijani odgnali iz cerkve vernike in duhovnike ter jih odpeljali v Belgijsko vojašnico. Tudi z očetom sva se morala javiti, kot vsi moški, pred poslopjem splošne bolnišnice na Zaloški cesti. Tam so stali kamioni, na katere smo se morali vkrcati. Oče je prosil, naj vzamejo njega namesto mene, vendar ga je vojak odrinil, jaz pa sem se povzpел na kamion. Odpeljali so nas v Belgijsko vojašnico. Na dvorišču se je gnetla nepregledna množica mladih fantov. Ker smo prišli med zadnjimi, smo se znašli v prvih vrstah. Vendar je bil pritisk od zadaj tako močan, da so Italijani začeli pregledovati fante iz zadnje strani velike množice. Vsak je moral stopiti pred posebno komisijo, in če so ti ukazali, da stopi skozi vrata v bližnjo stavbo, si vedel, da si določen za internacijo v Gonars. Mi v prvih vrstah smo prišli na vrsto šele pozno popoldne, ko se je bližala policijska ura. Ko je oficir stopil do mene, je s prstom dal znak, da lahko grem domov. Verjetno so količino za Gonars že dosegli. Ker ni bilo daleč do doma, sem stekel po Bohoričevi ulici in bil doma sprejet z navdušenjem. Se lahko tudi v tej krizni situaciji za srečno rešitev zahvalim angelu varuh? Da!

Leta 1946 sem služil vojaški rok v Istri v Pazinu v 32. dalmatinski diviziji kot vezist. Popoldne smo velikokrat imeli lahke atletske treninge na tamkajšnjem stadionu. Jaz sem treniral tek na srednje proge in tekel po tekaški stezi, ko sem naenkrat začutil, kako mi je mimo glave priletel disk. Verjetno je nekdo v bližini vadal metanje diska, pa mu je ušel iz rok. Šlo je za las, pa bi mi lahko disk razbil glavo. In kakšne

bi bile posledice? Pomislil sem na svojega angela varuha in se mu od srca zahvaljeval za rešitev.

Bilo je na novega leta dan 1970. Kljub sneženju prejšnjega dne sva se z ženo Bredo odločila, da se zapeljemo z novim avtomobilom Simco 1000 k ženinim staršem v Šmartno pri Litiji zaželet srečno novo leto. Žena se je usedla na sedež poleg mene in imela v naročju pol leta staro hčerkico Jerico. Kljub zasneženi in deloma poledeneli cesti je bila vožnja v sončnem opoldnevu mirna, ker ni bilo prometa. Na ravnem delu ceste pri Dolu pa se je pred menoj pojavil avto s starejšim voznikom, ki je vozil pretirano počasi. Odločil sem se, da ga prehitim. Ko sem ga že prehiteval, me je začelo nevarno zanašati na spolzkem cestišču in le prisebnost ali spretnost nas je rešila, da nismo zdrsnili s ceste v jarek. Ko se je avto umiril, sem se šele zavedel, kaj bi se lahko zgodilo, če bi se prevrnili. Ker sem bil prepričan, da je nesrečo preprečil angel varuh, sem pri prvem obisku Trsta v neki trgovinici odkril lesenega ročno izdelanega baročnega angelčka. Pritrdil sem ga nad hčerino posteljico, danes pa me varuje v domu upokoencev.

Zadnjič sem takšno rešitev v izgubljenem položaju začutil, ko sem bil s hčerjo Jerico in zetom Alešem na obisku pri njegovi mami Eriki v Godoviču. Zdi se mi, da je bilo to 12. maja 2013. Po strmi stezi sem šel na travnato ploščad, ki je vodila do hišne terase. Spremljala me je hči Jerica, in ko sem prilezel do ploščadi, me je zaneslo proti škarpri. Takrat me je rahel dotik hčerine roke zadržal in preprečil, da bi zgrmel po škarpri na spodnji betonski prehod. Če bi padel, bi se težko poškodoval ali celo ubil, ker bi priletel z glavo v zid hiše. Je bila hčerina roka roka angela varuha? O tem sem trdno prepričan.

Vera in zaupanje v angela varuha in vera v splošne vrednote so nam v življenju v uteho in pomiritev.

Saška Ocvirk

SLOVENIJA IN SVET OD OKTOBRA DO OKTOBRA

OKTOBER 2021

Slovenija je gostila neformalno srečanje voditeljev Evropske unije in vrh EU-Zahodni Balkan. Dogodek slovenskega predsedovanja EU je potekal v senci množičnih protestov v Ljubljani. Nadaljevala se je saga z evropskimi tožilci, kjer so vlada in sodišče ostajali vsak na svojem bregu. Slovenijo je obiskala misija Evropskega parlamenta, s katero se premier ni srečal. Znova se je zaostрила epidemija covida-19, ki je v Sloveniji dotlej terjala že več kot pet tisoč življenj. Minister Vizjak se je znašel v aferi zaradi posnetka pogovora o Termah Čatež.

Avstrijski kancler Sebastian Kurz je odstopil zaradi korupcijske afere. Poljsko ustavno sodišče je pod vprašaj postavilo primarnost prava EU. Sodišče EU je Poljski naložilo milijonsko kazen. Nobelovo nagrado za mir sta prejela novinarja. Rast cen energentov dviguje inflacijo. Veliko Britanijo je pretresel nov umor poslanca. V več državah vzhodne Evrope so bile razmere zaradi covida kritične, v Italiji so protestirali zaradi pogoja PCT za zaposlene. V Sudanu je vojska izvedla državni udar. Igralec Alec Baldwin je na snemanju po nesreči ubil snemalko in ranil režiserja.

NOVEMBER 2021

Epidemija covida-19 se je silovito razmahnila in zdravstvo je znova bilo plat zvona, vlada je posledično zaostрила ukrepe, a za zaprtje države se ni odločila. Ko so razmere v bolnišnicah postale kritične, je na pomoč priskočila tudi vojska. V šolah je steklo obvezno samostiranje. Vlada je začasno predlagala dotedanja kandidata za evropska delegirana tožilca, ki so ju v Bruslju potrdili za celoten mandat. Ministra za šolstvo in pravosodje sta uspešno prestala interpelaciji.

V Rimu so se sešli voditelji skupine G20. V Glasgowu se je začela podnebna konferenca Združenih narodov. Zaključki okoljevarstvenikov niso navdušili. Evropa je spet postala epicenter pandemije. Facebook so preimenovali v podjetje Meta. Razmere z migranti na poljsko-beloruski meji so se zaostriale. Iraški premier je preživel napad z brezpilotnim letalom na njegovo rezidenco. Ob vnovičnem zaostrovanju protikoronskih ukrepov so se vrstili množični protesti, ki so na Nizozemskem postali tudi nasilni. Bolgarijo in Severno Makedonijo je pretresla huda prometna nesreča avtobusa, Francijo in Veliko Britanijo pa smrt migrantov v Rokavskem prelivu.

DECEMBER 2021

Zapadel je prvi sneg in epidemija covida-19 se je nekoliko umirila, čeprav so potrdili tudi prve okužbe z različico omikron. Pred novoletnimi prazniki so znova pozivali k spoštovanju zaščitnih ukrepov, iz zdravniških vrst pa so prišli predlogi za uvedbo obveznega cepljenja. V Državnem zboru so po 20 letih sprejeli sistemsko ureditev področja dolgotrajne oskrbe. Evropski parlament se je ukvarjal s temeljnimi svoboščinami in vladavino prava v Sloveniji. Ministra za okolje in notranje zadeve sta prestala interpelacijo. Slovensko predsedovanje Svetu EU se je izteklo. Začel je veljati deseti protikoronski paket zakonov za omilitev posledic epidemije.

Novo različico koronavirusa omikron so kot prvi potrdili v Južni Afriki. Izkazal se je za blažjo obliko od predhodne delte. EU je sprejela sankcije proti Belorusiji zaradi zlorabe migrantov na meji s Poljsko. Nemčija je dobila novo vlado pod vodstvom socialdemokrata Olafa Scholza. Tako se je končalo 16-letno

predsedovanje Angele Merkel. Avstrija je dobila že tretjega kanclerja v dveh mesecih. Rusija je kopičila vojaške sile na meji z Ukrajino. Odmevali so tudi zaprtje ruskega Memoriala, smrt južnoafriškega nadškofa Desmond Tutuja in izstrelitev teleskopa Jamesa Webba.

JANUAR 2022

Slovenija je na krilih omikrona stopila v peti val epidemije. Število okužb je doseglo rekordne ravni, celo več kot 12 tisoč v enem dnevu. Razmere v bolnišnicah se sicer niso bistveno poslabšale. Skrajšali so karantenski čas in aktivno promovirali cepljenje. V Kranjski Gori so se najboljše smučarke borile za zlato lisico. Predsednik republike Pahor je uradno obvestil volilno komisijo, da bo volitve razpisal za 24. april. Robert Golob je prevzel vodenje Gibanja Svoboda.

Rekordne okužbe z omikronom so beležili povsod po svetu. Rastla je zaskrbljenost zaradi kopičenja ruskih sil na meji z Ukrajino, napetost se je stopnjevala. V Kazahstanu so izbruhnili nasilni protesti, zaradi katerih je odstopila vlada, v nemirih je bilo ubitih več kot 160 ljudi. Evropski parlament je dobil tretjo predsednico v zgodovini. Tihomorsko kraljevino Tonga je prizadel eden najsilovitejših izbruhov vulkana v zgodovini človeštva. V Italiji so na položaj predsednika vnovič izvolili Sergia Mattarella. Na Hrvaškem so se poslovili od legendarnega pevca skupine Parni valjak Akija Rahimovskega.

FEBRUAR 2022

Zimske olimpijske igre v Pekingu so Sloveniji prinesle bogato bero medalj, olimpijsko zlato so v smučarskih skokih osvojili Urša Bogataj ter mešana ekipa Nika Križnar, Timi Zajc, Bogatajeva in Peter Prevc. Število novih okužb s koronavirusom je začelo upadati. Ustavno sodišče je začasno odložilo zvišanje plač zdravnikom. Sledila je stavka zaposlenih v zdravstvu in socialnem varstvu. Ruski napad na Ukrajino je odjeknil po svetu, pa tudi v Sloveniji, kjer je politični vrh enotno obsodil ruske poteze in jih označil za grobo kršitev mednarodnega prava in grožnjo varnosti.

V Pekingu so se začele zimske olimpijske igre. Rusija in Belorusija sta medtem začeli skupne vojaške vaje. V Avstriji je začelo veljati obvezno cepljenje proti covidu-19 za vse. Britanska kraljica Elizabeta II. je obeležila 70 let na prestolu. V senci ukrajinske krize je potekal vrh EU in Afriške unije. Ruski predsednik Vladimir Putin je najprej priznal neodvisnost samooklicanih proruskih republik Doneck in Lugansk v Ukrajini, nato pa sprožil obsežno invazijo na to državo. Naletel je na ogorčen odpor. Zahod je uvedel nove sankcije proti Rusiji.

MAREC 2022

Ruski napadalci niso dosegli omembe vrednejšega napredka na bojišču, a so začeli bolj sistematično uničevati tudi civilne cilje. Mesto Mariupolj so praktično zravnali z zemljo. Humanitarne konvoje za civiliste je Rusija šele po več dneh omogočila le na svojo stran. Medtem je Ukrajino zapustilo štiri milijone ljudi. Zahodne države so se vzdržale vojaškega vmešavanja, obljubile so vso drugo pomoč. Vse bolj se je zapletalo glede dobav ruskega plina, saj je Moskva zahtevala plačevanje v rubljah.

Uvedba sankcij proti Rusiji je posredno privedla do ukinitve slovenske podružnice ruske Sberbank in v negotovost spravila številna podjetja. V Slovenijo so začeli prihajati prvi ukrajinski begunci. Premier Janez Janša je sredi meseca v spremstvu kolegov s Poljske in Češke obiskal Kijev ter se sestal z ukrajinskim političnim vrhom. Znatno so se podražila pogonska goriva, kar je vplivalo na gospodarstvo, vlada je uvedla regulacijo cen. Podjetje Pipistrel je dobilo novega lastnika. Državni zbor je potrdil ugodnejše dohodninske razrede za državljane. Začela se je uradna volilna kampanja pred državnoborskimimi volitvami 24. aprila. V vzgoji in izobraževanju so šli v splošno stavko.

APRIL 2022

Slovenija je od ruskega veleposlaništva zahtevala občutno zmanjšanje osebja, kar so v Moskvi slabo sprejeli. V predprazničnem času so se protikoronski ukrepi sprostili, maske so

ostale obvezne le še v zdravstvu in nastanitvah socialnega varstva. Tik pred volitvami je odstopil minister za kmetijstvo Jože Podgoršek. Vroča volilna tekma je vzdrževala svoj tempo vse do volilnega dne. Na devetih državnoborskih volitvah je z rekordno večino (34,5 odstotka glasov) zmagalo Gibanje Svoboda. Dotlej največja parlamentarna stranka SDS je dobila 23,6 odstotka. V novi sklic se je namesto dotedanjih devetih uvrstilo pet strank.

Mednarodno javnost je po umiku ruskih vojakov šokiral pokol ukrajinskih civilistov v kijevskem predmestju Buča. Evropske države so izgnale več kot 300 ruskih diplomatov. V Kijevu so se vrstile zahodne delegacije. Rusija je izgubila eno ključnih ladij črnomorske flote. Francoski predsednik Emmanuel Macron je na predsedniških volitvah premagal skrajno desno tekmico Marine Le Pen.

MAJ 2022

Novo vlado so poleg zmagovalke volitev Gibanja Svoboda sestavili še SD in Levica. Državna volilna komisija je priznala napako pri ugotavljanju izvoljenih poslancev v šestih primerih. Predsednik 15. slovenske vlade s 17 ministri in ministri je postal Robert Golob. Kljub najnižji brezposelnosti po letu 1990 je zaradi naftnih derivatov in hrane hitro rastla inflacija. Po deregulaciji so cene pogonskih goriv dosegle rekordne ravni. V 108. letu starosti je umrl tržaški pisatelj in akademik Boris Pahor, žrtev, pričevalec in borec proti vojnim grozotam, nacionalizmu in totalitarizmu.

V Ukrajini so se nadaljevala prizadevanja za evakuacijo ujetih civilistov iz jeklarne v Mariupolju, ki je potem dokončno padel. Rusija je z veliko parado obeležila »dan zmage«. Švedska in Finska sta se odpovedali statusu nevtralnih držav in zaprosili za članstvo v zvezi Nato. Rusija je blokirala izvoz ukrajinske pšenice, kar bi lahko povzročilo lakoto v svetu. Po volitvah na Severnem Irskem se je spet odprlo vprašanje dogovorov po brexitu. V ZDA se je razvnela razprava o pravici do splava. Državo pa je pretresel pokol v šoli v Teksasu, v katerem je bilo ubitih 19 otrok. Za nov zdravstveni

preplah so poskrbele opičje koze, ki so se hitro širile po svetu.

JUNIJ 2022

V umetniških krogih je odjeknila odpoved razstave del iz zbirke družine Boljkovac v Narodnem muzeju Slovenije zaradi suma, da so ponarejena. Direktor je odstopil. Podražitve, ki so vse bolj pritiskale na žepe prebivalstva, so botrovale kaosu na bencinskih servisih pred uvedbo novega modela regulacije cen pogonskih goriv. Notranjepolitični razkol se je v vsej svoji razsežnosti pokazal v delovanju RTV Slovenija. Največja opozicijska stranka je vložila podpise volivcev za začetek postopkov za razpis zakonodajnega referenduma o spremembah zakona o vladi. Slovenija je dihala v ritmu kolesarske dirke po Sloveniji.

Na Otoku se je izteklo praznovanje ob platinastem jubileju kraljičinega vladanja, premier Johnson pa je dobil nezaupnico v lastni stranki. Vojna v Ukrajini se je nadaljevala, v Kijevu so Ukrajino osebno podprli voditelji Nemčije, Francije in Italije ter predsednica Evropske komisije. Ukrajina je poleg Moldavije dobila tudi status kandidatke za članstvo EU. Evropo je zajel vročinski val, Afganistan pa je stresel uničujoč potres, v katerem je umrlo najmanj tisoč ljudi.

JULIJ 2022

Ob vse večji suši sta na zahodu države izbruhnila večja požara. Na območju Krasa je izbruhnil največji požar v zgodovini Slovenije, s katerim se je spopadalo tisoč gasilcev, tudi s pomočjo iz zraka. Zaradi ognja in dima so morali začasno evakuirati prebivalce več vasi, v Slovenski Istri pa so se spopadali s pomanjkanjem vode. Sproženi sta bili prvi fazi ogroženosti pri proizvodnji elektrike in oskrbi s plinom. Ustavno sodišče je istospolnim parom omogočilo sklepanje zakonske zveze in posvojitve. Državni zbor je sprejel interventni zakon za zdravstvo in novelo zakona o RTV.

Rusija in Ukrajina sta ob posredovanju Turčije podpisali dogovor o izvozu žita preko črnomorskih pristanišč, medtem ko so se boji

v Ukrajini nadaljevali. V ledenem plazu na Marmoladi, ki naj bi se sprožil zaradi visokih temperatur, je umrlo več ljudi, Italija se je soočala tudi s politično krizo, premier Mario Draghi je odstopil. Britanski premier Boris Johnson se je odločil za umik. Japonsko in svet je pretresel atentat na nekdanjega premierja Shinza Abeja. Severna Makedonija je po dogovoru z Bolgarijo le začela pristopna pogajanja z EU. Velik del Evrope je zajel vročinski val, padali so temperaturni rekordi, v številnih državah so divjali obsežni požari. Papež Frančišek se je v Kanadi opravičil pripadnikom domorodnih plemen.

AVGUST 2022

Huda suša in visoke temperature so v kmetijstvu pustile resne posledice. Pomanjkanje padavin je pestilo tudi energetiko in oskrbo z vodo. Obsežen požar na Krasu je bil dokončno pogашen, stekle so priprave na sanacijo pogorelega gozda. Cenovni pritiski so se krepili, pričakovanja do vlade po ustreznem ukrepanju so bila velika. Prisluhnila je podjetjem in socialno ogroženim skupinam. Uvedla je službo za vladno spremljanje cen osnovnih živil. Kulturniške kroge so pretresla anonimna pričevanja o domnevnih spolnih zlorabah in finančnih nepravilnostih, v ospredju katerih je bil novomeški umetnik. Blejskega strateškega foruma se je med redkimi tujimi gosti udeležila predsednica Evropske komisije.

Predsednica predstavniškega doma ameriškega kongresa Nancy Pelosi je z obiskom Tajvana razburila Kitajsko. V ZDA je medtem zavrelo zaradi preiskave, ki jo je FBI izvedel na posestvu nekdanjega predsednika Trumpa. Iz

Ukrajine je izplula prva ladja z žitom. Tam so se sicer krepili spopadi v bližini nuklearke Zaporožje, grozila je možnost jedrske katastrofe. Na ogled je šla skupina mednarodnih strokovnjakov. V EU so podeljevanje vizumov Rusom zaostri. Znova se je zaostri v odnosih med Beogradom in Prištino. Umrli je zadnji sovjetski voditelj Mihail Gorbačov.

SEPTEMBER 2022

Draginja se je poglobljala, cene energentov so rastle. Vlada, ki je zaznamovala mejnik stotih dni, je sprejela predlog rebalansa proračuna. Predviden primanjkljaj je bil več kot dve milijardi evrov, s tem da je odpovedala večino projektov in ukrepov prejšnje vlade. Med drugim je preklcala pogodbo o nakupu oklepnikov boxer, kar je pomenilo plačilo 70 milijonov evrov odškodnine. Borut Pahor je gostil svoj zadnji vrh Brdo-Brioni. Uradno se je začela kampanja pred predsedniškimi volitvami, v tekmo se je uvrstilo osem kandidat in kandidatov. Zaradi obilnega jesenskega deževja so reke v nekaterih delih države poplavljal.

Umrli je britanska kraljica Elizabeta II., ki je Združenemu kraljestvu vladala več kot 70 let. Novi kralj je postal njen sin Charles oziroma Karel III. Pogrebne slovesnosti je več dni spremljal ves svet. Ukrajinska protiofenziva je na vzhodu države začela kazati konkretne rezultate. Rusija je izgubila precej zasedenega ozemlja, a izvedla celo vrsto vprašljivih referendumov za priključitev zasedenih pokrajin. Predsednik Putin je odredil mobilizacijo rezervistov. Na plinovodih Severni tok je prišlo do uhajanja plina, domnevno zaradi sabotaje. Več delov sveta so prizadela neurja, najhuje je bilo ob divjanju orkana Ian na Floridi.

Tone Gorjup

IZ ŽIVLJENJA KRAJEVNE CERKVE

V strnjeni besedi in sliki

OKTOBER 2021

Ljubljana, 2. oktober, 3. pohod za življenje. Na pohodu z naslovom »Človekovo življenje je nedotakljivo!« se je zbralo več kot 800 ljudi. Osrednji program je potekal pred šentjakobsko cerkvijo na Levstikovem trgu. Z njim so pričevalci in drugi nastopajoči slavili življenje ter s pesmijo in pričevanji pokazali, da je vsak človek Božji dar. Pohoda se je udeležil tudi nadškof Stanislav Zore. Spomnil je, da nas papež Frančišek pogosto vabi na obrobja in prav nerojeni otroci so po besedah nadškofa največje obrobje. Na shodu so se zbrali, da dajo glas tem otrokom in začnejo počasi buditi družbo, da je pravica do življenja pravica, ki se ne začne takrat, ko se rodiš ali ko dosežeš določeno starost, ampak, ko si spočet.

Monošter, 11. oktober, murskosoboški škof Peter Štumpf na obisku pri rojakih v Porabju. Škofa Štumpfa in duhovnike, ki pomagajo pri dušnopastirski oskrbi porabskih Slovencev, je v prostorih konzulata sprejela generalna konzulka Metka Lajnšček. Predstavila jim je položaj rojakov v Porabju, njihova prizadevanja za ohranitev slovenstva ter pomen Katoliške cerkve pri ohranjanju njihove narodnostne in verske identitete. Govorili so tudi o šolanju otrok in mladih v slovenskem jeziku ter možnosti verouka v slovenščini.

Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Odranci, 17. oktober, začetek škofovske sinode v krajevnih cerkvah po Sloveniji. Teden dni po slovesnem odprtju sinode z naslovom »Za sinodalno Cerkev: občestvo, sodelovanje, poslanstvo!« za vesoljno Cerkev v Rimu so svojo sinodalno pot začele še krajevne Cerkve. V mariborski nadškofiji so to storili že na vigilijo 29. nedelje med letom. Nadškof Alojzij Cvikel je ob tem dejal: »Ne gre samo zame in mojo misel ter moj prav ... Že drugi vatikanski koncil se je odločil za skupno hojo. Gre torej za oživitev te odločitve, kjer ima prednost »mi« pred »jaz«.« V murskosoboški

škofiji so začetek sinode povezali s petdesetletnico izhajanja zbornika *Stopinje*, zato je slovesnost potekala v Odrancih. Škof Peter Štumpf je spomnil, da se je Cerkev v težkih trenutkih zatekala v duhovno prenovo; takrat je iz krize izšla prečiščena. Po njegovih besedah je sinoda pot, da bi dosegli Božje usmiljenje zase, za Cerkev in za ves svet. V celjski stolnici so geslo sinode »občestvo, sodelovanje, poslanstvo« ponazorili že pred začetkom maše, ko so v svetišče v procesiji vstopili člani različnih skupin in stanov: otroci, mladi, družine, starejši, osebe s posebnimi potrebami, skavti, redovniki in redovnice, duhovniki, stalni diakoni in škof Maksimilijan Matjaž. Slednji je o namenu sinode dejal, da želi spodbuditi odprto in iskren pogovor ter poslušanje vseh v Cerkvi in tako graditi občestvo. V koprski stolnici so sinodo začeli v nedeljo popoldne z molitvijo večernic. Sledila je predstavitev sinode. Škof Jurij Bizjak je dejal, da potek sinode za večjo sinodalnost v Cerkvi predvideva tri vzajemne stopnje: vzajemno poslušanje, vzajemno delovanje in vzajemno poslanstvo! Na prvem mestu je vzajemno poslušanje. Tudi nadškof Stanislav Zore je na začetku sinodalne poti za ljubljansko nadškofijo opozoril na poslušanje, pa ne le ljudi, ampak tudi Svetega Duha. »Ni treba narediti druge Cerkve, treba je narediti Cerkev, ki bo drugačna,« je navedel misel francoskega dominikanca. Drugačna pa bo, ko bomo mi vsi postali Cerkev. Ko bo vsak samega sebe doživljal kot živega in dejavnega, kot nenadomestljivega člana skrivnostnega Kristusovega telesa.

Malečnik, 10. oktober, papež Frančišek poslal zahvalno pismo otrokom v Malečniku. V tej župniji je poleti potekala otroška delavnica. Na njej so otroci spoznavali lik sv. Frančiška Asiškega in papeža Frančiška ter ustvarjali umetnine z naravnimi materiali. Svoja dela so po mariborskem nadškofu in apostolskem nunciju poslali papežu v

Vatikan. Sredi oktobra je prišla na nadškofijo novica iz nunciature v Ljubljani, da je papež Frančišek otrokom iz Malečnika poslal zahvalno pismo, ki ga je tudi sam podpisal. Pismo z vsebino so predstavili 20. oktobra v Glaserjevem salonu v Malečniku. Papež je otrokom položil na srce, da drug drugega potrebujemo in da smo drug za drugega ter za naš skupni dom odgovorni.

NOVEMBER 2021

Novo mesto, 3. november, začetek sinodalne poti za novomeško škofijo. V novomeški škofiji so sinodo začeli z zamikom in poudarili, da bodo »hitreje hodili«. Uvod vanjo je bilo srečanje vseh duhovnikov na pastoralni konferenci 3. novembra v Baragovem zavodu v Novem mestu in se je čez nekaj dni nadaljevalo na duhovniških dnevih. Po besedah škofa Andreja Sajeta se je s tem začela ustvarjati milost srečanja, medsebojnega poslušanja in razločevanja v škofijskem zboru duhovnikov, ki bodo lahko pot sinode prinašali k vsakemu človeku in konkretno vstopali v občestvo.

Ljubljana, 5. november, srečanje predstavnikov COMECE in CEC s predsednikom slovenske vlade. Predsednika Komisije škofovskih konferenc Evropske unije in Konference evropskih Cerkva kardinal Jean-Claude Hollerich in pastor Christian Krieger s spremstvom sta se sestala s premierjem Janezom Janšo ob slovenskem predsedovanju Svetu Evropske unije. Pridružila sta se jim predsednik SŠK nadškof Stanislav Zore in evangeličanski škof Leon Novak. Sogovorniki so si izmenjali mnenja o prioritetah našega predsedovanja Svetu EU, o okrevanju po pandemiji in odpornosti v luči možnih prihodnjih kriz, o vrednotah, verski svobodi v Evropski uniji in zunaj nje. Govorili so še o vlogi Evropske unije v globalnem svetu s ciljem ustvarjati mirnejši, pravičnejši in trajnostno naravnan svet po pandemiji.

Koper, 6. november, blagoslov največjih orgel v Sloveniji. Škof Jurij Bizjak je prvo soboto v novembru v koprski stolnici Marijinega vnebovzetja blagoslovil nove velike koncertne orgle, ki so prvič obogatile slovesno bogoslužje v tem svetišču. Stolna župnija je orgle dobila pred nekaj leti preko razpisa iz priznane koncertne dvorane Tonhalle iz Züricha v Švici, ki je ob temeljiti prenovi dobila novo glasbilo, starega pa želela podariti nekemu, ki bi ga v primernem

prostoru tudi uporabljal. Velike 4 manualne simfonične orgle, izdelane leta 1988, imajo 68 registrov. V Kopru so orgle z veseljem sprejeli, čeprav so imeli veliko dela in stroškov z njihovo namestitvijo. Med drugim so morali zgraditi nov pevski kor po načrtih arhitekta Boštjana Furlana. Za postavitev orgel je bila odgovorna Orglarska delavnica Maribor.

Ljubljana, 12. november, skupna izjava Slovenske škofovske konference in Slovenske karitas v času epidemije. Slovenska škofovska konferenca in Karitas sta pozvali vse duhovnike, vernike in dobrotnike Karitas k odgovornemu ravnanju ob zaostrenih epidemioloških razmerah. V izjavi, ki sta jo podpisala predsednik SŠK nadškof Stanislav Zore in predsednik Karitas nadškof Alojzij Cvikel, med drugim piše:

Naj nas prihodnji meseci ne delijo na cepljene in necepljene, ampak nas povežejo v odgovornem ravnanju drug do drugega. To izhaja iz ljubezni do sebe, do bližnjega, do vsakega sočloveka, še posebej do starejših in ranljivejših. Zato spoštujemo veljavne in priporočljive ukrepe zdravstvene stroke, da ostanemo zdravi in pomagamo tudi drugim, da bomo čim prej skupaj premagali epidemijo. S svojim odgovornim ravnanjem bodimo zgled, saj s tem ščitimo sebe in druge. To še posebej velja za vse duhovnike in tiste, ki imajo vidno poslanstvo ali službo v Cerkvi.

DECEMBER 2021

Podklošter, 11. december, slovenski in italijanski skavti so v Spodnji Ziljski dolini prejeli Luč miru iz Betlehema. V bližino tromeje med Avstrijo, Italijo in Slovenijo so jo iz Salzburga pripeljali avstrijski skavti. Ob slovesnem sprejemu z neposrednim spletnim prenosom je vsaka država predstavila svojo poslanico. Videoposnetek slovenske poslanice »Človek, ne jezi se« so skupaj pripravili Slovenska zamejska skavtska organizacija, Združenje bratovščin odraslih skavtinj in skavtov in Združenje slovenskih katoliških skavtinj in skavtov. Skavtski stegi so jo v adventnih dneh ponesli v domove po vsej Sloveniji in tudi v nekatere državne in občinske ustanove.

Ljubljana, 16. december, Svet krščanskih cerkva v Sloveniji v izjavi pozval k cepljenju. Kot je zapisal, z zaskrbljenostjo spremlja visoko

rast števila okuženih in obolelih s covidom-19 v Sloveniji, preostalih delih Evrope ter sveta. Vse vernike in ljudi dobre volje je pozval, da upoštevajo navodila zdravstvene stroke, še posebej pa, da se cepijo in tako pomagajo ustaviti širjenje virusa. Skupno izjavo so podpisali predstavniki Katoliške, Evangeličanske in Evangelijske binkoštnice cerkve.

Murska Sobota, 20. december, sprehod treh voditeljev krščanskih Cerkva. Na pobudo škofa Evangeličanske cerkve Leona Novaka so se v pričakovanju Gospodovega rojstva po Murski Soboti skupaj sprehodili voditelji treh krščanskih Cerkva v Pomurju: katoliški škof Peter Štumpf, evangeličanski Leon Novak in predstojnik binkoštnice skupnosti v Sloveniji, Daniel Grabar, sicer generalni direktor bolnišnice Murska Sobota. Tako so obudili starodavno tradicijo izpred sto let, ko so se po mestu sprehodili katoliški župnik, evangeličanski duhovnik in židovski rabin. Za to simbolno dejanje so se odločili v želji, da bi verne in tudi neverne povabili k edinosti in enotnosti glede varovanja zdravja in življenja, ki ju še vedno ogroža epidemija novega koronavirusa.

Ljubljana, 28. december, predsednik države Borut Pahor je kardinalu Francu Rodetu vročil zlati red za zasluge. Kardinal Rode ga je prejel za življenjsko delo in zasluge za osamosvojitve Republike Slovenije in njeno uveljavitev v svetu ter za spodbujanje kulture medverskega dialoga. Kot je dejal, odlikovanje dojema kot objem domovine. Slovesnosti sta se med drugimi udeležila tudi ljubljanski nadškof Stanislav Zore in predsednik vlade Janez Janša. Odlikovanje sta prejela tudi prejšnji evangeličanski škof Geza Filo in muftija Nedžad Grabus.

JANUAR 2022

Mirna, 1. januar, spomin mučeniške smrti blaženega Alojzija Grozdeta. V župniji Mirna, kraju mučeništva in smrti, so se na prvi dan novega leta spomnili nasilne smrti dijaka Alojzija Grozdeta. Mašo je ob somaševanju več duhovnikov daroval upokojeni novomeški škof Andrej Glavan. Opoldne je sledila še molitev ob križu in kapelici ob Vjeršci za mirnskim gradom, kjer so otroci spomladi 1943 našli njegovo truplo.

Kardinal Franc Rode pri predsedniku Republike Slovenije Borutu Pahorju ob prejemu zlatega reda za zasluge; foto: arhiv Družine

Ljubljana, 20. januar, ob 70. obletnici zažiga škofa Vovka maša za preganjane kristjane. Ljubljanskega škofa Antona Vovka so 20. januarja 1952 na poti v Stopiče v Novem mestu po naročilu komunistične partije in Uprave državne varnosti polili z bencinom ter zažgali. Sedemdeset let pozneje je njegov naslednik nadškof Stanislav Zore v ljubljanski stolnici daroval sveto mašo za preganjane kristjane. »Ubijmo hudiča! ... Zgori, hudič!« je v Novem mestu kričala razjarjena množica, nahujskana s strani predstavnikov komunistične partije. »Od kričanja do zažiganja je zelo majhen korak. Majhen je bil takrat v Novem mestu in majhen je tudi danes v našem okolju,« je pri maši dejal nadškof Zore. Vprašal se je, kako je mogoče, da je človek sposoben zažgati človeka, ki ga ne pozna in mu ni storil ničesar slabega. Odgovor je po njegovem mnenju v Vovkovi pokončni drži postavljanja temeljev za svobodno Slovenijo. Spomnil je na Vovkovo škofovsko geslo »V Gospoda zaupam« in vse spodbudil, naj močno zaupamo v Gospoda, da ne bomo pristajali na povprečnost in da ne bomo podlegali strahu. Nadškof Zore je ob koncu vse povabil k molitvi za Vovkovo čimprejšnjo beatifikacijo.

Celje, 25. januar, ustanovljen Urad škofije Celje za sprejemanje prijav in spremljanje žrtev spolnih zlorab. Škof Maksimilijan Matjaž je na praznik spreobrnitve apostola Pavla podpisal odlok o ustanovitvi omenjenega urada, katerega namen je pomoč žrtvam spolnih zlorab, ki so jih zagrešili kleriki oziroma člani redovnih ustanov ali družb apostolskega življenja, ter preprečevanje

ponavljanja teh zločinov. Svoj sedež ima v samostojni odvetniški pisarni zunaj cerkve. Urad deluje po priloženem Statutu v skladu z Apostolskim pismom papeža Frančiška *Vi ste luč sveta, s Smernicami za zaščito otrok, mladoletnih in ranljivih odraslih oseb v Katoliški cerkvi v Sloveniji* ter z drugimi zavezujočimi dokumenti Cerkve, ki zadevajo to področje. V mesecu aprilu so tak urad ustanovili tudi v murskosoboški škofiji.

FEBRUAR 2022

Vatikan, 7. februar, zahvalna maša v baziliki sv. Petra ob 30. obletnici slovenske samostojnosti. Predsednik Slovenske škofovske konference nadškof Stanislav Zore je zahvalno sveto mašo daroval na grobu sv. papeža Janeza Pavla II., ki je v kapeli sv. Sebastijana v vatikanski baziliki. Navzoč je bil tudi kardinal Franc Rode. Nadškof Zore je v pridigi dejal:

Ko se danes s hvaležnostjo spominjamo naklonjenosti in odločnosti sv. Janeza Pavla II., tudi pozorno poslušamo besede, ki nam jih je namenil. Kot je dejal, je Sveti sedež spremljal oblikovanje naše samostojne države. Pomembno pa je, da se zavedamo, da nam samostojnosti ni nihče podaril. Bog nam je po zgodovinskih okoliščinah dal priložnost, da uresničimo svojo samostojnost, zanjo pa smo se morali odločiti sami.

Ob koncu je še dejal: »Na tem mestu po priprošnji sv. Janeza Pavla II. prosim Boga, da bi svojo samobitnost znali živeti, jo prečistiti in jo obogatiti, da jo bodo naši zanamci z veseljem in odgovornostjo sprejeli kot dediščino vseh dosedanjih rodov.« Pri maši, ki jo je organiziralo slovensko veleposlaništvo pri Svetem sedežu, je prepeval Slovenski okteti; tam je bil tudi predsednik Slovenije Borut Pahor, ki ga je papež Frančišek ta dan sprejel v zasebni avdienci. Že dan pred zahvalno mašo je nadškofa Zoreta na zasebni pogovor sprejel državni tajnik kardinal Pietro Parolin.

Sodražica, 23. februar, začetek škofijskega postopka za beatifikacijo Magdalene Gornik. Postopek se je začel z romarskim shodom v župnijski cerkvi sv. Marije Magdalene v Sodražici. Molitveni uri je sledila sveta maša, ki jo je daroval ljubljanski nadškof Stanislav Zore. V pridigi je opozoril na dve kreposti mistikinje Magdalene

Začetek škofijskega postopka za beatifikacijo Magdalene Gornik; foto: arhiv Družine

Gornik, ki se je rodila leta 1835 in umrla 1896: neomajno vero v evharističnega Kristusa in njen odnos do trpljenja. Začetek postopka za njeno beatifikacijo je predstavil postulator Franci Petrič, ki je to službo sprejel februarja 2019. Kot je povedal, je bila Božja služabnica (ta naziv je dobila z začetkom škofijskega postopka) Magdalena Gornik v zadnjih letih deležna velike pozornosti vernih. »Mnogo ljudi je tudi v času stroge omejitve v pandemiji covid-19 posamično romalo na njen grob in se ji priporočalo. Znana so tudi uslišanja. Vse to bo treba raziskati in predstaviti v poročilu za kongregacijo, ki je 23. novembra 2021 izdala dovoljenje za začetek postopka,« je dejal postulator Petrič. Vse je povabil, da se ji radi priporočamo še naprej in morebitna uslišanja tudi sporočamo na nadškofijo ali njemu osebno ter romamo na njen grob in v njej ljubo Cerkev Marije Snežne na Gori.

Ljubljana, 25. februar, predsednik Slovenske škofovske konference povabil k molitvi za mir v Ukrajini. Nadškof Stanislav Zore je dan po napadu ruske vojske na Ukrajino v pismu zapisal, da so v tem trenutku negotovosti in preizkušnje vsi državni voditelji dolžni storiti vse, da ustavijo nasilje v Ukrajini; vsi verniki pa moramo okrepiti molitev za mir in tamkajšnje prebivalce. Duhovnike je prosil, naj prvo nedeljo darujejo sveto mašo za mir in pravičnost, naj v prošnjah za vse potrebe dodajo prošnji za svet in Ukrajino. Vse pa je povabil, naj se pridružimo pobudi papeža Frančiška in pepelnično sredo namenimo dnevu posta in molitve za mir.

Akamasoa, 26. februar, slovenski misijonar pisal ruskemu predsedniku. »Brat Vladimir, ta četrtek, 24. februarja, smo se prebudili v veliki zaprepačenosti, ko smo videli, da si razglasil vojno in sprožil napad na ukrajinsko ljudstvo, suveren narod, ki spoštuje mednarodne zakone in ni nikoli nameraval napasti Rusije.« Tako je Pedro Opeka v pismu nagovoril Vladimirja Putina in nadaljeval: »Vedno sem verjel, da je vsak človek moj brat in sestra. Kako naj te prepričam, brat Putin, da pustiš vojno in ustaviš ubijanje nedolžnih državljanov?« Pozval ga je k ustavitvi vojne. Po njegovih besedah je čas, da opustimo logiko, ki svet ločuje na močne in bogate države ter na ranljive in revne države. Vsi smo državljani naše Zemlje, vsi smo enakovredni, vsi smo bratje in sestre in vsi odgovorni za gradnjo boljšega sveta za vse otroke sveta, ki bodo prišli za nami in nadaljevali življenje na Zemlji.

MAREC 2022

Celje, 5. marec, 12. Hipokratovo srečanje z naslovom *Kaj je »korona« razkrila in česa nas je naučila*. Srečanje v Domu sv. Jožefa, ki ga pripravlja Združenje slovenskih katoliških zdravnikov, je potekalo v obliki okrogle mize. Na njej so sodelovali infektolog Matjaž Jereb, psihiatrija Mojca Dernovšek, moralni teolog Roman Globokar, vrhovni sodnik Jan Zobec, dramski igralec Gregor Čušin, kapucin brat Jurij Štravs in logoterapevt Sebastjan Kristovič. Vsak s svojega zornega kota so predstavili izkušnje in spoznanja. Pri premagovanju epidemije smo bili uspešni, a nas je zaznamovala tudi v duševnem smislu. Odnos do varovalnih in zaščitnih ukrepov je bil različen. Preseneča, da so bili tudi nekateri kristjani proti cepljenju. Na področju umetnosti je mnogim zmanjkalo ustvarjalne domišljije. Za duhovnike, ki so spremljali bolnike, je bila to težka izkušnja, a lepa – sveta.

Ljubljana, 5. marec, ekumensko bogoslužje za mir v ljubljanski stolnici. Na pobudo Veleposlaništva Republike Poljske v Ljubljani je na vigilijo prve postne nedelje potekalo sveto bogoslužje po vzhodnem obredu. Maševal je hrvaški grkokatoliški škof vladika Milan Stipić ob navzočnosti nadškofa Stanislava Zoreta, apostolskega nuncija

v Sloveniji nadškofa Jeana-Marie Speicha, škofa Andreja Sajeta in škofa Antona Jamnika. Pel je ekumenski pevski zbor. Pri bogoslužju sta bila veleposlanika Ukrajine in Poljske z družino, predstavniki diplomatskega zbora, predstavniki slovenskih oblasti ter številni verniki in prijatelji Ukrajine.

Žalec, 14. marec, novo vodstvo Slovenske škofovske konference. Naši škofje so na 129. redni seji, ki je potekala v Vrbju pri Žalcu, izvolili novo vodstvo. Za predsednika SŠK je bil izvoljen novomeški škof Andrej Saje, za podpredsednika murskosoboški škof Peter Štumpf, za člana Stalnega sveta SŠK celjski škof Maksimilijan Matjaž. Novo vodstvo je nastopilo petletni mandat 24. marca 2022. Škofu Sajetu je ob izvolitvi čestital njegov predhodnik Stanislav Zore, ki je Slovensko škofovsko konferenco vodil od 23. marca 2017: »Ob izvolitvi mu čestitam in mu želim, naj ga v prizadevanju za povezovanje škofov, škofij in vsega Božjega ljudstva spremlja navdihovanje Svetega Duha. Časi, v kakršnih živimo, in tisti, ki se izrisujejo na obzorju, bodo zahtevali modrost in zaupanje v Božjo bližino.«

Koper, 23. marec, maša za pokojnega škofa Metoda Piriha ob prvi obletnici smrti. V koprski stolnici Marijinega vnebovzeta so se leto dni po smrti škofa Piriha zbrali verniki, duhovniki ter njegovi sorodniki, da bi se znova spomnili vseh njegovih velikih del in se Bogu zahvalili za milosti, ki so jih prejeli po njegovih rokah in molitvah. Maševal je njegov naslednik koprski škof Jurij Bizjak in v nagovoru predstavil njegovo življenjsko pot, se ustavil pri njegovem novomašnem in škofovskem geslu in posebno pozornost namenil njegovi pastirski službi. Nagovor je sklenil z besedami: »Naj spomin nanj nikoli ne zbledi in naj njegova slava nikoli ne zatone!«

APRIL 2022

Celje, Koper, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Novo mesto, 3. april, dan molitve in sprave za žrtve spolnih zlorab v Cerkvi in družbi v Sloveniji. Naši škofje so na seji Stalnega sveta SŠK oktobra 2021 sklenili, da bo na tiho nedeljo poseben dan molitve in sprave za žrtve spolnih zlorab. Škofje, duhovniki in verniki so ta dan pri

vseh svetih mašah zmolili molitev, ki jo je pripravila Papeška komisija za zaščito otrok:

Nebeški Oče, ki ljubiš in skrbiš za vse svoje otroke, še posebej za najmanjše in najranljivejše, tebi izročamo življenja številnih otrok in ranljivih odraslih, ki so bili spolno zlorabljeni in katerih zaupanje in nedolžnost sta bili uničeni. Pomagaj nam slišati njihove krike bolečine in prevzeti odgovornost za toliko zlomljenih življenj. Molimo, da bi v svojih skupnostih in družinah našli razumevanje in podporo, da bi se s pomočjo tvoje milosti zacelile njihove rane in da bi znova našli mir. To te prosimo po našem Gospodu Jezusu Kristusu, tvojem Sinu, ki nam je bil enak v vsem, razen v grehu, in s teboj v občestvu Svetega Duha, ki živiš in kraljuješ vekomaj. Amen.

Poleg molitve so marsikje pri maši prižgali svečo v znak solidarnosti z žrtvami spolnih zlorab ter pripravili molitev pred Najsvetejšim.

Novo mesto, 14. april, izjava Slovenske škofovske konference pred volitvami v državni zbor. »Kristjani smo odgovorni, da na volitvah sodelujemo in tako dejavno soodločamo o našem skupnem življenju,« so zapisali slovenski škofje in vernike povabili k udeležbi na parlamentarnih volitvah v nedeljo, 24. aprila. Na SŠK pod vodstvom škofa Andreja Sajeta so poudarili, da so najpomembnejši vzvod, s katerim lahko vsaka državljanica in državljan ščitita temeljne vrednote, demokratične volitve. K resni in odgovorni skrbi za ta svet spada, da se jih udeležujemo. Pri tem smo poklicani k umnemu in razsodnemu ravnanju. Ne pustimo, da o nas in naši usodi odločajo drugi. Odločimo se po lastni presoji glede na naše vrednote in dosedanje izkušnje. Predstavnikov ljudstva ne moremo presojati zgolj po vsečnih besedah in gestah, ampak je treba gledati predvsem na dejanja, s katerimi ljudje in institucije pokažejo širšo sliko.

Dunaj, 26. april, romarji na grobu škofa Slatkonje, ustanovitelja Dunajskih dečkov. V dneh, ko je minilo pol tisočletja od smrti prvega dunajskega škofa Jurija Slatkonje, je Dunaj obiskala skupina romarjev iz ljubljanske in novomeške škofije pod vodstvom škofa Andreja Sajeta. Osrednji dogodek je bila sveta maša v katedrali

sv. Štefana na obletnico njegove smrti, 26. aprila. Romarje so pozdravili predstavniki dunajske cerkvene in svetne oblasti. Po maši so se rojaki ustavili še pri grobu v severni stranski ladji katedrale z njegovo reliefno podobo v naravni velikosti. Osrednja slovesnost ob jubileju škofa Slatkonje je bila 8. maja v novomeški stolnici. Maševal je ordinarij škof Andrej Saje, pridigal pa ljubljanski nadškof Stanislav Zore. O Slatkonji je dejal: »Njegovo življenje je bilo bogato in rodovitno. Z darovi, ki jih je imel, je zaznamoval svoj čas, in kar je pognalo iz njegovega delovanja, sega skozi vseh petsto let do nas.« Bogoslužje je obogatila Sattnerjeva *Missa serafica* v izvedbi zbora in orkestra Konservatorija za glasbo Jurij Slatkonja. Praznovanje jubileja so sklenili sredi septembra v Ljubljani z mednarodnim simpozijem o Juriju Slatkonji.

MAJ 2022

Ljubljana, 6. maj, praznovanje 70. obletnice izhajanja *Družine*. Prva številka *Družine* je izšla 7. maja 1952 na Goriškem. Na predvečer jubileja so se v stolnici sv. Nikolaja zbrali nekdanji in sedanji sodelavci katoliškega tednika skupaj z bralci in naročniki in se s sveto mašo zahvalili za dosedanje pot ter prosili blagoslova za naprej. Mašo je ob somaševanju duhovnikov daroval škof Anton Jamnik, ki je pri SŠK odgovoren za medije. Škof se je ustvarjalcem *Družine* zahvalil za »bogato in ustvarjalno pot« in »srčno poslanstvo« ter jim zaželel, da bi s »pogumom, močno vero in velikim upanjem gledali tudi v prihodnost«. Dotaknil se je tudi poslanstva katoliškega novinarja, ki naj bo priča resnice in upanja. Kot enega temeljnih izzivov pa omenil nalogo učiti ljudi, da bi spoznali, kako je razmišljanje del zaznavanja Božjega razodetja.

Dialog in nestrinjanje, razprava in debata, vse to so načini, kako na ljubeč način sprejemamo resnico, ki nam je dana od Boga. Zdi se, da je v Cerkvi danes preveč prestrašenosti. In veliko tega strahu je bojazen pred razmišljanjem, strah pred različnimi mnenji. Mislim, da se moramo vsi potruditi, da se ne bomo bali razprave, saj to spada k približevanju skrivnosti.

Za 70 prehojenih let se je ob sklepu maše zahvalil tudi direktor *Družine* Tone Rode: »Ob zaključku

te svete maše se s hvaležnostjo spomnimo vseh, ki so v teh sedmih desetletjih oplemenitili *Družino*, da je iz tiskanega občasnika prerasla v časopisno in digitalno medijsko hišo, v revijalno in knjižno založbo, v turistično-romarsko in trgovsko družbo.« Maši je sledil sprejem v Klubu Cankarjevega doma, kjer je bila na ogled priložnostna razstava o zgodovini Družine.

Novo mesto, 13. maj, ministrica Jaklitscheva in škof Saje o duhovni oskrbi rojakov izven meja matične domovine. Predsednik Slovenske škofovske konference, novomeški škof Andrej Saje je gostil ministrico za Slovence v zamejstvu in po svetu Heleno Jaklitsch. Govorila sta o problemu duhovne oskrbe rojakov, ki živijo na tujem. Gre predvsem za pomanjkanje slovensko govorečih duhovnikov. Dotaknila sta se omenjenih težav na primer v Argentini, Benečiji, Kanalski dolini in Porabju. Ministrica, ki je pred koncem mandata obiskala tudi skupnosti v teh predelih, je ocenila, da je duhovna oskrba Slovencev po svetu eno od »izredno pomembnih področij, ki mu velja nameniti posebno pozornost«. Kjer deluje slovenski duhovnik, se tudi slovenska skupnost srečuje, ohranja materni jezik, slovensko kulturo in identiteto. Tudi škof Saje se je strinjal, da je vera pomemben del ohranjanja slovenske in narodne identitete ter jezika. Povedal je, da iščejo primerne posameznike, ki bi prevzeli to skrb, a konkretnih odločitev še niso sprejeli.

Sveti Jurij ob Ščavnici, 14. maj, simpozij ob 150. obletnici rojstva duhovnika, urednika in državnika Antona Korošca. Na mednarodnem simpoziju so sodelovali Andrej Rahten, ki je Korošca predstavil v povezavi z dvorom Karadžordževićev, Emma Hatto je spregovorila o Korošču kot predsedniku vlade v letih 1928–1929, Peter Vodopivec je osvetlil njegovo vlogo v stranki SLS in njegove stike z Bolgari, Igor Grdina je predaval o Šušteršiču in Korošču, Franc Rozman pa o Korošču kot častnem občanu Bleda. Zadnje raziskave in znanstvene razprave so pokazale, da je bil Korošec eden izmed očetov Jugoslavije, države, ki se je izkazala kot vmesna stopnja do samostojne države Slovenije. Simpoziju sta naslednji dan sledili spominska maša in slavnostna akademija.

Novo mesto, 28. maj, predsednik Slovenske škofovske konference škof Andrej Saje čestital novemu predsedniku vlade Robertu Golobu. Škof Saje je v pismu premierju Golobu zaželel, da bi odgovorno službo opravljal v blagor vseh državljanek in državljanov Slovenije ter izrazil upanje na tvorno sodelovanje na področju zavze-manja za mir, pravičnost, solidarnost ter versko svobodo. Obenem je poudaril, da bi predsednik vlade pri svojem delu obravnaval slovenske katoličane enako, kakor pripadnike drugih verskih skupnosti in člane drugih civilnodružbenih organizacij. Sočasno je škof Saje v pogovoru za Radio Ognjišče glede namere predsednika vlade Goloba, ki je napovedal večje sodelovanje s civilno družbo, spomnil, da so velik del te družbe tudi kristjani in verske skupnosti. Želi si posluš vlade za potrebe Cerkve, spoštovanje človekovih pravic, dostojanstva človeka, zaščito človeške osebe ter da bi vera postala nekaj normalnega.

JUNIJ 2022

Vatikan, 13. in 14. junij, novo vodstvo Slovenske škofovske konference pri papežu Frančišku. Predsednik SŠK škof Andrej Saje, podpredsednik škof Peter Štumpf in član Stalnega sveta škof Maksimilijan Matjaž so obiskali nekatere urade Svetega sedeža. Bili so na Državnem tajništvu ter na dikasterijah za nauk vere, za škofove, za duhovnike in za zadeve svetnikov. Srečali so se z vodjem Antropološkega inštituta p. Hansom Zöllnerjem, ki se posveča obravnavi problematike spolnega in duhovnega nasilja v Cerkvi in družbi. Med glavnimi temami pogovorov so bili izzivi, s katerimi se sooča Cerkev v Sloveniji, predvsem na področju pastorage in evangelizacije, ki jih pred Cerkev postavlja sinodalna pot. Dotaknili so se nujnosti dosledne obravnave spolnega nasilja ter ničelne tolerance do tega zla. Škofove je v zasebno avdienco sprejel tudi papež Frančišek. Zahvalil se jim je za sodelovanje in povezanost z apostolskim sedežem ter njegovim zastopnikom v Cerkvi v Sloveniji. Po vrnitvi v domovino so škofove med drugim povedali, da papež moli za škofove, duhovnike, redovnice in redovnike ter vse Božje ljudstvo. Vse blagoslavlja in prosi, da bi bila Cerkev lahko evangelijska sol in kvas slovenske družbe.

Ljubljana, 22. junij, visoko cerkveno priznanje Lojzetu Peterletu. Škofje so se odločili, da ob 30. obletnici vzpostavitve diplomatskih odnosov med Slovenijo in Svetim sedežem podelijo odličje sv. Cirila in Metoda politiku, pisatelju in publicistu Lojzetu Peterletu za zvesto služenje Cerkvi med Slovenci. Predsednik osamosvojitvene vlade Peterle je odličje prejel po maši za domovino v ljubljanski stolnici. Izročil mu ga je predsednik Slovenske škofovske konference škof Andrej Saje. V utemeljitvi so zapisali, da je s svojim družbenim angažiranjem pokazal pomen in edinstveno vlogo krščanstva v slovenski družbi ter v evropskem prostoru, svojo versko pripadnost pa je uporabil kot sredstvo za spoštljiv in odprt dialog. Peterle je v zahvali povedal, da je vesel tega priznanja. Ponosen je, da je doživel ta čas, ki ga sam imenuje »nasmeh zgodovine«.

Novo mesto, 26. junij, zlata maša upokojenega novomeškega škofa Andreja Glavana. Škof Glavan se je Bogu zahvalil za 50 let duhovništva v stolni cerkvi na Kapitlju. Pri oltarju se mu je pridružil šestnajst škofov, več kot šestdeset duhovnikov ter poleg domačih in prijateljev še množica vernikov. Pridigal je ljubljanski nadškof Stanislav Zore. Najprej je predstavil duhovniško pot slavljenja, se ustavil pri nedeljski Božji besedi in dodal svoje razmišljanje. Nagovor je sklenil z besedami: »Dragi gospod škof Andrej, hvala vam, ker ste nam zgled delavnosti, svobode srca in krotkosti služenja. Hvala vam, ker živite po svojem škofovskem geslu: Kar koli vam reče, storite.« Obenem mu je poklonil repliko prstana mučeniškega škofa Božjega služabnika Antona Vovka, ki je bil v

svojem trpljenju povezan z Novim mestom. Škof Glavan je ob koncu povedal, da je mnogim, predvsem pa Bogu hvaležen, da je postal duhovnik: »Vse, zlasti pa duhovništvo, je milost, in tega se ob zlati maši bolj zavedam kot ob novi maši!«

JULIJ 2022

Rim, 2. julij, Tomaž Mavrič drugič izvoljen za vrhovnega predstojnika lazaristov. Misijonska družba lazaristov je imela od konca junija do sredine julija v Rimu svoj 43. občni zbor z geslom »Poživitev naše identitete ob začetku petega stoletja Misijonske družbe«. Na njem so vizitatorji in delegati iz enainštiridesetih provinc po vsem svetu dosedanjemu generalnemu superiorju, slovenskemu lazaristu Tomažu Mavriču zaupali drugi šestletni mandat. Prvič je bil izvoljen 2016 na občnem zboru v Chicagu in s tem postal 25. naslednik sv. Vincencija Pavelskega. Tomaž Mavrič si bo prizadeval, da bi s sobrati na prvo mesto postavili poglobitev duhovnosti ustanovitelja, zatem delo za duhovne poklice ter skrb za misijone in uboge.

Celje, 17.–24. julij, gasilska olimpijada 2022. Knežje mesto je gostilo gasilsko olimpijado, na kateri je sodelovalo 2600 tekmovalcev iz 20 držav. Pomerili so se v številnih gasilskih veščinah, vzporedno pa so potekali tudi drugi dogodki. Nekateri udeleženci so sočasno sodelovali tudi pri gašenju velikega požara, ki je v tistih dneh prizadel Kras. Sestavni del olimpijade je bila tudi maša narodov, ki jo je v celjski stolnici sv. Daniela daroval upokojeni škof Stanislav Lipovšek. V pridigi je prve besede namenil

gasilkam in gasilcem, ki jih je na tisoče in se borijo z uničujočimi požari pri nas na Krasu, v sosednji Italiji, na Hrvaškem in drugod po svetu in to za ceno biti pripravljen dati svoje življenje za sočloveka v stiski in nevarnosti, kar se je dobesedno zgodilo v sosednji Italiji, ko je padajoče drevo ubilo pripadnico Civilne zaščite.

Zahvalil se jim je za to izredno pripravljenost biti za sočloveka v stiski in nevarnost. Ob koncu maše so navzoče nagovorili še predstavnika evangeličanske in pravoslavne Cerkve ter muslimanski imam, saj gasilke in gasilci pripadajo različnim verskim skupnostim.

Zlata maša upokojenega novomeškega škofa Andreja Glavana; foto: arhiv Družine

AVGUST 2022

Ljubljana, 17. avgust, predstavitev nacionalnega sinodalnega sklepnega dokumenta. Sklepni dokument sinode, ki je v Cerkvi v Sloveniji potekala od oktobra 2021 do avgusta 2022, so predstavili v galeriji Družina. Pripravilo ga je Tajništvo za sinodo pri Slovenski škofovski konferenci pod vodstvom škofa Maksimilijana Matjaža. Škof Matjaž je povedal, da je v pogovorih o prihodnosti Cerkve pri nas sodelovala približno polovica župnij, več tisoč vernikov pa je izpolnilo vprašalnik. To je bila osnova za dokument, v katerem se na desetih straneh zrcalijo problemi, težave in izzivi v naši krajevni Cerkvi. Dejal je:

Stopili smo v ta sinodalni proces, da lahko začnemo govoriti o tem, kaj nas žuli, kaj je prav in kaj ni, da premagujemo staro miselnost, da je prva naloga ohranjanje zunanji ugled Cerkve. Prva naloga mora biti ohranjanje verodostojnosti in transparentnosti. To bo potem po kritičnih premlevanjih in navdihih tudi gradilo ugled in vpliv evangelija v družbi.

Kot je dodal, se je treba zavedati, da Cerkev ni struktura za to, da bi nekaj več naredila, ampak da bi izpolnila svoje poslanstvo, to pa je svetu oznanjati evangelij o ljubezni Očeta do človeka. Narodni sinodalni povzetek je tajništvo za sinodo poslalo v Rim; objavljen je tudi na spletni strani Katoliške cerkve.

Maribor, 18.–21. avgust, 53. Mednarodno srečanje Kolpingovih družin. Kolpingova zveza Slovenije pod vodstvom predsednika Avgusta Herička in duhovnega vodja Jožeta Povha je poleti pripravila srečanje Kolpingovih družin. Na njem se je zbralo več kot 250 članov iz Avstrije, Nemčije, Švice in Slovenije, med njimi deseti Kolpingov naslednik, predsednik Mednarodne Kolpingove zveze in rektor minoritske cerkve v Kölnu, v kateri je grobnica blaženega Adolfa Kolpinga, Christoph Huber. Srečanje so začeli s sveto mašo v stolnici, kjer je nadškof Alojzij Cvikel spregovoril o dostojanstvu dela in opozoril na pomen miru v sodobnem svetu.

Radenci, 27. avgust, 2. Mladinski festival v Sloveniji po vzoru Mladifesta iz Medžugorja. Odbor za mlade škofije Murska Sobota je zadnjo soboto v avgustu v župniji sv. Cirila in Metoda

v Radencih organiziral mladinski festival. Geslo srečanja je bilo »S teboj, mati Marija!« Začel se je z molitvijo in pesmijo. Sledila je kateheza novomašnika Janeza Meglena, ki je govoril o tem, zakaj biti veren v današnjem času. Mladi so prisluhnili pričevanju preizkušene družine, ki ima otroka invalida. Nagovorili so jih še trije frančiškanski bogoslovci iz Bosne in Hercegovine. Vrh srečanja je bila sveta maša, ki jo je ob somaševanju mladinskih duhovnikov daroval škof Peter Štumpf; sledile so litanije pred kipom Kraljice miru. Mladifest so sklenili s slavnim večerom.

SEPTEMBER 2022

Vipava, Želimlje, Ljubljana, Maribor, 1. september, novo šolsko leto se je začelo tudi v katoliških šolah. V dveh osnovnih šolah Alojzija Šuštarja v Ljubljani in šole montessori v Mariboru je 612 učencev. Štiri katoliške gimnazije v Ljubljani, Mariboru, Vipavi in Želimljem pa obiskuje 1473 dijakov. Prvi šolski dan na poseben način doživlja nadškof Stanislav Zore, saj 1. september že nekaj let preživi v Zavodu sv. Stanislava. In kako ga preživi:

Najprej prosim Božjega blagoslova s sveto mašo za vse šolarje, dijake, učitelje in profesorje, nato z našo slovensko himno in dvigom zastave slovesno vstopimo v šolsko leto. Vesel sem vseh mladih, od najmanjših do že skoraj odraslih. Ne pozabite: nismo sami, z nami je Jezus, ki nas spodbuja, naj vztrajamo v dobrem in vedno napredujemo.

Ljubljana, 8. september, predsednik vlade sprejel vodstvo Slovenske škofovske konference. Premier Robert Golob je na praznik Marijinega rojstva sprejel predsednika in podpredsednika SŠK, novomeškega škofa Andreja Sajeta in soboškega škofa Petra Štumpfa. Škofa sta mu predstavila utrip Katoliške cerkve v Sloveniji. Govorili so tudi o možnostih sodelovanja pri zagotavljanju pomoči socialno najšibkejšim v naši družbi.

Rim, 12.–19. september, škofa Maksimilijan Matjaž in Andrej Saje v šoli za škofe. Dikasterij za škofe že vrsto let pripravlja tako imenovano usposabljanje za nove škofe. Na seminarju je bilo približno 170 škofov z vsega sveta, ki so

bili posvečeni v zadnjem letu; med njimi sta celjski škof Maksimilijan Matjaž in novomeški škof Andrej Saje. Tema seminarja je bila Škofovska služba in oznanjanje evangelija v spreminjajoči se dobi in v času po pandemiji. V prvih dneh so največ pozornosti namenili razmislekom o sinodalni poti Cerkve, ki jo je začrtal papež Frančišek, in se seznanili z različnimi izzivi v posameznih krajevnih cerkvah. Med predavatelji je bila tudi Slovenka s. Nataša Govekar, direktorica teološkega oddelka Dikasterija za komunikacijo pri Svetem sedežu. Zadnji dan je škofo sprejel tudi papež Frančišek. V sproščenem ozračju, ki je bilo prepleteno s pričevanji, predlogi in spodbudami, jim je dejal, naj služijo revnim in se »učijo«, kako biti pastirji. Opozoril jih je tudi, naj si prizadevajo biti blizu Bogu, sobratom v škofovski službi, duhovnikom in Božjemu ljudstvu.

Stična, 17. september, 41. slovensko srečanje verne mladine. Stična mladih 2022 z geslom »Izberi vihar« je kljub deževnemu vremenu v okrilje cistercijske opatije privabila 3500 mladih. Zbrane je v uvodnem delu pozdravil in nagovoril nadškof Alojzij Cvikel z željo, da bi se jih srečanje dotaknilo in jim dalo pogum za prihodnost. V Stično je prišel tudi predsednik države Borut Pahor. Mlade je spodbudil, naj pogumno in brez strahu stopajo v prihodnost, četudi imajo glede nje določene skrbi. »Na koncu vedno zmaga dobro; če ne zmaga dobro, pomeni, da še ni konec,« je dejal. Sredi dneva je bila sveta maša, ki jo je ob somaševanju škofov, opata in duhovnikov daroval škof Jurij Bizjak. V smislu gesla srečanja je mladim dejal, naj stopijo iz varnega zavetja: »Če se hočeš naučiti plavati, moraš skočiti v morje, in če se hočeš naučiti jadрати, se moraš podati na morje: zaman se učiš jadрати na kopnem in zaman se učiš plavati po suhem!« je dejal in dodal, da je v Bogu vedno mogoče najti varen pristan. Srečanje se je nadaljevalo s kosilom, druženjem, ogledom stojnic, športnim turnirjem in številnimi delavnicami. Mladi so dan sklenili s slavnim koncertom.

Brezje, 24. september, kopija zlate medalje Urše Bogataj Mariji Pomagaj. Farani Polhovega Gradca zadnjo septembrsko soboto že vrsto let romajo k Mariji Pomagaj na Brezje; nekateri peš, drugi s kolesi in tretji z avtomobili. Tudi letos se jim je pridružila smučarska skakalka Urša

Bogataj s starši, v družbi številnih prijateljev in znancev iz domače župnije. V zahvalo za dve zlati odličji na zimskih olimpijskih igrah v Pekingu je po maši, ki jo je daroval polhograjski župnik Bogdan Oražem, Mariji namenila kopijo zlate olimpijske kolajne in jo izročila rektorju svetišča p. Robertu Bahčiču.

Maribor, 30. september, slavnostna akademija ob 25-letnici gimnazije Antona Martina Slomška. V dvorani zavoda, ki nosi ime blaženega škofa Slomška, so počastili srebrni jubilej zavoda in škofijske gimnazije ter 160. obletnico prvega rezidencialnega škofa v Mariboru. Osrednja pozornost je bila namenjena škofijski gimnaziji, o kateri je na prvi šolski dan leta 1997 direktor Slomškovega zavoda dr. Ivan Štuhec med drugim dejal: »Gimnazijo smo ustanovili zato, da bi v njej mladim pomagali razvijati talente. Ustanovili smo jo zato, da bi v njej mladim pomagali razvijati čut za odgovornost do lastnega življenja, do življenja sočloveka in vse žive narave ...« Direktor Štuhec je v nagovoru na akademiji povedal, da so rezultati četrstoletnega dela vidni. Nekdanji dijaki so danes mladi raziskovalci in profesorji na vzgojnih ustanovah, prevzemajo odgovorna mesta na vseh področjih družbenega in cerkvenega življenja. Iz zavoda je izšlo več duhovnikov in redovnic, pa tudi zakonskih parov, katerih otroci so danes gojenci zavoda ... Med bogatim kulturnim programom so zbrane nagovorili še ravnatelj gimnazije Samo Repolusk, nadškofa Alojzij Cvikel in Stanislav Zore ter Janez Cigler Kralj.

Slavnostna akademija ob 25-letnici gimnazije Antona Martina Slomška; foto: Mirjam Podlesek

Andrej Arko

»IMELI SMO LJUDI ...«

V oktobru 2021 je legel v grob književnik **Jože Snoj**, rojen v Mariboru 17. marca 1934. Diplomiral je iz slavistike in primerjalne književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Največ službenih let je namenil uredniškemu delu na Državni založbi Slovenije. Ukvarjal se je s poezijo, pripovedništvom, esejistiko, kritiko in novinarstvom. Njegova literarna dela se lotevajo državljanske vojne, bivanjskih vprašanj ter v modernem izrazu razodevajo arhetipsko simboliko z nacionalno mitološkega izhodišča. Pomemben je bil tudi njegov delež pri sodelovanju z *Novo revijo*.

Oktobra 2021 je umrl pravnik dr. **Ljubo Bavcon**, ki se je rodil 19. maja 1924 v Ljubljani. Diplomiral je na beograjskem Inštitutu za družbene vede in ljubljanski Pravni fakulteti, kjer je doktoriral, ko je diplomiral tudi na Evropskem univerzitetnem središču v Nancyju. Najdlje je služboval kot profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani. V ospredju njegovega delovanja je bilo kazensko pravo, ob tem pa še kriminalistika in socialna patologija. Po osamosvojitvi je sodeloval pri snovanju Kazenskega zakonika Republike Slovenije.

Umetnostni zgodovinar **Janez Mesesnel**, ki se je 10. junija 1931 rodil v Lokavcu pri Ajdovcu, je umrl oktobra 2021. Diplomiral je na Oddelku za umetnostno zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete. Najdlje je bil zaposlen v Mestnem muzeju v Ljubljani. Ukvarjal se je z likovno kritiko in sodeloval s številnimi časopisi, tudi zunaj slovenskih meja. Napisal je več monografij o slovenskih upodabljalnih umetnikih in umetniških tokovih, pri čemer je bil posebej pozoren na primorske umetnike, in nekaj scenarijev za kratke filme. Bil je tudi sodno zapriseženi cenilec za področje likovne umetnosti.

Oktobra 2021 je umrl kritik **Vasja Predan**, rojen pri Svetem Andražu v Slovenskih goricah (Vitomarci) 6. februarja 1930. Diplomiral je iz slavistike na ljubljanski Filozofski fakulteti. Večino delovnega časa je bil urednik pri *Naših*

razgledih. Kot literarni in gledališki presojevalec in esejist je pisal o slovenski dramatiki, gledališču in njegovi dramaturgiji ter o sodobni slovenski književnosti. Poleg njegovih knjig in komentarjev velja omeniti, da je bil kot teatrolog večkrat selektor gledaliških predstav in član strokovnih žirij.

Zgodovinar akad. dr. **Jože Mlinarič**, ki je umrl novembra 2021, se je rodil v Mariboru 13. marca 1935. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je diplomiral na Oddelkih za klasično filologijo in zgodovino ter tam tudi doktoriral. Najdlje je služboval v Pokrajinskem arhivu v Mariboru. Raziskoval je obdobje fevdalizma tako s političnega, gospodarskega in kulturnega vidika kot tudi slovensko starejšo cerkveno zgodovino. Bil je poznavalec preteklosti srednjeveških samostanov in je o njih napisal vrsto monografij. Povrh tega je prepesnil nekaj grške in rimske poezije.

Novembra 2021 je umrl fizik dr. **Franc Cvelbar**. Rodil se je v Gorenji vasi pri Šmarjeti na Dolenjskem 18. januarja 1932. Diplomiral in doktoriral je iz tehniške fizike na ljubljanski Fakulteti za naravoslovje in tehnologijo in bil na Fakulteti za matematiko in fiziko profesor fizike in fizikalnih merjenj ter višji znanstveni sodelavec Inštituta Jožef Stefan. Deloval je tudi v Milanu. Raziskoval je jedrske reakcije z nevtroni, se ukvarjal z nevtronsko dozimetrijjo in merjenjem vlage. Kot eksperimentalni fizik je objavil več knjig in učbenikov.

Literarni zgodovinar akad. dr. **Boris Paternu** je umrl novembra 2021, rodil pa se je v Predgradu pri Črnomlju 5. junija 1926. Na ljubljanski Filozofski fakulteti je diplomiral in doktoriral iz realizma v Levstikovi kritiki. Na tej fakulteti je potem predaval zgodovino slovenske književnosti. Preučeval je razvoj literature, slovensko prozo in kritiko 19. stoletja, Prešernovo, partizansko in sodobno slovensko poezijo ter literarne sloge in obdobja, kar je objavil v številnih monografijah. Sourejal je tudi *Slavistično revijo*.

Sociolog dr. **Tonči (Ante) Kuzmanić** je umrl novembra 2021. Rodil se je 18. marca 1956 na Visu. Diplomiral je na ljubljanski Fakulteti za družbene vede, doktoriral pa iz sociologije na Filozofski fakulteti. Med drugim je predaval na Univerzi na Primorskem. Bil je eden prvih članov Odbora za varstvo človekovih pravic in soustanovitelj Mirovnega inštituta. Vendar je do sodobnega levičarskega mišljenja obdržal kritično razdaljo. Izhodišče njegovih premišljanj je bila Aristotelova filozofija. Napisal ali uredil je več knjig s področja sociologije in politologije.

Pravnik dr. **Lovro Šturm**, rojen 19. maja 1938 v Ljubljani, je umrl v decembru 2021. Diplomiral je na ljubljanski Pravni fakulteti, kjer je tudi doktoriral. Znanstveno se je izpopolnjeval v Trstu in Strasbourgu, kjer je prejel diplomu Mednarodne fakultete za primerjalno pravo. Dolga desetletja je bil profesor za upravno pravo v Ljubljani. S svojimi nad dvesto strokovnimi deli se je uveljavil kot izjemen pravni teoretik. Bil je tudi predsednik Ustavnega sodišča Republike Slovenije in dvakrat minister v slovenskih vladah ter pripadnik Suverenega Malteškega viteškega reda.

V decembru 2021 je umrl politik dr. **Ingo Paš (Falk Pasch Wallersberg)**. Rodil se je v Berlinu 14. januarja 1941. Diplomiral je na ljubljanski Pravni fakulteti. Deloval je v gospodarstvu in tudi kot odvetnik. Sodeloval je v nekaterih literarnih časopisih, ki jih je oblast prepovedala. V času slovenske pomladi se je pridružil Liberalni stranki in bil v slovenski osamosvojitveni vladi minister za turizem in gostinstvo. S kritičnimi zapisi se je odzival na ostaline prejšnjega režima. Kot pravnik je bil dejaven tudi na področju slovenskega zasebnega varovanja.

Decembra 2021 je sklenil svoje življenje operni pevec **Ivan (Gianni) Sancin**. Rodil se je 29. julija 1938 v Trstu, študiral pravo, diplomiral pa na tržaškem konservatoriju, kjer se je najprej ukvarjal s pianistiko, nato pa se preusmeril v solopetje. Služboval je na Glasbeni matici v Trstu in v ljubljanski Operi. Bil je basist z obsežno glasovno močjo in je poustvaril pomembne basovske vloge zlasti v Verdijevih operah, a se prav tako posvečal drugim opernim

slogom. Nastopal je v številnih opernih gledališčih po svetu, uveljavil pa se je tudi kot zborovski dirigent.

V decembru 2021 se je poslovil ekonomist dr. **Ivan (Janez) Alfonz Arnež**, rojen 2. avgusta 1923 v Ljubljani. Po študiju ekonomije na univerzah v Bologni in Yale v New Havenu je vmes diplomiral iz socialnih in političnih ved v Louvainu, iz ekonomije pa še doktoriral na univerzi Laval v Quebecu. Med drugim je služboval tudi v washingtonski Kongresni knjižnici. Najbolj znan je po tem, da je ustanovil dragoceno zbirko Studia Slovenica, ki obsega številna arhivska, knjižna, periodična in likovna dela iz izseljenstva in slovenskega sosledstva, ter jo prenesel v Ljubljano.

Trinajstega oktobra leta 1930 na Reki pri Cerknem rojena zgodovinarica dr. **Milica (Emilija) Kacin Wohinz** je dopolnila življenjsko pot decembra 2021. Diplomirala je iz zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani in tam tudi doktorirala iz zgodovine znanosti. Najdaljšo delovno dobo je preživela na ljubljanskem Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja. V znanstvenem delu se je osredotočala na položaj primorskih Slovencev pod Italijo med svetovnima vojnama, pri čemer se je poglobljala zlasti v italijanske arhive. Sopredsedovala je mešani zgodovinsko-kulturni komisiji Italije in Slovenije.

Zdravnik akad. dr. **Jožef Milič (Joseph Milic-Emili)** je umrl januarja 2022, rodil pa se je 27. maja 1931 v Sežani. Iz medicine je diplomiral na univerzi v Milanu. Med drugim je predaval fiziologijo in eksperimentalno medicino na Harvardu v Bostonu, najdlje pa na univerzi McGill v Montrealu. Ukvarjal se je s pljučno medicino in preučeval zlasti patofiziologijo napora in dihanja, ventilacijo in prekrvitev pljuč. Objavil je nekaj temeljnih del o dihanju in sodeloval na več kot sedemdesetih strokovnih kongresih ter se uveljavil kot svetovno priznani fiziolog.

Februarja 2022 je umrl novinar **Igor Guzelj**, ki se je rodil 23. junija 1946 v Škofji Loki. Študiral je na ljubljanski Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ter kot novinar najdlje

pisal za časnik *Delo* in njegove časopise. Kot gospodarski in notranjepolitični komentator se je uveljavil zlasti z raziskovalnimi prispevki, ki so v svojem času prinašali izsledke in poglede, nemalokrat neljube oblastem. V svojih prebijanjih skozi zidove prikritega in zamolčanega naj si bo na finančnem ali na političnem področju namreč ni popuščal.

Bibliotekar dr. **Mihael Glavan**, rojen v Sarajevu aprila 1945, je umrl marca 2022. Po diplomu iz slovenistike in anglistike na ljubljanski Filozofski fakulteti ter doktoratu iz bibliotekarstva je najdlje deloval kot vodja Rokopisnega oddelka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani. Raziskoval je srednjeveško in sodobno rokopisno gradivo in stare tiske. Pripravil je več razstav o slovenski književnosti, med njimi ob tisočletnici *Brižinskih spomenikov* pomembno predstavitev glavnih slovenskih starih rokopisov. Vseskozi pa je objavljaj tudi knjige o slovenskih književnikih.

Marca 2022 je sklenil svoje življenje skladatelj **Jakob Jež**. Rodil se je 23. novembra 1928 v Boštanju. Diplomiral je na ljubljanski Akademiji za glasbo, Oddelek za glasbeno zgodovino, nazadnje pa je bil profesor glasbene vzgoje na Pedagoški akademiji v Ljubljani. Zložil je več skladb z lirično sodobno glasbo za glas in glasbila. Prepoznavne so po spevni barvitosti, tako kantate kot zborovska dela, rad pa je skladal tudi za mladino. Prav tako je prispeval nekaj scenske in filmske glasbe. Urejal je časopisa *Grlica* in *Naši zbori* ter bilten *Skladatelj*.

Aprila 2022 je umrl 22. septembra 1937 v Celju rojeni slikar akad. **Emerik Bernard**. Diplomiral je na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, kjer je opravil tudi specialko pri Gabrijelu Stupici in kjer je tudi najdlje služboval kot profesor za slikarstvo. Njegove slike, še posebej tiste z istrskimi motivi, so prepoznavne po večpomenski likovni govorici (krajina, starožitnosti, glagolica, minevanje). Mojrsko je obvladal svetlobne odtenke. S svojimi esei in predavanji pa se je odlikoval tudi kot zaželen likovni teoretik.

Aprila 2022 je legel v grob fizik akad. dr. **Peter Gosar**. Rodil se je 15. oktobra 1923 v Ljubljani.

Diplomiral je iz fizike in matematike na ljubljanski Naravoslovni fakulteti. Po doktoratu iz fizikalnih znanosti se je izpopolnjeval v Meudonu, Chapel Hillu in Grenoblu. Bil je sodelavec Inštituta Jožef Stefan in univerzitetni profesor za fiziko trdnih snovi. Posebej se je ukvarjal s kvantno teorijo kristalov in optiko. Med drugim se je uveljavil z izsledki o večelektronskem preskakanju v polprevodnikih in o protonski prevodnosti ledu.

Skladatelj akad. **Janez Matičič**, ki je umrl aprila 2022, se je rodil 3. junija 1926 v Ljubljani. Tu je na Akademiji za glasbo končal študij kompozicije in dirigiranja. Umetniško se je izpopolnjeval pri Nadji Boulanger v Parizu, kjer je tudi dolgo živel, nekaj časa pa je kot honorarni docent na ljubljanski Filozofski fakulteti predaval analizo glasbenih norm in harmonsko analizo. V Franciji se je pridružil skupini *Groupe de recherches musicales*. Številna so njegova orkestralna, koncertna in komorna dela pretežno neoklasicistične smeri. Uveljavil se je tudi kot pianist.

V aprilu 2022 je končal življenjsko pot slikar **France Slana**, rojen 26. oktobra 1926 v Bodislavcih pri Mali Nedelji. Diplomiral je pri Gabrijelu Stupici na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. Najpogosteje je ustvarjal v olju in akvarelu, nekaj pa tudi v gvašu, temperi in pastelu stilizirane, nekoliko abstraktne lirske krajine, posebno morske motive (otročstvo je preživel v Splitu), otroške portrete, ženske akte in tihožitja s šopki, ribami in petlini. Prav tako se je ukvarjal z grafiko, keramiko, tapiserijami, risbo in knjižno ilustracijo.

Maja 2022 se je poslovila altistka **Marija Bitenc Samec**, ki se je rodila v Ljubljani 12. julija 1932. Solopetje je študirala pri Juliju Betettu na ljubljanski Akademiji za glasbo in se izpopolnjevala še v Trstu pri Luigiju Toffolu. Pretežno je delovala kot samostojna umetnica in se predala koncertnemu petju. Njen baržunasti glas se je odlikoval predvsem v skladbah starih mojstrov. S samospevi, baročnimi in opernimi arijami je nastopala in snemala po zahodnoevropskih državah. Bila je tudi dejavna sindikalistka samostojnih kulturnih delavcev.

V maju 2022 je umrl slovenist dr. **Tomo Korošec**. Rodil se je 3. julija 1938 v Laškem. Diplomiral je iz slavistike na ljubljanski Filozofski fakulteti, kjer je tudi doktoriral iz analize slovenskega časopisnega sloga. Strokovno se je izpopolnjeval v Pragi. Največ delovnega časa je prebil na Fakulteti za družbene vede v Ljubljani. Ukvarjal se je s teorijo in prakso novinarskega sporočanja, zlasti s stilistiko poročevalstva. Prav tako je preučeval vojaško izrazoslovje in oglaševalski jezik. Jezikovno vzgojo je populariziral tudi v množičnih občilih.

Maja 2022 je prehodil dolgo življenjsko pot književnik akad. dr. **Boris Pahor**, rojen v Trstu 26. avgusta 1913. Študiral je teologijo, na univerzi v Padovi pa diplomiral in doktoriral s tezo o Kocbekovi liriki. Največ svojega službenega časa je posvetil poučevanju slovenščine in italijanščine na eni tržaških srednjih šol s slovenskim učnim jezikom. V vrsti svojih leposlovnih del se loteva fašizma in taboriščnih grozodejstev med drugo svetovno vojno ter življenja tržaških Slovencev, zapustil pa je tudi avtobiografska besedila, pričevanja, dnevnike in polemične zapiske.

Muzikolog dr. **Primož Kuret**, rojen 6. julija 1935 v Ljubljani, je umrl v maju 2022. Na ljubljanski Akademiji za glasbo je diplomiral iz glasbene zgodovine, na Filozofski fakulteti pa iz umetnostne, kjer je tudi doktoriral. Največ svojega službenega obdobja je bil profesor na Akademiji za glasbo. Napisal je celo vrsto monografij o slovenski glasbeni preteklosti, glasbenikih in glasbenih ustanovah. Preučeval je značilnosti glasbil v likovni umetnosti in prevajal strokovno literaturo. Vzgojil je številne glasbenike, soustanovil Slovenske glasbene dneve in urejal časopis *Glasbena mladina Slovenije*.

Maja 2022 je preminila režiserka **Rosanda Sajko**, rojena 5. aprila 1930 v Celju. Po diplomi iz slavistike na ljubljanski Filozofski fakulteti je študirala še na Oddelku za režijo na Akademiji za igralsko umetnost. Na Radiu Slovenija je v dolgih letih svojega ustvarjanja režirala več sto radijskih iger za odrasle in otroke, med njimi tudi eksperimentalna dela za otroške igre slovenskih dramatikov, poleg tega pa še vrsto

zahtevnejših literarnih oddaj. Veliko je delovala tudi na tujih radijskih postajah in se ukvarjala s teoretskim raziskovanjem slušne igre.

Evangelikičanski duhovnik **Geza Erniša** je umrl v juniju 2022, rodil pa se je v Tešanovcih 1. februarja 1950. Iz teoloških študij je diplomiral na univerzi v Bratislavi. Bil je prvi slovenski škof Evangelikičanske cerkve v Sloveniji in član Sveta Svetovne luteranske zveze, pred tem pa je sodeloval pri ustanavljanju Sveta krščanskih Cerkev v Evropi. Njegovo duhovniško službovanje je bilo usmerjeno v strpnost in povezovanje in znan je bil po skromnosti. Pomembna so bila njegova prizadevanja za povezovanje znanosti in duhovnosti.

Junija 2022 je legel k večnemu počitku klasični filolog akad. dr. **Kajetan Gantar**. Rodil se je 11. oktobra 1930 v Ljubljani. Diplomiral in doktoriral je iz klasične filologije na ljubljanski Filozofski fakulteti, kjer je bil kot profesor za latinski jezik in književnost tudi najdlje zaposlen, potem ko si je pridobival dodatna znanja v Parizu, Ženevi, Heidelbergu in na Dunaju. Raziskoval je vpliv antične literature in filozofije na slovensko kulturo. Številni so njegovi prevodi iz grške in rimske književnosti ter nekaterih svetopisemskih besedil, napisal pa je tudi tri odmevne knjige spominov.

Slikarka **Marlenka Muck Stupica**, rojena v Mariboru 17. decembra 1927, je umrla v juniju 2022. Slikarstvo je študirala na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani ter diplomirala pri Gojmirju Antonu Kosu in Francetu Miheliču. Bila je samostojna umetnica. Posvetila se je otroški ilustraciji in z risbami in akvareli poslikala več kot sto knjig za otroke. Ilustrirala je ljudske in umetne pravlјice in dela za mladino. V otrokom razumljivih ilustracijah je sledila izročilu srednjeveških tapiserij. Izdelovala je kartonke z živalmi in zasnovala predloge za lutke ter se ukvarjala s scenografijo.

Junija 2022 je doživel politik **Borut Šuklje**, ki se je rodil 24. junija 1958 v Ljubljani. Na Filozofski fakulteti ljubljanske univerze je diplomiral iz filozofije in primerjalne književnosti ter na ljubljanskih srednjih šolah poučeval filozofijo in sociologijo. Bil je dvakrat minister v slovenskih

vladah in veleposlanik ter deloval kot mednarodni svetovalec za področje jugovzhodne Evrope in Balkana. Vseskozi je objavljala zapise o političnih razmerah, ki so vsebovali podrobne analize in ocene predvsem dogajanj v naši južni soseščini.

Diplomat **Peter Toš**, ki se je rodil v Celju 29. junija 1939, je umrl julija 2022. V času Jugoslavije je deloval v Centralnem komiteju Zveze komunistov Slovenije in bil republiški sekretar za delo, večji del njegovega delovnega časa pa zavzema diplomatska kariera, tudi v samostojni Sloveniji. Po začetku napadov na Bosno in Hercegovino je organiziral evakuacijo Slovencev iz obleganega Sarajeva. Predsedoval je tudi mešani komisiji za ureditev meje med Slovenijo in Hrvaško, nazadnje pa je vodil klub nekdanjih slovenskih veleposlanikov.

V juliju 2022 je dopolnil zemeljsko pot pesnik dr. **Vladimir Kos**, ki se je rodil v Murski Soboti 2. junija 1924. Študiral je v Ljubljani in kot begunec v Rimu, kjer je tudi doktoriral iz teologije in filozofije. Največji del svojega življenja je posvetil misijonarjenju na Japonskem. V Tokiu, kjer je bil župnik, je pomagal revnim družinam in predaval filozofijo na katoliški univerzi Sophia. Objavil je celo vrsto pesniških zbirk z miselno, domotožno in religiozno snovjo ter uporabljal tudi japonske pesniške oblike. Prav tako je napisal nekaj esejev in kratkih zgodb.

Avgusta se je rešil zemeljske teže msgr. dr. **Oskar Simčič**, rojen v Medani 4. maja 1926. Bogoslovni študij je opravil v Vidmu v Furlaniji, bil posvečen in odšel v Rim, kjer je na Teološki fakulteti Gregorijanske univerze dosegel doktorat. Veliko časa je bil v Gorici nadškofijski kancler in vodja pisarne. Uveljavil se je kot vikar za Slovence v Goriški nadškofiji ter v Milanu in okolici. Pomembno je njegovo delo na vzgojnem in kulturnem področju. Vrsto let je predsedoval Goriški Mohorjevi družbi in si prizadeval za sodelovanje s sestrskima založbama.

V avgustu se je poslovil ekonomist dr. **Marjan Senjur**. Rodil se je v Stari Novi vasi pri Ljutomeru 12. septembra 1944. Diplomiral in doktoriral je na ljubljanski Ekonomski fakulteti,

kjer je tudi večino svojega delovnega obdobja predaval gospodarski razvoj ter razvojno in makroekonomijo. Izpopolnjeval se je na več univerzah po svetu, koder je bil pozneje tudi gostujoči profesor. Nekaj časa je bil minister v Vladi Republike Slovenije. S svojimi mnenji pa je tudi rad javno pospremljal sprotna dogajanja v slovenski gospodarski politiki.

Ekonomist akad. dr. **Jože Mencinger** je umrl v avgustu 2022, rodil pa se je na Jesenicah 5. marca 1941. Diplomiral je na ljubljanski Pravni fakulteti, iz ekonometrije pa doktoriral na univerzi v Pittsburghu. Predaval je na Pravni fakulteti v Ljubljani, kjer je vodil njen Ekonomski inštitut, s predavanji pa je gostoval tudi v tujini. Kot makroekonomist se je ukvarjal z ekonometrijo jugoslovanskega in slovenskega gospodarstva. Bil je minister za gospodarstvo in podpredsednik osamosvojitvene vlade. Napisal je tudi prelomni zakon o lastninskem preoblikovanju podjetij.

Avgusta 2022 je dopolnil življenje politik **Ivo Hvalica**. Rodil se je 18. maja 1936 v Kanalu ob Soči. Končal je srednjo gradbeno tehniško šolo. Preden se je dal na voljo politiki, je nadzoroval gradbena dela, med drugim tudi na mejnih prehodih. Ko se je pridružil Socialdemokratski zvezi Slovenije, zdajšnji Socialdemokratski stranki, je bil dvakrat izvoljen za poslanca Državnega zbora, ki mu je z nastopi dajal pomemben pečat. Po upokojitvi in umiku iz politike je s svojimi mnenji v javnosti rad tvorno prispeval k demokratičnemu razreševanju družbenega dogajanja.

Septembra 2022 je umrl dramski igralec **Radko Polič**. Rodil se je 18. avgusta 1942 v Črnomlju. Leta 1965 je diplomiral na ljubljanski Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo. Bil je član več gledališč, najdlje Drame Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Igral je v pomembnih nosilnih vlogah v sodobnih dramah, posebej slovenskih dramatikov. Že zgodaj se je uveljavil tudi z vlogami v slovenskih filmih in tudi tistih, posnetih v republikah nekdanje Jugoslavije. Bil je persona grata številnih režiserjev, zato je seznam njegovih vlog nadvse dolg.

Tanja Ozvatič

CELJSKA MOHORJEVA DRUŽBA

Kaj neki je Bog moral lepega pripraviti v nebesih, da se je v tem letu poslovilo toliko velikih? Dr. Mihael Glavan, dr. Primož Kuret, Marija Bitenc Samec, Boris Pahor, dr. Tomo Korošec, dr. Kajetan Gantar, dr. Vladimir Kos ... So se morda odločili oditi prav v Plečnikovem letu? Želim si predstavljati, da svoje največje kvalitete živijo naprej v Mojstrovi družbi in nam tkejo neizbežen prostor-čas iz niti le vrhunske umetnosti vseh zvrsti.

Ko se sredi oktobra oziramo nazaj na leto 2022, smo pri Celjski Mohorjevi zadovoljni s knjižnimi meseci, ki so za nami; še vedno pa z veliko žalostjo in skrbjo zaradi vojne, ki jo je Rusija začela z napadom na Ukrajino, zremo k našim ukrajinskim rojakom v treznem zavedanju, da nas zgodovina ni naučila prav veliko. Čas nam je postregel z zelo intenzivnimi zgodovinskimi dogodki: najprej koncem 2019 izbruh svetovne pandemije koronavirusa, nato spomladi 2022 vojna v Ukrajini, ki ji ni videti konca in ogroža svetovni mir, letos velike podražitve na vseh področjih ter občutno podaljšanje dobave vsakršnih materialov in dobrin.

V poslovnem smislu je bilo leto za založbo uspešno, predvsem na račun spodbud knjigi, ki jih je vlada založništvu namenila v obliki koriščenja bonov za nakup knjig in učbenikov, pa tudi nekoliko velikodušnejših subvencij Javne agencije za knjigo. Tudi sodelavke v knjigarni bodo gotovo za vedno pomnile zadnje junjske dni pred iztekom veljavnosti bonov, ko so v polnih knjigarnah morale napeti vse moči, da so uspele postreči vsem kupcem. Bo pozornost, ki je bila na tak način izkazana pomenu knjige, dosegla zelene učinke in rodila nove ljubitelje branja? Čas bo pokazal. Celjska Mohorjeva vsekakor tudi v tem letu ponuja številne kakovostne nove izdaje in nekaj pravih literarnih presežkov.

Ker v pregledu dogodkov vedno sežemo v čas od začetka oktobra prejšnjega do konca septembra tekočega leta, je treba opozoriti, da so bile knjigarne v letu 2021 zaradi epidemije kovida nekaj tednov zaprte in v različnih obdobjih je veljala prepoved javnega zbiranja in organiziranja dogodkov.

OKTOBRA 2021 je urednik Aleš Čeh z avtorji v knjigarni v Ljubljani predstavil virtuožno delo **dr. Leona Oblaka**, 3147 verzov dolgo pesnitev *Jezus Kristus*, v obliki globoke religiozne in metrično urejene poezije predstavljeno Novo

zavezo; v Domu sv. Jožefa v Celju pa prevod **Gašperja Kvartiča**, h kateremu je spremno besedo napisal **dr. Aleš Maver**, in sicer *Povest o latinščini* švedskega jezikoslovca

Toreja Jansona – doslej najpreglednejšo knjigo o zgodovini, vplivu in zakonitostih latinskega jezika. Oktober je postregel še z dvema izvirnima naslovoma, in sicer zgodovinskim romanom **Zlatke Rakovec Felser** *Mati kraljev*, ki oriše usodo Elizabete, vnukinje Barbare Celjske, predstavili pa smo ga v Pokrajinskem muzeju

Maribor ob sodelovanju **Darke Tancer Kajnih** in urednice **Saške Ocvirk**, ki je uredila tudi prvi del priročnika *Berem z Vidom 1* specialne pedagoginje **Mateje Cvet**. Izvirni delovni zvezek in učbenik v enem je preverjeno učinkovit pripomoček, ki pomaga usvajati prve korake večšin branja in lajšati težave otrokom z disleksijo.

Mesec predstavitev smo sklenili z izjemno dobro obiskanim literarnim dogodkom pri Sveti Ani v Slovenskih goricah, kjer se je **Feriju Lainščku** in **Tonetu Partljiču** s svojim romanom *Sonce Petovione* pridružil tudi **Branko Cestnik**. Zaradi epidemije kovida vsakoletnega knjižnega sejma v Frankfurtu ni bilo v tradicionalni sejmski obliki.

NOVEMBRA smo v knjigarni gostili **dr. Tanjo Repič Slavič** in **dr. Christiana Gostečnika** ob izidu zbornika *Nasilje*. To je bil še zadnji dogodek tega leta pred občinstvom, vse naslednje

smo zaradi zaostrenih epidemioloških razmer in širjenja koronavirusa morali spet preseliti na splet, med drugimi tudi predstavitev knjig *Redne zbirke*, ki ji je tradicionalno posvečen mesec november. Zbirka je poleg *Koledarja 2022* (uredila **dr. Cvetka Rezar Mlakar**) v darilnem paketu ponudila večernico *Banatski cvet* **Tomaža Klinarja**, monografijo *Ferdinanda* in *Gioie Lanzi* *Svetniki in zavetniki*, prvo veliko slikanico o blaženem Antonu Martinu Slomšku *Pastirček s Sloma* **Mojiceje Bonte** in **Polone Kosce** ter priročnik *Permakultura na vrtu in v življenju* **Bojce Januš**. Ker je bil odpovedan tudi Slovenski knjižni sejem, smo priročnik *Permakultura* bralcem približali v okviru spletnega sloven-

Darilo za vse generacije?

REDNA ZBIRKA za leto 2022

Zbornik MOHORJEV KOLEDAR 2022
Tomaž Klinar: *BANATSKI CVET* (Slovenske večernice 17)
Bojca Januš: *PERMAKULTURA NA VRTU IN V ŽIVLJENJU* (Zbirka Moj slovenski permakulturni vrt)
Fernando in Gioia Lanzi: *SVETNIKI IN ZAVETNIKI V LIKOVNI IN LJUDSKI UMETNOSTI*
Mojiceja Bonte, Polona Kosce: *PASTIRČEK S SLOMA*

Komplet petih knjig: 69 €.

T: 03 490 14 20 ali 01 244 36 50 • www.mohorjeva.org • info@celjska-mohorjeva.si

KNJIGE SO NA VOLJO TUDI POSAMIČNO.

skega knjižnega sejma. Dve knjigi iz zbirke Smisel s področja logoterapije, *Stori prvi korak* **Elisabeth Lukas** ter *Jezus in logoterapija* Franklovega učenca **Roberta C. Leslija**, so v spletnem pogovoru predstavili **dr. Sebastjan Kristovič**, urednik zbirke **dr. Jože Ramovš** in urednica **Saška Ocvirk**. Spletna je bila

tudi obeležitev stotega rojstnega dne pisatelja **Zorka Simčiča**, ob jubileju stoletnika je izšla nova izdaja romana *Človek na obeh straneh stene* s spremno

študijo **dr. Matevža Kosa**. Romarjeve vtise s poti po domovini v knjigi *Zgodbe iz nahrbtnika* je **dr. Ivan Štuhec** orisal v pogovoru z urednico **Saško Ocvirk**. V tem mesecu je izšla tudi druga knjige trilogije *V nebo* **Lojzeta Kozarja ml.** *Zlati pastir*.

Tudi **DECEMBRA** organizacija srečanj ni bila mogoča, zato smo na spletu pripravili pogovor z eno najuspešnejših sodobnih čeških pisateljic **Aleno Mornštajnovno**; njeni knjigi *Hana* in *Tiha leta* sta zelo priljubljeni tudi med slovenskimi bralci, prevedla ju je **Nives Vidrih**.

Konec leta pa sta izšla dva mogočna literarna projekta, *Leksikon priimkov Janeza Kebra* in Hieronimova *Pisma* v treh knjigah v uredništvu **p. dr. Miran Špeliča**.

JANUARJA 2022 smo se ob upokojitvi najprej poslovili od sodelavke **Helene Gajšek**, ki je dolga

leta prodaje v Mohorjevi knjigarni v Celju zaznamovala s svojo strokovnostjo, srčno prijaznostjo in vedrino. Mesec je postregel s (tudi spletnim) simpozijem Slovensko patristično popoldne, na njem pa so bila prvič javno predstavljena tudi Hieronima *Pisma*.

Ob slovenskem kulturnem prazniku v mesecu **FEBRUARJU** je bila ravnateljica **dr. Tanja Ozvatič** slavnostna govornica na občinski prireditvi ob

podelitvi nagrad celjske zvezde. Močno pa nas je razveselila vest, da so dobitniki državnih Prešernovih nagrad tudi Mohorjevi sodelavci, med drugimi: za življenjsko delo **akad. dr. Kajetan Gantar** in duhovnik muzikolog **dr. Mirko Cuderman**; prejemniki nagrad sklada pa skladatelj **Damijan Močnik** in sopranistka **Andreja Zakonjšek Krt**.

Z **MARCEM** smo spet lahko pripravili srečanja z našimi avtorji, najprej v knjigarni v Ljubljani s pesnikom **dr. Markom Pišljarmem** ob njegovi zbirki

Odsevi bližine, dobro obiskana pa je bila tudi prva javna predstavitev monumentalnega *Leksikona priimkov Janeza Kebra*. V tem mesecu (in tudi sicer skozi leto) je bil največkrat na poti zbornik *Z*

lepilom na podplatih, ob katerem so soavtorji v dialogu z urednikom **dr. Ivanom Štuhecem** spregovorili o vseh vidikih slovenske države trideset let

po osamosvojitvi – v Slomškovi knjigarni v Mariboru **dr. Aleš Maver**, v Celju **France Cukjati**, v Šempasu **dr. Matevž Tomšič**, **Erika Jazbar** in **dr. Renato Podbersič**, na Prevaljah **Janez Podobnik**. Tematiko pa je zaokrožila predstavitev zbornika *Slovenec sem* Društva Mohorjan s Prevalj v Mohorjevi knjigarni v Ljubljani, kjer so spregovorili **dr. Aleš Maver**, **akad. Lojze Lebič**, **akad. dr. Andrej Jemec** in **Jožko Kert**.

Ena najvidnejših knjig tega leta je gotovo monografija **dr. Janeza Juhanta Lambert Ehrlich** – *prerok slovenskega naroda*, ki je izšla v sozaložništvu treh Mohorjevih, Teološke fakultete Univerze v Ljubljani ter Društva Združeni ob Lipi sprave, s katero je avtor nadvse jasno zavrnil vse dvome o delu in osebnosti tega katoliškega duhovnika in profesorja ter narodno-političnega delavca, ki ga predstavi kot eno najprepričljivejših strateških državniških osebnosti med Slovenci.

APRILA je bila knjiga predstavljena pred polnim avditorijem Kosovelove dvorane Cankarjevega doma v Ljubljani, kasneje pa še v številnih drugih krajih. V tem času je izšel tudi *Dodatek* k prvemu velikemu slovenskemu *Leksikonu filozofije* **dr. Antona Stresa**.

V mesecu **MAJU** smo *Leksikon priimkov* z **Janezom Kebrom** predstavili tudi v Celju. V Domu sv. Jožefa so z monografijo o Ehrlichu nagovorili **dr. Janez Juhant**, **dr. Tamara Griesser Pečar** in **Erika Jazbar**, v Zavodu Antona Martina Slomška pa avtor v pogovoru z **dr. Ivanom Štuhecem**. V času sajenja paradiznikov je **Bojca Pušnik** predstavila svojo monografijo *Permakultura na vrtu in v življenju*, v knjigarni v Ljubljani pa je dober sprejem doživela knjiga *Hoja za smislom* **Josepha B. Fabryja**,

ob kateri so o logoterapiji Viktorja Frankla pod vodstvom urednice **Saške Ocvirk** razpravljali **dr. Jože Ramovš**, **dr. Sebastjan Kristovič**, **mag. Martin Lisec** in prevajalec **Rudi Meden**. Dogodke tega meseca je v Ljubljani sklenil **dr. Zdravko Zupančič** s predstavitvijo svoje nove knjige *Politikaka*. V tem času je izšla tudi peta knjiga prepisa prvega štetja prebivalstva na Slovenskem iz 1754, in sicer *Koroške družine v 18. stoletju*, katere urednik in odločilni snovalec zbirke, **dr. Lovro Šturm**, se je bil 2. decembra 2021 žal poslovil; h knjigi je še napisal uvodno besedo, njenega izida pa žal ni več dočakal. Topli mesec maj smo sodelavci Celjske Mohorjeve družbe izkoristili tudi za sobotno »team-building« druženje.

Med pomembnejšimi **JUNIJSKIMI** dogodki je treba omeniti predstavitev ob izidu tretje knjige *Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem* **dr. Zvonke Zupanič Slavec**, s katero avtorica nadaljuje svoje neizmerno obsežno raziskovalno delo na področju zgodovine medicine, ki je rodilo

enciklopedično zbirko nacionalnega pomena. V knjigarni v Ljubljani so se avtorici pridružili **zasl. prof. dr. Dušan Sket**, **Tjaša Debelak** in **Jože Faganel**, v Celju pa so enciklopedijo skupaj s pesniško zbirko *Odsevi bližine* predstavili **dr. Zvonka Zupanič Slavec**, **dr. Marko Pišljar**, **Peter Abram**, **Alenka Höfferle Felc**, **Silvij Božič** in **Jože Faganel** ob glasbeni spremljavi kitaristk **Eve Burnik** in **Julije Bukovec**, učenk prof. **Lucije Šorn** iz Glasbene šole Celje. Najtežje pričakovana knjiga leta so gotovo spomini tretjega slovenskega kardinala in 33. ljubljanskega škofa **dr. Franca Rodeta** z naslovom *Vse je dar*, ki na 716 straneh in v interakciji z več kot 1600 osebnimi imeni ni le osebni obračun z avtorjevim življenjem in

delom, ampak tudi pronicljiv dokument časa in prostora tako slovenskega kot svetovnega družbenega in cerkvenega dogajanja zadnjih osem desetletij. Knjiga je bila predstavljena na Nadškofiji Ljubljana in v Domu sv. Jožefa v Celju, na dogodkih so sodelovali: **p. dr. Edvard Kovač**, **mag. Jan Dominik Bogataj**, **Bernarda Žarn**, **Luka Žerjav**, **dr. Tanja Ozvatič**, sopranistka **Andreja Zakonjšek Krt**, pianist **Primož Krt** in godalni kvartet Glasbene šole Celje pod mentorstvom **Alenke Firšt**. Ob tej priložnosti smo kardinalu dr. Rodetu tudi čestitali ob srebrnem jubileju njegovega škofovskega posvečenja. Junija

je v vizualno prenovljeni zbirki *Neminljivi* prvič izšel prevod v slovenščino **Dostojevskega Zimski zapiski o poletnih vtisih**, knjigo sta obiskovalcem predstavila prevajalka in avtorica spremne besede **dr. Urša Zabukovec** in urednik **Jernej Kusterle**. V tem času je izšel tudi novi roman **Rudija Mlinarja** o pravniku in avtorju prvih slovenskih večernic Janezu Mencingerju *Advokat s srcem*, po avgustovskem morju pa je v podobah **Petra Škerla** zajadral tudi *Mižekmiž*, *mornar sveta* **Bine Štampe Žmavc**.

V mesecu **JULIJU** smo javnosti predstavili drugi roman **mag. Branka Cestnika** *Šesti pečat*, ki so

ga bralci že zelo nestrpno pričakovali. Prva javna predstavitev se je zgodila pod mogočno veduto Ptujskega gradu na današnjem vrtu, kjer naj bi bil po predvidevanjih v začetku 4. stoletja umorjen Viktorin Ptujski, dogajanje pa so popestrili člani Flavijcev v rimskih opravah. Izšla je tudi 13. knjiga

Vande Šega *Polovica dvojine* ter biografija **akad. dddr. Jožeta Mačka** *Moje življenje – splet naključij*. Slovenski prevod knjige *Let plašnega krokarja* pa je dobila tudi **Nives Meroi**, to je njena tretja knjiga pri Celjski Mohorjevi družbi, s katero avtorica izpove svoje doživljanje osvajanja zadnjega, 14. osem-tisočaka, Anapurne: z možem **Romanom Benetom** sta vse osem-tisočake osvojila kot prvi par na svetu. Na Teharjah je topel poletni večer zaokrožila monografija *Pod plaščem svetega Martina* sodelujočih **dr. Bogdana Kolarja**, **Mateja Ocvirka**, **Janje Pesjak**, **dr. Mirana Sajovica** in **Mihaela Hermana** ter urednice **dr. Cvetke Rezar Mlakar**.

Dopustniški **AVGUST** je prinesel pisano srečanje krajanov s frankolovskim župnikom in pisateljem **mag. Brankom Cestnikom**, s katerim se je o romanu *Šesti pečat* pogovarjal **Janez Karo**. V zbirki *Neminljivi* je izšla še druga knjiga Dostojevskega, *Zločin in kazen* – prvič pri Celjski Mohorjevi in kot dopolnjen prevod **Marijana Poljanca**. Poletni tisk

je bralcem prinesel še tri izvirne literarne poslastice: roman *Cesta do proge*, prvenec igralka in prevajalke **Brede Pugelj**; *Krojenje tišine* **Danice Ozvaldič** ter neointimistično pesniško zbirko **Bine Štampe Žmavc** *Ljubeznitve*.

SEPTEMBRA se je roman *Šesti pečat* podal na pravo turnejo. V Osrednji knjižnici Celje je njega in avtorja gostil **Kristan Koželj**, v knjigarni v Ljubljani urednica **Saška Ocvirk**, nato pa je zaokrožil po številnih krajih po vsej Sloveniji. V Mariboru je nadvse prijazno in doživeto predstavitev doživel roman *Krojenje tišine* **Danice Ozvaldič**, ki je vzburkal očetovsko-hčerinska čustva ob moderiranju **Zore A. Jurič**, doživeti interpretaciji **Mince Lorenci** ter flauti **Asje Grauf**. Začetek šolskega leta je odličen pripomoček v tiskani obliki prinesel tudi otrokom, staršem, učiteljem in specialnim pedagogom, ki se trudijo kar najbolje avtomatizirati veščine prvega branja in pomagati otrokom, ki imajo težave zaradi disleksije – izšel je drugi delovni zvezek in priročnik *Berem z Vidom 2*. Ob avtorici **Mateji Cvet** ga je na njegovi poti na učne mize v knjigarni v Ljubljani pospremil **dr. Marko Kalan**. Mesec je posebno dišeče in barvito zasijal v mestu ob Cerkniskem jezeru, na predstavitvi romana *Polovica dvojine* **Vande Šega** v Kulturnem domu v Cerknici, kjer se je z avtorico pred polnim avditorijem pogovarjala urednica **Saška Ocvirk**, dogodek sta spremljali glasbenici **Irena Kavčič**

in **Sofia Ristič**, z baletnimi koraki pa ga je začarala **Urša Vidmar**. Slovenska poezija je bogatejša za zbirko **Danice Križanič Müller** *Moje neminljivo*. Dogodke za *Mohorjev koledar* pa sklepamo s predstavitev knjig *Odrešenje ljubezni* **Francine Rivers** (januarja je bila v Ameriki premiera istoimenskega filma *Redeeming love*) in *Biti pripravljen* **Pierra-Harveja Grosjeana**, ki sta jih bralcem na Nazorjevi 1 v Ljubljani približala prevajalec **Niki Neubauer** in filmski strokovnjak ter duhovnik **p. dr. Andraž Arko**.

Ta kratek pregled večjih dogodkov naše založbe le faktografsko oriše literarna jedra, okrog katerih smo številni ljudje vse leto snovali zelo raznolike zgodbe. Prav vsak od zaposlenih (v tem letu sta se nam pridružila dva nova sodelavca) in sodelujočih pri vsem našem delu skozi leto je nepogrešljiv člen knjižne krajine, ki jo v Sloveniji sooblikuje tudi Celjska Mohorjeva družba. Veliko knjižnih naslovov še ni bilo omenjenih, med drugim bogat program za otroke in mladino, redno šmarnično branje, učbeniška gradiva, sodelovanje pri Slomškovem bralnem priznanju in izdajanje revije *Zvon*, ki redno prinaša literarno-družbene prispevke tehtnih slovenskih (in tujih) peres. Celjska Mohorjeva je v letu 2021 med drugim prejela tudi znak kakovosti zlata hruška za knjigo **Rocio Bonille** *Moj prijatelj z drugega planeta* (prevod **Veronike Rot**) ter priznanje Čebelarke zveze Slovenije za najboljšo strokovno in promocijsko čebelarstvo literaturo – za knjigo **Jakoba Streita** *Knjiga o čebelah*.

Pred izidom *Redne zbirke* za leto 2023 ob občutni druginji, še posebej pa napovedujoči se energetske krizi, tudi na področju založništva z veliko previdnosti zremo v prihodnje mesece.

ČASTNI ČLANI CELJSKE MOHORJEVE DRUŽBE

akad. Alojz REBULA †
Janko Moder †
dr. Marijan SMOLIK †
Svetko GREGORIČ †
Janez GRADIŠNIK †
France PIBERNIK †
Janez ZUPET †
Bogdan ŽORŽ †
dr. Zmaga KUMER †
msgr. Oskar SIMČIČ †

akad. dr. Kajetan GANTAR †
Mirko MAHNIČ †
msgr. dr. Janez ZDEŠAR †
kardinal dr. Franc RODE
msgr. dr. Franc KRAMBERGER
Zorko SIMČIČ
Metka KLEVIŠAR
ddr. Jože MAČEK
akad. dr. Zinka Zorko †
dr. Stanislav Lipovšek

MOHORJEVA DRUŽBA V CELOVCU

DRUŽBA

Na klavzuri Mohorjeve družbe v Celovcu smo jeseni 2021 potrdili smernice za delovanje družbe do leta 2030. Določili smo, kaj vse je oziroma bo potrebno za uspešno delovanje, ki smo ga leta 2021 razširili s še eno dejavnostjo: ustanovili smo prve dvojezične otroške jasli v Celovcu, kjer vodimo dve skupini. Seveda je velik izziv tudi dvojezični otroški vrtec v Slomškovem domu na Ainethovi ulici (v celovškem mestnem predelu Št. Rupert), kjer je prostora za tri skupine – o otroškem vrtcu smo že poročali v naših poročilih za leto 2020 in 2021. Starši so našo ponudbo zelo dobro sprejeli, tako da so vse skupine v jaslih, pa tudi v vrtcu polno zasedene. V novem Slomškovem domu oskrbujemo skupno 150 otrok ter dijakinj in dijakov. S širjenjem naše dejavnosti na to področje smo skupno pridobili kar 17 sodelavk in sodelavcev.

Že lani smo poročali, da je Mohorjeva kupila Provincialno hišo slovenskih šolskih sester v Celovcu, ki so jo zaradi pomanjkanja naraščaja morale odprodati in se preseliti v Št. Peter pri Št. Jakobu. Tudi v tej hiši, ki smo jo poimenovali Forum Slovenicum, smo v najkrajšem času obnovili sobe za maturante in študente, enoposteljne sobe s kopalnico, v vsakem nadstropju pa smo uredili tudi nove kuhinje, ki so na razpolago maturantkam in maturantom ter študentkam in študentom. Hiša je polno zasedena, v njej nudimo bivališče 17 osebam, poleg tega sta tu tudi sedež iniciative Angola in pisarna delovne skupnosti dvo- in večjezičnih otroških vrtcev na Koroškem.

Na vrtu matične hiše na Vetrinjskem obmestju smo obnovili paviljon, ki smo ga na novo opremili s stoli ter novo tehnično napravo, tako da se lahko uporablja tudi za manjše prireditve in predstavitve knjig.

Času in okoliščinam primerno smo s poletnim sprejemom naših poslovnih partnerjev in ustanov zaključili tudi spominjanje in praznovanje 170-letnice Mohorjeve družbe v Celovcu. V zadnjem dvoletnem obdobju smo vzorno izpeljali

Interreg projekt Spread the Karawanks, Koroška/Slovenija, Literatura premika gore.

Prav tako smo leta 2022 uspešno izvedli vsakoletno politično konferenco »gemeinsam/skupno«, ki vedno pozitivno odmeva med udeleženci ter v širši avstrijski in slovenski javnosti.

MOHORJEVA ZALOŽBA

Prve mesece v letu 2022 je, kakor že dve leti prej, zaznamovala pandemija covida-19. Čeprav smo se na to sodobno nalezljivo bolezen bolj ali manj navadili, je vendarle ovirala predvsem predstavitve knjig v prvih mesecih leta 2022. A covid-19 v tem letu ni bil edini izziv. Veliko negotovosti, predvsem draginjo, je sprožil tudi ruski napad na Ukrajino in zagotovo nas bodo posledice te vojne še dolgo spremljale.

Tako smo s prvimi predstavitvami lahko previdno začeli šele marca, rednejše predstavitve pa so bile možne šele aprila. Največ pozornosti je zagotovo pritegnila predstavitev knjige **Janeza Juhanta**, *Lambert Ehrlich. Prerok slovenskega naroda* 6. aprila 2022 v Cankarjevem domu. Knjigo smo sozaložili vse tri Mohorjeve, Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani ter Društvo Združeni ob lipi sprave. V njej ne boste našli le celovitega prikaza Ehrlichove osebnosti in njegovega vsestranskega delovanja, temveč tudi dobro dokumentiran opis razmer v času njegovega življenja.

Leto 2022 je bilo v znamenju 80. obletnice pregona koroških slovenskih družin leta 1942. O teh za pregnanke in pregnance travmatičnih dogodkih govorita dve knjigi: knjiga spominov *Mamin glas. Po zapisih in pripovedovanjih Elizabete Sitter, rojene Ogris (1930–2013)*, ki jo je napisala **Helga Mračnikar** o svoji materi, ki je bila kot 14-letno dekle leta 1944 pregnana s svojo družino, ter knjiga **Sabine Zwitter-Grilc** *Schatten der Scham* (Sence sramote) v nemškem jeziku, ki govori o transgeneracijskem prenosu travm pri žrtvah nacionalsocialističnega terorja. Izjemno delo pa je tudi roman **Rudija Mlinarja** *Nemirni duh – roman o Lovru Kuharju*

- *Prežihovem Vorancu*, prva romanizirana biografija o Prežihu, ki se je razdajal za ekonomsko šibke ljudi in je bil kot pisatelj izjemno plodovit.

Ob petdeseti obletnici tako imenovanega koroškega »ortstafelsturma« je znani pravnik **Rudi Vouk** izdal zanimivo zbirko virov iz zapuščine nekdanjega koroškega deželnega glavarja Hansa Sime. Dokumenti dokazujejo, da podiranje dvojezičnih krajevnih napisov leta 1972 ni bila tako preprosta zadeva, še manj pa neke vrste »spontana ljudska« vstaja, temveč dobro načrtovana akcija nemškonalcionalnih krogov, ki so zavestno preprečili, da bi Avstrija vsaj delno uresničila svoje obveznosti, ki jih določa člen 7 Avstrijske državne pogodbe. Pri številnih koroških Slovenkah in Slovencih, zlasti tistih, ki jih je preganjal nacionalsocialistični režim, je takratni pohod nad dvojezične table povzročil ponovno travmo.

Naj bo omenjena še vesela novica, da je namreč naš avtor **Vincenc Gotthardt** prejel nagrado lastovka za najboljšo kratko zgodbo 2022. Tako v svoji kratki zgodbi kakor tudi v romanu *Na drugem koncu sveta*, ki je izšel leta 2021, piše o izginjanju slovenskega jezika na avstrijskem Koroškem, zlasti na Zilji.

Leta 2022 smo izdali tudi več knjig za otroke. Naj omenimo predvsem slikanico **Tončke Stanonik** (ilustrirala **Dunja Kofler**), *Kljekljarica Polonca* (izšla je tudi v nemškem jeziku), pravljico o nastanku znane narodne pesmi *Nmav čriez izaro* (avtor **Niko Kupper**, ilustracije **David Kassl**) ter *Martinove zgodbe* **Simone Podergajs Fajgelj**, ki so za malo večje otroke in tiste, ki so v srcu ostali mladi.

Izdali pa smo tudi nemške knjige, ki so močno povezane s slovenskim kulturnim prostorom, npr. nemški prevod pesmi **Braneta Senegačnika**, *Gespräche mit Niemandem* (*Pogovori z nikomer*) ali pa knjigo **Bojana Schnabla** *Das Klagenfurter Feld*. Avtor se odpravlja po sledih slovenske besede na Celovškem polju.

Na področju izdajanja in zalaganja slovenskih šolskih in veroučnih knjig sta bili poslovni leti 2021 in 2022 prav tako zelo uspešni, saj nam je uspelo izdati nekaj novih učbenikov za manjšinsko šolstvo na Koroškem. V teh dveh letih ter tudi v prihodnjih smo se in se še bomo spoprijemali s posledicami prenove učnega načrta, saj je oziroma bo še prišlo

do kar obsežnih sprememb vsebin in uveljavljanja tako imenovanih kompetenc. Tako bomo morali posodobiti obstoječe učbenike ter pripraviti tudi nove izdaje. Prvi projekti že tečejo in jih pripravljamo v sodelovanju s celovško univerzo in novim avtorskim timom.

Trenutno imamo potrjenih skupaj 92 učbenikov z dodatnimi učnimi pripomočki v avstrijski šolski akciji, dodatnih 20 učbenikov pa ponujamo tudi za šole v Sloveniji.

Ogromno dela, logistične spretnosti ter tiskarskih uslug je potrebnih za tiskanje in dobavo nemških veroučnih knjig, od katerih je skupno potrjenih 41 v šolski akciji. Polovico od teh tiska Mohorjeva in skrbi za dobavo katoliškim založbam v Avstriji.

Vedno večji del izobraževanja in učenja poteka s pomočjo digitalnih medijev in pripomočkov, kar je razvidno tudi iz novega učnega načrta za prihodnje šolsko leto. Tudi pri digitalizaciji učbenikov in pripravi digitalnih vsebin želimo biti zanesljiv partner šol, učenk in učencev. Zato smo veseli, da imamo od januarja 2022 na založbi novo sodelavko mag. Marjeto Schwarz, ki bo okrepila oddelek za program šolskih knjig.

KNJIGARNA

Prvo poslanstvo naše knjigarne je, da slovenskim bralkam in bralcem ponuja slovenske knjige. V ta namen je knjigarna pod okriljem Slovenskega knjižnega centra tudi letos priredila številne manjše knjižne predstavitve. Leta 2022 pa smo izvedli niz prireditev »manjšine okno v svet«. Kakor skoraj za vse knjigarne in sploh podjetja so vplivi vojne v Ukrajini in posledična inflacija tudi za našo knjigarno velik izziv. Pomemben poslovni dejavnik v knjigarni je naročanje in dobava šolskih knjig, saj je

6. aprila 2022 smo v Cankarjevem domu predstavili knjigo Janeza Juhanta Lambert Ehrlich. *Prerok slovenskega naroda*; foto: Tatjana Splichal.

naša knjigarna že dolga leta zanesljiv parter avstrijske šolske akcije, ki je prav leta 2022 praznovala 50. obletnico obstoja.

TISKARNA

Z umiritvijo pandemije covida-19 se je izboljšal tudi promet v naši tiskarni. Znatni vpliv na cene naših tiskarskih storitev je leta 2022 imela močna inflacija in z njo povezano povišanje nabavnih cen za papir in materiale, ki so pomembni za tisk. S pravočasno nabavo materiala in angažiranim delom našega pomlajenega tima bo tiskarna uspešno sklenila tudi leto 2022. Zaradi konkurenčnosti na tem dokaj zahtevnem trgu smo morali izvesti tudi večje investicije v nov strojni park.

OTROŠKE JASLI IN OTROŠKI VRTEC

O otroških jaslilih in otroškem vrtcu smo nekaj vrstic zapisali že v uvodu. Splošno znano je, da je na Koroškem (tudi v Avstriji) premalo vzgojiteljic za otroške vrtce in zlasti jasli. To in dejstvo, da so posledice pandemije, predvsem v času, preden so bila postopoma odpravljena državna navodila za zaježitev pandemije, sta tudi za naš vrtec in jasli velik izziv. Tako je bilo po izjemno dobrem začetku prav leto 2022 zelo zahtevno. Vodenje jasli in vrtca Mohorjeve je prevzela Mirjam Lakner. Jasli obiskuje 30 otrok v starosti od 1 do 3 let, v otroškem vrtcu pa v treh skupinah skrbimo za 75 otrok v starosti od 3 do 6 let. Vzgoja otrok poteka dvojezično.

LJUDSKA ŠOLA IN VARSTVO

Naša ljudska šola se dobro razvija, z ureditvijo lastnega dvojezičnega vrtca pa si obetamo dodatne

S predstavitve dvojezičnega jubilejnega zbornika 170 – Mohorjeva – Hermagoras. 17 pogovorov v prelomnih časih – 17 Gespräche zur Zeitenwende. Na sliki: dekan Ivan Olip, predsednik Mohorjeve družbe v Celovcu, direktor Karl Hren in izdajatelj knjige Hanzi Tomažič.

prijave na našo šolo, ki uspešno deluje že več kot 30 let. Šola ponuja dosledno dvojezično izobraževanje, tako da otroci po 4. razredu lahko brez težav sledijo slovenskemu pouku na Slovenski gimnaziji.

Veseli smo seveda, da narašča število prijav k pouku slovenščine, z grenkobo pa ugotavljamo, da na Koroškem upada znanje slovenščine in se manjša število slovenskih govorcev. Mohorjeva Celovec je zdaj edina struktura, ki ponuja otrokom od 1. od 10. leta starosti slovensko jezikovno izobraževanje.

SLOMŠKOV DOM

Pomemben za naše delovanje je tudi dijaški dom v Slomškovem domu v Ainethovi ulici. Obratovanje doma podpirajo tako Urad Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu kakor tudi avstrijski Urad zveznega kanclerja ter starši s prispevki. Maturanti in študenti so se marca 2022 preselili s prejšnje lokacije na Kobariški cesti na novo lokacijo Mohorjeve – v Forum Slovenicum (nekdanja Provincialna hiša), kjer smo leta 2022 uredili več bivalnih enot za maturante in maturantke. Finančno so obnovo podprli Urad za Slovence v zamejstvu in po svetu, avstrijski Urad zveznega kanclerja in dežela Koroška.

Skupno je v Mohorjevi Celovec zaposlenih 89 sodelavk in sodelavcev, s čimer je Mohorjeva ena največjih delodajalk med slovenskimi ustanovami na Koroškem. Zavedamo se, da so naš največji kapital dobri, strokovni in odgovorni sodelavci.

DUNAJ

Leta 2022 je bilo veliko pogovorov in pogajanj z vlado Republike Slovenije glede nadaljnega upravljanja študentskega doma Korotan na Dunaju. Zasedenost v domu je bila že zelo dobra, promet v hotelskem delu pa je zaradi pandemije covida-19 v začetku leta močno upadel. Okoliščine so se od marca naprej bistveno izboljšale, zato se je izboljšalo tudi pomembno poslovanje hotela in je bilo končno zelo zadovoljivo.

Vlada Republike Slovenije nam je podaljšala upravljalško pogodbo do 30. junija 2023.

Knafljeva ustanova deluje uspešno in je tudi leta 2022 podelila kar štiri štipendije, podobno kot tudi leta 2021.

GORIŠKA MOHORJEVA DRUŽBA

Poročilo o delovanju v mesecih, ki so za nami, je vedno priložnost, da nekoliko pregledamo delo, ki je bilo opravljeno, in sadove, ki jih je prineslo. Še zlasti če se zamislimo, da bomo v letu 2023 obhajali 100 let od tistega 17. novembra, ko je goriški nadškof Sedej objavil odlok, s katerim je uradno ustanovil »v goriški nadškofiji Družbo sv. Mohorja«. Začela se je tedaj pot, po kateri hodimo še danes in skušamo ponujati bralcem knjige, ki so jim lahko v korist in zabavo.

Pretekli meseci so bili zaradi pandemije v znamenju strožjih varnostnih ukrepov, kar je negativno vplivalo na možnost organizacije predstavitev knjig in srečanja z avtorji, izdane knjige bi namreč gotovo zaslužile še bolj kapilarno predstavljanje.

KNJIŽNE IZDAJE

Pregled začenjamo z mohorjansko zbirko za leto 2022, ki je seveda zagledala beli dan novembra 2021. Krstna predstavitev je bila v Kulturnem centru Lojze Bratuž, ker je bilo treba udeležencem zagotoviti varnostne pogoje. Os zbirke je *Koledar Goriške Mohorjeve družbe za leto 2022*, ki ga je uredil Peter Černic in ga v koledarskem delu krasijo fotografije goriških vedut Benedikta - Benija Kosiča. Vsebinsko v sklopu Kam plujemo obravnava aktualna vprašanja na družbenem, verskem, gospodarskem, šolskem in političnem področju v naši zamejski stvarnosti. V sklopu Od kod prihajamo pogloblja teme zgodovinske vsebine, medtem ko so v sklopu Kaj smo zbrana poročila o delovanju Mohorjevih

družb in zamejskih družbeno-kulturnih ustanov. Posebno poglavje je namenjeno osebnostim, ki so nas v preteklem letu zapustile. Na zadnjih straneh je objavljena dragocena Slovenska bibliografija v Italiji v letu 2020, ki jo pripravlja Narodna in študijska knjižnica iz Trsta.

Knjige, ki izidejo v zbirki Naše korenine, nam odkrivajo dogodke in like, ki so zaznamovali polpreteklo zgodovino naših krajev. To velja tudi za zadnjo, 30. izdajo z naslovom *Viharnik iz Kanalske doline, Jakob Kandut (1913–1996)*. V njej so zbrani spisi človeka, ki ima gotovo velike zasluge za utrjevanje slovenske zavesti med rojaki v vaseh Kanalske doline, saj je kot pravnik pomagal ljudem glede urejanja servitutnih pravic, pridobivanja državljanstva itd. Bil je sicer profesor nemščine, prej na Trbižu in nato v Trstu, kjer si je ustvaril družino. Večino spisov je avtor napisal in posnel za radijski niz *Glasnik Kanalske doline*, ki ga je oddajal Radio Trst A. Kaj je dr. Kandut pomenil za Kanalsko dolino, smo lahko doživeli 21. julija 2022, ko so ob praznovanju farnega zavetnika v stari mlekarni v Ukvah priredili tudi predstavitev te knjige.

Ljubitelji pravljic so prišli na račun z izidom ljudske pravljice iz *Devina O Čenčku, kači in zakladu na starem gradu*, ki jo je bogato ilustrala Ajlin Vizintin. Izvirno besedilo so iz ust Marije Mervic, por. Legiša, posneli devinski skavti, za knjižno izdajo je besedilo priredil Marko Tavčar. Dialektološko-etnografski prikaz dela sta sestavila Marko Tavčar in Nina Pahor, urednica knjige, ki je tudi upesnila besedilo v verzih za predstavo *Legende*, ki so jo uprizorili mladi iz Devina, Nabrežine, Doberdoba in Vrha. Pesem je uglasbil Patrick Quaggiato

Predstavitve knjižne zbirke Goriške Mohorjeve družbe 2022 na odru Kulturnega centra Lojze Bratuž

Sooblikovalci kulturnega dogodka ob predstavitvi zbirke skladb Lojzeta Hledeta Večer v Števerjanu na trgu pred cerkvijo v Števerjanu

in je v knjigi dostopna s QR kodo. Pravljico so uvrstili v seznam kandidatk za Nagrado Kristine Brenkove.

V zbirki smo kot skupno izdajo vseh treh Mohorjevih družb ponujali še ljubezensko povest *Banatski cvet* Tomaža Klinarja, ki je med bralci naletela na topel odziv.

Fotografije Benedikta - Benija Kosiča krasijo tudi stenski *Naš koledar 2022* in ob posameznih mesecih predstavljajo posebno zanimive goriške koticke.

Izven redne zbirke je v sozaložbi Celovške in Celjske Mohorjeve družbe, Društva Združeni ob Lipi sprave in Teološke fakultete izšla biografska monografija Janeza Juhanta *Lambert Ehrlich – prerok slovenskega naroda*. Avtor je na kar 640 straneh ustvaril celovit prikaz Ehrlichove osebnosti in njegovega vsestransko bogatega delovanja v Cerkvu in družbi na Koroškem in v Sloveniji, tako da ga po avtorjem mnenju smemo označiti za eno najprepričljivejših strateških državnih osebnosti med Slovenci. Ta duhovnik in profesor na teološki fakulteti se je rodil leta 1878 v Žabnicah v Kanalski dolini, umorjen pa je bil 26. maja 1942 v Ljubljani. Bogato dokumentirana monografija, ki ponuja veliko informacij in izhodišč za boljše poznavanje Lamberta Ehrliche in časa, v katerem je živel in deloval, je doživela več odmevnih predstavitev, med drugim v Trstu in tudi v Žabnicah.

Tednik *Novi glas* je izdal potopisno pripoved *Po Nebeški poti* sodelavca Naceta Novaka, ki je prehodil pešpot od Ogleja do Svetih Višarij. Knjižna izdaja potopisa, ki je pred leti izhajal v tedniku kot podlistek, je sad sodelovanja vseh članov uredništva z avtorjem. Pri tem opisovanju romarske poti Cammino Celeste in naravnih zanimivosti krajev, ki jih obišče, avtor vodi bralca tudi po svoji notranji poti, saj mu hoja pomeni priložnost, da gre vase, kar je smisel vsakega romanja.

Posebno zanimanje zlasti v Števerjanu in med ljubitelji narodno-zabavne glasbe je vzbudila izdaja zbirke skladb narodno-zabavne glasbe Lojzeta Hledeta z naslovom *Večer v Števerjanu*. Izid notne zbirke je bil predviden ob jubilejnim

Nace Novak v pogovoru z Jurijem Palikom predstavlja svojo potopisno delo *Po Nebeški poti* v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici.

50. festivalu v Števerjanu, ki bi ga morali izpeljati poleti 2020, a je zaradi pandemičnih razmer odpadel. Skladbe je za objavo notografiral Patrick Quaggiato. Zbirko bogatijo fotografije ansambla iz arhiva Lojzeta Hledeta. Grafično oblikovanje je bilo zaupano Studiu Link iz Trsta.

Knjige Goriške Mohorjeve družbe so dostopne tudi na novi spletni strani www.mohorjeva.it. Za tisk vseh omenjenih knjig, razen Ehrliche monografije, sta poskrbeli goriški tiskarni Grafica Goriziana in Tiskarna Budin.

NOVI GLAS

Tednik *Novi glas*, ki vsak teden prinaša sveže zapise in poročila o življenju in uspehih slovenske narodne skupnosti v Italiji, a tudi pregled pomembnejših dogodkov v domovini Sloveniji in svetu, predvsem pa v krajevni in vesoljni Cerkvi, skuša slediti času. Čeprav se tiskanim medijem ne pišejo lepi časi, saj jim naklade namreč strmo padajo, pa *Novi glas* ohranja svoje naročnice in naročnike ter skuša pridobiti tudi nove. Prav tako ima svojo spletno stran www.noviglas.eu in je seveda vsakodnevno prisoten na najpomembnejših družabnih omrežjih na svetovnem spletu, kot so Facebook, Twitter in zadnje čase vse bolj Instagram, da nagovarja predvsem mlajše, ki so zapustili tiskane medije. V ta namen je uredništvo *Novega glasa* pomlajeno ekipo časnikark in časnikarjev tudi ustrezno izobrazilo, prav tako bosta v kratkem šla na študijsko izobraževanje za objave na svetovnem spletu dva mlajša člana uredništva, ena v sodelovanju z Zvezo katoliškega tiska v Italiji (Unione Cattolica Stampa Italiana) v Assisi, drugi pa v sodelovanju z Italijanskim vsedržavnim združenjem katoliških tednikov FISC (Federazione italiana degli settimanali cattolici) v Rim. Tednik *Novi glas* je edini slovenski medij, ki je član tega pomembnega združenja v Italiji. Sicer maloštevilno uredništvo *Novega glasa* skuša iz tedna v teden ohraniti visok nivo slovenskega jezika, predvsem pa poročati, razmišljati in tudi predlagati nove rešitve za slovensko narodno skupnost v Italiji in se pri tem držati treh temeljev časopisa, ki so krščanstvo, zaveza slovenstvu in demokraciji.

OTROŠKA REVIIJA PASTIRČEK

Za osnovnošolsko mladino na Goriškem in Tržaškem, zadnja leta pa tudi v Špetru v Benečiji, je otroška revija *Pastirček*, ki izide v desetih številkah letno, mesečnik, ki ponuja bogato vsebino, saj mali bralci v njej najdejo pesmi, pravljice, članke z versko vsebino in druge zanimivosti. Otroci imajo veliko možnosti, da rišejo, barvajo, dopolnjujejo predstavljene vsebine in obenem s svojimi spisi in risbami sodelujejo pri tej reviji.

Pred začetkom novega šolskega leta je revija poskrbela za izid dveh veroučnih knjig, ki sta namenjeni potrebam šolske populacije in otroških verskih skupin, ki se po župnijah pripravljajo na svete zakramente. Gre za *Zgodbe iz Svetega pisma – Stara zaveza* in *Zgodbe iz Svetega pisma – Nova Zaveza*. Besedila je sestavil veroučitelj Walter Grudina, ilustracije pa je prispevala Paola Bertolini Grudina.

SKLEP

Pred nami je stoletnica Goriške Mohorjeve družbe, obletnica ustanove, ki je preživela fašizem, drugo svetovno vojno, nelahke povojne razmere in se sedaj sooča s splošno krizo bralne kulture in tudi z demografsko šibkostjo naše narodne skupnosti. Knjige, ki jih izdajamo, so v prvi vrsti namenjene našemu, zamejskemu prostoru, prav gotovo pa lahko nagovorijo bralce v širšem, vseslovenskem narodnem prostoru. Zato bi rad ta zapis končal z mislimi, ki so se utrile dolgoletnemu predsedniku Goriške Mohorjeve družbe msgr. Oskarju Simčiču leta 2011, ko je v Ogleju čakal na prihod papeža Benedikta XVI. Tedaj je v svojem razmišljanju o povezavah Ogleja z mohorjansko idejo zapisal: »Goriška Mohorjeva družba je ohranila izvirni navdih, a ob tem, kot odgovor na zahteve in znamenja časa, ostaja in raste v nove razsežnosti in v ekumensko kulturno odprtost ter je še danes med najpomembnejšimi slovenskimi založbami med slovensko narodno skupnostjo v Italiji.«

Misel gospoda Oskarja Simčiča, ki je umrl 3. avgusta 2022, naj nam bo v vodilo in razmislek tudi za naprej.

MOHORJEV KOLEDAR 2023

Redna zbirka Celjske Mohorjeve družbe za leto 2023

Urednica: dr. Cvetka Rezar Mlakar

Oblikovanje in prelom: Sara Pančur

Izdala in založila: Društvo Mohorjeva družba in Celjska Mohorjeva družba, d. o. o.

Za založbo: Lojze Kozar in ravnateljica dr. Tanja Ozvatič

Celjska Mohorjeva družba, Prešernova ulica 23, SI-3000 Celje
www.mohorjeva.org

Natisnila tiskarna Dravski tisk v 1750 izvodih

Celje 2022

ISSN 1318-5462